

Erdélyi Toll

• IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT •

• Megjelenik negyedévente Székelyudvarhelyen •

• I. évfolyam • 2009 • 2. szám •

TARTALOM

ÍRÓK A SZÜLŐFÖLDRŐL

Nagy Pál: Aki őrző volt a strázsán	3
Sütő András: Földi asztal, égi szék	11
Beke Sándor versei	15

90 ÉVE HALT MEG ADY ENDRE

Ady Endre: Hunn, új legenda	20
Brauch Magda: A magyar ugar szókimondó Adyja	22
Beke Sándor: Ady Endre sétái	25

100 ÉVE SZÜLETETT MÓRICZ ZSIGMOND

Brauch Magda: „Volt egy szent szándékunk: gyönyörűket írni”	28
Ady Endre: Levél-féle Móricz Zsigmondhoz	33
Brauch Magda: „A szent tűz, amely minden rosszat megemészt”	36
Szente B. Levente: A régi kertben	40

PETŐFI SÁNDOR EMLÉKEZETE

Ráduly János: Petőfi Sándor utolsó hét napja. II.	41
--	----

SORS ÉS PÁLYA

Tollal, szóval — a szülőföld vonzásában (Életpálya-interjú Nagy Pál irodalomtörténész-kritikus-publicistával)	50
--	----

MÚZSA ÉS LANT

Csire Gabriella: A szárnyas kapu	61
Nagyálmos Ildikó versei	64
Nagy Irén: Két kupa málé	68
P. Buzogány Árpád versei	76
Baricz Lajos: Betlehemnek városában	79
Eszteró István versei	84
P. Buzogány Árpád: Berei békülése	88

HÍRES MAGYAR MÚZSÁK

Brauch Magda: Ady Endre örök múzsaí	90
Móricz Zsigmond szerelmei	93

BARTÓK-DOKUMENTUMOK

Ráduly János: Bartók Béla kibédi énekese	96
--	----

Eszteró István: Bartók szülőhelye körül	105
Ráduly János: Bartók	106
ÍRÓI HAGYATÉK	
Vöő Gabriella: Más-e a székely?	107
HISTÓRIÁS ÉNEK	
Ráduly János: Vitéz Kádár István históriájának keletkezéstörténete	113
Vitéz Kádár István históriája	115
KÖNYVEINK VILÁGA	
Sipos Erzsébet: Székely Útkereső szellemi műhely	120
Beke Sándor: Gondolatok fenyőcsemetékről, ünnepekről, Istenről	152
Brauch Magda: Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gyermekirodalmi kiadványai 1991–2006 között. II. Próza	158
ERDÉLYI TOLL — GYERMEKEKNEK	
Csire Gabriella: Lúdas Matyi három arca	180
Jancsik Pál, Ráduly János, Beke Sándor, Nagy Irén gyermekversei	186
Ráduly János: „Csippeszkedjünk fel mi is a Göncölszekérre”. II.	206

Erdélyi Toll®

• Alapította: Beke Sándor • Alapítási év: 2009 •

- ◆ Kiadja a Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó ◆
- ◆ Főszerkesztő: **BEKE SÁNDOR** ◆
- ◆ Szerkesztők: **BRAUCH MAGDA, CSIRE GABRIELLA** ◆
- ◆ Olvasószerkesztő: **P. BUZOGÁNY ÁRPÁD** ◆
- ◆ Grafikai kivitelezés: **Beke Sándor-Olivér** ◆ Gazdasági vezető: **Beke Klára** ◆
- ◆ Szerkesztőség: Székelyudvarhely, Tamási Áron utca 87. Tel./fax: 0266-212703 ◆
- ◆ Postacím: 535600 Odorheiu Secuiesc, c. p. 40, jud. Harghita, RO. ◆
- ◆ Honlap: www.erdelyigondolat.ro ◆ E-mail: egondolat@yahoo.com; egk@freemail.hu ◆
- ◆ Fényszedés: Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó ◆ Nyomda: Erdélyi Gondolat ◆
- ◆ A folyóirat megrendelhető a szerkesztőség telefonszámán vagy e-mailen:
egondolat@yahoo.com; egk@freemail.hu ◆
- ◆ Előfizetési díj: belföldieknek egy évre 80 lej, külföldieknek egy évre: 20 EUR ◆
- ◆ Folyóiratunk megvásárolható az alábbi könyvesboltokban:
Tulipán (Arad), Karton Pack (Bánffybanyard), Corvina Könyvesház,
Pallas Akadémia (Csíkszereda), Littera (Gyergyószentmiklós), Gyopár (Kézdivásárhely),
Bagoly, Gaudeamus (Kolozsvár), Aranka György — Mentor, Bibliofil (Marosvásárhely),
Decor Ex Libris (Nagyenyed), Litera (Nagyvárad), Corvina Könyvesház (Sepsiszentgyörgy),
Zalanta-Pallas (Zalonta), Csipike (Székelykeresztúr), Ábel, Árnika, Bagolyvár,
Corvina Könyvesház (Székelyudvarhely), Libris (Temesvár), Tulipán (Zilah) ◆
- ◆ A címlap illusztrációját Péter Katalin készítette ◆ Borítóterv: Beke Sándor-Olivér ◆
- ◆ Revistă editată de Editura Erdélyi Gondolat din Odorheiu Secuiesc ◆

◆ ISSN 2066 - 8929 ◆

Nagy Pál

Aki őrző volt a strázsán*

Sors szabta körülmények kegyes ajándékaként megadatott számomra, hogy a tovatűnt időkben szerkesztőségi munkatársa, sőt közeli barátja lehettem Sütő Andrásnak. Igen-igen megtisztelő hát és kitüntető feladat, hogy itt és most Róla, a nemrég elhunyt kiváló magyar íróról szóljak az egybegyűltektől színe előtt.

Meg kell vallanom: részemről a Rá való emlékezés soha nem lehet mentes némi szubjektivitástól, személyes gyökerű kötődéstől, amiben nem kis szerepet játszik az a tény, hogy mindkettőnk szülőföldje az erdélyi Mezőség. Ehhez a szomorú szépségekben és súlyos történelmi tragédiákban oly igen bővelkedő szórványvilághoz kötött mindkettőnket elszakíthatatlan szálakkal a hovatartozás tudatából fakadó elkötelezettség.

Több mint hatvan esztendeje találkoztam először s fogtam kezét Sütő Andrásal. Akkoriban Ő a kolozsvári Református Kollégium diákja volt, s én — a Bolyai Tudományegyetem irodalom szakos hallgatója — kéziratot kértem Tőle lelkes buzgalommal indított — valójában újraindított és gyorsan betiltott — lapunk, az *Ifjú Erdély* részére. A fiatal Sütő Andrásnak akkor már neve volt a korabeli sajtóban: a kolozsvári *Világosság* című napilap hasábjain sűrűn találkozhatunk eredendő tehetségéről, meglepő íráskészségéről tanúskodó cikkeivel, főként mezőségi tárgyú jegyzeteivel. De már előzőleg is jelentek meg apró írásai Nagenyeden, ahol a Bethlen Kollégium tanítóképzőjének tanulója volt. Magyar-tanára, Vita Zsigmond korán felfigyelt rá; ő közölte első karcolatát is — *Egy őzike halála* címmel.

Találkozásunk után nem sokkal kézhez is kaptam a kéziratot az ifjú szerzőtől lapunk részére. Az *Esti beszélgetés* címet viselő kis karcolat azonban nem láthatott napvilágot az *Ifjú Erdély*-ben: a megszerkesztett, betördelt lapszámot durván, kérelhetetlenül betiltotta a cenzúra. Így maradt homályban dokumentuma — s így fejezte be akkor roppant rövid pályafutását egy kolozsvári magyar diáklap...

*Elhangzott Kecskeméten, a Kárpát-medencei Irodalmi Társaságok Szövetségének XVIII. vándorgyűlésén.

Sütő András az erdélyi Mezőség szórvány-világának kellős közepén, Pusztakamaráson született 1927. június 17-én. Elemi iskoláit szülőfalujában, középiskolai tanulmányait Nagyenyeden és Kolozsvárt végezte. 1945-ben került a kincses városba, ahol rövid ideig — 1948/49-ben — a Szentgyörgyi Istvánról elnevezett művészeti főiskola hallgatója volt. Balogh Edgár hívta meg a *Világosság*hoz, ahol Benedek Marcell, Jékely Zoltán, Kacsó Sándor (meg mások) kollégájaként dolgozott 1947-ig. 1948-ban kinevezték a *Falvak Népe* című lap főszerkesztőjének; 1950-től Bukarestben vezette a *Falvak Népét* — mindaddig, míg a sajtó fokozódó ellenőrzése, az osztályharc állandó éleződése, az ún. antiklerikális kurzus követelményeinek egyre durvább érvényesítése miatt 1953 júliusában lemondott főszerkesztői tisztségéről, majd hamarosan Marosvásárhelyre költözött családjával együtt, ahol az *Igaz Szó* című szépirodalmi folyóirat főszerkesztő-helyettesévé nevezték ki. Itt, ebben a városban élt, itt dolgozott élete végéig. 1958-ban alapító főszerkesztője volt a *Művészet* című képeslapnak, ami aztán — felsőbb utasításra — *Új Élet* címmel, kényszerűségből jócskán megváltozott profillal jelent meg egészen 1989 végéig. (Ennek utóda lett aztán a rövid életű *Erdélyi Figyelő*.)

A 80-as években Sütőt a Romániában egyre inkább kiéleződő politikai konfliktusok, a kommunista-nacionalista hatalommal szembeni megnyilatkozásai folytán eddig betöltött tisztségeiről rendre leváltották, pártellenes nézetek vádjával eltávolították, könyveinek itteni kiadását, drámáinak bemutatását, nyilvános írói szereplését betiltották. 1989-ben hangzott el a Kossuth rádióban a Sinkovits Imréhez írt nyílt levele, a „*Maradok, másként nem tehetek!*” Ugyanez év végén — a Romániában végbement változások sodrában — Sütő András a Romániai Magyar Demokrata Szövetség egyik alapító tagja volt. 1990 márciusában Marosvásárhelyt az emlékezetes magyarelles megmozdulások alkalmával súlyosan megsebesítették s elvesztette fél szeme világát; ezt követően Magyarországon és az Egyesült Államokban ápolták. Az ellene irányult gyilkossági kísérlet tettesei mindmáig büntetlenül élnek.

*

Sütő András a pályakezdő szépirodalmi munkáit — novelláit, karcolatait — a múlt század negyvenes éveinek második felében Gaál Gábor jelentette meg Kolozsvárt az Utunkban. Ekkortájt ebben a folyóiratban jelentkeztek, Sütő Andrásal együtt, azok a fiatal tollfogók — hogy közülük csak néhányat említsek: Bajor Andor, Kányádi Sándor, Székely János, Fodor Sándor, Szabó Gyula, Páskándi Géza —, akik aztán maradandó értékű művekkel írták be nevüket a huszadik századi magyar irodalom nagykönyvébe.

Pályakezdő novelláiban, karcolataiban Sütő közvetlen élmények birtokában mutatta be a mezősegi szórvány-világ szegény embereinek küzdelmeit, a régi és az új élet hol drámai, hol tragikomikus konfliktusait. Első könyve, a *Hajnali győzelem* 1949-ben jelent meg; ezt követte 1953-ban az *Emberek indulnak*. Közvetlen

hangja, egészséges humora azonnal megnyerte az olvasó — és a kritikusok — rokonszenvét. Neve azonnal széles körben vált ismertté. Írásait kezdettől fogva rendszeresen közölték a román folyóiratok is. Visszapillantva a pályakezdésre, Görömbei András írta monográfiájában: „Íróként urak és parasztok konfliktusának móríci ösztönzésű ábrázolójaként kezdte pályáját, de az új történelmi helyzet új feladatokat, új perspektívákat mutatott neki. Első nagy témája éppen az új életbe induló emberek világa lett. Előbb szinte problémátlanul látta a szocializmus kibontakozását, korai publicisztikája, fölosztást, egyenlőséget, demokráciát követelő írásai nyugodt bizalomtól sugároznak. Íróként is az új világ művészeként jelentkezett: azonnal kivételes sikerrel.”

Sütő András első kisregénye, az 1956-ban kiadott *Félrejáró Salamon* már a határozott továbblépés, a nyíltabb társadalombírálat szembeötlő jeleivel ébresztett széleskörű feltűnést. Igazi áttörést azonban pályáján az *Anyám könnyű álmot ígér* hozott 1970-ben. A kirobbanó sikerű napló-regény az akkor induló Kritikon Könyvkiadó első könyveként látott napvilágot; előzőleg az *Igaz Szó* közölt belőle részleteket. Évek múltán Bertha Zoltán írta volt Sütő remekléséről: „(...) az *Anyám könnyű álmot ígér* a két világháború közötti népi próza legmagasabb minőségeihez tud kapcsolódni, s téma és stílus felületi összetevőin kívül egy jellegzetes világlátás egész — szociográfiai, néprajzi, történelmi, ontológiai és esztétikai dimenzióiban megérett — szemléleti és formahagyományt képes újraértelmezni és tovább építeni.” Méltatások egész sora hangsúlyozta az *Anyám könnyű álmot ígér* kivételes jelentőségét. Ihlető példaként Illyés Gyula *Puszták népe* és Tamási Áron *Szülőföldem* című munkáját emlegették a kritikusok.

Nem sokkal az *Anyám könnyű álmot ígér* megjelenése után látott napvilágot „úti tűnődéseinek” kötete, a *Rígó és apostol*. Ezekkel az írásokkal merőben új, beérett alkotói korszak kezdődött Sütő András pályáján. A hetvenes években egymás után születtek a nagy ívű, sokatmondó esszék — ilyen, többek között, a *Nagyenyedi fügevirág* és a *Perzsák* —, melyekben veszélyeztetett anyanyelvünk védelmét, a megtartó népi közösséghez való kötődés jelentőségét, a sajátosság értékeinek oltalmazását fogalmazta magasrendű művészi üzenetté. 1977-ben jelent, *Engedjétek hozzám jönni a szavakat* című esszéregényében valójában az *Anyám könnyű álmot ígér* és az előbb említett írások mondandóját építette tovább; így ez a munkája az anyanyelvvédelem felrázó megnyilatkozásaként él ma is az olvasók tudatában. Görömbei András szerint az „*Engedjétek hozzám jönni a szavakat* összegző mű — Sütő motívumfejlesztő írói módszerére jellemző —, nemcsak összefoglalja és kiegészíti az írónak az anyanyelvvel kapcsolatos nézeteit, hanem egy szuverénul egyéni műforma kereteiben mély értelmezést is ad (...) A nyelv és az ember életegysége ad itt új távlatokat a létértelmezésnek.”

A korai, jószerivel a színpaddal való szakmai ismerkedésről tanúskodó kísérletek (*Tékozló szerelem* stb.), meg a *Pompás Gedeon* marosvásárhelyi (Harag György rendezte) előadásának gyors betiltása után évekkel, az újabb úti tűnődéseket és esszéket tartalmazó, *Istenek és falovacskák* című könyvének megjelenésével

egyidőben írta Sütő első nagy drámáját, az *Egy lócsiszar virágvasárnapját*, minek ősbemutatója 1974 októberében volt a kaposvári Csíky Gyergely Színházban. (Ugyanezt a kolozsvári Állami Magyar Színház 1975-ben vitte színre — Harag György kiváló rendezésében.) Az író műhelyében rövidesen elkészült a *Csillag a máglyán* is — Kálvin és Szervét drámája —; elsőként a budapesti Madách Színház mutatta be, Ádám Ottó rendezésében. (Kolozsvárt ugyancsak Harag György rendezte a *Csillag a máglyán* előadását.) A két dráma *Itt állok, másként nem tehetek* címmel először 1975-ben jelent meg kötetben a Kriterion Kiadónál.

Tanulmányok, elemzések, színikritikák egész sora méltatta drámaírói teljesítményét, hangsúlyozva az előadás művészi erőit. Kántor Lajos írta a *Korunk*-ban az *Egy lócsiszar virágvasárnapjának* kolozsvári színrevitele után: „(...) Kolhaas Mihály egyéni tragédiája egyértelműen a közösségi felismerést szolgálja: a térden állva könyörgés csak veszteségeit szaporíthatja”; Tarján Tamás pedig megállapította: „(...) az *Egy lócsiszar virágvasárnapja* és a *Csillag a máglyán* Sütő András drámaírói művészetében s talán az egyetemes magyar drámaköltészetben is külön helyet foglal el”.

1975-ben a nagyváradi színház Szabó József rendezésében bemutatta az *Anyám könnyű álmot ígér* színpadi adaptációját. 1977-ben a marosvásárhelyi együttes színre vitte — első ízben — a *Vidám sirató egy bolyongó porszemért* című Sütő-vígjátékot, s ugyanez év novemberében az *Igaz Szó* közölte a *Káin és Ábel*t. A „lát-szólágosan biblikus történet” — ahogy a szerző fogalmazott egy helyütt — mondandójának mélyebb rétegeiben szervesen illeszkedik az előző két drámához, az *Egy lócsiszar virágvasárnapjához* és a *Csillag a máglyához*. Gáll Ernő így értelmezte a darab lényegét: „Alázatosság és méltóság között azonban nem lehetséges békés együttélés. Ábel és Káin két utat, két magatartást képvisel, amely között választani kell. Sütő opciójában a mai világ, a modern ember egyik alapvető dilemmája nyert választ.” 1979 februárjában ezt a három drámát a kolozsvári színház sorozatban adta elő. Ugyanez év májusában Sütő András Bécsben, a Herder-díj átvétele alkalmával, a Bornemisza Társaság irodalmi estjének vendége volt. Ekkor jelent meg nyomtatásban németül a *Csillag a máglyán*.

1981. március 3-án a kolozsvári Állami Magyar Színház bemutatta — ugyancsak Harag György rendezésében — *A szüzzai mennyegzőt*; így vált teljessé a trilógia. Mély gondolati összefüggés van az előző drámák és *A szüzzai mennyegző* között. Lázok János marosvásárhelyi színháztörténész ezt így értelmezte annak idején: „*A szüzzai mennyegző* a trilógia központi gondolatát, a másként gondolkodók egymás iránti toleranciáját, az egymást feltételező-kiegészítő ellentétek problémakörét új tartalmi vonatkozással, a másként beszélők viszonyának árnyalt rajzával egészítette ki. E kiegészítés azonban szükségszerűen szétfeszítette a trilógia drámáiban megszokott szereplőstruktúrát: Sütőnek ezúttal a másként gondolkodásból eredő ellentétek mellett a természetes etnikai különbözőségeket és ezen belül megnyilvánuló azonosságmozzanatokat is ábrázolnia kellett mondanivalója árnyalt kifejtése érdekében.”

Sütőnek *Az Idő markában* című, újabb esszéket és interjúkat tartalmazó könyvét 1984-ben a Szépirodalmi Kiadó jelentette meg, Budapesten. Emiatt a szerzőt Romániában keményen felelősségre vonták, sőt kezdetben még a korabeli magyar hivatalosság is vonakodott engedélyezni a kiadást. Sütő András ekkoriban fejezte be *Advent a Hargitán* című darabját, s hamarosan elkészült *Az ugató madár* első változata is.

Budapesten, a Nemzeti Színházban 1986. január 2-án volt az *Advent a Hargitán* ősbemutatója — a szerző távollétében. (Sík Ferenc rendezte a nagysikerű előadást.) Sütő Magyarországra való utazását a romániai belügyi szervek akkor nem engedélyezték; csak 1987 novemberében láthatta először színpadon ezt az alkotását. Ugyanekkor tekinthette meg, ugyancsak Budapesten, ugyancsak Sík Ferenc rendezésében az *Álomkommandót* is. A *Kalandozások Ibajcsuhajdában* című mesejátékát 1988-ban a kecskeméti Katona József Színház mutatta be — Seprődi Kiss Attila rendezésében.

1989-ben a Szépirodalmi Kiadó útjára indította a Sütő-életműsorozatot, minek első köteteként — *Színművek* címmel — a *Pompás Gedeon*, az *Egy lócsiszár virágvasárnapja* és a *Csillag a mághyán* látott napvilágot. Ekkoriban otthon, Romániában nem engedélyezték könyveinek kiadását, színdarabjainak bemutatását.

Közvetlenül az 1989 decemberében végbement romániai változások után Sütő András azonnal, ismét tevékenyen bekapcsolódott a közélet alakításába: egyike volt a Romániai Magyar Demokrata Szövetség, az RMDSz alapítóinak. Majd a 90 márciusában történt marosvásárhelyi pogrom idején ellene elkövetett gyilkossági kísérlet súlyos következményei miatt, külföldi kórházi kezelése után egy ideig inkább csak publicisztikai megnyilatkozásaival, interjúkkal volt jelen a szellemi életben. A budapesti Nemzeti Színházzal — Ablonczy Lászlóval, Sík Ferencel, Sinkovits Imréékkel — való alkotói kapcsolata azonban változatlanul eleven és termékeny maradt. 1991. december 23-án volt a Nemzetiben az *Advent a Hargitán* 200. előadása, mikoris Jókai Anna, a Magyar Írószövetség akkori elnöke köszöntötte a szerzőt, méltatta a darabot.

Újabb színpadi munkáját, a *Balkáni gerlét* 1993 novemberében küldte el Budapestre egy meghirdetett drámapályázatra, melyen Hubay Miklóssal és Páskándi Gézával együtt nyerte el az első díjat. Később átdolgozta ennek a darabnak a kéziratát; az ősbemutatóra 1998. október 2-án került sor. (A Nemzeti Színház 1999 májusában Marosvásárhelyen vendégszerepelt a *Balkáni gerlével* — visszhangos sikert aratva.) „A dráma, Sütő András eddig utolsó darabja — írta volt Cs. Nagy Ibolya — hangsúlyos jelentőségével a romániai nyolcvanas évek rettenetes magyarirtó idejének drámája: olyan s annyi, abszurdnak feltűnő, mégis valóságos, reális helyzettel s cselekménysorozattal, melyek a maguk pőre, nyomasztó, nemegyszer tragikus képtelenségeikkel újfajta drámaírói szándékot és poétikai eszköztárat jeleznek”.

A kilencvenes évek első felében Sütő Andrásnak két olyan könyve látott napvilágot, melyekben közelmúltbeli változatos emlékeit, emberi-írói küzdelmeinek

dokumentumait tárta nyilvánosság elé. Az 1993-ban, Debrecenben kiadott, *Szemet szőért* című naplójegyzet-kötetének előszavában kérdezte: „Van-e értelme mostani, új helyzetünkben régi kisebbségi nyomorúságokkal foglalkozni? A kérdésre az a társadalmi valóság válaszol, melyben, íme, véres magyarellen-es pogromok is lehetségesek. A Ceausescu-féle diktatúra megdöntése után kialakult új helyzetben nemzeti-ségi-jogi kérdéseink a régié maradtak, sőt véres támadások veszedelmeivel is gyarapodtak. Ezért állapítom meg szomorúsággal, hogy könyvem mondandója, sajnos, semmit sem veszített időszerűségéből”. Számtalan példával lehetne érzékelteni, igazolni Sütő András meglátásának fájdalmas igazát...

Ugyancsak közéleti-politikai-irodalmi vonatkozású leveleket, naplójegyzeteket tartalmaz a következő esztendőben megjelent, *Heródes napjai* című kötete is. (Eligazító alcíme: Naplójegyzetek az erdélyi magyarok exodusáról. 1984–1987.) „Hiányoznak könyvemből a békeséges derű dallamai” — vallotta a szerző a Heródes napjainak élén. Pomogáts Béla egyik tanulmányában így nyilatkozott ezekről az újabb művekről: „A zajló időben néhány szépirodalmi alkotás, például az 1995-ben elkészült *Balkáni gerle* című színdarab, még inkább több kötetre való naplójegyzet ad képet mindarról, amit az erdélyi magyarságnak és személy szerint Sütő Andrásnak a nyolcvanas években, a kilencvenes évek elején át kellett élnie. A *Szemet szőért* és a *Heródes napjai* című kötetek megrendítő egyéni és közösségi megpróbáltatásokról hoznak hírt, egyszersmind a szülőföld iránt érzett hűséget és a megmaradás reményét is megszólaltatják”.

Esztendőik múltán, 2002 júniusában, amikor Sopronban irodalmi estet rendeztek Sütő András 75. születésnapja alkalmával, beszédében az ünnepelt, kitüntetett író többek között így szólt: „Azzal vigasztalom magam, hogy az erdélyi magyarság eszméletében őrző lehettem a strázsán. Hiszem, hogy közösségi fennmaradásunk reménye az anyaország ragaszkodó szeretetében fölerősödik, az önrendelkezésig. Ez a hit mondatja velem itt is a 11. parancsolatot: Erdélyben maradni kell akkor is, hogyha nem lehet”. Igen: ez a hit vezette tollát a sokágú életmű remek változatainak megteremtése során — egészen élete utolsó pillanataig.

A kilencvenes évek és az ezredforduló utáni esztendőik esszéiből, tárcáiból, cikkeiből, valamint a vele készített interjúkból összeállított bő válogatás *Erdélyi változatlanóságok* címmel jelent meg Debrecenben, 2001-ben. (A második, bővített kiadás *Erdélyország mit vétettem?* címmel 2003-ban látott napvilágot Csíkszeredában.) „Ez a könyv nem Budán született, hanem a végeken — szól az olvasóhoz bevezetőjében a szerző. — Ahol magyar várak már nincsenek, de magyarok vannak szép számmal. Végváraik ostromlottak. Önvédelmi harcban fogatkoztak. Új hódítók évszázados támadásait verik vissza forgandó szerencséivel. Ahogy lehet.” Görömbei András ezt írja Sütő-monográfiájának 2007-ben kiadott, bővített változatában: „Az *Erdélyi változatlanóságok* nagy koncepciójú könyv. Íróját nem kisebb szándék és cél vezérli, mint az, hogy segítse az erdélyi magyarságot föl-

egyesedni, önrendelkezéssel, autonómiával rendelkező közösséggé válni (...) Sütő András meggyőződése, hogy az erdélyi magyarságnak nem elmenekülnie és szétszóródnia kell, hanem a történelem új körülményei között ki kell küzdenie, meg kell teremtenie Székelyföld autonómiáját, önrendelkezését, hogy az az egész erdélyi magyarság nemzeti fölemelkedésének alapja legyen.”

Utolsó könyvét Sütő András már nem vehette kezébe, nem láthatta készen: a *Létféle hajrában* című összeállítás, aminek az anyagát 2006. augusztus 14–18. között még a kötet szerkesztőjével, Ablonczy Lászlóval válogatta egybe, napokkal halála után került ki a nyomdából.

2006. szeptember 30-án végleg kihullott kezéből a toll. Sírjáról a marosvásárhelyi reformátusok temetőjében — a Bolyai-sírok közelében — soha nem hiányoznak a virágok, a nemzeti színekkel díszített koszorúk. Nem lehet innen, az emléket idézők kopjafa mellől tisztelgő főhajítás nélkül továbblépni. És úgy érezzük: Sütő András holtában is halhatatlan. Mint a legnagyobb értékteremtők: hiányával is szüntelenül jelen van közöttünk. Nemzetének, népének tudatában. Az olvasók ezreinek szívében.

*

Már életében monográfiák jelentek meg róla; indulásától kezdve értékelő tanulmányok, méltatások, kritikák sokasága íródott könyveiről, színpadi munkáiról. Görömbei András Sütő-monográfiájának első kiadása 1986-ban jelent meg a budapesti Akadémiai Kiadónál, a Kortársak sorozatban, s ennek második, bővített változata látott napvilágot 2007-ben Debrecenben a Kossuth Egyetemi Kiadó gondozásában. Bertha Zoltán monográfiáját a pozsonyi Kalligram adta ki 1995-ben. Lázok János *Sütő András drámatrilógiája* címmel jelentetett meg kötetet Marosvásárhelyt a Custos-Mentornál. Ablonczy László *Nebéz álom* című, Sütő Andrásról szóló könyve 1997-ben jelent meg, s ennek javított, bővített kiadását az író 75. születésnapja alkalmával vehették kezükbe az olvasók.

A tovatűnt idők során olyan jeles pályatársak — írók, irodalomtörténészek, kritikusok — mondtak véleményt Sütő András műveiről — az imént említettekkel együtt —, mint például Hegedűs Géza, Réz Pál, Ilia Mihály, Pomogáts Béla, Alexa Károly, Annus József, Márkus Béla, Csoóri Sándor, Féja Géza, Czine Mihály, Dobos László, Pálffy G. István, Olasz Sándor, Pintér Lajos, Grezsa Ferenc, Vekerdi László, Szakolczay Lajos, Nagy Gáspár, Cs. Nagy Ibolya, Koltai Tamás, Pécsi Györgyi. *Tanulmányok Sütő Andrásról* címmel Debrecenben, a Kossuth Egyetemi Kiadónál, Görömbei András szerkesztésében látott napvilágot 2002-ben egy terjedelmes kötet. Ugyanekkor a marosvásárhelyi Mentor Kiadó a 75 éves *Sütő András köszöntése* címmel jelentetett meg könyvet. Nem kevésbé terjedelmes lenne a Sütő András műveit tárgyaló-elemző, méltató romániai, erdélyi magyar írók, kritikusok, irodalomtörténészek listája. Íme néhány név: Földes László, Gálfalvi Zsolt, Marosi Péter, Kántor Lajos, Fodor Sándor, Veress Dáni-

el, Szőcs István, Lászlóffy Aladár, Rácz Győző, Bretter György, Gáll Ernő, Egyed Péter, Balogh Edgár, Farkas Árpád, Páll Árpád, Vita Zsigmond, Bajor Andor, Izsák József.

A *Tiszatáj* 1977. évi 3. számában, az akkor még fiatal erdélyi magyar író 50. születésnapja alkalmával jelent meg Illyés Gyula emlékeztető írása — *Sütő András nagy úton* címmel. Az *Anyám könnyű álmot ígér, az Engedjétek hozzám jönni a szavakat* szerzőjéről írta Illyés: „A jelenkori magyar irodalom legnagyobb vigasza Sütő András”. S hozzátette: „Őszinte szorongással küldöm ölelésemet az ötvenéves Sütő Andrásnak”.

Még csak a „nagy út” elején járt Sütő, amikor Illyés ezeket a felemelő szép szavakat leírta. Az *Egy mondat a zsarnokságról* költője 1977-ben nem véletlenül szólt baráti „szorongással” a Marosvásárhelyen élő fiatal pályatársáról. Történelmi szorongatottságok között éltünk ezeken a tájakon, itt is, ott is; bőven lehetett hát oka mindenfajta aggodalomnak a jövőt illetően.

Az *Erdélyi változatlanóságok* írójának élete utolsó szakaszában, a „létvégi hajrában” is meg kellett szenvednie szavai igazáért, amikor a némely kis kaliberű, megélhetési gyűlölködők szennyes hadjáratot szerveztek ellene egy romániai magyar hetilapban. Áldott szerencse, hogy az ilyenfajta, főként indulati viselkedésből fakadó megnyilvánulások semmiképpen sem kérdőjelezhetik meg a valódi értékeket, a maradandó szellemi teljesítményeket. Így Sütő András időtálló életművének, rangjának irodalomtörténeti jelentőségét sem...

Ahol az egyetemes magyar irodalomnak, kultúrának őszinte hívei vannak, szerte a nagyvilágban, ott változatlanul illő kegyelettel, megbecsüléssel őrzik és ápolják sokan Sütő András emlékét. Ennek a tisztelő ráfigyelésnek a jegyében alapítottuk meg mi is 2008 nyarán Marosvásárhelyt a róla elnevezett Baráti Egyesületet. Úgy tervezzük, hogy minden esztendőben — a születésnapja körüli időben — megszervezzük itt a Rá emlékező és emlékeztető találkozót, s ezen az összejövetelen szót váltunk irodalmunk időszerű kérdéseiről is, ellátogatunk Pusztakamarásra, az elárvult szülői házához: az életmű bölcsővilágának színhelyére. És ami a legfontosabb: minden lehetőségünkkel szorgalmazzuk Sütő András írásainak folyamatos újrakiadását, könyveinek az olvasókhöz való eljuttatását.

Így éltetjük szívünkben-tudatunkban azt a nagy magyar író, aki őrző volt a strázsán.

Sütő András

Földi asztal, égi szék*

Adventi szelek fújnak maholnap a Hargitán, menni, menni kéne Sikaszóba!

Nyár eleje rég volt, hogy arra járhattam, káplánszoknyás fenyőfáim alatt megülhettem. Fülemben elcsendesedtek a hangjai: a körfűrész sivalkodása és az alkonyati medverioztatás. Sőt, már nem csak hallgat: szendereg is tán a Hargita térdén, legendás fiaira emlékezve, kik mesét mondtak neki a Gondolat madaráról s az Érzés tüzeről, de szájukat a föld azóta betömte.

Így szeretném őt meglepni most, a Libán oldaláról csendesen aláereszkedve, és töröm a fejem: mit vihetnék neki, hogy magamat is meglepjem vele? Tamási Áron zsenge madarászainak emlékezetes kudarcai után, mikor is a Gondolat madara galickába került, az örökkön égő fácska pedig szerzetescellába — jómagam az Időnek melyik tanulságából csalogassak elé valamit is szóló vásárfia-madarat? Hogy ne menjek éppen üres kézzel, mint akinek semmi köze nincs az inkább elmenő, mint hazajövő fiai, lányai után merengő tájhoz.

S ha már Libánt szóba hoztam: tudom is, mi a teendőm.

A Maros völgyén indulok felfelé.

Ilyenformán nem köszöntöm Zetelakát, de kalapot emelhetek Gyergyószentmiklósnak. Előtte pedig Marosvécsen megülök egy cseppet Kós Károly kőasztalánál. Hajdani keresztelése szerint Kuncz-emlékasztalnak hívják, de megtervezője, létrehozója: Kós Károly volt, és őneki most nagyobb szüksége van arra, hogy semmit el ne vegyünk tőle.

Menjünk hát. Ki az utat nem ismerné, azt a szembe szaladó Maros vezeti, a bölcsőhelye felé csalogatva, és közben folyvást fiatalodva, mind suhancosabban a szűkülő tündérvölgy istentelen szikláinak között, ahol már a zsögödi Nagy Imre pisztrángos akvarellszíneit villogtatja jókedvűen.

Az ember nem teheti, hogy ne igazodjék hozzá, amint visszafelé vezet az Időben saját forrásához és — mert hullámaival együtt szökken a gondolat — megannyi Kezdethez. Éppen oda tehát, ahová magam is igyekszem. Egy árva kőasztal emlékéhez.

Szászrégent elhagyva tornyos bástyák jelzik: a Maros vize fölött borong a vécsi vár. Jobbágyivadék mivoltomban hajdan félve nézhettem volna föl rá; most úgy jövök ide, már-már zarándokolva. Mert amit borongásában sugall, az irodalmi emlék mindenekelőtt. Grafikaiag sűrített formája emblémaként látható

*Sütő András eme írása a *Sikaszói fenyőforgácsok*. Cikkek, naplójegyzetek (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 2007) című könyv első erdélyi kiadásában látott napvilágot, mely a nagy erdélyi író 80. születésnapjára készült.

másfél száz könyvnek a homlokán. Az Erdélyi Helikon jelképe. Az első világháború utáni nagy összeszaladásunkban írók s költők menedéke lett ez a vár; újfajta haditanácskozások színhelye a megtartó szellem fegyvereinek számbavételével. Báthori Gábor, Rákóczi György és megannyi főúr várának utolsó gazdája, Kemény János új értelmet adott a griffmadaras, dāmvasdas címernek: a kisebbségi humánus jegyében fogant erdélyi magyar művelődés felkarolásának mecénásait. Tőle tudom, hogy e ritka metamorfózisban váratlanul öröklött vagyonának tetemes része úszott el, s magam láthattam, hogy e hasznos fogatkozást a mecénás saját meg nem érdemlett szenvedéseivel is megtetézte. A temetésén is szóltam erről. Hogy ha már nem támaszthatjuk föl, legalább ne nyilvánítsuk boldognak, amiként az a lélek tantaloszi kínjai között távozó Kacsó Sándorral is megesett.

Képzeletem őt látja most az oroszlanos kapuban, amelyen tilos a belépés. A vár évtizedek óta debilis gyermekek otthona. Az a rettentő zsvaj, mely kicsap az ódon falak közül, az elborult elme mániája, bacchanáliája.

Ahogy eléjön János a gyengélkedő lábát bottal támogatva, s lényének falatkenyér-jósága egy szikra hiány nélkül a szemébe sűrül; amiként a rajongó hiszékenység tökéletes védtelenségében nyugalmból kilép az ordas világba: csak férfias bajusza menti meg attól, hogy Áron módjára Jánoskának ne szólítsam őt. Kivált, hogy egy bölcsőhelyi séta írásos szavaival azt mondja nekem, mint valamely sokaságnak: örülök, barátaim, hogy együtt jösztek újból Marosvécsre a szellem közös gondjával. Boldog vagyok, hogy a helikoni írók közössége úgy fonódott egybe, ahogyan családdá terebélyesedik a szerelem: egymás vállára emeltük közös gondjainkat.

Mondom, hogy ez igen szép és békességes szolás, de már annak idején is vágya volt inkább az általános egyetértésnek, mit nemegyszer a testvérháború vert széjjel. És azóta? Hányan vannak ma is, kik a sorstársat kereső gyertyavilág helyett ama bizonyos kanál vízzel tüsténkednek a másiknak megfojtása végett! Temagad végső beteg napjaidban nem kaptál-e arcul köpdöső levelet egy ifjú és neves költőtől? Könyvedet olvasván azt sercintette az arcodba, hogy nem írod, csak visszasírod a havasaidat — te pedig válaszként a megbocsátás kalácszavaival nyugtattad meg őt, hogy a verseit ennek ellenére is szereted. Könnyet először és utoljára akkor láttam a szemedben. De másért jöttem én most hozzád, János.

— Csak rossz hírt ne hoztál volna.

Mondom, hogy ellenkezőleg: egy kis évfordulót ünnepelnénk meg itt ketten, és meghívottunk lenne a kolozsvári Házsongárból Kós Károly bátyánk.

— És az évforduló kinek szólna? — kérdi János. — Melyikötöknek?

Mondom, hogy hármunk közül egy asztalnak. Amelyik ott áll az ő sírja mellett. Az most éppen ötvenéves.

— Kuncz Aladár emlékasztala — bólint rá János.

Ezt eddig mind a ketten tudtuk. De hogy az ötvenedik évfordulóhoz én egy századikat is felhoznék a tavalyi esztendő csendjéből: csak ezután magyarázom el

Jánosnak. Kós Károly, aki az emlékőrző asztalt készítette, pontosabban szólva: megalkotta, alig-alig, hogy kilépett a centenáriumból. Kicsin múlt, hogy élteben meg nem érte, és most nem a Házsongárdba kellene üzenni neki e mostani keresztelő dolgában, amikor Kemény Jánossal egyetértésben az asztal nevét Kuncz—Kósra módosítjuk. A magányosat párosra, e két páratlan férfiú együttes megtisztelése végett.

Jánosnak megrebben a szeme. Halovány ijedelme mutatja, hogy dörgedelmet hall máris valahonnan Sztána felől:

— Az öreg le fog bennünket teremtetézní — mondja figyelmeztetőleg, de belenyugvással is.

— Azt már megszoktuk — mondom. — S a továbbiakban nem fogunk kérdezősködni. Ami neki jár: a mi dolgunk. S ez most a legcsekélyebb.

Az oroszlanos kapuból kilépve hátra igyekszünk tehát a százados tölgyfák közé az idő színébe öltözött asztalhoz. Régen jártam erre, most veszem csak észre, hogy kártevés ellen védelmező vasrácsok mögé került. Hajdan sima lapján ugyanis elszaporodtak a bicskával, baltafokkal rádorbézolt nevek, olyan embereké bizonyára, akik ittjártuk szájalmas emlékét csak a halhatatlanság emlékének tudják elképzelni. E felfogás ellen tiltakozna most a vasketrec, ha be nem léphetnének mégis lakat nélküli ajtaján az újrakeresztelés szándékával.

— Hát akkor szólnál-e Károly bácsinak? — fordulok a házigazdához, aki nálamnál mégiscsak közelebbi kapcsolatban áll a nagy vízen túl megnyugodott viharhadárral.

Jánosnak annyi ideje sincs, hogy bátorságot vegyen, Kós Károly máris kutyaebattáz bennünket. Dühös természetű volt világéletében, s a véleményét sem igen rejtette soha véka alá. Most azt mondja például, hogy van őneki könyve, épülete elegendő, mely nevét hirdesse; a Kuncz Aladár-emlékasztal megfeleztését nem engedélyezi. Híresen barázdált arcán az indulat valósággal egyiptomi csapásokat jelez: marhavészt, fekélyt és jégesőt, ha meg nem gondoljuk magunkat. De kettőnk részéről az egyezség tántoríthatatlan. Még azt sem vesszük figyelembe, hogy bajusza dúsabb és kajlább a Kemény Jánosénál.

Hanem keresztelünk.

Helikoni kerek asztalunk! Az emlékezésnek hét szűk esztendejében is őrizd és hirdesd a reád bízottak nevét és mindenkori építő, népeket békítő szándékát az eljövendőknék. Ültesd magad köré Budai Nagy Antalt, a Varju-nemzetség fiait, a havasi gyógyító füvekkel csodákat mívelő Iliét és a somteleki Kardos Jákobot: magyart és románt, ahogyan őket Kós Károly gyalogosan és lóháton vérzivataros idők mélyéről minekünk okulásul felvonultatta, s életükből, halálukból a közös mozdulatot egybefonta. Nem mindennapi cselekedet volt ez: annak meglátása, hogy e földnek vegyes ajkú védelmezői miként ásták ki hantok mellől a hosszú, széles sírköveket, és fordították a kapukra török s tatár ellen az egyetlen otthon megtartása végett.

Ettől, hogy nem akárminek az emlékét bízuk a kőasztalra, mintha Károly bácsi is megenyhülne valamennyire. Az eget kémelve szűkülő szemmel fürkészi: szavaink vajon találnak-e az időjárással?

Az ősz pedig az ő jóváhagyó bólintására kezdi máris az asztalterítést.

Aranyszalvétáit hullatja rendre az öreg tölgyekről az elképzelt koccintó poharaink mellé.

Most már igazán leülhetnénk hárman.

Nem király előtt állunk.

Hanem a legjobb szándékaink színe előtt.

Szék után nézelődöm tehát, mintha ebben a hatalmas kertben annak is teremnie kellett volna.

De sehol a környéken semmilyen ülőalkalmatosság.

Kemény János elnéz Gyergyó felé, somolyog is a bajusza alatt; tudja már, mi a teendő.

— Ott az Istenszéke — mutat jobbjával a ködben borongó, óriás csutakforma, lapos tetejű havasra. — Igaz, hogy nem karos, de legalább kihúzzuk magunk, ha rája telepedünk.

Kötényével jóanyám máris törülgeti azt a széket, szégyenlősen sopánkodva közben, hogy mégis mit tudjunk csinálni, mert csak ez az egy van kéznél. Az Isten is szegény. S egy idő óta, ha helyet kínál is: csak a fenekünkre ültet. Hanyattvágódással.

Annál gazdagabb az egymás iránti tiszteletünk, mikor is a frissen keresztelt emlékasztal mellett állva maradva a szándékainkat és a mindenkori emlékezés jogát ültetjük Isten székébe...

Abonyi Mária: Falu

Beke Sándor

Adventi koszorú
avagy
Isten megáld a Hargitán

Fejedre hull
a penészes lom,
át- meg átjár
a nyilalló fájdalom,
szülőföldem...

Ámítások altatnak
kényre-kénytelen,
szemedben
tündérálmokat ébresztenek,
szülőföldem...

A hit, néped
szívében gyönyörű,
a hit is marcangol,
s lesújt a keselyű,
szülőföldem...

Isten csak az,
ki téged áld,
égeti homályos
múltad fátyolát,
szülőföldem...

Lelkedben ég,
ég az adventi koszorú,
ne könnyezz,
s ne légy te szomorú,
szülőföldem!...

A negyedik gyertya

Fehér ágyat vetett december,
a fáradt öregember,
itt fenn a Hargitán,
s a hegygerincen
— az élő adventi koszorún —,
egy székel legényke
meggyújtotta az utolsó gyertyát.

A havasi fák között
fényes csizmával
lépked a remény a Szent Hegyen,
mintha valami készülődne itt
a magányos szívekben:
a jászol körül, meleg subában
betlehemes pásztorjátékok
próbálnak a gyermekek,
a feldíszített szán előtt
csengő csendül
az indulni készülő lovacska nyakán,
ajándékot visznek a tanyára:
Máriát-Jézuskát,
s a betlehemi csillagot
karácsony éjszakáján.

...A bérceken gyermekek gyülekeznek,
hidegtől könnyes a szemük.
A csilingelő várakozásban
kis fenyőt ölelnek jókedvükben,
s míg az élő adventi koszorút vigyázzák,
a szél elhozza számukra
a puha ködből kibomló
fehér havas himnuszát,
s a háromkirályok üzenetét:
— Isten jön,
és itt hagyja fiát a Hargitán.

Karácsony a Hargitán

Fáj a szívem!
Kivágtak egy kis fenyőt a Hargitán,
s Jézus fája beköltözött szobánkba.
De örülök is, mert Isten
megint közelebb került hozzám,
s most velem beszélget
a feldíszített karácsonyfa,
a friss, még élő fehér fenyő,
a hargitai nagykövet
megkoronázza az ünnepet
és székely pásztorként
beszélni kezd:
— A havas üzenetét hoztam el nektek,
s az ősökét,
a hit, a szeretet diadalát,
s az örök kitartás győzelmét.

Este, amikor leoltom a villanyt,
a pislákoló gyertyafényben
a rejtelmesen csillogó karácsonyfa
álmodni kezd:
a hótakarta bérctetőn,
remegő ágakkal integetnek,
s a csendes éj dallamát susogják
testvérei, a kis fenyők.

A szeretet ünnepén

Ilyenkor jutnak eszünkbe
azok a régi karácsonyok...
Akkor mindenki
jobban tudta szeretni egymást,
és eszünkbe jut
az egyszerű kívánság is:
milyen jó lenne
jobban szeretni egymást,

nem úgy,
mint Jézus az embert,
csak mint egyszerű ember
az egyszerű embert —
jó lenne
jobban szeretni egymást.

Fehér séta a Hargitán

Fenyőcsemete
dugja ki fejét a hóból.
Isteni fényt
bocsájt rá a téli nap.
Árnyékában, a mélyben,
csontvázak dideregnek.
Hókristályok becézgetik
téli álmukat.

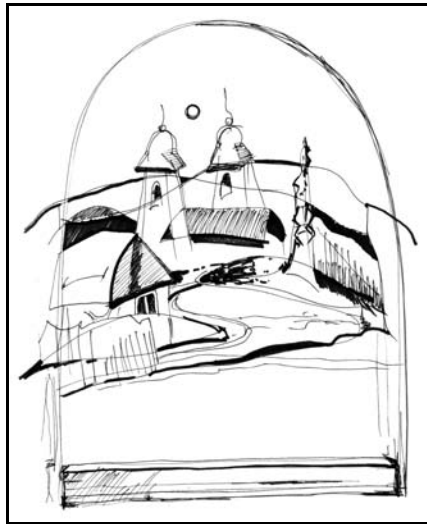
Székelyföldi kép

Vadkanok, őzek s farkasok
ügetése visszhangzik
a fehér havason —
Csontra vetkőzött fák testén
zúzmara-balzsam csillog.
Hol van a búzavirág-kéklő,
mákvirág-pirosló határ,
a kacérkodó nyári napsugár?
A fenyők között
— hol megfagyott a visszhang —,
fehér kucsmával a fején,
mint fázós gyermek,
alszik a székely tanya.
Az erdő alatt,
a fehér temetőben,
a szomorú fakeresztek

s a kopjafák
a fehér hótakaró fölött
a téli széllel ölelkeznek.
Hideg van...
Felettünk
vélt üstökösök cikáznak
az erdélyi égen.

A mulandóság kátéja

A világ mulandó.
Ezért fontos,
hogy szellemünk ragyogjon,
mint a csillagok,
és álljunk egyenesen,
mint a fenyvesek.

Péter Katalin illusztrációja

90 éve halt meg Ady Endre

Ady Endre
(1877 – 1919)

Hunn, új legenda

*Hatvany Lajosnak küldöm szeretettel
és hálával azért, mert szeret, bánt és félt.*

Minek a tanács, jóslat, aggodalmak?:
Gesztusaim élnek, míg meg nem halnak
S életemnek csak nézői a maiak.

Messziről és messzire megy ez élet
S csak: élet ez, summája ezrekének,
Örök, magyar határ-pör, meg nem szakadott.

S életük ez a mérsékelt csodáknak,
Mikben mégis ős állandóság vágtat,
Hunn, új legenda, mely zsarnokin életik.

Másolja ám el életét a gyöngé,
Fúrja magát élétlen a göröngybe,
Voltom, se végem nem lehet enyhe szabály.

Ha ki király, Sorsának a királya,
Mit bánom én, hogy Goethe hogy csinálja,
Hogy tempóz Arany s Petőfi hogy istenül.

Nekem beszédes költő-példák némák,
Sem a betelt s kikerített poémák,
Sem a mutatványos fátum nem kenyerem.

Bennem a szándék sok százados szándék,
Magyar bevárás, Úrverte ajándék
S lelkem: példázat, dac-fajok úri daca.

Zsinatokat doboltam, hogyha tetszett
S parancsoltam élükre seregeknek
Hangos Dózsát s szapora Jacques Bonhomme-ot.

Százféle bajnok mássá sohse váltan,
Ütő legény, aki az ütést álltam:
Így állva, várva vagyok egészen magyar.

Vagyok egy ágban szabadulás, béklyó,
Protestáló hit s küldetési vétó:
Eb ura fakó, Ugocsa non coronat.

Ki voltam öreg grammás-diák korban,
Égnek lendülten s százszor megbotoltan,
Külön jussom: vénen is diák lehetek.

Kalapom, szűröm, szivem förgetegben,
Nézik a vihart, hogy ki bírja szebben
S visszapattog róluk jég, vád és szidalom.

Külön alkuja lehet a Halállal,
Akit, amikor milliókat vállal,
Nem bámitott az Élet sok, új kapuja.

A tolakodó Gráciát ellöktem,
Én nem bűvészek, de mindennek jöttem,
A Minden kellett s megillet a Semmisem.

Én voltam Úr, a Vers csak cifra szolga,
Hulltommal hullni: ez a szolga dolga,
Ha a Nagyúr sírja szolgákat követel.

Brauch Magda

A magyar ugar szókimondó Adyja

90 éve veszítette el a nemzet egyik legnagyobb költőjét, Ady Endrét, a modern magyar irodalom úttörőjét, aki 1906-ban megjelent Új versek mű kötetével korszakalkotó változást hozott a magyar líra területén. Szimbolizmusáról, modernségéről sok szó esik ez évforduló kapcsán, ám forradalmiságáról manapság nem „divatos” beszélni, mint ahogy arról sem, hogy korában az együttélő népek, nemzetiségek összefogásának, testvériségének legnagyobb hirdetője, propagátora volt. Pedig ez fehéren-feketén bizonyítható tény, és — sajnos — egy évszázad elteltével sem veszített aktualitásából a nagy költő tanítása, útmutatása vagy — divatos szóval — üzenete.

Ady azért lett az „úri Magyarország” egyes képviselői szemében veszedelmes hazaáruló, sőt, nemzetgyalázó, mert ki merte mondani az igazságot a „magyar Ugarról”, az ország elmaradottságáról, másrészt hirdetni merte az azonos sorsú szomszédos kisnemzetekkel való összefogás szükségességét. Ady nem volt „hazájának ellensége”, csak bírálója, rajongott népéért, a magyarságért, de sohasem került szembe az együtt lakó nemzetiségek érdekeivel. Cikkeiben, novelláiban, költészetében egyaránt bőven találkozunk ezzel a témakörrel.

A költő a Szilágyság szülötte, ahol évszázadok óta együtt éltek magyarok, románok és más nemzetiségek is. Szülőfalujában, Érmindszenten kis gyermekkorától együtt élt román társaival: „Itt mintha összetartoznék minden élet. Ennek a völgynek külön lelke van. A vegyítetlen fajták ritka fajtája él itt a völgyben. Túl a nagy tetőn s közel ide mindenütt kicsi, kunyhós falvakban vézna nyomorult emberek tengődnek. Kétféle nyelven is beszélnek — magyarul és oláhul. De egyformára paskolta őket az élet. Sápadtak, csenevészkek, gyöngékek, szegények és sötétek” — írja *Öreg Szilágy István* című novellájában.

Amilyen természetes volt a faluban a két nép együttélése, olyan természetességgel jelennek meg novelláiban a különböző nemzetiségű hősök, elsősorban a román szereplők (*A púpos, Vérhalom és Barbarossa, A papkisasszony, Giroltán Mária, Szelezsán Rákhel kísértete, A durrsár, Benesán Mária zarándoklásai*). Román hősei — papok, szép, fehérbőrű lányok, agyonhajszolt parasztok — mind ihlettel és szeretettel megformált alakok: „a szép, halk, fehér tiszta Benesán Mária” — így jellemzi a román parasztlányt *Benesán Mária zarándoklásai* című írásában. *A föltámadt leányság* című novellában élesen szembefordul a kurtanemesek ostoba sovinizmu-

sával, az olyan korlátolt emberekkel, akik inkább befogadják saját népük legjellemtelenebbjeit, mint a becsületes, jó szándékú, de más nemzetiségű embert.

Szülföldjéről hozta magával a társadalomból kirekesztett, szegény sorsú zsidók iránti rokonszenvét is. Később Nagyváradban és Váradon is találkozik az antiszemitizmussal, ekkor írja *Az ezüst Krisztus* és a *Vér városa* című novelláit. Korai rokonszenvének egyik legszebb bizonyítéka *A tojásos Riza* című novella. Őszinte, meleg szeretettel ír a szép, de szomorú kislányról, akit kicsúfolnak, mert édesapja tojást árul a faluban (ez a szegény zsidók egyik foglalatossága, kenyérkeresési módja volt). A költőt mélyen érinti és sokat foglalkoztatja ez a kérdés, és később ennek eredménye *A bélyeges sereg* című verse.

Ady nem ismert és nem akart ismerni különbséget nép és nép, faj és faj között. A *Répakapálás* című lírai hangú novellájában a cigányság megbélyegzése ellen tiltakozik. A répakapáló magyar lányok között két cigánylány is dolgozik: Petyka és Juliska. A két lányt úgy közösítik ki a többiek, hogy nem ittak velük egy korszóból, külön korszót kellett használni. A két cigánylány éjszaka beleiszik a többiek korszójába, ami „az élet, a boldogság, az álmok teljesülését” jelenti számukra.

Harcos, bátor hangú cikkeiben nyíltan hirdeti a nacionalizmus veszélyét, és harcra buzdít ellene. Abban az időben lépten-nyomon nacionalista jelszavak röpködtek a levegőben, de Ady ebben a zűrzavarban mindenkinél tisztábban látott. „A zsarnokok vagy uralkodni vágyók uszítják egymásra a nemzeteket” — vallja *Ultimátum* című cikkében. Ugyanezt hirdeti *Nacionalisták* című írásában is, bár tudja, hogy emiatt az uralkodó körökben hazaárulónak fogják bélyegezni. Nagy érdeme, hogy észlelte a megoldatlan nemzetiségi kérdést, és lelkesedéssel fogadja a románság forradalmi megmozdulását: „Egyszerűen gyönyörű az a hír, amely Máramarosból érkezik. Kaszát fogott a paraszt, mert megint eltagosítottak tőle valami százhusz holdnyi földet. S a kőhátról úgy görögtek lefelé a földet mérő urak, mint télen a lavina. Brávó, hurrá Máramaros, talán egyetlen forradalmi szöglete Magyarországnak. (...) A máramarosi oláh még tud lázadni, mert emlékszik Hórára és Kloskára” — írja *A történelmi pellagra* című cikkében.

Legélesebben, legszókimondóbban *A nacionalizmus alkonya* című híres írásában választja el az igazi és az álhazafit egymástól. Tanításai, elvei ma is helytállóak: „A nacionalizmus: a dühödt hazafiság: De még az sem. A patrióta nevet ugyan sokszor kompromittálták már, de még mindig szentebb fogalom köpenye, hogysen a nacionalizmust földhesse. A nacionalizmus nem hazafiság. A hazafiság valami olyan sine qua nonja az embernek és a társadalomnak, hogy még fogalommal sem kell sűríteni s szót sem kell keresni hozzá. A közös kultúrában s közös társadalmi munkában álló becsületes, munkás emberek mind azok. Hazafiak, ha úgy tetszik. Aki ellensége a haladásnak, a jobbra törésnek, az emberi szellem feltétlen szabadságának, hazaáruló, ha örökösen nem tesz is egyebet, mint a nemzeti himnusz énekli.”

Az évszázadokon át együtt élő Duna menti kis népek többségének — a szegénységben, nyomorban élőknek — a sorsa is közös. Erre mutat rá lírájának két híres, egymással azonos tartalmú, egymásra felelő darabjában is, melyekben a közös folyam — a Duna — jelképként szerepel.

Mindkettő viszonylag korai vers. A *Duna vallomása* az 1907-es *Vér és arany* című kötetben szerepel. A költő hangja itt még egyértelműen pesszimista, nem lát lehetőséget a Duna partján élő „fél-emberek, fél-nemzetecskék” sorsának jobbra fordulására: „A Duna-táj bús villámhárító. / Fél-emberek, fél-nemzetecskék / Számára készült szégyen-kaloda. / Ahol a szárnyakat lenyesték / S ahol halottasak az esték. // „Sohse lesz másként, így rendeltetett”, / Mormolta a vén Duna habja.”

Egy év múlva, az 1908-ban megjelent *Az Illés szekerén* című kötetben közölt hasonló tárgyú versében már jóval derűlátóbban fogalmazza meg a Duna mentén együtt élő népek sorsának alakulását. A *Magyar jakobinus dala* című költeménye — melynek jónéhány sora szállóigévé vált — nem csak optimistább, de harcosabb, forradalmibb hangú is. A költő úgy érzi, nincs már messze az az idő, amikor a Duna és az Olt menti népek megértik, hogy közös a sorsuk, hogy „Dunának, Oltnak egy a hangja”, és ettől már csak egy lépés választ el az összefogásig, a közös harcig:

„Mikor fogunk már összefogni?
Mikor mondunk már egy nagyot,
Mi elnyomottak, összetörtek,
Magyarok és nem-magyarok?

Meddig lesz még úr a betyárság
És pulyahad mi, milliók?
Magyarország népe meddig lesz
Kalitkás seregély-fiók?

Bús koldusok Magyarországa,
Ma se hitünk, se kenyérünk.
Holnap már minden a mienk lesz,
Hogyha akarunk, ha merünk.”

Valószínű, hogy ezek a sorok a mai olvasó számára „hurra-optimizmusnak” tűnnek, és a későbbi évek történései, különösen az első világháború, sem igazolják — a költő számára sem — ezt a korai nagy hitet, felbuzdulást, de ez semmit sem von le a versnek sem az eszmei, sem a művészi értékéből. Ady a maga törhetetlen hitével azt szerette volna elérni, hogy ezek a nemzetek, nemzetiségek ébredjenek rá közös sorsukra, egymásrautaltságukra, és nyújtsanak testvérkezet egymásnak. Ez az üzenete ma időszerűbb, mint bármikor.

Beke Sándor

Ady Endre sétái

Én láttam Ady Endrét.

Tegnap kinézett az
Orient Express ablakán,
s a Gare de l'Est-en leszállt,
akár egy tősgyökeres
párizsi gavallér.

Én láttam Ady Endrét.

Ott sétált
hátratett kézzel
a Champs-Élysées-n
s a Parc Monceau-ban.

Én láttam Ady Endrét.

Megállt a virágárusok
bódéi előtt,
s egy csokor virággal
továbbhaladt a
Rue de Lévis-n.

Én láttam Ady Endrét.

A Penseur előtt
valamit súgott
az Élet Szobrának.
És láttam leülni a
Café de la Paix teraszán.

Én láttam Ady Endrét.

Mellette
ott somfordált Valaki

a Szent Mihály napi
falevelek között.
A szállodai szobában
vizes zsebkendővel borogatta
testén a kiújuló sebeket.

Én láttam Ady Endrét.

Kinézett egy konflis
ablakán a Bois-de-Boulogne,
s a rue Louis-le-Grand utcáin.
És láttam őt Danton
szobra előtt a
Boulevard St. Germain-en.

Én láttam Ady Endrét.

A Platánfa alatt ült
a Luxembourg-kertben.

Én láttam Ady Endrét.

Marseille-ban,
Cataniában,
Génuában,
Monte Carlóban.
Én láttam Ady Endrét.

Tegnap kinézett a
hazatérő gyorsvonat ablakán.
A magyar ugar fölött
leemelte a kalapját.

Én láttam Ady Endrét.

Érmelléken,
hepe-hupákon,
Kraszna-árokban,
szérűskertben,
ősi skóla előtt.

Én láttam Ady Endrét.

Itt sétált ő
hátrattett kézzel.
Fején az a régi kalap,
melyen ott tündököl egy virág.

Én láttam Ady Endrét.

Töprengék,
ha ismét látnám,
hogyan is szólítanám.

Góg és Magóg fiát.

Dózsa György unokáját.

A Messiást.

A tűzcsiholó Isten-óriást.

Töprengék,
hogyan is szólítanám...

Abonyi Mária: *Ősz*

Brauch Magda

„Volt egy szent szándékunk: gyönyörűket írni”

Móricz Zsigmond stílusa

„S ha a Lehetetlent nem tudtuk lebírni,
Volt egy szent szándékunk: gyönyörűket írni.”
(*Ady Endre: Levél-féle Móricz Zsigmondhoz*)

Az igazán nagy művész ilyen pár szavas tömörséggel képes jellemezni egy hozzá méltó kortárs írásművészetét. Mi azonban csak tüzetesebb stílusvizsgálattal kutathatjuk meg az idén 130 éve született Móricz Zsigmond varázsának titkát: mi az a prózájában, ami ennyire vonzza, elbűvöli a mai, korban tőle távol eső olvasónemzedéket is? Miért érezzük élőnek a Móricz-novellák, regények hőseit?

E kérdésekre talán csak akkor kaphatunk többé-kevésbé pontos választ, ha a nagy prózaíró életművét a stílus felől közelítjük meg.

Móriczot, különösen pályájának első szakaszában — akárcsak a *Nyugat* című folyóirat többi képviselőjét — sokféle stílushatás éri. A *Hét király* című novellában (és az egész azonos című első kötetben) még ott kísért Mikszáth elbeszéléseinek hangja, különösen a távoli indíttatásban, a szegények világának részletes bemutatásában. Később, egyes műveiben — különösen a természetábrázoló részekben — az impresszionizmus stílusjegyeit fedezhetjük fel.

„Gyönyörű tavaszi volt az idő, enyhe, engedelkeny veteményező idő, sárga napsugarak csillogó aranyat hintettek a tócsákba s a fű buján zsendült a kerítés tövén” (*Égi madár*).

A „valószínű, nyers élet” bemutatása azonban más stílust követel. Az emberi gonoszságot — önzést, kapzsiságot, embertelenséget — leginkább a naturalizmus eszközeivel lehet maradéktalanul kifejezni. Móricz stílusa azonban sohasem volt tisztán naturalista, csupán ilyen stílusjegyekről beszélhetünk. Ezek a jegyek

jelentkeznek néhány korai novellában, például a *Tragédia* vagy a *Judit és Eszter* címűben, majd első regényében, a *Sárrarany*ban. Talán legjellemzőbb ebből a szempontból a *Százszínshelyem keszkenő* című novellája:

„— Kutya, kutya — sipított az asszony hangja, — cudar, jaj a cudar kutya.

— Kicsoda?

— Az a vén dög. Az. Hogy sülyyedjen el. Az isten rogyassza rá az eget. Jaj a kutya.”

Később a naturalizmus elhalványul Móricz stílusában, de nem tűnik el véglegesen. 1940-ben megjelent *Árvácska* című regényében, de korábban *A boldog ember* címűben is találunk naturalista színeket.

Tetten érhető mind a fiatal, mind az érettebb Móricz műveiben az expresszionizmus hatása. A nyelvi expresszió elsősorban a dinamikus igék, felsorolások, indulatkitörések formájában nyilvánul meg. Ilyen jegyek fedezhetők fel korai, bányász tárgyú regényében (*Jószerencsét*), majd az Erdély-trilógia első kötetében (*Tündérkert*). Később, a 30-as évek közepe táján az expresszionizmus a népiességgel olvad össze a *Barbárok* és a *Komor ló* című novellákban. Ez utóbbiban egy-egy részlet szabadversként hat:

„A vásár kavarog. Réztányér. Harmonika. Kintorna és mindenféle zűrzavar.”

„A forgató gyerekek a körhintán.

Egy juhnyáját hajtanak át a kőhídon.

Rezesbanda.

Paraszt szekér hozzákötött lovakkal.

Egy trombitás szakadásig fújja.”

A szabadvers forma más tárgyú műveiben is előfordul. A *Rokonok*ban, a regény végén, a főhős zaklatott lelkiállapotát festi ilyen eszközökkel:

„Minden ellene szól... s mindenekfölött Berci bácsi...

Vörös fények...

feketeség...

mindennek vége

itt nincs segítség

s minek is, mikor oly utálatos az élet

nem érdemes élni

hányásinger

mikor ő tiszta és becsületes

nem kell becsület”

Móricz — akárcsak az előbb idézett példákban — egész életművében tudatosan törekedett arra, hogy vagy egyenesen hőseit beszéltesse, vagy gondolataikat, gondolkodásmódjukat tolmácsolja, s így közel hozza őket az olvasóhoz. Leánya, Móricz Virág mutat rá *Apám regénye* című könyvében arra, hogy a szerző kezében jegyzetfüzettel beszéltette az embereket, és állandóan az élőszó ellesésére törekedett. Hőseinek jelentős része népi, paraszti hős, így elég sok tájnyelvi elemet talál-

lunk műveiben, bár a nyelvjárásoknak nem tulajdonít különösebb fontosságot, tájszavakat ritkán használ. Gyakrabban érzékelteti hangtani eltérésekkel hősinek hovatarozását. Népies nyelvanyagában előfordulnak Felső-Tisza vidéki és Debrecen környéki sajtások, a Rózsa Sándor regényekben szerepel a szegedi nyelvjárás, de általában minden művében használ olyan hangtani és alaktani jelenségeket, melyek a legtöbb egyszerű ember beszédében közösek: aszonta, jány, oszt, osztán, má', mán, azér', mer', dógozik, vót, gyün, ódal, hun, ahho', jaó, jó van (jól van értelemben) stb.

„Éjdesapám. Még három napig tartotta is Rózsa Sándort. Mer szerette a kukoricát, mikor úgy sütni lehet, oszt bement a Podmaniczki báró kukoricásába, s így tört a juhásztarisznyába egypár csűt. Kereste a jóvát. Hát ráteszi a kezét hátulról egy ember, hogy nem kend kapálta ezt. Má mindegy, csak egypár csüvet keresek. Jó van no” (*Uri muri*).

A szóhasználatnál is hitelesebben adják vissza a népi hősök gondolkodásmódját a szófűzésben, a mondatalkotásban, vagyis a tágabb szöveggörnyezetben jelentkező sajátos megoldások. Ilyen mondattani jelenség az úgynevezett parataktikus, azaz kötőszó nélküli mondatfűzés. Ez gyors menetet biztosít az elbeszélésnek, és valószínűleg azt a célt szolgálja — a mesélő számára —, hogy hamarabb eljusson egy jelentős élményhez, amelyet aztán nyugodt tempóban részletez:

„Otthon legénykedtem, szép életem vót, mán jányok után járogattam, sok szeretőm vót, ki elhagyott, kit én, kitül elvertek, ki megcsalt; birtokot elvették, semmitlen maradtam, visszapereltem, megbuktam, akkor gondoltam, megpróbálom én mégis Pestet” (*A boldog ember*).

Az egyszerű ember beszédében ennél is gyakoribb a fentivel ellentétes mondat, illetve szövegalkotási mód: a kötőszók halmozása:

„Emlékszik kend, hogy mikor a Salánky tagjába szántottunk, osztán kend tartotta az ekét, én meg vezettem a tinókat, osztán kicsaptak a borozdából, míg fordultam vele, osztán kend megfogott, osztán fődhő vert? (*A boldog ember*)

A kötőszók halmozása néha kihagyásos mondatokat eredményez az egyszerű népi hős előadásmódjában:

„Biztosan most is azért mondta, hogy menjek vele, mert akkor, ha az anyja kilesi, mer az úgy lesett utána, hogy minden lépésén követte, hogy tán én cipeltem be Kőmívesékhez (*A boldog ember*).

Az ilyen kihagyásos beszédmenet — mikor a mesélőnek eszébe jut valami, és így félbeszakad a korábban megkezdett szöveg — iskolázott embereknél is előfordul. Annál természetesebb az iskolázatlan főhős, Joó György beszédében. Egyik történetét így kezdi: „Mikor én katona vótam”, de azonnal eszébe jut, hogy ezt meg kell indokolnia, hiszen korábban részletesen elmesélte, miért nem vették be sorozáskor. Így a megkezdett mondat félbeszakad, és sohasem fejeződik be:

„Mikor én katona vótam, mer a háborúba azért beszippantott, mégpedig más helyett... mer az úgy volt, hogy Orbán Gábor kisbírónak nem adtam bagót, hát a jegyző elküldött a harctérre, pedig katona se vótam...” (*A boldog ember*).

A szereplők szavainak, beszédjének közvetlen tolmácsolása (egyeses beszéd) mellett Móricz gyakran alkalmazza az úgynevezett szabad függő beszédet (szabad indirekt stílusnak is nevezik). Ezt úgy éri el, hogy látszólag a szerző beszél — az állítmányok egyes szám 3. személyben vannak, de a szóhasználat és a mondat szerkesztés a szereplő beszédére és gondolkodásmódjára jellemző, esetleg belső monológ formájában fejezi ki hősenek gondolatait. „Látszólag egyeses beszédnek” is nevezhető ez a szövegszerkesztési mód, de akár hogyan nevezzük is, közel hozza a szereplőt az olvasóhoz. Ilyen a *Forr a bor* című regény egyik részlete:

„Többet nem mondott, és ő szó nélkül újabb dermedtséggel támo lygott be a szobájába.

Ez rettenetes, ha most a nagybátyja eltűnt a tanítástól...

Irénkével újra halálos szerelem van. A lírai vers is, bár a szökhéhez van írva, mert az is volt... de mivel elműlt, azt nem szégyelli... meg aztán tanárlány... s el is ment a városból már régebben, hazament a szűleihez Erdélybe...

Hiszen ezt sem helyeselte a nagybátyja, azért mondta, hogy tiloláskor szűszből csavarni lehet egy ilyen lányt. Nem volt az véletlen s ártatlan megjegyzés...”

Csak látszólag egyeses beszéd a *Pillangó* című regényben is a főhűs vívódása. Monológjában mintha önmagával vitatkozna, pedig a részlet állításai harmadik személyben vannak:

„Jűska elszédűlten, komoran ment el. Szeretett volna most rögtűn, ebben a pillanatban meghalni. Mű ér az élet, ha a lánynak más is kell, más is van.

Istenverte cédá lány: hisz ő eleget szűda pajtásai előtt ezt is és az összes lányokat: de a szűve fenekén azt hitte, csak üres beszéd az efféle istenkáromlás. Zsűzsika más, Zsűzsika angyal, Zsűzsika csak őt szereti...

Vigasztalni, gyógyítani kezdte magát. Jó isten, lány ez! és pedig szép lány... Azért lány, hogy mindenkinek tessék. Mindig így volt az a lányokkal, hogy mindenki udvarol nekik...”

„De lassan keservesen zsibongott a vére. Igen, semmi baj: igen. De mégis, nem kellett volna. Úgy lett vűn az szép, ha egyszerre semmi, semmi többet. Jó isten, ő nem tudna más lányra nézni, felűle elműlhat az egész világh, nincs lány több őneki az egész világhon, hát akkor ne legyen Zsűzsikának se több férfiember... Műly bánat fűstűlgűtt benne: jó volna megszűkni idejében. Szűrnyű kínok hírért érezte előre...

És nem lehetett szűkni többet.”

A fenti idézetben a főszereplű szűbjektív gondolataira utalnak a rövid felkiáltű és kérdű mondatok, az ismétlések, az írásjelek.

Sajátságos alkalmazása a szabad függő beszédnek az az eset, amikor a szerző így akarja a szereplő életviszonyait, anyagi és egyéb körülményeit tisztázni az olvasó számára. Az *Úri muri* főhőse, Szakhmáry Zoltán körülményeit a regény legelején egy látszólag jelentéktelen esemény kapcsán mutatja be: Szakhmáry megakart venni a kubikusoktól a földet, hogy saját szikes földjeit megjavítsa, de barátja megelőzte. A főhősnek erről eszébe jut minden baja, de látszólag itt is az író beszél:

„Zoltán csöndesen mosolyogva ült, kissé merev volt a mosolya, mert a szájából vette ki a dolgot Csörgheő, de ő ennek csak egy századrészéig jutott el tervben s ötletben: ő a kopolyúsi talyigásoktól akarta venni a földet, hogy hordják az ő földjére. (...) Most már nem lehet többet segíteni rajta, ez a vén gazember csakugyan zseniálisan kibabrált velük. De viszont valami szilaj tűz kezdett benne felgyulladni. Annyi baja s annyi keserősége van, kezdi nem bírni, nem bírni! Mit akarnak már vele az égbeliek, hogy ennyit raknak rá... Nincs pénze, nem is tudja kifizetni a rigolirozókat, most is azért jött be, hogy elmegy a zsidóhoz pénzért, minden nap a nyakán vannak a parasztok. Már búzájára, borára, kukoricára annyi előleget vett fel, amit lehet, már nagyon fojtogatja a kötél, s ilyenkor nincs más orvosság, kiobbanni...”

Az idézett részlet elején a tényközlés higgadtabb hangú, ott még valóban az író beszél, később azonban átszövik az érzelmektől fűtött szavak, kifejezések: vén gazember, kibabrált, kezdi már nem bírni, nem bírni, mit akarnak már vele az égbeliek, már nagyon fojtogatja a kötél, nyakán vannak a parasztok stb. Ezek már a főhős személyes gondolata, jöllehet a közlés megmarad harmadik személyűnek.

Végezetül el kell mondani, hogy ez a tanulmány csak ízelítőül szolgálhat Móricz Zsigmond stílusának megismeréséhez.

Irodalom

Czine Mihály: Móricz Zsigmond. Budapest, 1972.
Stilisztikai tanulmányok. 240–329. Budapest, 1961.

Ady Endre

Levél-féle Móricz Zsigmondhoz

Rózsafa-vonóként nagy zöngésű húrhoz
Súrlódják ez írás Móricz Zsigmond úrhoz.
Szóban hozta vón' el a beteg, ki küldte,
De sok Élet-lázban magát tönkre-hülte.
Mégis, mert hát ma még sokan hisznek velem,
Adják át Móricznak ezt az én levelem.
A könnyes, áldott hang, aki általadja,
Éppen úgy áldassék, mint az, aki kapja.

Szerelmetes barát, zömök Móricz Zsigmond,
Tudod jól, hogy polyva, az ember amit mond.
Ezért is jövök most hozzád kényes verssel:
Én-fajta versekben az ember nem kertel.
Jövök hozzád versben, betegségben, búban,
Jól kezdett s elromlott, dicső háborúban,
Jövök egy kis, kopott, szép, tavaszi Éggel,
Egy kis megszólással, egy kis irigységgel.

Boldog Móricz Zsigmond, ki nem korán kezdted,
Aszúra fog érni minden szép gerezded,
Rajtad már nem ülhet rohadt, magyar átok:
Ez okos elkésés: ez a magyarságod.
És mégis siettél: meglepődve vitted
Súlyát az újságos, magyaros, szent hitnek,
Dölyffel, feleséggel, gyermekkel, várással,
Sok, most ébredező, ó kitalálással.
És ha hébe-hóba talán másként véled:
Erős vagy, mert erős lelkedben az Élet.

Temeszteti is tudsz és tudsz támasztani:
Sári bíró vallja és bőszi Túri Dani,
De ezerszer szebben, mert újabbról vallja
Győző nagy lelkednek minden kis zsvajja.
És ami benned él s el fog jönni hozzánk,
Mi néha sápasztja magyar, piros orcád,

Ezer kimondatlan magyar bánat, titok,
Szépség várja vágyón: Móricz beszélni fog.
Hisz én is kimondtam néhány magyar-újat,
De mesekirályfik táltosai fújnak,
Ördög hordjon el már minden bolond verset:
Életet kívánunk, valószínűt, nyersét
S amit meg nem adhat rímek ezer hadja,
Mi új Ludas Matyink többször visszaadja.

Öreg-ifjú Zsigám, sok mindent hallhattál,
Hallva, nézve, írva sok-sok-sokat adtál.
De amíg rossz fogunk végleg el nem vásik:
Mégis csak a legszebb, a legjobb: a másik.
Gondolom, te voltál ez a „másik” nálunk,
Egy kicsit életünk, egy kicsit halálunk,
Egy kicsit undorunk, egy kicsit örömünk,
Szóval: az Életet, mely tőlünk messze tünt,
Édes Móricz Zsigánk, te hoztad volt vissza,
Kedves magyar részeg, kedves bornemissza.

Rád furcsa emberek furcsáan figyelnek:
Ma te vagy a tévő és jótékony gyermek,
Nyugat csapatjának keleti zászlója,
Mi nagy csatázásunk nagy igazolója,
Néha kényeskedő, de magyar hatalmú,
Nyugatba tört magyar s duzzadt bizodalomú,
Papnak indult lélek, de szabad, pacsirtás
Szentírásos ember, kinek szent az írás.
Ma te vagy a magyar s rendkívüli követ,
Ma benned sarjadnak az ősz, magyar tövek.
Ha tán bolondítnál s igazi se volnál,
Mert szépen hazudtál, engem igazolnál.

Téli Budapestnek kevés, vidám fája
Móricz Zsigmond úrnak csodatettét várja
S ha várja, várhatott s ha várta, megkapja:
Móricz a váratlan Tavaszoknak apja.
De engem szeressen: így üzenek neki
S jó, hogyha az embert ilyen is szereti,
Aki nem hatalmas s több a hatalmasnál
S ha ki-kinek árt is, milliomszor használ.

Adassék e levél Móricz Zsigmond úrnak,
Kit most érdemelten, szépen koszorúznak.
Koszorút nem viszek, írás megy helyette,
De ott leszek mégis, míg élek, mellette.
Készül, mert készítik az én szemfedelem,
De Móricz Zsigmond is megmarad énvelem.
Magyar sors-kockákon ez ígyen döntődött,
Mind összekerülünk közös mártír-hősök
S ha a Lehetetlent nem tudtuk lebírni,
Volt egy szent szándékunk: gyönyörűket írni.

Abonyi Mária: Sorban

Brauch Magda

„A szent tűz, amely minden rosszat megemészti”

Gondolatok Móricz Zsigmond
Úri muri című regényének olvasásakor

Az *Úri muri* című regény, mely 1927-ben jelent meg, a szerző írói munkásságának második korszakához tartozik. Központi kérdése — akárcsak e korszak más regényeié — a dzsenti mint társadalmi réteg hanyatlásának realiztikus ábrázolása. Ez az alkotói periódus a *Légy jó mindhalálig* című, 1920-ban keletkezett művel indul, amely — több korábbi véleménynel ellentétben — korántsem gyermekregény (az iskolások csak azt jegyzik meg belőle, hogy a fiúk megették a cipőkenőcsöt), hiszen a kis Nyilas Misi körül ott található az egész korabeli társadalom — a felnőttek világa, ahova vágyott, és annak bírálata. Az *Úri muri* előtt három évvel keletkezett *Kivilágos kivirradtig* egyetlen dárídós éjszaka történetében mondja el az *Úri muri*-ban később kiszélesített képet.

A téma tehát készen állt Móricz írói kelléktárában, amikor a regényhez hozzákezdett. A legelső kocsmai jelenetből megtudjuk, hogy a cselekmény indításának időpontja a „Millennium nagy esztendejének” június 7-i napja, péntek. S mivel a zárójelenet vasárnap hajnalra esik, nem négy átmulatott nap története a regény — ahogyan korábban jelezték az irodalomkritikák —, hanem csak kettő vagy még annyi se. Az való igaz, hogy ebbe a rövid időszakba számos esemény belefér, de ezek egy része szimultán is lejátszódhatik.

A helyszín egy poros alföldi város és annak tanyavilága, ahol a nyári kánikulában — aratás előtt — csend és unalom honol, de már az első kocsmai jelenet felveti a regény összes problémáit. Itt ismerjük meg a főszereplőt és három fontos mellékszereplőt is. Azonnal kiderül, hogy a főhős, Szakhmáry Zoltán külön ember, mint üres lelkű, semmittevő barátai: Csörgheő Csuli és Borbíró, viszont komolyabb gondokkal is küzd: „Annyi baja s annyi keserősége van, kezdi nem bírni, nem bírni! Mit akarnak már vele az égbeliek, hogy ennyit raknak rá...” — morfondírozik, mialatt társai tréfákon törik csak a fejüket. Csörgheő Csuli, a fő tréfacsináló mester előbb becsapja a kopoltyusi parasztokat, majd — hirtelen ötlettel — kinevezi a kocsmában megjelent idegen úriembert, Lekenczey Mukit külügyminiszternek, és ez ad alapot a meginduló zajos mulatozásra, kicsapongás-

ra. Az ismeretlen Lekenczey ugyan csak könyvvigéc, de maga is a lecsúszott dzsentri tagja, így szívesen beleegyezik szokatlan szerepébe: egyrészt eszköz az urak kezében, ürügy a további tréfákra és multságokra, másrészt gyakran az író szócsöve is. Elmondja elképzeléseit egy fásított, öntözött Alföldről, bírálja a kietlen, elmaradott állapotokat. Szavainak nincs hatása az urakra: „Ráérünk” — válaszolja neki Csuli —, „legyen a gyerekünknek is valami dolga meg mulatsága.”

A mulatozás egyelőre csendesen indul, Csuli kiviszi az idegent előbb a városi házába, majd a tanyájára. Itt tudjuk meg, hogy őt is nagy veszteség érte: sertés-vészben 76 disznaja pusztult el, de ő mégis mulat. „Megtréfálja” a szegény cigányasszonyokat is, nem veszi őket emberszámba, és csak akkor komorul el, mikor kedvencét, a nagy kant is utoléri a vész. Ebbe valósággal belebetegszik, elküldi vendégeit. Jellemző rá feleségének megjegyzése: „biztos volt benne, hogy a gyereke után nem szenvedne ennyire.”

Csuli vendégei egyelőre Zoltán tanyáján kötnek ki, ahol az olvasó még alaposabban megismeri a főhős gondjait. Mintagazdasággal próbálkozik, és ez meg is látszik a tanyán, mely valóságos paradicsomkert az alföldi pusztán. Szereti a földet, a gazdálkodást, de kuruc őseitől — akik nem lettek hazaárulók, inkább Rákóczit követték a bujdosásba, annak idején — már csak 300 holdat örökölt. Ez még nem szegné kedvét a gazdálkodástól, de akadályozza őt bonyolult szerelmi élete. Mivel felesége vissza akarja tartani a kezdeményezéstől, nem tud társa lenni a gondokban, eltávolodik tőle, és beleszeret egy kis summáslányba, Szabó Rozikába, aki nem csak szép, de eszes és tehetséges is, de Zoltán mindenki előtt elrejt, haszontalan üvegházi virágként őrzi a hátsó szobában, semmiféle jövőképpel nem biztatja. Rozika ráébred helyzetének kilátástalanságára, a feleségnek tudomására jut a titkos viszony, így a főhős mindkét asszonyt elveszíti. Közben anyagi gondokkal is küzd, nem tudja kifizetni a csugari parasztokat sem, akik tavasszal dolgoztak a földjein, és követelik járandóságukat. Ismét Csuli úz „úri tréfát” a parasztokkal. A regényben kevés szerep jut a népnek, de ennyiből is kitűnik a parasztok úrgyűlölete és az urak lebecsülő, semmibe vevő magatartása. Úgy viselkednek velük szemben, mintha egy más, alacsonyabb rendű emberfajtaéhoz tartoznának, akikhez nincs, nem is lehet semmi közük.

A muri következő állomása — Zoltánék családi nagy jelenetének lezajlása, a feleség számonkérése után — a kaszinói jelenet. Ezt az író felhasználja az alföldi város jellegzetes alakjainak bemutatására. Megismerjük a falusi tanítót, aki a gyermekeket magáncéljaira használja, a közvagyont elzsebelő főügyészt, az idehelyezett tanárokat, orvosokat, ügyvédeket, akiknek tehetségét, tettvágyát már elfojtotta a város poros levegője. Mind elparlagiasodtak, hasonlóvá váltak Csulihoz és társaihoz. Zoltán, aki valóban ki tudott volna válni ebből a társaságból, mert tudatosabb náluk, látja helyzetének tarthatatlanságát. Tudatában van különbség voltának, de tudja, hogy egymagában semmit sem tehet: „Zoltán maga elé meredt. Oly óriási felelősséget érzett magán, s annyira egyedül volt e pillanatban... Har-

colni?... Miért?... Kiért?... Harcolni azért, hogy az asszonynak megmutassa, hogy mégis valami volt, amit csinált?...

Kietlen volt az egész élete s irtózatossá, hogy mi fenyeget.”

Mivel világosan látja, hogy ebből a válságból nincs kiút, maga is csatlakozik a többiek duhajkodásához. Részegen egy szekérre ülnek az urak, és dalolva végighajtanak az egész városon. Ekkor hívja meg Zoltán az egész társaságot a maga tanyájára, és kijelenti: olyan muriban lesz részük az uraknak, amilyen még nem volt.”

Az utolsó nagy jelenet valóban a regény tetőpontja: itt van az egész úri világ, tökrészen, már jóformán senki sem tudja, mit beszél, min nevet, de folytatja az evés-ivást. Zoltán csak fizikailag van jelen, nem figyel a mulatozókra, továbbra is saját gondjai gyöttrik. A hajnal jeleit látva így gondolkodik: „Jön az új nap, jön az új gond — mondta magában. Új nap. Mit hozhat az új nap? Holnap vasárnap s jönnek a csugariak a pénzükért... Ezt hozza az új nap...” (...) „Ott állott szemben a hajnallal, s mereven mosolygott, lent a lába előtt folyt a bacchanália. Mi ez? Világ vége?”

Mikor Borbíró észleli, hogy Zoltánra vigyázni kell, mert „nincs Istennel”, és kárt fog tenni magában, már késő. Zoltán végletes tettéhez közvetlenül még hozzájárul Csuli válasza: „Á, gyáva ez ahhoz”.

„Zoltán elsápadt s végigborzongott, megvonaglott s elkiáltotta:

Az én nótámat: „Ég a kunyhó!”...

Ezután az égő gyufát a nádak alá tartva felgyújtja a tanyáját, de a részeg társaság tovább táncol. Ezalatt Zoltán felmegy a tornácra, és onnan lekiált:

„Csuli bátyám! ez ám a muri!... jó kis muri!... Úri muri!

Puska volt a kezében.

Most már hárman is rohantak, tízen is rohantak feléje.

S a tömeg csak bömbölte, hogy:

Ég a kunyhó, ropog a nád...

Gyáva ez ahhoz!? — mondta Zoltán, s szíven lőtte magát.”

Szakhmáry Zoltán bukásának objektív és szubjektív okai vannak, de ez utóbbiak vannak túlsúlyban. Igaz, hogy közepesnek mondható birtoka nem tudja felvenni a versenyt a grófi mamutbirtokokkal — és ezt ő jól látja —, de a 300 holdon is tudott volna helyesen gazdálkodni. Ehhez azonban kevés az akaratereje és a küzdőképessége. A nép elől is menekül, elherdálja a parasztok bérét (szeretőjének adja), feleségét sem tudja meggyőzni igazáról. Valóban végképp kicsúszott lába alól a talaj, az olvasó is érzi: nem marad számára más út, csak az öngyilkosság.

A regényben kitűnően megfigyelhető az a sajátos móríci szerkesztésmód, amely a *Kivilágos kiviláradtagnak* is jellemzője. A cselekmény látszólag összefüggéstelen, apró momentumokból áll, de az egymást követő dárídók mindvégig hordozói a regény mondanivalójának. Az író Szakhmáry tragédiájának csak az utolsó

részeivel ismertet meg, az előzményeket — a Rozikával való szerelem kezdetét, a tanya átalakítását — csak közben mondja el. A tragédia másfél éven át készülődött, érlelődött, és azokban a napokban robban, amikor Lekenczeyvel a tréfát rendezik, ami felbolygatja a várost: ekkor vonja őt kérdőre a felesége, ekkor kénytelen elkergetni Rozikát (aki amúgy szökésre készül), ekkor zaklatják adósságáért a parasztok stb. Ezek az események gyorsítják a tragédia kibontakozását, és lélektanilag is megmagyarázzák a főhős tettét.

A regény anekdotákkal átszótt anyagában helyet kap az egész egykorú világ valósága. Az író igyekszik a társadalomnak minden oldalát bemutatni. A vasút-építéssel kapcsolatban rámutat a dzsentrí önzésére: az urak csellel elterelik a falvak, tanyák közeléből a vasutat, megkárosítva ezzel azok lakosait. A halastó létesítése alkalmat ad az írónak a kubikusokkal vált bánásmód leleplezésére.

Móricz nagy érdeme, hogy alakjait nem sematizálja, hanem gazdagon, színesen jellemzi, egyéníti őket. Elsősorban Zoltánt jellemzi sokoldalúan, alakjában igen sok a vonzó egyéni tulajdonság: kellemes, kedves, szeretetre méltó ember, a társaság központja: „Nevetett magában, ahogy dalolt. Oly különös volt a stílusa. Nem úgy dalolt, mint azok a széles előadók, akik egész testtel nekifeküsznek a nótának, s tele torokkal s színesen és lelkesen adják ki a tüdőből a hangot. Ezt is azzal az úri fölénytel csinálta, inkább csak elmondta a szöveget, s úgy mondta, hogy abban volt tréfa, volt gúny, volt öröm. Egész filozófia volt benne. Most is minden sorban magára ismert. Hogy is jutott eszébe ez a nóta. Ebben ki tudja önteni egész gőgös világnézetét.”

Csörgheő Csuli lelki ürességét az író kitűnően érzékelteti, sajátos humora mégis figyelemre méltó. „Nem szokott olcsón nevetni. Csak a szeme játszott” — így jellemzi, ám mégis mulattatók a regénynek azok a jelenetek, amelyekben Csuli a főszereplő: párbeszéde a részeg borbélyal, a feleségével, a kisfiával, a könyvügynök listájának aláíratása a kaszinóban az urakkal stb. Ezek a jelenetek, valamint Csuli nagyfiának vadászkalandja, a hajnali pusztai költői ábrázolása rendkívül sokoldalúvá, olvasmányossá teszik a regényt. Végig észlelhető, hogy a szerző szereti ezt a tájat, s ha bírálja is, szereti is hőseit, elsősorban főhőseit, talán azért, mert ekkor még a dzsentrí legjobbjában szeretne reménykedni. Hőse mégis elbukik, mert Móricz valójában ismeri a helyzetet: tudja, hogy Szakhmáryt — aki különb, mint társai — saját környezete menthetetlenül magával sodorja. Ezért égeti el a szerző — jelképesen — ezt az úri világot: „A tűz ropogott, az állatok, emberek veszettül bőgtek, ordítottak. A hajnalban az Alföld közepén egy tűzfáklya mutatott az égre, a tűz, a tűz, a szent tűz, amely minden rosszat megemészt.”

Így végződik Móricz Zsigmond második írói korszakának legnagyobb regénye.

Szente B. Levente

A régi kertben

Móricz Zsigmond és Böződi György emlékére

Úgy hittem, Bözödön
csak a szalmakalapja maradt —
Amit később ismeretlenek elloptak.

Emléke, hogy Jolánt, Mózsit, Bágyi bát,
s még sorolhatnám —
Esténként a körtefa alatt
még egy nótára marasztalta,
hadd tudja meg a falu,
köszvény ide vagy oda, áll itt a bál.

Sokáig nézte, vajon a növekvő holdat
azon a szép estén hány kutya ugatja?
S hogy a nóta,
a vers
és egy-egy történet
a régi kertből kihajt-e majd valaha újra?

Hányszor elmondta:
— Gyurka, te:
„Tietek a világ legszebb gyalogútja!”

Újfalu és Bözöd között,
a régi ösvény fölött,
ha megálltak egy szusszanásra,
ők látták azt, amit mi nem:
talpuk alatt, ott van a világ minden csodája.

Ráduly János

Petőfi Sándor utolsó hét napja

(II.)

Az ütközet — magyar szemmel

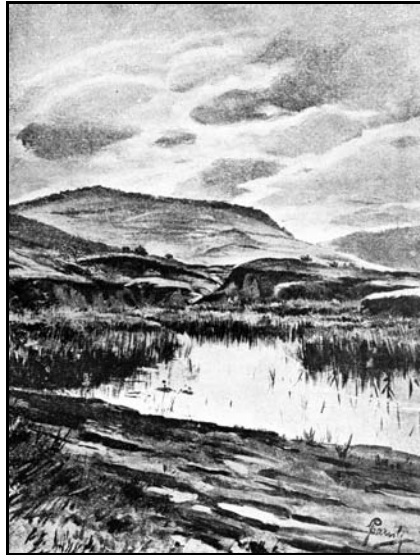
Lengyel József első levele a *Vasárnapi Újság* 1860. október 14-i, második levele ugyanott 1861. január 6-i számában jelent meg.

„Reggeli 7-8 óra között hallottuk az első előcsapati apró fegyvertüzelést, a közben egy előőrsön állott 6 fontos ágyú hangját. Nemsokára előszáguld egy csapat huszár, s a szokott formákban jelenték, hogy Fehéregyháza felső végén előbb néhány kozák, később egy század, előőrsre bukkantak, a kozákok megfuttak, a gyalogságot részint levágták, részint elfogták, az ágyú pedig egyszeri tüzelés után elvonult. (...) Csakhamar leértünk Fehéregyházához, hol a csapatok felállítása után azonnal megkezdettük a támadást (...) Ágyúgolyó érte el a kém-szemlélő kozák tábornok Szkarjatyint. — Ezen jó előjel után a fiúk ingre vetkőzve kezdettek dolgozni ütegeik mellett”.

Gyalokay: „Nem volt nehéz eltalálni, hogy az oroszokat valami jelentőségteljes katasztrófa érte. (...) A riadó éljenek között előretörtető honvédek között mint futótűz terjedt el a hír, hogy ágyúgolyó által találva egy orosz tábornok esett el. (...) A hír nyilván igaz volt, hogy a lövésnek csakugyan egy orosz tábornok, gróf Szkarjatyin, Lüdersz 5-ik hadtestének tábornoki főnöke lett az áldozat”.

A magyar táborban is jelentkeztek az első rossz jelek. Erről Lengyel József így számolt be:

(Lengyel) „Szekerét a fehéregyházi határ felső részében, a poggyászszekerekhez állította, az egykori szökőkutnál, s Göllner élelmezési tiszt lován ment be a faluba. (...) Utóbb odament (a fogadóhoz) a csatavonalból Dáné Károly tizenhét éves tüzértiszt, a elmesélte, hogy lövegei elrepedtek, lovát ágyúgolyó ölte meg, bátyja, János elesett, s ő hátrálni kényszerült. A fogadó udvara tele volt szekerekkel, ott volt Bem kocsija is, melyen Kurz reggelizett”.

Pauer Géza: A segesvári csatatér részlete

„Azóta meggyőződött (Gyalokay) róla, hogy a székely ágyúk, amelyeket Gábor Áron öntött, a gyors tüzeléstől megrepedtek vagy szét pattantak. (...) Az égi háború is akkor vette kezdetét”.

Hol tartózkodott Petőfi ezekben az órákban?

Lengyel József így vallott: „Délután négy óra felé a csata öldöklőbb kezdett lenni, a sebesültek szaporodtak. (...) Petőfi mellett elhaladt, s a Fehéregyházán alól elfolyó patak hídjának karjához dőlt (a Sárpatakról van szó). Itt állott mintegy fél óráig elmerengve”.

Dávid Gyula — Mikó Imre így fogalmaz:

„Vannak azonban tanúk, akik Bem oldalán látták, s azt állítják, hogy ugyancsak biztatta a honvédeket. (...) Láttuk már Petőfit hat csatában — a segesvári volt a hetedik —, emlékszünk, hogyan tűzött össze a visszavonulást vezénylő Bethlen Gergellyel Vízaknán. Ezek után valóban nehéz elképzelni, hogy ne mozdult volna el a helyéről, s ne hangzott volna el ajkáról egy-egy biztató szó”. (...)

Mi történhetett délután, mikor már nyilvánvaló volt, hogy Kemény Farkas csapata nem érkezik meg Marosvásárhely felől, és az oroszok teljes erejükkel indíthatják meg a támadást?

Az országúttól délre, a segesvári erdő alján felállított cári lövegek egyre erőteljesebben kezdték lőni az országutat és a hídfőt, ahol Petőfi állott. Ezért hagyta ott a hidat s hátrált a kapuzábéig, s onnan figyelte az országút déli oldalán folyó hadműveleteket. (...) Petőfi nem vette észre, hogy a vész az országút északi oldaláról közeledik. (...) A lehúzott állszíjjal, előreszegzett lobogós pikákkal rohamozó kozákok elsodorták maguk előtt a fejvesztett magyar gyalogságot. Lengyel József, aki addig Petőfi mögött állott, most átszaladt a Sárpatak hídján Segesvár fe-

lé. (...) Amikor elhaladt mellette, akkor hangzott el a kérdés és a felelet (...): „Mi baj, őrnagy?” Lengyel a tisztet és nem a költőt látta benne. „Potomság” — ezt így csak Petőfi mondhatta. Az utolsó valóban petőfis szólás, amit tőle feljegyeztünk” (Dávid — Mikó, 280-281 és 282).

Még egy részlet Lengyel József írásából: „Csakhamar az egész arcvonala megfutott. Én rámutaték a balszárnóra, hol a tábornok is futott. Petőfi szemét oda veté, szó nélkül megfordult, és futni kezdett. Én is csakhamar helyemre érve, lovamat kézügybe kapva, ráültem, és száguldottam. A hadsereg már mind elfutott volt, a tüzérség ágyúit odahagyá, s melyek a balszárnóra voltak állítva, a gyalogság egy részével az erdőbe menekültek”.

Fejezetünket a szerzőpáros „leírásával” zárjuk:

„Délután háromnegyed hat van. (...) Bem sebesülten ült a nyeregben s Bun és Héjasfalva között nyargalhatott kíséreeivel. Lovát ellőtték, kocsin ült, (...) kocsija feldőlt, rajta a pénztár, a díszkard, amivel megtisztelték. (...) Az útszéli mocsárba veti magát. Szerencséjére az est beállt, a futókat leplével eltakarta, négy Vilmos-husár visszajött, holttestét keresték, s őt találták meg. Így írja le Kővári” (289).

Az ütközet — orosz szemmel

Az alábbiakban néhány részletet közlünk A. A. Nyepokojcsickij: *Az erdélyi hadjárat orosz szemmel* című könyvéből (Bp. 1999). Fordította és sajtó alá rendezte Rosonczi Ildikó, magunk a *Romániai Magyar Szó* 1999. július 28-29. és augusztus 3-i számaiban megjelent újraközlést hasznosítottuk.

A segesvár-fehéregyházi csata című fejezet elején a szerző vázolja, hogy 1849. július 29-én Lüdersz tábornok miként helyezte el csapatait Segesváron.

1849. július 31: „Reggel fél kilenckor előőrseinktől egy kozák azzal a hírrel vágatott be a városba, hogy az udvarhelyi úton élükön lovassággal tekintélyes ellenséges erők bukkantak föl. (...) A Segesvár és Fehéregyháza közötti térségen, az udvarhelyi út mentén kis mezőség terül el, amely a Küküllő és az országúthoz jobb felől csatlakozó erdős hegyek közé esik. A hegyekből egy patak folyik alá, amely közepén átszeli ezt a mezőt és a Küküllőbe ömlik. Az utat keresztező patakon egy híd vezet át. A Küküllő, az említett patak és az országút közötti mezőn olyan sűrű és magas volt a kukoricás, hogy az ulánusok dzsidájának a hegye sem látszott ki belőle. A falu felé a kukoricás ritkult. Az országúttól jobbra a tarlót gabonakeresztek borították.

Szkarjatyin tábornok rögtön előretolta a csapatokat a patakhoz. (...) Lüdersz tábornok a hegyről megsejmelte az ellenséges csapatokat és úgy találta, nincsenek sokan. Az volt a véleménye, hogy a marosvásárhelyi úton fekvő táborból nem szabad csapatokat ide áthozni, mert a magyarok fő támadása onnan várható, az Udvarhely felőli előrenyomulás pedig csak félrevezető manőver (...)

Bem a támadó oszlopot személyesen vezette, s ahogy áthaladt Fehéregyházán, a falutól balra felállított nyolc lövegéből álló üteget, amelyet négy gyalogososzlop fedezett. Ezek az erők alkották hadközepét. Jobbszárnyára a lovasságot állította, balra pedig néhány zászlóalj. Délelőtt fél tizenegy volt. Lüders tábornok Szkarjatyin vezérőrnagy társaságában a 7. könnyűüteg hat lövege mellett a dombon állt. (...) (Lüders) a csapatok irányítását Szkarjatyin tábornokra bízta, maga pedig (...) lejött a dombról. Ekkor szólaltak meg az ellenség ágyúi. Lövéseik a dombra irányultak, és a harmadik visszapattanó golyó összeűzta Szkarjatyin tábornok mellkasát. A tábornok lefordult a lováról. (...) Lüders visszatért az ütközet színhelyére. (...) Bem rohamra indította a domb és jobbszárnyunk ellen balszárnyának zászlóaljit. Itt szólaltak meg a puszkák. (...) Jobbszárnyunk ellen a magyarok minden erejüket bevetették. (...) Négy óra tájban a 7. könnyűüteg löszere elfogyott. Lüders tábornok azonban nem sokkal azelőtt látva, hogy az ellenség a marosvásárhelyi úton nem támad, a 4. közepesüteget az ütközet helyszínére hozatta, amely rögtön fel is váltotta a 7. könnyűüteget. A lovasság megkezdte az ellenség jobbszárnyának az átkarolását. (...) Délután öt óra tájban (...) lovasságunk megrohanta a huszárokat és szétszórta őket. (...) Eddig védekeztünk, most egész vonalunk megindult előre. (...) A magyarok sorai rövidesen felbomlottak és rendezetlenül hátrálni kezdtek. (...) Ha Fehéregyházát megszállják, tartani tudták volna magukat, (...) a falut azonban gyalogságunk hamarosan elfoglalta. Fehéregyházán túl az ellenségen teljes zűrzavar lett úrrá (...) Az üldözés Héjjasfalvánál, Segesvártól tíz versztányira maradt abba, akkor, amikor már teljesen besötétedett.

Az ellenség holtakban 1200 főt veszített. Több mint 500 foglyot ejtettünk, nyolc löveg, négy löszeres taliga, két zászló, egy csomó lőfegyver és sok hadi-készlettel meg egyéb személyes holmival megrakott szekér került a kezünkbe. Elfogtuk Bem kocsiját összes holmijával és levelezésével együtt. Bem, akinek a lába egy golyótól könnyebben megsérült, kocsin menekült, az általános futásban kocsija felborult, ő lóra kapva alig tudott elvágtatni: az úttól balra a mezőnek vette útját, de beleesett a mocsárba, ahonnan csak másnap reggel húzták ki és vitték Keresztúrra. A segesvári csatában az ellenségnek mintegy 10.000 embere és 12 lövege volt: ez utóbbiak közül nyolc a kezünkbe került, három pedig az ütközet alatt szétrepedt.

A mi veszteségeink a következők voltak: holtakban egy tábornok és 40 alacsonyabb rangú katona, sebesültekben 2 főtsízt és 165 alacsonyabb rangú katona. Zúzott sebet kapott 5 főtsízt és 33 közkatona. Szkarjatyin tábornok halála az egész különítményt mély szomorúsággal töltötte el. (...) Másnap teljes katonai pompával temették el Segesváron a görög templomnál a medgyesi elővárosban. (...) A hadtestparancsnok a vezérkari főnöki tisztet Nyepokojcsickij ezredesre, a főszállásmesterre bízta. (...) Lüders tábornokot végig nyugodtnak láttuk, mindig határozottan intézkedett, és mesterien választotta ki a megfelelő időpontot a különböző fegyvernemek bevetésére.”

A leírtakhoz néhány megjegyzést fűzünk:

a) A visszaemlékező szerző pontos képet nyújt a „kis mezőségről”, amely a két támadó felet elválasztotta egymástól. Az „utat keresztező patak hídja” fontos szerepet kapott a magyar történelmi szakirodalomban is, valamint a Petőfi-kutatásban.

b) Szintén pontos tájékoztatást kapunk Bem hadseregének a térben való elhelyezkedéséről.

c) Bebizonyosodott, hogy az orosz Szkarjatin tábornokot már a csata legelején találta érte, s ez a magyar tüzéség kiemelkedő teljesítménye volt. Most tudjuk: az egyik tüzérparancsnok a kibédi, Orbán Lajos volt, aki mondahősként ma is „él” a népi emlékezetben.

d) A csata sorsa délután öt óra körül dőlt el véglegesen, amikor az oroszok rájöttek: saját katonai létszámukhoz viszonyítva az ellenség csak „maréknyi”.

e) A közös veszteségek lajstroma is figyelmet érdemel: mi lett a „több mint 500 magyar hadifogoly” sorsa? Az orosz levéltárakból előkerült névsorban/névsorokban nem szerepel Petőfi neve. Vajon, teljesek voltak-e a névsorok?

f) És végül: „az ellenségnek mintegy 10.000 embere volt. Ó, ha ennyi lett volna!” Oláh Tibor: *Petőfi és Európa* című cikkében így fogalmazott: „A fehéregyházi csatatéren 2700 szabadságharcos küzd 16.000 muszka ellen” (In: Múzsza, *Népúj-ság*-melléklet, 206. sz. 1995. július 28.). Általában eme számadatok váltak — többé-kevésbé — általánossá a magyar történelmi szakirodalomban. Az orosz haderő számbeli túlsúlyát senki sem vonja kétségbe.

„A hőöket egy közös sírnak adják”

Az ütközet — magyar szemmel című fejezetünkben idéztük Lengyel József valamásából azt a részt, amelyben Petőfi tartózkodási helyéről szól: „Petőfi mellett elhaladt, s a Fehéregyházán alól elfolyó patak hídjának karfájához dőlt”.

Az országút és a hídfő egyik fontos célpontjává vált az oroszoknak, a dzsidás katonák egyre közeledtek. Lengyel a menekülés mellett döntött, Petőfi „potomságnak” minősítette a veszélyt. Ugyancsak Lengyel — később — így nyilatkozott Petőfi elestéről: „A helyet, hol ez lehetett, megmagyarázva, bizonyos valék, hogy (a holttest) Petőfi volt, mert az alig volt száz lépéssel idebb, hol utolszor láttam. — Sírja felül is megbizonyosodtam. Ez a fehéregyházi határ felső felén északról lefutó patak martjára ázott közös sírban van, hova 134 más pajtásával közös sírba temettetett.”

Kővári később német nyelven megjelent cikket tolmácsol, amelyben két holttestem leírását kapjuk. A második holttestemről azt írja, hogy a két falu között „mintegy fele úton” feküdt 3-4 ölnyi távolra az országúttól. Minthogy mellette iratok feküdtek, elrendelte azok felszedését. A halott hátán feküdt, halálát dzsidaszúrás okozhatta, mellén vértócsa volt. Amint leírja, a tetem középnyagyságúnál

Madarász Viktor: Petőfi halála

kiseb és „sovány, sárgás arcbőrrel, fekete bajsz hegyes szakállal feküdt előtte. Kabátja, csizmája hiányzott, rajta finom ing s fekete nadrág volt. Az iratok szerint nevezetes katonai iratok voltak, köztük b. Kemény Farkas és b. Stein jelentése.”

Dávid Gyula — Mikó Imre megjegyzi, hogy Kővári a második tetem leírásakor nem említ „...egy, az azonosítás szempontjából döntő mozzanatot”: „Az utolsó papírok alatt azonban zsinagregre fűzve babérkoszorúk és magyar rendjelek feküdtek” (292).

Láttuk, a kibédi Orbán Lajos tüzérparancsnok is említette, hogy a csatateren látta Petőfit, „dobta el magától a sok iratot és a kitüntetések. Ezeket még Vársárhelyen vagy Székelykeresztúron Bem apó bízta rá.”

Illyés Gyula így örökítette meg a költő utolsó pillanatait:

„Valamicske remény a menekülésre az összeágyúzott falu és a dombok fölött kezdődő erdőbe nyílt, vagy oldalt a Fejéregyházára vezető út felé, de erre is, arra is csak a lovasok számára: a kozákok gyűrűje villámgyorsan zárult. Tébolyult vérengzés kezdődött. (...) A költő, amikor a lovak már a sarkát taposták, szembe fordult az üldözőkkel. Sebét előről kapta (Illyés, 447).

Dávid Gyula — Mikó Imre a legfőbb koronatanút is bemutatja:

„Osztárak részről August von der Heydte volt megbízva a közigazgatási teendők ellátásával, az orosz csapatok mögött (...) Az ő feladata volt a csata után a halottakat eltemettetni, a foglyokat átvenni, kikérdezni, osztályozni, irataikat megvizsgálni és jelentést tenni. Heydte az ütközet után fél órával járja be a terepet” (Dávid — Mikó, 293).

Később, 1854. január 22-én Heydte írásbeli jelentést is tesz A magas cs. kir. Katonai és Polgári Kormányzóság Elnökségének, amely Budán székel. Jelentését Lugoson fogalmazta meg. Íme legfőbb „motívumai”:

„Azonnal, mihelyt a fölkelő sereg maradványai a bekövetkezett roham után a július 31-én Segesvár mellett vívott ütközetben Héjjasfalva felé menekültek, kozák rajok keltek át Fejéregyháza fölött a Küküllőn, s ily módon elvágták nagyon sok menekülőnek az útját, akiket mindjárt le is kaszaboltak.

Én, az országúton lovagolva, a kozákok után siettem, amikor közvetlenül a szökőkútnál, Fehéregyháza és Héjjasfalva között, egy leszúrt felkelőtiszt mellett, ki már a nadrágjáig le volt vetkőztetve, több vérrel bemocskolt iratot láttam heverni, miket valószínűleg a kozákok találtak a tiszt kirablása közben, s megint eldobálták, minthogy rájuk nézve nem volt értékük. Én mégis azt hittem, hogy meg kell nézzem az iratokat és nagyon megörültem, hogy egy akkor igen fontos okmány került a kezembe, mert az egyik irat Kemény Farkas jelentése volt Bemhez, Kolozsvárról keltezve, (...) s egyben megígéri, hogy augusztus 1-én vagy 2-án a mellékelt hadiparancsban megjelölt csapattal Marosvásárhelyre fog érkezni. A halottól néhány lépésnyire körülbelül 100 darab magyar dekoráció is feküdt, zsineggel összekötve. Valószínűleg ezt is a halottnál találták a kozákok, és a nagy sietségben megint elhullajtották.

A lelet, amelyből azt kellett következtetnem, hogy a halott tisztnek Bem mellett volt állása, arra bírta, hogy közelebbről szemügyre vegyem a holttestet, vajon nem ismerem-e rá benne egy régebbi ismerősömre. De a halott előttem teljesen ismeretlen volt, sovány, kicsiny, száraz arcú, nagyon határozott kifejezéssel és nagy fekete körszakállal. Nadrágja fekete pantalló volt.

Később tudakozódtam több felkelőtisztnél ezeknek az adatoknak a közlésem mellett ez után a személyiség után, és a legtöbb közülük úgy vélte, hogy a halott bizonyosan Petőfi volt, kit az ütközetben még látták Bem oldalán, de akit az ütközet után senki többé nem látott” (Dávid — Mikó, 295-296).

Ez a Heydte-jelentés csak 1929-ben került elő a bécsi Állami Levéltárban.

Fölmerült az a lehetőség is, hogy Petőfi holttestét külön, esetleg másodmagával hantolták el, ugyanannak a pataknak a martján, ahol a nagy közös sír található. Ezt az is valószínűsítheti, hogy azokon a helyeken, az „útvonalon” halott alig volt.

„Egyelőre az ásatások sem vezettek eredményre” — jegyzi meg Dávid Gyula — Mikó Imre (301).

Bem a fehéregyházi csata után

Utaltunk már a marosvásárhelyi özv. Görög Károlyné Ziegler Vilma levelére, amelyben Bem és Petőfi városbeli szálláshelyeiről írt. Bem a fehéregyházi „válságos csata után” újból Marosvásárhelyen termett. Ott időzését így örökítette meg a „kitűnő honleány”.

„Bem ismét M.-Vásárhelyre jött: most a Zeyk-háznál volt szállva, de csak fürdőt vett, keveset pihent, segédtisztjének meghagyta, hogy korábbi házi asszonyát kérje meg, készítsen neki nemzeti színű szalagból egy csokrot, mit az izgalomtól reszkető kézzel készített el, s midőn neki átadta, Bem e vigasztaló szókat intézte hozzá: »még nincs egészen elveszve a jó ügy!«” (Jakab, 365).

Ugyancsak Jakab Elek veti papírra a következő sorokat: „Bem július 31-iki segesvári veszített véres csatája kedvezőtlen hatását még véresebbel kívánta jóvá tenni. Csodálatos ember! Valódi talány a háborúk történetében! Júl. 31-én szétvert seregét aug. 2-án már újra szervezte, s azonnal indult a legváltáságosabb új csatára — visszavételére N.-Szebennek, melyet — nagy bosszúságára! — 360-ból álló helyőrsége 16-17000 orosznak csata nélkül engedett át, a miért parancsnokát hadi törvényszék elé állíttatta. M.-Vásárhelyen gyűjtötte össze rendelkezés alatt álló csapatait: aug. 3-án Gálfalván, 4. Pocsfalván át gyorsan N.-Szeben felé indult, 5-én reggel Szelindeken törzstiszteivel haditanácsot tartott, (...) a csapatok létszámát számba véve 5071 jött ki, köztük 660 huszár, melynek főparancsnokává Horváth Ignác őrnagyot tette. (...) Bem felvidult lovassága tekintélyes létszámán s megjegyzé: Ma a lovasság fog dönteni. A harci rend megállapítása után a győzelem esélyeiről lévén szó, Horváth megjegyezte, hogy a ki a mai napot átéli, az Nagy-Szebenben fog vacsorálni. Hiszi-e ön? — kérde Bem. — Igen, felelé Horváth, ha Lüdersz tábornok közben meg nem támad. Ha megtámad, őt is megverjük — felelé Bem. (...) Bem a csatát 8000 emberrel szemben vívta, oly elkeseredetten, hogy az inkább orosz vérfürdőnek volt mondható, s vége Szeben bevétele lett, melyet azonban a más nap, aug. 6-án Lüders 12.000 emberével megszorodott oroszok épp oly magyar vérfürdővel vettek vissza, Horváthot egy kartács darab lábán megsebesítette, Bemet Iszkender bey, más néven gróf Ilinszky vitézsége mentette meg. Innen Szász-Sebes felé hátrálása közben Kossuth kormányzó által Temesvárra rendeltetett” (559-561).

Nos, a kibédi mondaszövegünk hőse, Orbán Lajos, itt, Szebennél maradt le Bem seregétől. Mint Fehéregyházán sérülést szenvedett tüzérparancsnok, nem vállalhatta tovább a küzdelmet. A lelkiismerete tiszta lehetett: 30 esztendő önkéntesként megtette, amit a sors rászabott. Volt miről mesélnie hosszú élete során (82 évet élt) gyermekeinek, unokáinak.

Lotz Károly: Petőfi halála

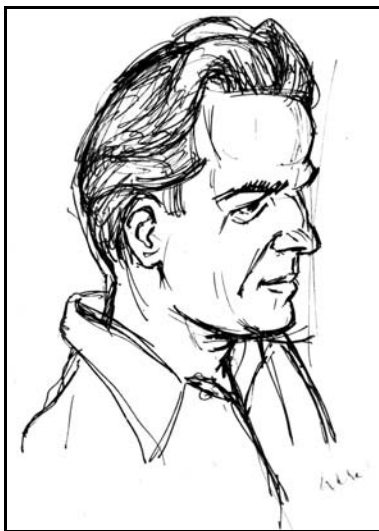
És Bem apó szervezte, toborozta újra meg újra a hadseregét, verekedett a magyar forradalmi ügyért, míg „Görgey a döntő temesvári csatából is elkészvén — letette a fegyvert, Kossuth pedig világgá bujdosott” (Illyés, 450).

Így ildomos, hogy Bajor Andor soraival zárjuk írásunkat. Petőfi kapcsán írta: „Erkölcse olyan hagyományos, mint a tűzparancsolat. (...) Aki nem merít hitéből, tisztességéből és elvi szilárdságából — az a pillanatban tűnhet korszerűnek, de a jövő számára menthetetlenül elvész” (Bajor, 30).

Irodalom

- BAJOR Andor
1973 *A költő időszerepe*. Igaz Szó, XXI. évf. 1. sz. január.
- BARABÁS Endre
1904 *Petőfi utolsó huszonnégy órája*. Vasárnapi Újság, július 24. Ő közölte Sipos Sándor és Duka János nyilatkozatát is.
- DÁVID Gyula — Mikó Imre
1972 *Petőfi Erdélyben*. Bukarest.
- EGRESSY Gábor
1851 *Törökországi naplója*. Budapest.
- 1860 *Arany Jánoshoz írt levél* (1850. szeptember 23). Vasárnapi Újság, november 4.
- GYALOKAY Lajos id.
1897 *Segesvár és Petőfi. Házánk*. Dávid Gyula — Mikó Imre a szerzőnek azt a levelét hasznosította, amelyet gr. Haller Józsefnek írt. A Haller-hagyatékban található. Lásd bővebben Dávid — Mikó, 312. old.
- ILLYÉS Gyula
1972 *Petőfi Sándor*. Bukarest.
- JAKAB Elek
1880 *Szabadságharcunk történetéhez. Visszaemlékezések 1848–1849-re*. Budapest.
- KÖVÁRI László
1861 *Erdély története 1848–49-ben*. Pest.
- 1888 *Nyílt levél*. Petőfi Múzeum. 2. szám.
- LENGYEL József dr.
1860 *Levele Petőfi haláláról*. Vasárnapi Újság, október 14. Utóbb több levele illetve cikke is napvilágot látott.
- NYEPOKOJCSICKIJ, A. A.
1999 *Az erdélyi hadjárat orosz szemmel*. Fordította és sajtó alá rendezte Rosonczy Ildikó. Budapest. Magunk a *Romániai Magyar Szó*-ban megjelent utánközléseket használtuk: július 28-29-i és augusztus 3-i számok.
- PETŐFI Sándor
1955 *Petőfi Sándor összes művei*. I-III. kötet. Versek. Próza és drámai írások, levelek. Sajtó alá rendezte Pándi Pál. Budapest.

Tollal, szóval — a szülőföld vonzásában

Székely János költő tusrajza

(Készült egy unalmas szerkesztőségi gyűlésen.)

Életpálya-interjú
Nagy Pál
irodalomtörténész-
kritikus-publicistával

A nyolcvanötödik életévét nemrég betöltött Nagy Pál irodalomtörténész-kritikus-publicistával kihívás interjút készíteni, tevékenysége ugyanis annyira szerteágazó, hogy nehéz belekapaszkodni, vezérfonalat találni. Aztán csak kitisztul a kép, a kronológiára támaszkodva, a fontosabb fejezeteknél elidőzve.

— *Mezőkölpényben született, a hajdani székeley Mezőség peremén, — ott, ahol a szomszéd-
ban már a magyar szórványok világa kezdődik. Édesapja évtizedeken át református kántor-tanító
volt ebben a kis faluban. Mit jelentett — mit jelent — Nagy Pál számára ez a falu, ez a vidék?*

— Szép emlékekben gazdag gyermekkorom óta meghatározó szerepe volt és
maradt életemben Kölpénynek, annak a ténynek, hogy innen, ebből a mezősegi fa-
luból indultam el annak idején — jó régen — sors szabta életpályámon. A felnevelő
szülői ház ajándékaiért, élményeiért halálomig örök hálával tartozom. Mindazért,
amit szüleimtől, szülőfalumtól kaptam.

Azt azonban nyomatékosan hangsúlyozni szeretném, hogy Mezőkölpény az én gyermekkoromban — a múlt század húszas-harmincas éveiben — nem volt szórvány, és manapság sem az. Akkoriban a falu lakosságának kétharmada volt magyar, egyharmada román; jelenleg is nagyjából ez a helyzet — az összlélekszám számottevő, folyamatos csökkenése ellenére is. „Az én időben” azonban volt olyan esztendő, amikor a helybeli hétosztályos elemi iskolának száznál több növendéke volt, és békésen éltek együtt a kölpényi magyarok meg románok.

Mezőkölpényi iskolás gyermekek között — egykoron.
(Az ülő sorban középen az író édesapja és a tanítónéni)

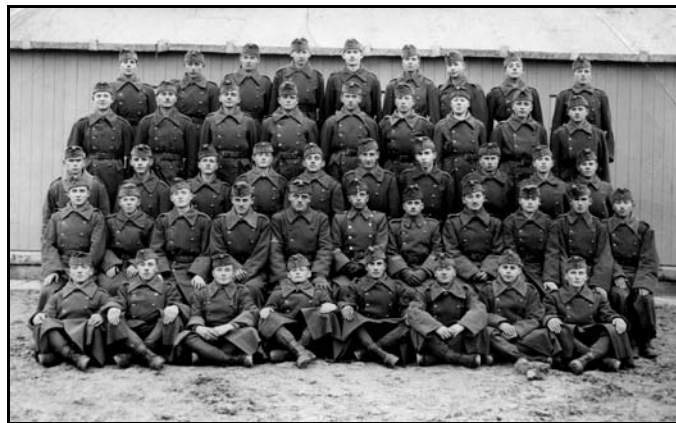
Mezőkölpényt Orbán Balázs is jellegzetes székely falunak látta egykoron. A Székelyföld leírásában ezt olvashatjuk: „Bizonylyal mindenkit kellemesen fog meglepni Kölpénynek nem is sejtett gyönyörű fekvése, mert olyan szép hegykebelben fekszik e falu, mely mindenkire, de főként a havas szülöttére kellemes benyomást fog tenni: a falut minden oldalról szép lombos erdők környezik, melyek a használt Nagyerdő elnevezést méltán kiérdemlik, lévén kétségtelenül a Mezőségnek legszebb erdősége. Ezen erdőn alján fekszik a szőlők és gyümölcsösöktől körülölelt csinos falucska, egyik, székely szorgalom által teremtetett kis oáza a Mezőségnek, melyet Kulpen néven 1332-ben már mint létezett falut találhatunk a pápai dézmák regestrumában (...)”.

Egyebek között beszédes helynevek is bizonyítják, hogy Kölpény valójában már 1332 előtt is létező település volt a Korhány dombok alatt. (Ez a helynév tulajdonképpen a „kurgán” szó magyar változata, s a „kurgánok” jellegzetesen, kétségtelenül ázsiai eredetű temetkezési helyek, sírhalmok. A „kurgánokba” — korhányokba — lovastól s néha leghívebb szolgájával együtt temették el az elhunyt harcost. A kölpényi Korhány alatt ma is egész dombsor látható, szabályos rendben, minden jel szerint az egykor itt lakó népesség keze munkájára emlékeztetve.)

Nagy Pál kollégiumi osztálytársainak egy részével
és a bentlakási szobafőnökkel

Már könyvolvasó diák voltam, amikor kezembe került először Kézai Simon — azaz Anonymus — krónikája, az 1200 táján keletkezett *Gesta Hungarorum*, minek lapjain három helyen is megtalálható Kölpény vezér neve, aki a honfoglalás korában Botond apja, Tas nagybátyja volt. A krónika 1977-es budapesti kiadásában Györffy György professzor írt bevezetőt és jegyzeteket; véleménye szerint a Kölpény személynév „összetartozik a negyedik besenyő törzs nevével, melyet Németh Gyula méltóságnévnek fejtett meg (...)”. Semmiképpen sem lehet a véletlen műve, hogy itt, az erdélyi Mezőségen, a Korhány alatt egy település valamikor ezt a nevet kapta! Izgalommal fedeztem fel ezeket az adatokat. Kezdetektől fogva szenvedélyesen érdekelt a múlt: mindaz, ami őseinkre, elődeinkre vonatkozik. Szülőfalumból hoztam magammal ezt a felkavaró szellemi kíváncsiságot.

Az I. század 3. szakasza a szászrégeni
kiképző táborban — 1943 őszén

Nagy Pál édesanyja és édesapja — a parajdi kertben

— Nem véletlen hát — ezek szerint —, hogy az egyetemen a magyar nyelv és irodalom mellett a történelmet választotta...

— Így igaz. Épségben hazatérve a háborúból, a hadifogságból, amiben közvetlenül az érettségi után lehetett részem a Székely Határőrség ifjú katonájaként, 1946 februárjában beiratkoztam Kolozsvárt az akkor megnyílt Bolyai Tudományegyetem filológiai fakultására. (De fél éven át hallgatója voltam a Református Teológiának is. Édesapám azt szerette volna, hogy pap legyem belőlem.) Az irodalom iránti érdeklődésem korán kezdődött. Középiskolámban, a marosvásárhelyi Református Kollégiumban kiváló magyartanáraim voltak: Molter Károly, Szigeti József, Balogh László. Nem különben az egyetemen is; hogy most csak néhány nevet említsek: Szabó T. Attila, Benedek Marcell, Jancsó Elemér, Szabédi László, László Gyula... A Király utcai intézet, ahol akkor Bánffy Miklós gróf házának emeleti szobáiban székelt a magyar nyelvészeti és irodalomtörténeti tanszék, szellemi életünk mozgalmas műhelyeként él az emlékezetem-

ben, s ahol nem egy fiatal tehetség — leendő költő, prózaíró, kritikus — bontogatta szárnyait azokban az esztendőkből.

Feleségével, Évával Parajdon — az öreg diófa árnyékában

Unokáival — Zsuzsival és Andrással — itthon

Egyetemi hallgatóként rövid ideig gyakornok voltam Szabó T. Attila mellett, a nyelvészeti tanszék keretében, aztán — mindjárt az egyetem elvégzése után — ki-neveztek tanársegédnek a magyar irodalomtörténeti tanszéken. Itt azonban igen-igen rövid ideig működhettem: 1949 nyarán, a verifikálások alkalmával kizártak a pártból, s azonnal eltávolítottak az egyetemi állásomból is. A nagy múltú kolozsvári magyar középiskolának, az egykori Református Kollégiumnak (2-es számú Fiúliceum volt a tanügyi reform után) lettem a tanára, ahol hét éven át tanítottam a magyar irodalmat. S közben írogattam is: az *Utunkban*, a *Világosságban*, az *Igazságban* jelentek meg cikkeim, főként recenziók, irodalmi tárgyú jegyzetek. Valójában pedig már vásárhelyi diákként belekóstolhattam a tollforgatásba: a helyi napilap közölte pár cikkemet, meg a Kolozsvárt megjelenő, *Ifjú Erdély* című református diáklap is. Itt, ez utóbbiban látott napvilágot nyomtatásban az első írásom: Tamási Áron Ábel-trilógiájáról készítettem dolgozatot egy pályázatra, s ennek nyerteseként kaptam ajándékot a szerkesztőségtől, Veres Péter *Mit ér az ember, ha magyar* című könyvét, amiről merész nekirugaskodással azonnal rövid ismertetést készítettem, s ezt közölték is az *Ifjú Erdély* hasábjain. Így kezdődött...

Az Aranka György irodalmi kör összejövetelén — 1969-ben
(Jobb szélén: Kemény János)

— 1955 őszétől 1970 őszéig Nagy Pál Marosvásárhelyt az *Igaz Szó* szerkesztője volt. Irodalomtörténész, kritikus pályájának mennyire fontos állomása ez?

— Meg kell mondanom: nem szívesen hagytam abba a tanárkodást s költöztem el Kolozsvárról, hanem — így igaz — kényszerűségből. Ugyanis az ötvenes években semmiképpen sem sikerült megfelelő lakáshoz jutnunk Kolozsvárt; egy szép napon az *Igaz Szó* főszerkesztője pedig határozott ígérettel lepett meg, mondván, hogyha átmegyek az *Igaz Szó*-hoz, gyorsan megoldódik a lakáskérdésünk is. Fiatal házas voltam, tanárnő feleséggel, kisgyermekkel; tétovázás nélkül megragadtam az alkalmat.

Az *Igaz Szó*-nál eltöltött másfél évtized tele van a legváltozatosabb emlékekkel. Jóban és rosszban, szép élményekben és megalázó, gyöttrő kényszerűségekben, izgalmakban egyaránt lehetett részem itt ezekben az esztendőkből. De hálásan köszönöm a sorsnak, hogy szerkesztőségi kollégája, sőt barátja lehettem például Sütő Andrásnak, Székely Jánosnak, Gálfalvi Zsoltnak, Gagy Lászlónak, a folyóirat valamikori külső szerkesztői közül Kiss Jenőnek, Panek Zoltánnak, Deák Tamásnak, Farkas Árpádnak — hogy hirtelenjében csak őket említsem. És örülök, hogy a szerkesztőségi munka mindennapi légkörében, a különböző találkozókban, összejöveteleken megismerhettem személyesen s kezet foghattam a korabeli magyar irodalom olyan jeleivel, mint például Kós Károly, Tamási Áron, Tompa László, Féja Géza, Bartalis János, Kemény János, Kacsó Sándor, Szentimrei Jenő, Szemlér Ferenc, Böződi György, Horváth István, és az akkor fiatalabbakkal: Bajor Andorral, Fodor Sándorral, Szász Jánossal, Huszár Sándorral, meg így tovább. A szerkesztőségi munka, a lapcsinálás soha nem volt tőlem idegen; tudtam szívből örülni a jó kéziratoknak, kedveltem a tartalmas vitákat, eszmecsereket, s elégedetten észleltem, ha közléseinkkel tartalmas élményt nyújthatunk olvasóinknak. Ami azonban nem mindig sikerült — a felülről ránk erőszakolt kényszerűségek, tiltások folytán. Írásaim — kritikai cikkeim — rendszeresen megjelentek az *Igaz Szó*-ban, s emellett más lapokban is jelen voltam időnként. Ez a másfél évtized nagyjából még az a korszaka volt a folyóiratnak, amikor a hatalmi beleszó-

Sütő András *Évek — hazajáró lelkek* című könyvének bemutatóján Marosvásárhelyt, 1980-ban

Találkozó Németh Lászlóval a Művelődési Palota tükörtermében
(Az ülő sorban középen: Németh László)

lások ellenére is helyet lehetett szorítani az építő szellemű véleménymondásnak, a tiszta beszédnek, a valódi értékek tisztelésének. Esemény volt számunkra (is) egy-egy jó írás megjelenése. Ha megíródik valaha az *Igaz Szó* hiteles története, semmiképpen sem maradhat homályban az elfogulatlan elismerés, ami ezt a folyóiratot (is) megilleti.

— 1970-ben megvált az *Igaz Szótól*; *A Hét* című, Bukarestben indított betilap marosvásárhelyi tudósítója lett, a főszerkesztő Huszár Sándor meghívása nyomán. Aztán — 1973-ban — átszerveződött az *Új Élet* című képeslaphoz; *Sütő Andrásé*hoz. A lapszerkesztés számára hívás volt, vagy inkább lehetőség az irodalommal való állandó kapcsolat ápolására?

— *A Hétnél* és az *Új Életnél* (ez utóbbinál felelős titkárként) ezeknek a kiadványoknak a követelményeihez — a profilhoz — igazodva, valóban nem csak és nem elsősorban irodalommal foglalkozhattam. De ezért megmaradtam, amennyire lehetett, a magam mezején. Ahogy a körülmények engedték. Továbbra is figyelemmel kísértem az erdélyi magyar irodalom fejlődését, véleményt formáltam az új könyvekről, jelenségekről — amellet, hogy például színikritikákkal is elég gyakran jelentkeztem a különböző lapokban. Az irodalmat soha nem tekintettem valaminő elvontságnak, pusztán esztétikai képződménynek: fontosnak tartottam — s tartom manapság is — az írás mindenkori közösségi kötődését, a kultúra egészének termékenyítő harmóniáját, ami kisebbségi létviszonyaink közepette különösképpen fontos.

— *Kötetek, közlések bizonyítják, hogy nyugdíjas éveiben is nagyon aktív.*

— Valahogyan összefüggőnek, elválaszthatatlannak látom a tollal való munkálkodás valamennyi változatát. Erről tanúskodnak — érzésem szerint — az utóbbi években megjelent köteteim is. Ilyen volt annak idején a *Marosvásárhelyi sorok* című kis könyvem; ilyen jellegű a legutóbbi is, a *Gond és reménység*. Nemigen

tudnék az irodalomról elvontan, életkörülményeinktől — gondjainktól és reményeinktől, örömeinktől és bánatainktól — függetlenül beszélni. Bár az is igaz, egy idő óta — öregen és egyre fáradtabban — publicistaként már csak ritkán tudok szólni közösségi dolgainkról. Itt vannak a tehetséges fiatalok, tőlük várhatunk eligazító, felrázó szavakat...

Író-olvasó találkozó a Maros megyei Somosdon
— a hetvenes években

— Zsenge ifjúkoromban találkoztam először Nagy Pál névvel könyvekben: előszókat írt az általa szerkesztett magyar klasszikusok kötetéhez (Gárdonyi Géza, Tömörkény István, Jókai Mór, Móricz Zsigmond). Megjelent válogatásában, terjedelmes előszavával a romániai magyar elbeszélők kétkötetes antológiája (Egyszer mindenkit szólítanak), a X. osztályos magyar irodalomtörténeti tankönyv egyik szerzője volt. De úgy tűnik, jelenleg több ideje van kötetek összeállítására, írásai begyűjtésére...

— Valóban ez a helyzet. Nyugdíjasként nem is annyira az írásra, hanem inkább az eddigi termés begyűjtésére keríthetek sort. Így láthatott napvilágot a kilencvenes években több könyvem: a *Visszanéző*, a *Bolyaik tere*, a *Forgatagos időkben*, a *Tinta a Kisgöncölben*, az *Itthoni könyvespolc*, a *Napló nélkül* — a már említetteken kívül. S ide számítom az általam szerkesztett, gondozott antológiákat is. Ezek közül a fontosabbak: *Szigetek a holttengerben*, *Humorunknál vagyunk*, *Derűben deréig*, *Hargitán innen — Hargitán túl*, *Erdélyi magyar elbeszélők* (2 kötet). Mindemellett megjelent szerkesztésemben, jegyzeteimmel a budapesti Palatinus Kiadónál Tamási Áron írásainak — esszéinek, publicisztikai cikkeinek, leveleinek, interjúinak — négy kötete (*Gondolat és árvaság*, *Szellemi őrség*, *Emberi szavak*, *Ölélő szeretettel*), még elebb Németh László *Magyarok Romániában* című útirajza, a rá vonatkozó vita anyagában együtt, aztán Böződi Györgytől a *Földre írt történelem*, a *Székelv szászadok* című tanulmánykötet. És esztendő óta szerkesztem a marosvásárhelyi Mentor Kiadónál megjelenő Wass Albert-életműsorozat kötetait, amiből eddig több mint harminc látott napvilágot. (A közelmúltban Wass Albert-ről egy kis összeállításom is megjelent a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolatnál.)

Sütő Andrással Nagyváradon,
a nyolcvanas évek elején

Marx József fotóművész köszöntése
az Új Élet szerkesztőségében

Megvallom: azért is kedvemre való kötelezettség a Wass Albert életművével kapcsolatos foglalkozás, mert ezeknek az írásoknak java része szorosan kötődik közös szülőföldünkhöz, a Mezőséghez.

— Közeli barátja volt Sütő Andrásnak — ugyancsak a közös szülőföld vonzásában —, s éveken át szerkesztőségi kollégák lehettek, jelenleg pedig a nemrég megalakult Sütő András Baráti Egyesület elnöke...

— Vagyunk többen is, akik úgy érezzük: tartozunk azzal a nemrég elhunyt kiváló magyar írónak, hogy emlékét ezzel az egyesülettel is ébren tartsuk, ápoljuk. Őt annak idején Illyés Gyula „a jelenkori magyar irodalom legnagyobb vigaszának” nevezte. Nehezen felejthető azonban, hogy életének végnapjait egy ellene irányított, a gyűlölködés alvilági bugyraiból fakadó, lejárató célzatú sajtóhadjárat keserítette meg (épp egy marosvásárhelyi — azóta simán megbukott — hetilap hasábjain). Szerencsére akadtak igazának védelmezői is — a legjobbak soraiból. Szeretnénk, hogy az Ő emléke tisztán éljen tovább és gazdag életművének értékei méltó módon megbecsülve juszanak el az olvasók ezreihez; ez a Sütő András Baráti Egyesület legfőbb célkitűzése.

Az Aranykakas vendéglőben, Marosvásárhelyt,
1989 augusztusában, amikor a nyugalomba
vonuló Sütő Andrást köszöntöttük

Dedikálás
egy könyvbemutatón

Nagy Pál nyolcvanadik születésnapján
Marosvásárhelyt — a Bocskai teremben —
Sütő András, Gálfalvi György és Káli Király István társaságában

— Ismeretes, hogy Ön régebben is nem egy közéleti-közművelődési-irodalmi kezdeményezés terén volt jelen, különböző feladatokat, megbízatásokat vállalva. Melyek voltak ezek?

— Kezdjük hát a legelején. A vásárhelyi Református Kollégium diákjaként egyidőben elnöke voltam a Mentovich Ferencről elnevezett önképzőkörnek. Egyetemi hallgatóként Kolozsvárt tagja voltam a Főiskolás Ifjúsági Keresztyén Egyesületnek és a Móricz Kollégiumnak. Vásárhelyt kétszer is titkára voltam az Írószövetség Fiókjának. A múlt század hatvanas éveinek végén ugyanitt újtárra indítottuk az Aranka György irodalmi kört, s egy ideig ennek is az elnöke voltam. Ugyanekkor elindítottam, szerkesztettem a helyi napilap *Figyelő* című irodalmi-művészeti mellékletét. Századunk kilencvenes éveinek kezdetén megalapítottuk Marosvásárhelyt a Kollégiumi Öregdiákok Baráti Körét, s ezt vezettem — elnökként — pár esztendeig.

Sütő András sírjánál a marosvásárhelyi temetőben —
Csoóri Sándorral és Szakolczay Lajossal

Voltam utána az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület Maros megyei szervezetének alelnöke is. Tagja vagyok a Romániai Írók Szövetségének, a Magyar Írószövetségnek. Mindig szívesen mentem bárhova előadásokat tartani, író-olvasó találkozókra részt venni. Szoktam mondani: nincs időm unatkozni, semmit tenni. Még manapság sem...

— *Immáron túl a 85. születésnapon: nem akármilyen állapot ez! S remélhetőleg az irodalomtörténész-kritikus-publicista Nagy Pál sem tette le végleg kezéből a tollat.*

Kérdezett: **Zsidó Ferenc**

Csire Gabriella

A szárnyas kapu

Oltásra kell vinni a gyermeket. Ez a harmadik hármassoltás.

Rácsos ágyában áll Kismaci. Formás lába alatt enyhén süppedt a virágos matrac. Gömbölyű kezével jó erősen megragadja s rázza a kiságy fémkorlátját. Közben gügyög. Érti a beszédet. Nyelve alatt lapulnak már a hangok, de még nem tudnak egymásba kulcsolódni, hogy szavakká formálódjanak.

Mit mond, mit beszél? — hajlok hozzá.

Nem lehet tegezni, olyan csöpp. Érdes a „te” ennek a kis szíromnak.

Csak ketten vagyunk most. Tatinak dolga van — magyarázom neki. — És elmegyünk a doktor nénihez.

Rám kacag.

Gyorsan, gyorsan, ki a szabadba! — értelmezem az örvendező gurgulázást.

Kiemelem az ágyából. Térdemen rugózik. S olyan butaságok jutnak eszembe, hogy: „Áll a baba, áll, mint a gyertyaszál”, s tolul elő sok ringató, becéző csacság.

Az öltöztetés nem könnyű. Össze is kapunk. Kismaci türelmetlen, s nyűgösen nyekereg. Minek ez a sok kacat? Nincs találékonyság a felnőttekben. Ingibingi, kezeslábas, kesztyű, sapka. Olyan lesz, mint egy parányi úrhajós. Magamra kapom én is a kabátomat. Végre-valahára elkészülünk. Az előszobában hiába várakozik a babakocsi. Napok óta nem működik a felvonó. Sebj, közel van hozzánk a rendelő! Ölbe kapom hát Kismacit. Érzem ragaszkodó simulását, puha, jóleső ernyedtségét és szappanillatát.

Milyen biztonságos a szülők ölében! Én is azt hittem, apám s anyám mindentől meg tud védeni. Amikor először hallottam gyermekfővel a halálról, bizakodva lestem édesanyám arcát. Ugye, ez is csak olyan, mint a sárkány vagy a mesebeli csúf boszorkány? De homlokát felleg árnyékolta be kis ideig. És válasz helyett másfelé terelte figyelmemet.

Meg-megcsúszo a jeges havon. Átmegyünk a túlsó oldalra. Gépkocsik húznak el mellettünk. A kanyarodó taxi szinte súrolja vállamon átvetett hosszú sálamat. De idejében érkezünk. Előre vesznek. A nagyobb gyerekek konzultációra várnak.

Kismaci a mérleg hálójában kapálózik. Pillanatig se veszi le rólam nyugtalan tekintetét. És én mosolygok. Biztatóan. Ő hisz nekem. Megnyugszik, s felkacag. A nővér elégedetten bólint. Nem szereti a sírós bébiket — magyarázza Kismacinak —, csak a bátrakat, mint amilyen ő, míg megméri a gyerek súlyát és testmagasságát. Ismét gyarapodott és nőtt is két centit! Büszkén ragyognak a fehér lepedők s az üvegszekrénybe zárt műszerek.

Az orvosnő is megcsodálja a csecsemőt. A nyelvét vizsgálja meg a torkát. Kétségbeesett, segélykérő pillantások. Csacsogok valamit, s „érveim” meggyőzik Kismacit. Kedvemért az újabb játékot is elfogadja.

Az orvosnő háttal áll nekünk. Csak én tudom, mit készít elő: a fiolát meg a fecskendőt. Soha nem voltam ilyen vidám! Csurog rólam a veríték. Annyit azért elárulok Kismacinak, hogy a tű csíp egy kicsit, de csak annyira, mint egy icuripicuri bolhácska. Összenevetünk.

Az injekciós tű elmerül a combjában.

Torkomban dobog a szívem. A csalódás szörnyű üvöltését várom. Semmi. Kicsit sápadt az arca. Az orvosnő meglepetten nézi a gyermeket, és csücsörítő szájjal pusztit küld feléje.

Ruhák, öltöztetés. A nap leszállt már a háztetők mögé. Lilás fény. Havas fák, szánkózásra hívó téli hangulat. Mégis bágyadt vagyok. Az izgalom elgyötört.

Valószerűtlenül megnyúlt hazafelé az út. Csak két kis utca — próbálom összeszedni magamat. Pár óriáslépés az egész, s otthon vagyunk. Gondold, hogy nem is vettetek gyerekocsit, s ölben cipeled nap mint nap — erőltetem képzeletemet —, vagy üldöz egy veszett kutya, nyomodban a tűzvész, s mentened kell a lángok elől a gyermekedet!

Már nem érzem a jobb karomat. A bal karomat még annyira se. Meg se pihen az egyikben, máris átültetem a másikba. Alig tudok ránézni. Zavar az ernyed, rám hagyatkozó odaadás. Honnan is ez a mérhetetlen bizalom? Hiszen olyan gyenge vagyok, nézd, kicsi csillag, már az akarat se használ, a mindent legyőző akarat... Karomból kifut az erő. Jaj, a sok téli holmi! Kilenc kilo és tíz deka súly a negyvenhét kilón. Miért is választottál engem, szegénykém? Annyi szív kínálkozott neked! Gyerekkoromban úgy képzeltem, hogy a születendő kisdéd kiválasztja magának a legszebb szívet, s az lesz az édesanyja.

Csak ötven méter és elérjük a szárnyas kaput. Ötven méter! Leszek-e még, amikor ötven méter, öt hónap vagy öt esztendő választ el majd a céltól? Attól, hogy fiamból önálló ember, felnőtt legyen?

Rémültem érzem, mint csúszik, siklik a karomból lefelé. Mit tegyek? Még mindig ugyanaz a bizakodó tekintet és elégedett rózsaszín arcocska.

Valaki meggyorsítja a lépteit a hátam mögött. Magas, testes asszony. Feje, nyaka vastag gyapjúsálba bugyolálva. Biztosan náthás. Akármi is történjék — gondolom —, nem hagyom, hogy segítsen. Már a térdemig csúszott Kismaci... talán leülök ide, a kőkerítés szélére...

Fogja a táskámat! — parancsol rám az idős asszony.
Tiltakozni sincs erőm, amikor átveszi tőlem a gyermeket. Kismaci csodálkozva visszanéz az ismeretlen nő válla mögül, és nagyot ásít.
Hány hónapos?
Nyolc.
Fejlett, nagy gyerek. Fiú?
Igen. Itt lakunk, a sarokházban — mondom —, mert már fölerősödött az asszony lélegzetvétele is.
Biztosan asztmás — döntöm el —, az asztma nem ragályos.
Nekem is van kis unokám — adja vissza a gyermeket. — Itt laknak? — mosolyodik el a szárnyas kapu láttán, amelyen át hintók dübörögtek ki-be itt valamikor.
A hála egészen előnt. De mielőtt szólhatnék, jó angyalom kedélyesen búcsút int, s apró, óvatos léptekkel siet tovább a jeges havon.
Kaput nyitok. Kismaci az álom súlyával nehezedik rám. Nyugodtan, mélyen alszik. Könnyű lesz feljutni az első emeletre, hiszen már itthon vagyunk. Furcsa, eltűnik előlem a szélesen kanyargó lépcsősor. Felrémlik a szomszéd néni, kislánykoromból, szörnyű nagy golyvájával. Most is hallom szaggatott lélegzetvétele, s rémület fog el düledt szeme láttán... két ikerfia egyszerre fejezte be az egyetemet, ugyanabban az évben... anyjuk ünnepi vacsorát akart rendezni, hiszen teljesült az álma: diplomás emberek lettek a fiaiból! Egész nap lótot-futott, beszerzett, cipekedett... Késő délután volt már, amikor fuldokolva igyekezett a hegyre kapaszkodó úton fölfelé... csak két rövid utcácskán kellett még végigmennie. Amint a kapu kilincsére nehezedett, görcsbe rándult a keze... benn a lakásban ünnepi fény... udvarukban találtak rá a fiai... ötven éves, ha volt.
Felérek az emeletre. Az előszobában bánatosan gubbaszt a szép gyerekkocsi. Fölkattintom a villanyt, és Kismacit az ágyra fektetem óvatosan. Rögtön felriad, s rám függeszti ragyogó szemét.
Mosolygok. Biztatóan. Nincs mitől félned — simogatom göndör haját —, nincs! Az anyák nem halnak meg a kapu előtt.

Abonyi Mária: Út

Nagyálmos Ildikó

Tél

Tél. Kert. Csend. Hó.
Jég. Szél. Rend. Jó.
Ág ring. Hó hull.
Vágy mind. Elmúl.
Itt vagy. Vagyok.
Jégcsap ragyog.
Térdig hóban.
Vállig jóban.
Madár vacog.
Nálad lakok.
Fehér ablak.
Meleg abrak.
Jó itt. Nincs más.
Csak a kisház.

A Túzló

Fehér az út a völgybe le,
nyoma nincs pornak, sárnak,
szállingózik a hópihe,
a hóban őzek állnak.
Befoghatatlan vadlovak
érnek a dombtetőre,
patájuk alatt megreped
a föld kényes bőre.
Az egyik irtó különös,
fejét büszkén tartja,
aki ránéz, felismeri,
hogyan rendkívüli fajta.
Mellkasában több szív dobog,
nincs rajta fék, se kantár,
zabolázni őt nem lehet,

mert ő maga a hajcsár.
Körülötte, ha felnyerít,
olvad a jég a nyomban,
kisüt a nap, lábainál
virágok nyílnak a hóban.

A bánat színe

Nem vagy könnyű bánat,
halántékon szárad,
nyálad, nedved, könnyed,
neked immár könnyebb.
Úgy hittem, ha egyszer
elindulok véled,
apró folyók mentén,
föl a nagy hegyekbe,
hol a csönd eltéved.
Kivirul a lélek.
Hogy ott fenn a csúcsról
leugrunk a mélybe,
zuhansz te is bennem
a folyók vizébe.

Honnan tudtam volna,
fekete a bánat,
nem kell hegyre menni,
síkságon is bánthat,
mélybe húz, pokolba,
könnyelműn dalolva,
nyárban, forróságban,
télidőben, hóban.

Menj, ha elindultál
karod földre hullva
folyók forrásánál
hangod elnémulva
kövekbe botolva
ágakba akadva
folyónak zúgását
magadban hordozva.

Dimenziók

Egy nem létező résen át
figyellek rezdületlenül,
tested nehéz fakabát,
könnyű lennék odaát,
válladon bánatmadár ül.
Ajkad összeszáradt rés,
nyelved aszalódott hús,
tágítanám a rést, kevés,
mit belőled látok. Bús.

Egy nem létező résen át
hallgatlak, ahogy énekelsz,
átdúdolod az éjszakát,
hangtalanul, nem neszelsz,
szótlánul szólsz, értelek,
csorgatnám ki véretem,
mélyíteném a repedést,
a nyílást és a szakadást,
hogyan innen én is odaát
költözhessem. Itt oly kevés.
(Hallgathatnám a szívverést!)

Skizofrénia

Belém költöztél. Fogva tartalak.
Bőrödbe ásom puha ujjamat,
Azt hitted, eljátszol velem,
Szorít a fal, mélyül a verem.
Zokogsz a feszülő bőr alatt,
Szabadítanád ki magadat,
Mennél, keresve új utat,
Szemed vakító fényt kutat.

Sietnél belőlem, nincs kiút,
Ordításod is elcsitult,
Ha kifordítanám magamat,
Földre hullnál, te, vérdarab.

Együgyű vers

Csak veled érzem, élek, s meghalok,
szalad az idő és minden délibáb,
rohanok utánad pusztá mezítláb,
nyílt vízben nem oltja semmi szomjamat.
Egy hang vagy bennem, őrült látomás,
egy hang a másik oldalon,
egy érintés, álmodozás,
csak test és lélek, semmi értelem,
csak vágy, hogy egyszer majd talán
karjaid közt örökre fekkhetem,
s nem ér ott utol az idő se tán.
Ha új tüzek gyúlnak majd szívemben,
nem hagylak el senkiért, soha,
mert mindent elhagytam, eddigi életem
megorrolt rám, és ezért mostoha.

Földönfutó is lennék, hontalan
miattad, gondos gondtalan,
egy pohár víz, csipetnyi kenyér,
ki reménytelenül is remél,
oltalom, odaadás,
száműzetés, kitagadás,
irgalom, és sok-sok szeretet.
A mindenséget megszerzem neked!

Abonyi Mária: Tél

Nagy Irén

Két kupa málé

Kegyetlen, aszályos nyár, sorjában a második. Július. A kalásztalan, gyér búzaszálak között arasznyi széles repedések nyíltak a földön, s a törpén maradt kukorica is elsárgult időnap előtt. Sehol egy üdébb folt az egész határban, még a bokrok tövében sem látni zöld füvet. A napégette kaszáló barnás-fekete, széna nincs, sarjú nem lesz, a ritkás fűszálak szakadozott gyökerei kivillannak a sok apró hasadékból.

Hónapok óta nem volt eső a környéken, mentség nincs, kiszárad minden. Oda a termés.

A valamikor csupa élet patak medre most hallgat, víz nincs benne, csupán száradt iszap, kavics és fényes fehér kövek. Még a vén fűzfa alatti gubbenő helye is, ahol jó nagy halak tanyáztak azelőtt, mostanra kopogósra száradt, a kókadozó sás kísértetiesen zizzen meg nagy ritkán a gyér fuvallatban.

Az egyetlen élő forrásnál, a domb alatt, éjjel-nappal sorban áll a falu népe edényekkel, csebrekkel. Vízért. Reményvesztetten kémlelik a félelmetesen kék, tiszta eget, s nem látnak azon, fordulhatnak bármilyen irányba, bár egy arasznyi felhőfoszlányt, egy csepp kis felleget. — Elhagyott minket a Fennvaló — dörögte fehér bajuszába a vén tölgyfának támaszkodó aszott, kis öregember. — Elfelejtett minket egészen. Körülötte bólogattak az emberek, de senki nem válasszott, hangot nem adott ki egy sem az ott állók közül. Minek. Úgysem lehet már segíteni a nagy nyomorúságon, ha a Fennvaló meg nem könyörül, vége a világnak.

Második esztendeje annak, hogy nem volt termés, nem lett gabona, hát nincsen kenyér. Kenyér. Éhség és ínség, nagy-nagy nincstelenség. Görbült háta és sovány végtagok. Beesett arcokban fénytelen szemek. Mosolytalan, hallgatag gyermekek a sorban. Hancúrozás, vidám csivitelés be furán hatna most. Talán, ha elkezdené szakadni az eső, ha édes-bő, hólyagos zápor zuhogna az égből, visszatérne a vidámság, amit kiégetett az aszály. De nem esik, nem akar esni, és a reménység is már mind elfogyott az emberekből. Éhség és ínség, nagy nyomorúság. A kemencében sülő kenyér illata már alig-csak emlék.

Borsómálé. Ez a szegény ember kenyere manapság. Megőrölt szárazborsó lisztjéből készítnek kenyeret, puliszkát. Úgy hozzák azt valahonnét a Regátból. Nehéz étel, nehéz lesz az ember feje, gyomra tőle. Borsómálé. Megüli a gyomrát, megfájdítja a fejét mindenkinek, aki ezen él. De élelem, ennivaló. Nem ehet jobbat az, akinek nincs. Nehéz az élet manapság mindenkinek, de a nagycsaládoké a legnehezebb. Szerencsére, jó emberek vittek el a sokgyermekes családoktól ket-

tőt-hármat Arad, Nagyvárad környékére, ahol volt termés, van még élelem. Könnyörületből. De maradt itthon mégis éhező elég. Mert nincsen kenyér. Kenyér.

Az állatok java pusztulóban, legyöngülten, csont-bőrre aszva szédeleg az egykori legelőkön vagy a házak körül. Igyekszik is levágni, aki teheti, menteni, ami még menthető. Átalvetőkben, tarisznyában, zsákokban hurcolják a húst vonatok tetején, lépcsőin el Aradtól Bukarestig, mindenfelé. „Feketéznek.” A levágott állatok húsát eladják, és vesznek az árából gabonafélét, lisztet a családnak. Amit lehet s amennyit lehet. De elfogy a házakból a szövvény, vászon, posztóféle, takaró. Eladódik mind. Kell az ára élelemre, hiszen enni csak kell valamit, ha él az ember. A férjhezmenendő leányok gondosan megkötött-horgolt csipkéit kibontják, mert kell a cérna gúnyát varrni, posztógúnyát az embereknek. Még cérnafélét sem lehet kapni, ilyen nagy az ínség.

És ahol már nincs amit eladni, az sincs amivel feketézni, ott a legnagyobb a baj. Ott éhezhet napokon át asszony, ember, gyermek. Kérnének, ha lenne kitől. A legtöbb háznál nincsen amit adni, ahol pedig lenne, ott nem adnak.

Alacsony, hosszúkás-forma ház, egy Hargita alatti falu legszélén, lépcsőjén komor, sovány asszony. Néz reménytelenül kifelé az útra, mintha várna, mintha várna valamire. Vagy valakire, aki ennivalót hozna, akármit, különben éhesen fekszik le ma is a sok gyermek. Gyermek, felnőtt, öreg, mindenki. De hát ki jöhetne olyanféle, aki adna valamit. Esetleg olyan, aki kér. Szegénytől a még szegényebb.

Az asszony nézi üres tekintettel a rogyadozó léckerítésen át az utat, csak áll, áll, köténye előtt összefont kezekkel, jó ideig meg se moccan. Aztán, amikor előkerül az üres csűr mögül a nagyobbik leányka, a tizennégy éves Anna, megfordul, s a leányt nézi szótlánul. Soványka és sápadt kislány, korához képest igen fejletlen. De szép még így is, egy ócska, elnyűtt ruhában is van mit nézni rajta. Nagy, beszédes szeme, mint az ég, bevilágítja finom, hosszúkás arcát. Haja fényét nem koptatta meg az éhezés, két szőke varkocsa megvillan, ahogy megfordul, a délutáni napfényben. — Lépj átal, te Anna, sógorodni! — szól rá az asszony a lépcsőről. — Nincs égen-földön semmi, amit ennetek adjak. Mondd meg neki, hogy adjon bár két kupányi málét kölcsön, egy puliszkára valót. — Jól tudja, hogy nem ad! — válaszolta fojtottan a leány, és morcosan megrántotta a vállát. — Jósának sem adott. — Pedig hát adhatna, mert van neki. Eleget feketézett — emelte egy fokkal fenebb a hangját az asszony. — Csak nem eszi meg egyedül éppen mind, hiszen magtalan. S a felesége es egyfolytában csak hord, hát nem most es odavan?

Anna lekuporodott az elferdült deszkalépcső alsó fokára, mutatva, hogy ő ugyan sehova nem megy, őt hiába küldik. — Nem hallod-e, te leány, menj, ahova mondtam — szólta ismét halkabban az anyja. — Valamit csak kell enni, muszáj. Mondd meg neki, hogy megadjuk, visszaadjuk, amihelyt lehet. Anna nem vála-

szolt, üldögélt tovább az alsó lépcsőfokon, és meg se mozdult. Az asszony még várt egy darabig, azután bement a házba, és kihozott egy kisebbfajta vászonzacskót. — No, indulj! Siess! Vigyed ezt a zacskót, és szépen beszélj, hallod-e, mondd azt, hogy erősen szépen kéred. No! Mozdulj má! — Mért nem menyen maga, vagy mért nem küldi el megint Jóskát? Mint a tegnap! — felelt Anna, és csak ült tovább. — Engem hejába küld, én nem menyek, mert tudom, hogy úgy sem ad. Az asszony közelebb lépett, rántott egyet a kislány sovány karján, majd a kezébe nyomta a vászonzacskót. — Ne feleselj, hallod-e, mert megjáród! Csínáld, amit mondtam, amíg végig nem verek rajtad egy sort! Apád mindjárt itthon van, s lesz amit hallgassunk, ha nem kerül vacsora! Újból rántott egyet a kislány karján, mire az kelletlenül felállt, és vissza-visszanézve a kapu felé indult. Sehogy sem akarózott neki oda menni. Kölcsönkérni a fukar sógorától.

Jó ideig ácsorgott a nehéz, vasazott kapu előtt. Többször is rátette kezét a kilincsre, majd lekapta. Félt a húsos képű sógorától, ha az a vérekes szemeivel ránézett, Annának mindig görcsbe rándult a gyomra. Valaki közeledett Felszeg irányából, s hogy meg ne kérdezze, minek ácsorog ott, Anna gyorsan elhatározta magát. Belépett a kapun, majd óvatosan betette azt maga mögött, magában fohászkodva, hogy senki ne legyen otthon. De a kapu mégis jól hallhatóan kattant, erre a hangra kilépett a gazda is a színből. Anna megállt a kapu mellett belül, s halkán elkezdte dadogni, hogy miért küldték. — Jól tudom én, jól, hogy mért jöttél — mordult rá a sógora. — Éhenkórász népség, azt várjátok tán, hogy én etesselek? — Csak két kupányi málélisztet... — Ma kettőt, holnap megint kettőt, és holnapután hármat, ugye? Szaporodtok, mint az egerek, felfalnátok a világ gabonáját. — De hiszen még egyszer sem... — próbált közbeszólni Anna, de a gazda letorkolta. — Mit még egyszer sem? Ismerem én a fajtátokat. Ha eccer es adok, vaj ha egynek es adok, idecsődültök mind, az egész korgó gyomrú rokonság, soha meg nem szabadulok tőletek... No, mit állsz ott, mint a sóbálvány? Anna gyorsan megfordult, hogy kimenjen a kapun, erre a gazda kicsit közelebb lépett, és ráförmedt: — Várjál, hé! Hát mondtam én, hogy nem adok? Sem azt nem mondtam, hogy adok, sem azt, hogy nem adok. Gyere csak beljebb, bé a házba! Még addig meggondolom. Gyere csak, gyere! Hátha mégis adok most az eccer. No! Hát idebé van a szűszék, ne hozzam-e ki a hátamon?! Anna tétován közeledett, botladozva ment fel a magas, kőoszlopos tornácra, s csak éppen belesett az ajtón, amit az ember nyitva hagyott maga után. A küszöb mellett, kívül megállt. — Gyere má ide, te leány! Hányadikszor mondom? Csak tán nem attól félsz, hogy megeszlek? Anna kelletlenül bennebb lépett, közben visszapillantott a kapu felé, hátha jönne valaki. Ahogy a kislány benn volt, a gazda gyorsan becsapta az ajtót, majd rákattintotta a zárat. Anna rémülten hátrált a kályha felé. — Engedjen ki, hallja-e, mit akar? Ki akarok menni! — No, hát ide figyelj, kishúgom! — közeledett vigyorogva a sógora. — Adok, ha te es adsz. Ilyen a vásár. He? De

nehogy pisszenni merj, mert vége az életednek, hallod-e! — Nem kell semmi, engedjen ki! — dadogta Anna egyre inkább megrémülve. — Üres kézzel akarsz hazamenni, te senkiházi, mi? Hogy apád megint letörje a derekadot, mint a gidó miatt a múltkor? He? Azt csinálod, amit mondok, s akkor lesz málé! Én es adok, s te es adsz, he?

Anna a verésre gondolt, az áldott, jó verésre, amit az ostorból kapott, amikor elveszett a kecskegidó, a kisebbik. Az jó volt, az a verés, az ostorcsapások a hátán. Az másféle fájdalom volt, jó fájdalom, megtisztult a lelke tőle...

A gazda jó szűkön kimérte a két kupányi málélisztet a szúszékból. A szúszék majdhogynem tele volt. — No, idefigyelj, te leány! Máskor es te gyűj, s máskor es lesz málé! Hallod-e, amit mondok, he? No, mesze, zabálatok! A leányka kezébe nyomta a vászonzacskót a liszttel, majd kituszkolta az ajtón. — De senki-nek az égvilágon ne szólj semmiről! Hallottad, ugye? Megértetted, ugye? Ha egyetlenegy szót es elkottyantasz, hát vége az életednek. No, lódulj!... S ha málé kell, hát te gyere!

Anna nem az úton, hanem a kertek alatt indult haza. Lassan vonszolta magát, mindegyre megállt. Reszketett, sovány kis testét rázta az undor. Hányingere volt, meg akart halni. Vagy elbújni a föld alá, akárhova. A fájdalmat megszokta, jó sok verést kapott. De ezidáig soha nem gondolta, hogy a verés jó. Csak most érezte ezt, miután megismert valami annál sokkal rosszabbat. Valami iszonyút... Félni a veréstől, az ostortól, micsoda butaság. Butaság, butaság...

A patak felé akart kerülni, ahol a búvóhelye volt a vén fűzfa gyökerei között. Kisgyerek korától mindig oda bújt el, ha nagy bánat érte... De tudta, hogy az anyja várja a málét. És a patak is ki van száradva...

— Hol ültél ennyiég, te leány? Várnod kellett tán? — kérdezte fojtott hangon a tornácon várakozó asszony. Anna nem szólt, csak a kezébe nyomta a liszteszacskót, s fordult is, hogy elmenjen. — Várjál, te! Hát mit mondott a sógorod? — szólt utána az anyja. — Semmit sem mondott — válaszolta alig hallhatóan Anna. — Már hogyne mondott volna. Valamit csak kellett hogy mondjon. — A rokonságot szidta... — Ahán, gondoltam én. A rongyosokat, a korgó gyomrúakat. Meg se tudná állani, hogy ne mocskolja folyton! Hát te hova indulsz megint? Valami bajod van tán? — nézett végig figyelmesebben a falfehér, egész testében remegő leánykán. — Valami bajod van? — kérdezte újra nyugtalanabbul. — Nincs semmi — válaszolta Anna, majd gyorsan elfordult, és a csűr felé indult. Az asszonyon megint valamiféle nyugtalanság futott át, egyfajta rossz sejtetem, de elhessegette magától, kirázta a fejéből, még mielőtt az konkrét formát öltött volna az agyában. — Mondaná, ha lenne valami — nyugtatgatta magát, miközben a rozoga vaskályhában száraz ágakból tüzet rakott. — Biztosan megmondaná... de hát ez a leánka csak ilyen fehér, vértelen... a nélkülözéstől...

a koplalástól... Be nagy úr es az éhség, Istenem!... A legeslegnagyobb úr a világon, úgy lehet...

Anna a patak mellé, a búvóhelyére osont, minél kisebbre próbálta magát összehúzni a gyökerek között, eltűnni, hogy senki meg ne lássa, senki ne tudjon róla. Vacogott, mint egy hidegrázós, pedig kánikulai hőség volt körül a parton, perzselő tompa meleg, ami valósággal kiszikkasztotta, megfojtotta a mezőt, a patakot. Anna nem is sejtette, hogy miképpen tudna megnyugodni, egyetlenegy gondolatra volt képes az agya, azt ismételtette folyton: Hogy senki meg ne tudja, senki meg ne tudja... nem volt világos számára, hogy mitől fél annyira, a veréstől biztosan nem, attól sem, hogy megöli a sógora, de valami olyasmit érzett, hogy elkerülnék az emberek, iszonyodnának tőle, ha megtudnák... Hát nem fogja megtudni senki, az anyja sem, sem az apja, Isten ments... de akkor megint csak elküldik őt málélisztért, és megint... és megint... mert nincs ennivaló a családnak, és nem is lesz, ha ő nem kér...

Nagyon későn, jól sötétedés után került haza, miután, úgy gondolta, a család már lefeküdt. Óvatosan lopózott be a házba, remélte, senki észre nem veszi, hisz az ajtó is nyitva volt a nagy hőség miatt. De az anyja nem aludt, várta őt, és rászólt a sötétben. — Hol kódorogtál ennyiég, te? Ügyelj, az apádot fel ne ebersz!... Eltettem neked egy darabot a puliszkából, ott van a kredenc sarkán, a szervétben... egyél. Anna, bár jóformán egész nap nem evett, semmi éhséget nem érzett, s a szalmazsákra kuporodott, amelyen a húgával aludtak. Az anyja figyelte a hold gyenge fényénél, látta, hogy eszében sincs enni, hozzá sem nyúl a többiektől nagy nehezen megmentett ételhez, és ismét belegörccsölt a délutáni nyugtalanság a gyomrába, a szívébe. — Beteg vagy-e, vaj mi? Mét nem eszel, hisz mindjárt kifogysz ebből a világból! Felkelt, s a leánya kezébe nyomta a darab puliszkát szervétestől, ahogy a kredencen tapogatózva megtalálta. — Egyél... mert holnap, meglehet, még ez sem lesz... nesze... Anna kicsomagolta az ennivalót, leharapott belőle egy falatot, de sokáig forgatta a szájában, úgy érezte, nem megy le a torkán. Aztán, hogy az anyja békén hagyja, és végre lefeküdjön, kényszerítette magát, hogy lenyelje azt a darabot, majd egy másikat és megint egyet... Egyszerre eszébe villant, hogy soha ilyen drága ennivaló még nem járt a szájában, ami olyan sokba került volna, mint ez a két kupányi máléliszt... összeszorította a fogát és az ökleit, s nagy erővel fojtotta vissza a magába a zokogást, hogy észre ne vegyenek valamit a többiek, és meg ne tudják, hogy neki valami baja van... s nyelte hang nélkül az ételt, csak a könnyei hullottak a kezeire és a puliszkára, mitől az egészen sós ízű lett...

Csak nem lett eső júliusban sem. S augusztusban is az ég derült, kék maradt, ugyanolyan félelmetesen ragyogó, a vidék egyre szikkadtabb, és az emberek egyre csüggedtebbek. Anna gyakran húzódott meg a búvóhelyén, a kiszáradt patak partján. Kitalálta, hogy ha nagyon mélyre leás a kezeivel az iszapba, ott, ahol a

fűzfa egyik gyökere a mederbe kapaszkodik, és ha vár, vár sokáig, az iszapba fúrt lyukba szivárogni kezd a víz, és összegyűl egy maroknyi, egy félmaroknyi, lassan. Kevéske víz, de víz, amivel mosdani lehet, és hűsíteni égő arcát, homlokát. Jólesett a hűvös, iszapos vízbe beledugni a lábait, a kezét, szinte megnyugodott tőle. Hogy meg is tisztuljon tőle, arra nem volt elég, hogy megint tisztának érezhesse magát kívül és belül, ahhoz egy egész tengernek a vizére lett volna szükség. Anna látott már tengert, képen, olyan gyönyörű-végtelen kék vizet, amiről alig bírta elhinni, hogy a valóságban is létezhet. Annyi sok víz egy helyen... bármerre is nézzél, csak víz és víz... Talán olyan lehet, mint az ég, csak nem áll mozdulatlan, hanem hullámoz, mozog, és halak ficáncolnak benne, ezüstös, színes halak... Annaira szeretett volna most eljutni a tengerhez, hogy beledobja magát a végtelen vízbe, a hullámok közé, hogy azok szépen elringassák, és sodorják, vigyék messze, messze, minél távolabb... Olyan messze, hogy soha senki meg ne találja őt ebből a faluból, és vissza ne hozhassa...

Lehajtott fejjel ült, ahol szokott, a pad külső szélén, egy félhomályos helyen. A szíve hangosan dobogott a rémülettől, annyira hangosan, hogy attól félt, mindenki meghallja, aki körülötte ül, és ettől a félelme még csak egyre nőtt. Ezen a nyáron nagyon nehezeére esett eljönni ide, a templomba. Úgy gondolta, hogy ő már nem való arra, hogy ilyen szent helyen akár egy percre is megjelenjen. Most is csak az anyja unszolására jött el a misére, főként azért, hogy az ő fura viselkedése okozta gyanakvást az asszonyban valahogy elaltassa. A leányka menekülését, magányos rejtőzködéseit az anyja hallgatagon figyelte, de nem szólt róla senkinek, az urának sem, hiszen a nyár folyamán javarészt abból élt a család, amit Anna a sógorától szerzett. Minthogy a felesége jórészt úton volt, a módos gazda befogadta Annát egyfajta szolgálóleánynak, hogy mosson, takarítson a házban, amiért élelemmel fizetett. S még ha olyan szűkre is szabta a fizetséget, az Annáék családja számára ez nagy szerencsének bizonyult, megmentette őket, részben legalább, az éhezéstől. Csak Anna lett, ha lehet, még soványabb, sápadtabb és hallgatagabb ezekben a hetekben. Kerülte az embereket, fényes, szép tekintete tompa lett, mintha állandóan félelem ült volna a szemében. De nem panaszkodott soha, az náluk nem is volt szokás, náluk felé az emberek káromkodtak, ha baj volt, ami majdnem mindig volt, az asszonyok meg legfennebb sírtak, de panaszkodni, hogyan? Kinek? Nem is kérdezte meg senki, hogy mi baja, egy ideje még az anyja sem. Csupán figyelő szemeit érezte magán, mint most az embereket a templomban, miközben a kövér plébánost hallgatták, aki a szószéken prédikált.

Fenyegetően magasra emelt ujjal, nagy hangerővel szidta a bűnösöket, az elveteültöket, a kéjelgőket, a világ szemeteit, akik miatt az Ég nem könnyörül az éhező népen. Anna nem mert felpillantani a szószékre, rettegett, hogy a pap húsos ujjával rá fog mutatni mindjárt, s akkor majd az emberek kidobják őt a templomból, mint oda méltatlant és okát az ő nagy bajuknak. Azután megverik, megtaposák

és meg is ölik biztosan... Behunyta a szemeit, ájulás környékezte, miközben úgy szorította a pad szélét, hogy az ujjai belekékültek... De teltek a percek, és nem történt semmi, a pap már a kénköves esővel és a pokol lángoló tűzével fenyegetőzött... És Anna látta magát a lángok közt égni, és körülötte sokféle szörnyeteg nyüzsgött. És látta, amint azok vicsorgó fogakkal feléje közelednek, s ahogy közelebb-közelebb értek, az egyik a sógora vörös, vigyorgó képét öltötte magára... Gyorsan kinyitotta a szemét, és ijedten nézett körül, nem tudta, hogy valóban sikoltott-e, vagy csak gondolatban. De az emberek a plébánost hallgatták, vele senki sem törődött, és ez egy kicsit megnyugtatta. Jól esett látni, hogy nem a félelmetes pokolban van, hanem a templomban, ahol még jó sok ember van rajta kívül, akik közül nem akarja őt bántani senki.

Anna óvatosan jártatta körbe-körbe a tekintetét, s a szeme egyszer csak megakadt az oltár melletti nagy fakeresztben. Nézte, nézte sokáig a keresztre feszített elgyötört alakját, akit olyan nagyon megkínóztak az ellenségei. Egy gondolat futott át az agyán egészen öntudatlan, egy kérdés: „A keresztre feszítés vajon jobban fáj-e?” Elszégyellte magát ezért a gondolatért, azért, hogy a maga szenvedését az Övéhez merete hasonlítani. Mert a keresztre feszítés biztosan mindennél jobban fáj, mert Ő, a Megváltó, meghalt ott a kereszten. Ártatlanul. Anna érezte, amint nagy, fájdalmas szájalom ébred iránta a szívében... Szerette volna megsimogatni, vagy vigasztalni valahogy... de éppen ő, a világ szemétje, ahogy a plébános mondta az imént...

Anna ismét a szószék irányába fordult, de most egy árnyalatnyi daccal nézett fel a plébánosra, aki még mindig prédikált, és dühösen másokat szidott. Pedig, gondolta váratlan haraggal a szívében Anna, ő, a plébános biztosan nem is tudja, hogy milyen az az éhezés, ő biztosan minden nap egyedül eszik meg egy egész, nagy kenyeret, amilyen kövér. Ó, a kenyér... Anna gyorsan a feszületre pillantott megint, mert úgy érezte, mintha történe valami benne ezekben a percekben. Nem értette, mi, és hogyan, és mitől, csak egyszerre valamilyen bátorságféle kezdett nőni a szívében, mintha nem is félne már annyira a fenyegetőző plébánostól, mintha már lenne valaki, aki megvédheti őt. Váratlanul egészen biztos lett Anna abban, hogy aki olyan sokat szenvedett azon a kereszten mások miatt, megvédené őt a dühös plébánostól, s ha az le akarná taszítani a félelmetes pokolba, hát nem engedné, nem engedné... Mert őneki is olyan elgyötört a teste, és sovány, és vér folyik az arcán... És mert olyan nagyon-nagyon szomorú. Nem dühös, nem haragos, csak szomorú és jó. Annát egyszerre nagy-nagy boldogság töltötte el, tudta már, hogy ezután nem lesz olyan nagyon egyedül, mert van egy Valaki, aki őt is meghallgatja, megérti, és nem vádolja semmiért...

A mélykék ég most is úgy ragyogott, mint az Anna szemei, amikor titokzatos Védelmezőjére gondolt, akiről senki nem tud rajta kívül, és aki mindenki másnál hatalmasabb és jobb. A fűzfa üregébe most nem azért bújt el, hogy régi kétség-

beesését mások elől elrejtse, hanem hogy szabad legyen, gondolatban legalább, hogy túllépjen azon, ami most van, és valahová messze, előre szaladjon az időben. Itt erőt érzett magában, valamiféle elszánt hősiességet, hogy kibírjon és eltűnjön mindent, amit muszáj, mert tudta, hogy valamikor, egyszer, vége lesz ennek. Nem lázongott, nem siránkozott. Megtanulta, hogy ami az akaratán kívül történik vele, azt úgy vegye, mintha valaki mással történne, amit neki csak ki kell bírnia, és azután elfelejteni, gyorsan, gyorsan felejtetni. Itt ezen a rejtekhelyen már képes volt nem gondolni csúfságokra, szörnyű dolgokra, s ha behunyta a szemét, mint most is, egy csodálatos fényt látott valahol távol, egy pici, tiszta fényt. Mindig arra gondolt, hogy ő el fog jutni odáig, csak meg kell találnia az utat, amelyik arra vezet, és azután elindulni, mindenkit és mindent hátrahagyva...

Anna kinyitotta a szemét, és a fűzfa gyér ágai között felnézett az égre. Az ég már nem tűnt olyan mozdulatlannak, félelmetesnek. A fűzfa ágait meglepette egy fuvallat, és az ágak között az ég kékje mintha hullámszíni kezdett volna, ringatózni, mint a tenger. Anna nézte, nézte ezt a csodát kábultan, moccanatlan. „Jön a tenger, jön!” — motyogta aztán, és sápadt kis arcát gyémántos fény ragyogta be. Mosolygott.

Péter Katalin illusztrációja

P. Buzogány Árpád

Ősz lett

Utcahosszat lengett a bánat
utánad, ahogy elmentél.
Holnap még látlak, holnapután
majd elbúcsúzunk, és hamiskás
fruskák szemében nézem meg magam.
Festett hajad színébe öltöznek
az ágak, együtt hallgatott
dallamok halkulnak el
a hidak alatt, mert ősz lett,
szeptemberi szél játszik hajamban
ujjaid helyett — csak néhány képet
hagysz magad után, halk szavú
kedvesek pótlója, őszi szerelmem.

Őszi esők előtt

Függöny az ősz az ablakon
vastag, puha ködből,
erdők mélyén lakik, néha
éjszaka bömböl,

ilyenkor a hold elbújik
s fáznak a csillagok,
pipáló kémények alatt
a házak is vakok,

szemükben nincsenek fények,
és az esők szaga
belopózik a völgyekbe
egyetlen éjszaka.

Hajnalvárás, melletted

Vártam a hajnalt és vártam a fényt,
arcodat látni újra,
hogy ne a semmibe figyelgessek,
vagy a holnapon túlra,

meglesem, álmodsz-e valami szép
hajnali mesét nekem,
amikor majd később ébredesz,
tőled ezt kérdezgetem,

mert amit én veled álmodtam, sok
apró darabra törött —
most csak a tenyered langymelegét
érezem a szívem fölött.

Mint a karmesterek

egy Strauss-keringő dallamát
dúdolom folyton
otthon egyedül még vezénylem is
mint a karmesterek
az ágy szélén begömböt
háttal ülök mintha
mozdulni se szabadna hirtelen
pedig csak eszembe jutottál
szeretném ha emlékké lennél
mint gyermekkori kiskutyám
meleg kellemes emlék
de te forró vagy és zabolátlan

bolondos betűkkel
valaki nevedet az égre írta

Nagyanyám, télen

Nem tudom, ma milyen lenne.
Távírányítóval a kezében
kisipircelné a macskát a házból,
hangosan beszélne a telefonba,
számítógépről játszanám le
kedvenc dallamait?
Már azt sem kezdem tudni,
milyen volt. A mosolyok elkerülték
arcát, kacagni ritkán láttam,
mert ráncokat gyúrtak rá
a rendszerváltozások, a betegségek,
és szikárrá tette a szakadatlan munka.
Feltűrt inggel, örökös kötényben
tenne-venne a kályha és konyhaasztal között,
beparancsolna a hóból a házba,
mint kisgyerekként, lapótyát sütni vasárnap,
este pedig pléhtepsiben sült almát
tenne elé, fekete minden ruhája,
a kedve is sokszor, mint a süllőgő
alma kifolyt levének odasült,
csillogó fekete gyöngye.

Ma este még...

Ma este még csillagszőnyeg
borítja az eget,
kémények füstje a falu
fölé ereszkedett,

pár völgyel tovább tán eső
suhog erdők felett,
és előreküldte hozzánk
ezt a langyos szelet.

A városból hozzánk hozza
a vonatkattogást,
hangos, mint az érted való
esti szívdobogás.

Baricz Lajos

Betlehemnek városában...

Szent Márton megrázta szakállát; vékony, összefüggő hórétteg borította a magas fennsíkot. Olyan volt a táj, mint este lefekvés előtt a kihúzó kanapé, amelyben es-ténként édesanyám megvetette nekünk az ágat, a szépen elegyengetett szalma-zsákra ráterítette a fehér lenvászonból készített terítőt.

Az első hó már a karácsonyt idézte bennünk, gyerekekben. A felnőttek elbeszé-léséből tudtuk, hogyha Márton megrázta a szakállát, akkor Mikulás is megteszi azt, így az egész medence egy nagy terített ággyá változik, hogy a kicsi Jézust patyolat fehérbe fektethesse Anyukája.

Amint az lenni szokott, abban az évben sem volt másként a karácsonyi készü-lődésünk: türelmetlenül számláltuk a napokat — visszafelé, hogy még ennyit, any-nyit kell aludnunk és megjön a várva várt Vendég. És közben tanultuk a karácso-nyoi éneket, hogy szenteste énekkel köszöntsük a közénk jövő isteni Kisdedet. Azt mondták a felnőttek, minden évben illik más, új karácsonyi éneket tanulni, mert azzal örvendeztethetjük meg igazán Jézuskát. Mi pedig szerettük volna igazán megörvendeztetni őt. Ha pedig énekelni megyünk házról házra, a megénekelt csa-lád is számon tartja, melyik csoport mit énekelt előző évben.

Már énekeltük az angyalos és pásztoros éneket az előző évben, ezért szerettünk volna valami rendkívülit tanulni abban az esztendőben.

El is mondtam édesapámnak, milyen nagy gondban vagyunk:

— Az én énekcsoportom nagy választás előtt áll, és nem tudja, milyen új éneket tanuljon karácsonyra. Édesapám nem tudna segíteni nekünk?

Való igaz, a csoport az enyém volt, mert én szerveztem és irányítottam, de az is igaz, hogy négyünk közül én tudtam a legrosszabbul énekelni. Ez egyáltalán nem bátortalanított el engem, mert már akkor ismertem édesapámtól azt a mondást: „Elvegyül, mint a süket asszony nótája a sokadalomban.”

Ezért is igyekeztem, hogy mindig legalább négyen legyünk a csoportban, és ak-kor már volt, ahol elvegyüljön az én, nem a legjobban sikerült énekem is.

Édesapám, aki szintén nem tartozott a legjobb énekesek közé, megígérte, hogyha akarjuk, megtanítja nekünk azt az éneket, amelyet gyermekkorában Ők is szívesen énekeltek.

Mi össze is gyűltünk a megbeszélrt időben és úgy hallgattuk édesapámat, mintha Isten valamelyik prófétája szólt volna Isten nagy terveiről a választott néphez.

Dezső, Jóska, Misi és én ültünk az asztal mellett, mint tisztos férfiak, és rácso-dálkozva hallgattuk édesapámat. Ő először elmondta az első szakaszt, majd el-mondatta velünk is, aztán elénekelte és elénekeltette velünk is. Így haladtunk sza-

kaszról szakaszra, lépésről lépésre. A végén azt hittük, már tudjuk is az egész éneket.

— No, énekeljétek csak el nélkülem! — mondta édesapám.

Mi készségesen fogtunk hozzá. Sikerült is az első pár sor, de azonnal megállapítottuk, hogy a „fu-ja jobban megy, mint a szó-ja”, vagyis a dallamát jobban tudjuk, mint a szövegét. Ez pedig így hangzott:

„Betlehemnek városában, karácsonykor
éjféltájban:
Fiú Isten ember lett, mint kis gyermek
született.

Őt nevezték Jézuskának, édesanyját
Máriának,
ki pólyába takarta s befektette jászolyba.

Az angyalok fenn az égen, mennyei nagy
fényességben,
vígán így énekelnek: dicsőség az Istennek!

Pásztorok a falu mellett báránycsordát
legeltettek,
hallották az éneket, kis Jézushoz siettek.

Ájtatosan letérdeltek szép csendben
a jászoly mellett,
és ott buzgón imádták az ég és föld Királyát.

Azután meg napkeletről ragyogó szép
csillag tűnt fel
és elindult nyugatra, három király utána.

Megtalálták kis Jézuskát, köszöntötték
Szűz Máriát,
ajándékot adtak át: aranyat, tömjént, mirhát.

Később Jézus növekedett, napról napra
kedvesebb lett,
tanított folyton-folyvást, a keresztény hitvallást.

De őt sokan nem szerették, a rossz emberek
üldözték,
míg egy napon elfogták, iszonyúan kínozták.

Elítélték kínhalálra, felszegezték keresztfára,
ott meghalt sok kín után, nagypénteken
délután.

Levették a keresztfáról, sírt csináltak
kősziklából,
testét oda betették, és katonák őrizték.

De csak három nap maradt ott, húsvét
napján feltámadott,
visszatért a mennyekbe, és ott maradt örökre.

Elküldte a Szentlelket, ki megszentelt
minden embert.

Szeressük a Szűz Máriát, de még jobban
kis Jézuskát,
ha így élünk s halunk meg, mennyországba
jussunk fel!"

Nagy türelme volt édesapámnak; már hatodszor énekelte velünk, amikor egyszer csak betoppant Bálint, a szomszéd legény. Láttá igyekezetünket, mellénk ült és velünk énekelt. Nagyon szépen tudott énekelni.

Hanem egyszer, se szó, se beszéd, felállott és kiszaladt a házból. Mi pedig nem lankadtunk buzgóságunkban, énekeltünk tovább, hogy egészen elsajátítsuk az éneket. Közben nagy sebbel-lobban visszaszaladt Bálint, kezében volt egy hegedű. Kísérni kezdte énekünket. Szó, ami szó, nem ártott énekünknek a hegedűkíséret; mintha nem is mi, hanem égbeli angyalok fújták volna, úgy istenigazából, a földre jött mennybeli uruknak.

Megtanultuk az éneket, ment, mint a karikacsapás. Most már jöhet a szenteste, jöhet a kicsi Jézus, van, amivel köszöntsük az isteni Csöppséget.

Bálint azt ígérte, hogyha nem lesz nagyon hideg és nem fog havazni Ádám és Éva estéjén, akkor velünk jön házról házra és kísérni fogja énekünket. Ha nagyon hideg lesz, nem jöhet, mert elszakadnak a hidegben a húrok, ha meg havazni fog, elázik a hegedű.

Következő héten csütörtök este volt a szenteste. Abban egyeztünk meg, hogy szerdán délután még találkozunk, és még jobban begyakoroljuk az éneket. Addig pedig lelki házi feladatként hagyta ki édesapám, hogy buzgón imádkozzunk: a szenteste ne legyen se nagyon hideg, se havazás.

Talán csak az angyalok tudnak jobban az Úr közelébe férkőzni, mint az ártatlan gyerekek, akik még tiszta szívűek és romlatlanok. Én szorgalmasan teljesítettem lelki házi feladatomat, és ezt mondták társaim is. Minden nap találkoztunk és

mindig téma volt a karácsonyi éneklés és az imádság. Lassan össze is állítottuk, kiket fogunk megénekelni; újabb és újabb nevek jöttek szóba: a szülők, a közvetlen szomszédok, az osztálytársak, a tanítók, no meg Marika, Tercsi, Erzsike és Katika is. Ez a négy kislány nem véletlenül került a megéneklendő sorába...

Amilyen sokat imádkoztam naponta a megfelelő időért, épp olyan sokat viaskodtam éjszaka, álmomban, a hóval és a hideggel. Minden éjszaka azt láttam álmomban, hogy hull a hó, mindenki hólapáttal takarítja az udvart és a járdát a hótól. Közben olyan hideg, fagyos hófúvás volt, hogy nyomban eltakarta az eltakarított helyeket. Ropogott a hó a cipőtálpak alatt.

Reggel meg öröm volt rájönni, hogy az egész csak rémisztő álom volt.

És így, nappal imádkozva, éjszaka küszködve a hóviharral, érkezett meg a várva várt szenteste, amint azt kiimádkoztuk. Nem havazott, nem volt hideg. Bennünk különösen meleg volt: tele voltunk tűzzel, lelkesedéssel.

Elérkezett a cselekvés ideje.

Édesanyám, édesapám, testvérem bent voltak a házban. Mi öten az ajtóban elkezdtünk énekelni. Beleénekeltek gyermeki szívünk minden szeretetét, ártatlan lelkünk minden áhítatát, annyira, hogy amikor befejeztük az éneket, édesanyám kinyitotta az ajtót és a bentiek megtapsoltak minket. Örültünk Isten egyszülött Fia születésének, örültünk sikerünknek. Testvérem azonnal csatlakozott hozzánk, így már hatan mentünk át a szomszédba, nagybátyámékhoz. Bálint megadta a hangot, mi pedig rázendítettünk karácsonyi slágerünkre. Itt is teljes siker volt. A végén még unokatestvérem is csatlakozott hozzánk, pedig ő nem szokott eljárni énekelni.

Bárhová betértünk kántálni, mindenhol sikerünk volt, és valaki a családból társul szegődött hozzánk. Amikor Misiéknél is köszöntöttük a szent ünnepet, a bátyja azt kérdezte tőlünk: — Jöhetek én is, veletek, a harmonikával? Meg se várta a választ, felöltözött, vette a harmonikát, Bálint mellé lépett Sanyi, hogy összehangolják a két hangszert. Jól szólt. Indultunk tovább, házról házra, hogy vigyük és megosszuk az örömet.

Olyan nagy lett közben a csoportunk, hogy nem is tudtunk bemenni a megénekelte házakba, hisz az udvaron is alig fértünk. Énekelünk, haladtunk, szaporodott a csoportunk létszáma annyira, hogy már a kisebb udvarokban sem fértünk el. Nem csak gyerekek, felnőttek is csatlakoztak hozzánk.

Egyszer Vilmos bácsi, aki szintén velünk volt és termetre a legnagyobb volt, egy új ötlettel állott elő:

— Én azt ajánlom, ne menjete be senki házába, udvarára énekelni, hanem maradjatok az úton, minden száz méterben énekeljétek el az éneket. Én gondoskodom, hogy mindenki meghallgasson titeket.

Azzal elindult házról házra, mindenkit kihívott a kapuba, mi pedig az úton, százméterenként elénekeltek az éneket. Senki sem akart lemaradni, mindenki jött velünk; nyolcvanan, százan lehettünk a csoportban, hangosabb volt az ének, kétszáz méterenként álltunk meg, és így jártuk végig a falut. Közben jöttek az újabb-

nál újabb ötletek: — Vonuljunk a párttitkár lakása elé a központba, majd az iskolaigazgató lakása elé, aki néha gúnyolódott azokkal a gyerekekkel, akik szentmisére és hittanórára jártak. Amikor háza előtt énekelni kezdtünk, és meghallotta a tömeg énekét, családjával együtt kijött közénk és velünk énekelte a szent éneket. Utána soha többé nem gúnyolódott a gyerekek vallásos nevelésével.

A templom tornyában a toronyóra ráérősen elütötte az éjfélt. Észre se vettük az idő röpülését. Lehet, hogy véget ért volna éjfélkor együttlétünk, de ekkor édesapám szólt az egybegyűltekhöz:

— Emberek, testvérek! Megtestesült Jézus Krisztus, Isten egyszülött Fia. Mi csodálatosan megünnepeltük születését szívünkben, családjainknál és a faluban. Most térjünk be a templomba és ott is köszöntsük a Kisdedet, utána pedig mindenki menjen haza, hogy visszajöhessen a szentmisére. Áldott Karácsonyt!

Egy emberként mentünk a templomba és énekeltük el énekünket a szerényen feldíszített Betlehem előtt.

Egyesek, akik közelebb álltak, azt állították, mosolygott a jászolyban fekvő kicsi, fából faragott Jézus.

Meghiszem azt, mosolyoghatott is örömeiben, mert Borzonton éjszaka még ennyi lelkes, örvendező, éneklő embert soha nem látott nem csak a kicsi Jézus, de még a mennyei Atya sem.

Abonyi Mária: Az anya

Eszteró István

Versmondó

Mátray Lászlónak

A tér megborzong, ha ajkadról
áramlani kezdnek a hangok,
megfeledkezve már mindenről
csak ringatsz, rengetsz száz harangot,

minden szónál, mondatnál másképp
feszül meg és ernyed el az ideg,
tavaszba nyílik egy, de árnya
hókristályokká lehelve zizeg,

mintha néhány hangszínbe sirül
minden volt érzelem és gondolat,
világ végén milliárd sornyt
ki egy fennmaradt versbe oltogat

Homérosztól máig világló
emlékezettel, hogy achájok
szeméről szavanként ritkuló
ködökben röppen fel a hályog,

akárha víg Anakreóntól
Vitézig egy kortynyi bordal elég
öblíteni gyöngyöző örömet
vagy bánatot, mikor házunk leég,

és elmúlást, Omar Khajjánnal
pohárt koccintva lázzal össze,
feledni mámorok hevében
elég a szilaj vágyak öble,

úgy zeng szavad, vagy mennydörögve
kong ércesen, mint félrevert harang,
akárha legutolsó versben
hajózik együtt nagy és kis kaland.

Tabula rasa

Süthet nap is akárhány ágra,
hogya belülről más az ábra,
villámlik, reccsen rendületlen
lépésenként az ízületben,
bár ismernek engem, ismertek
kanyarok, parkok, a kiskertek
ajánlottak virágot egykor,
most társam dehogyis csak egy kór,
csalárd praktikáikkal körbe-
hálóztak az utolsó flörtre,
gráciáért adózom lázzal
színes bogyók kalárisával
mindhiába, hisz egy se tágít
diabétesztől fülzúgásig,
mint kagylóhoz marad hű monoton
tengermoraj hullámozó romokon.

Terápiára haladtomban
forgalmat áldok alattomban
hetedik napja, még van három,
a jobbulást csak szimulálom
nyugtázva, hogy lám, minden OK,
érdem, hála a doktoroké,
a tudomány más nemzedékhez
lesz gáláns, többre ma nem képes,
hát gombolom nadrágom, ingem
bőrömre menő marketingen.

Hogyha (mint szárnyas mélyhűtőben)
pár századot csücsülnék jégben
lesve, hogy a történelem
kiolvadjon, s csapzott fejem
zöltségek között lábra állva
forgatnám körül a világra,
mely összejtig, ősrobbanásig
korigálva pörögne máris,
amerre a perc, óra, dátum
szívet derítő raffinátum,

s a kötözködő genetikai
abnormitások kiszúrt titkai
mint űrszemét lemaradoznak,
tabula rasa minden kórlap.

Ihlettől ihletig

Röpke sugallat szétporló planétái között érsz
botladozó, csonkult ceruzáddal a kétes egészhez,
tán a nagy Isten is így ül csillagokat huzigálva
gyűrt felhőgomolyok közt íróasztala lapján,
míg nemesebb nem akad kéznél pazarul beragyogni
bár egy elektron méretű bolygó pillanatát is,
merre halandók bólogató, kábult tömegével
rándul a reggeli járat villamosokkal a térre,
és csenevész kertekben műgonddal gügye kertész
ágyást ró sebesen hűlt bolygónak talajába
szórva esetleg alkony után is homloka gyöngyét,
hátha seszínű törpe virága kigyúlna pirosra,

...ily csoda, persze, valószínűbb teleholdnál,
mely kifehéřült lelkét hajtja kacéran az ágra:
fodrain átüt harmatozó csöpp csokra pirulva,
nem láthatja meg ő sem az arcot túl a Tejúton
pezsgő tűzitalát kavarintó égi kupától,
ámbár sejti, a porka göröngyét mennyei ihlet
készti ragyogni derűvel, s épp nem semmi a káoszt
Isten partnereként így átrendezni világgá.

Mez

Szűz erdőben nesztelenül
széllel járok fesztelenül,
fű, fa, virág száz kitárul,
szólítsam bár pápuául,

másutt akárki goromba
vesémbe bámul tolongva,
vetkőztetnek tovább váltig,
hogy a csontom is átlátszik,

aztán bennem jönnek-mennek
felöltözve meztelennek,
irul-pirul pápuául
a festék is álruhául.

Hajnali éberség

Hajnali négykor rajtaütésszerűen
párducok hada fogta körül szívem
nem volt más egérút pasztillanyelésnél
vészjósló vicsorgatással vonultak vissza
bozótjaikba míg elnyúltam újra
a sötétség nyirkos pázsitján
nyilvánvaló övök a tér nyavalyás pára
én gyógyfüvet életre való jogot sem
éremlek az állati nagy tülekedésben
amennyi elmúlót ezerszer virulenszt
sirattam mégis a további hajsza
tágítja hajnali neszre pupillám
tűröm a mellre-derékra fonódó
újabb nap nehezékét bár ernyed
már az inak szíjazatja csuszamlós parton
amerre száguld csapzottan egymást
tépve-szakítva szándék kétely
hangulatcsorda biztosabb menedék
forrását zsenge remények bokrai közt
kikutatni derűs legelővel akár ki
becsére talán méltóvá válhatott végre
annyi torlaszon béklyón kandi szemem túl
hallani torkokban dobogó vész
helyett a nyugodalmas fű és
sarjadozó vers hajladozását
hajnalok ájulatában a semmi szegélyén.

P. Buzogány Árpád

Berei békülése

Negyedik napja hullt az eső, egyfolytában. Az udvar felázott, a föld tele volt vízzel. Dénes a bakancsát törülgette a fonott lábtörőn, aztán a kalapját rázogatta. Leült a tornácon, a kalapot felakasztotta egy szegre. Apró szemű, sűrű esővel csapkodta a szél a tócsákat.

Rágyújtott, messze fújta a füstöt. Levetette a kabátot is, magától távol tartva rázta le róla a vizet. Parányi cseppek repültek az arcába, keze fejével törölte le. Cigarettaját a tornác párkányára tette, bement, hogy megrakja a tüzet, aztán visszaült a keskeny padra. A nap az erdő fölött lehetett már, ma ki se bújt a szürke, rongyos felhők mögül.

Sokáig ült ott, a nyárra gondolt, aminek vissza kellene már térnie, meleggel és vidám fénnel, hogy felszáradjanak az utak, és kaszálni lehessen a füvet. Füttyö-részni kezdett, jobb sarkával kopogta hozzá a ritmust. A kutya feljött a tornácba, leült az ajtó elé és a bakancsaira figyelt.

— Ej-haj — eresztett el egy sóhajást, aztán éleset füttyintett, hogy a kutya megszökte magát. — Unalmas ez az élet — nyúlt a kalap után. Bevitte a kabátot is, ráterítette az ágyra, száradjon.

Amint besötétedett, feküdt is már le, nem is vacsorázott, mert későn ebédelt. Egy darabig a rádiót hallgatta, aztán kikapcsolta, mert szörnyen recsegett.

Arra ébredt, hogy mély mordulással dörög. És szaporán egymás után, mintha szét akarna hasadni az ég. A villámlások sápadt fénnel árasztották el a szobát. Felkelt és kibámult az ablakon. Óriásit csattant ismét.

— Közel jár — motyogta.

Mintha a házak fölött durranna szét a világ, olyan félelmetes. Felöltözött és megnyitotta az ablakot. Zúgott a szél, meg-megrezdültek az ablaküvegek.

— Lesöpri még a cserepeket is — tekergette a fejét.

Sokáig tartott, amíg megritkultak a villámlások, dörgések. Már nem volt álmos, kiállt a tornácba és rágyújtott.

— Elment az ereje, mi? — szólt a kutyához. Megcsendesült a szél, halkan suhogott az eső. Aprókat nyikordult a kapu. Hallgatta egy darabig, aztán bement a szalmakalapért, jól a fejébe nyomta, és elindult a kapu felé, hogy becsukja.

Valahol messze, az erdő irányában egy piros foltot vett észre. Kezét a vizes kilincsen felejtette, úgy bámult.

— A tanya... Ég a tanya!

Kilépett a kapun és megfutamodott. A szomszédnál zárt kaput talált, egy darabig rángatta, aztán beugrott a kerítésen.

— Hé, hé! — kiáltott rekedten az ajtó előtt. Kigombolt ingű legényke dugta ki a fejét.

— Ég a tanya! Szóljál apádnak is, hamar!

A második, harmadik háznál az ablakot zörgette, és bekiabált. Sorra vett minden házat, ahol férfi is volt.

— Húzasd meg a harangot — kiáltott egy fiatalembernek, aki a kutyaugatásra kijött a tornácba. — Én addig befogom a lovat.

— Telefonálni kellene — húzta meg a nadrágszíjat a férfi.

— Szóljál valakinek, hogy telefonáljon az irodából.

Visszafordult, és szaladni kezdett. Kinyitotta a nagykaput, felgyújtotta a kinti égőt és elindult a pajta felé.

A lovat befogta és kivezette a kapu elé. Két férfi állt az úton, egyiknek kezébe nyomta a kantárszárat, és visszament a házba. Csizmát húzott, és egy vastag pokrócot dobott a vállára.

Már többen is voltak a szekér mellett. Dénes az ülésdeszkára terítette a pokrócot és felült. A fél utca népe a kapukban volt, asszonyok és gyermekek is.

— Aki itt van, üljön fel, mert indulni kell! — mondta hangosan.

— Csá, ne, Csillag! — kiáltott.

Jó darabig mindenki hallgatott, aztán szinte egyszerre kezdtek beszélni. Még azt is számba vették, hány tehén és ló van a tanyán.

— Te Berei, hát te is itt vagy? — szólt hátra Dénes.

— Én értem oda hozzád elsőnek — hangzott az önérzetes válasz.

— Pedig te haragban voltál velük — hallatszott egy mély férfihang. — Amiatt a fadolog miatt... Közben kibékültetek?

A harsány kacagás után hirtelen beállt a csönd.

— Tiszta bosszúból jött segíteni — toldotta meg valaki.

— Ilyenkor menni kell, segíteni... nem pedig izé... nem pedig békülni — bizonytalanodott el Berei hangja. — Ugye Dénes?

— Csá, ne! — kiáltott Dénes. — Csá, hogy a... — nem mondta ki a végét, mert megkondult a harang. Hangja betöltötte az egész völgyet, mellette ideges zöreinek tűnt a patkócsattogás.

Brauch Magda

Ady Endre örök múzsái

Léda

Ady és Léda kapcsolatának megítélése általában ellentmondásos. Vannak, akik csak az egyik vagy a másik, vannak, akik mindkét felet elítélik — ideillőbb kifejezéssel megítélik, megszólják, ha mai szemmel nem is, a maga idejében mindenképpen.

Valóban, száz évvel ezelőtt egy férjes asszonnyal félreérthetetlen szerelmi viszonyt folytatni és ezt ország-világ előtt hangoztatni — botrányszámba ment (persze, csak az utóbbi, hiszen titokban tartott hasonló viszony százszámra akadt akkor is). Márpedig Ady és Léda a közvéleménnyel dacolva „csakazértis”, fölszegett fejjel vállalták szerelmüket.

A költő 1903. szeptember 6-án Nagyváradon ismerkedett meg Diósyné Brüll Adéllal, aki csak látogatóban volt itthon, mert abban az időben férjével, Ödönnel Párizsban élt. A szép, okos és művelt úriasszony azonnal megtetszett a költőnek, és ezzel elkezdődött nyolc évig tartó szerelmük, úgy is mondhatnók, szerelmi háromszögük, mert a férj minden bizonnyal tudott mindenről. Az igazsághoz tartozott, hogy Diósy és Adél házassága inkább érdekből keletkezett. Az elszegényedő Diósy-család Ödön fia jól járt Brüll Adél hozományával, bár továbbra is kártyázott, adósságokba, homályos ügyekbe keveredett — ezért is menekült Párizsba. Ott azonban összeszedte magát, és amikor Ady még abban az évben meglátogatta őket, már szép négyszobás lakásban fogadta, és külön szobát biztosított számára. Így Ady egyszerre nyeri el élete első nagy szerelmét, és kap hozzá egy önzetlen jóbarátot is — éppen a férj személyében.

Ady és Léda kapcsolata mégis ellentmondásos volt: a költőt — talán tudat alatt — zavarta, hogy Léda-Adél nem volt hajlandó elválni, és így kapcsolatukra nemcsak a törvényen kívülség, hanem az ideiglenesség tudata is rányomta bélyegét. Gyakran érezte, hogy szerelmük eleve halálra van ítélve (*Héja-nász az avaron*). Talán ebből az érzésből adódik a két szerelmes fél állandó párharca, civódása és

kibékülése, az érzelem különös felfokozottsága, a társadalmon kívüliség szimbolizálása (*Lédával a bálban*).

Léda nem „könnyű kis nő”, hanem egyenlő fél volt ebben a kapcsolatban, és ezzel a más nőtípushoz szokott költőnek eleve számolnia kellett volna. Számolt is, de csak nyolc, túlfűtött szerelemmel teli év után. Ekkor jelenik meg a Nyugat 1912. március 16-i számában *Elbocsátó szép üzenet* című verse, amely költeménynek valóban nem mindennapi, de Lédával szemben bántóan igazságtalan. Ez a nagy műzsa akkor is mást érdemelt volna, ha Ady valóban megtalálja helyette „igazi” párját. De akkor még nem találta meg. Még nem Csinszka volt a hirtelen kiábrándulás oka.

Léda majdnem belehalt a megaláztatásba, és csak a — szintén felháborodott — férje tudta úgy-ahogy megvigasztalni.

A költemény után többé nem találkoznak, de a Lédához írott versciklusok örökbecsű kincsei a magyar irodalomnak.

Bertuka

Az Ady életrajzát és életművét ismerők között köztudott, hogy a XX. század elejének legnagyobb tehetségű költő-forradalmára az első világháború és elhatalmasodó betegségének szomorú éveiben viszonylag kései házasságával vigasztalódott. Fiatal felesége, Csinszka, azaz Boncza Berta egy személyben volt műzsája és menedéke a recsegve-ropogva összeomló világban.

Nem véletlen tehát, hogy az akkor már „vénülő” kezű és szemű költő számára magát az életet, illetve a továbbélést jelentette a 19 éves, viruló szépségű lány, a „csucsai várkisasszony” romantikusnak mondható szerelme. De megfordítva, — a leány szemszögéből nézve ez a kapcsolat ha kételyeket nem is, de kérdéseket vet föl. Hiszen a Bertukának becézett szép és gazdag leányt igencsak körülrajongták a korban hozzá illő gavallérok, akikkel a kolozsvári báli idényekben és az „úri társaságban” ismerkedett meg. Sőt, az egyik fiatalember, egy frissen diplomázott mérnök, félig-meddig, titokban el is jegyezte (bár kapcsolatuk nyílt titok volt). Ismereteseek, mert fennmaradtak Bertukának a vőlegényhez és annak édesanyjához írott, forró érzelmekről tanúskodó levelei is.

Hogy is van ez?

Az egykori vőlegényjelölt, Lám Béla *A körön kívül* című sikeres regényének első részében tárgyilagos hangon tisztázza ezt a helyzetet. Ott közli a megőrzött leveleket is.

A két fiatal szerelme és jövője akadálytalannak, de mivel mindketten felülemelkedtek az akkori átlagon, kissé konvencionálisnak tűnik. Bertuka — aki Lausanneban nevelkedett — sokkal műveltebb volt leánytársainál, s bár őszintén szerelmes volt Lám Bélába, nehezen tudta elképzelni az egész életre szóló polgári környezetet,

amelybe bele kell majd illeszkednie. „Ifjú görög istenre várt” — írja róla a vőlegényjelölt —, „aki leszáll a fellegekből (...) és elragadja a társadalmon kívüiségbe, ahol nincsenek megrögzött szokások, unalmas törvények”.

Maga a vőlegényjelölt is legalább ennyire határozatlan volt. Ő is „magasabbrendű lénynek” képzelte magát az átlagnál, s ezért húzta-halasztotta, évekkel ki akarta tolni a házasság megkötését.

Ady Endre — akivel Bertuka korábban Lausanne-ból egyszer már levelet vált, s akinek költészetét a szerelmespár nagyra értékelte — csak tisztelt, sőt bálványozott barátnak számított, de miután személyesen is megjelenik a csucsai kastélyban, Bertuka, azaz Csinszka (Ady nevezi így kedveskedve, a „csacsinszskából” alkotva a nevet) őt választja. Lám Béla szerint elindul „a lány tragédiája, aki elhamvasztja az ifjúságát, hogy megszülessen néhány verssor:

„Már vénülő kezemmel
Fogom meg a kezedet.
Már vénülő szememmel
Őrizem a szemedet...”

„Érdemes volt-e?” — teszi föl a kérdést 50 évvel később az egykori vőlegény. „Ki tudná eldönteni. Mi több: a halhatatlan költemény vagy a halandó élet, amely inspirálta?”

Az olvasó, a magyar költészet számára biztosan így volt érdemes és Boncza Berta, alias Csinszka csak így válhatott egy lánglelkű költő örök műzsájává.

Móricz Zsigmond szerelmei

Az első feleség, Holics Janka, a méltó múzsa

Móricz Zsigmond szerint első felesége, Holics Janka nemcsak szerelmet érzett iránta házasságuk előtt, hanem az ismeretlen lehetőség, szerep is befolyásolta: író felesége lenni.

Pedig azokban az időkben — 1904-ben — a későbbi híres írónak csak többnyire sikertelen vagy igen gyenge visszhangot kiváltó — és gyöngén jövedelmező — próbálkozásairól beszélhetünk. Amikor Jankával Kispesten összeismerkednek és egymásba szeretnek, mindkettőjük jövője bizonytalan. Janka hozomány nélküli szegény leány tanítónői képesítéssel, de hol állástalan, hol éhbérért dolgozik, Móricz — szintén minimális fizetéssel — egy lapnál van alkalmazásban, és még népes családját is támogatnia kell. A várt siker egyre késik, csak saját tehetségében reménykedhet, de se rokonai, se barátai, se (volt) tanárai nem bátorították. „Sehol senki az egész világon, aki előtt megértem volna egy szál gyufát, amelyből láng lobbanhat ki” — vallja később az író.

Egyedül Janka bízott benne, az a lány, aki — korának nőtípusaival ellentétben — komoly volt, iskolázott, művelt, az íróval szellemileg egyenrangú. „És engem inspirált. Neki írtam, rá gondoltam, előtte produkáltam magam... Most már igen, már megvolt az élettársam, aki ugyanúgy rá fog szólni egy életet arra, hogy nagy író legyek, mint én” — írja 1925. január 5-én, házasságuk huszadik évfordulóján feleségéhez szóló levelében.

Holics Janka valóban a XX. század első felében legnagyobbak tartott magyar prózaíró méltó múzsája volt, több híres művének ihletője. Pedig a 20 év múlva keletkezett levél megírásának idejében házastársi kapcsolatuk már lazulóban volt. A férj és feleség alaptermészete közötti áthidalhatatlan különbség — a férfi „nagyvonalú” költekező, az asszony minden garashoz ragaszkodó típus — lassan felőrli a nagy szerelmet. De hozzájárult ehhez az írónak a szép színésznő, Simonyi Mária iránt fellobbant új érzelme is, ami Janka előtt sem maradhatott titok. A választásra képtelen, két malomkö között őrlődő férj típusát — melyet több nagy regényében megrajzolt — önmagáról mintázhatta a mester.

Janka néhány féltékenységi jelenet után úgy döntött, hogy félreáll férje útjából. „Míg én élek, addig maga nem tud szabadulni attól, hogy adósa valakinek és azt az adósságot miattam nem törleszheti le” — így kezdi józan hangú búcsúlevelét, melynek megírása után önkézével vet véget életének 1925. április 2-án.

A második feleség, a „szépség”, Simonyi Mária

Móricz Zsigmond hű akart maradni feleségéhez, Jankához akkor is, amikor 20 évnyi házasság után kapcsolatuk mindkettejük számára már csak kint jelentett. Pedig akkor már régóta csodált egy fiatal színésznőt, Simonyi Máriát, szerepeket írt számára, szinte egész akkori írói tevékenységét ennek az érzésnek rendelte alá. 1925-ben — felesége életének utolsó évében — már leveleket is ír Máriának, telefonon is hívogatja. A „szépség” — ahogy ő nevezi — a levelekre nem válaszol, a telefonkagylót lecsapja. Nem akarja feldúlni mások életét.

Feleségének öngyilkossága után Móricz folytatja az ostromot, de sokáig nem változik a helyzet. Találkozót kér Máriától: nem kap. Feleségül kéri: kosarat kap. Jelen van a színházban mindig, amikor Simonyi Mária játszik: talán ez hatott. A gyászév letelte után a hölgy végre beleegyezik egy találkozásba Móriczcal és két nagyobbik lányával: Virággal és Gyöngyivel. A serdülő leánykák színpadon már látták apjuk jövődöbelijét. A találkozón már nem tűnik számukra olyan szépségnek, sőt, a 36 éves Máriát „kedves öreg néninek” látják, s ezért fogadják el apjuk választását.

Az esküvő Móricz 47. születésnapjára, 1926. június 29-ére esett. Móricz Virág így emlékezik az eseményre: „Az anyakönyvvezetőtől egyedül jöttem haza, nem is tudom, kik voltak a tanúk. Mária nagyon szép volt fehér nyári ruhájában, kedves, csendes, idegesen vidám (*Apám regénye*).

Nászútra Nyugat-Európába mennek a két nagylánnyal együtt, de a lányokat Párizsban barátok gondjaira bízzák. A „fiatalok” hosszú utazást terveznek, de anyagiak híján csak Olaszországba jutnak el. Hazatérve Mária ötszobás lakásába költözik, ahol a házaspáron és a három Móricz-lányon kívül Mária édesanyja és nővére, valamint a szakácsnő és a szobalány is lakik. A háztartás így zavartalanul folyik, Mária mindenkire kedves, barátságos, egy hangos szava sincs.

A férj éppen ezt találja furcsának. Jankával szünet nélkül vitatkoztak, Jankának mindenkiről és mindenről volt véleménye, és ez nemigen egyezett meg az íróéval, de oda kellett figyelni rá. Mária senkit nem támad, nem kritizál, a színház világán kívül semmi sem érdekli. Férje írásaiért lelkesedik ugyan, de csak közheleket mond róluk. Jóval később, Móricz halála után így indokolja meg magatartását: „Nem akartam modell lenni. Azt nem. Rettenetes. Rettenetes, miket tudott mondani és írni anyádról. Akinek mégis nagyon sokat köszönhetett. Rólam ne, engem ne...” (Móricz Virág: *Apám regénye*).

Ez a magatartás, de főleg a tény, hogy nem akart fiút szülni neki, hamar kiábrándítja második feleségéből a nagy író. Mégis együtt éltek még 12 évig, Mária nagy kedvvel kertészkedik Leányfaluban, a Móricz nyaralóban. 1937-ben Mária tiltakozás, követelkezés nélkül simán, udvariasan lépett ki az író életéből.

Litkei Erzsébet — „Csibe”, a híres múzsa

Móricz Zsigmond 1937. szeptember 25-én megismerkedett egy szegény sor-sú, ágyrajáró kis proletárlánnyal, aki Csibe néven mutatkozott be. Az írónak szinte az első percekben feltűnt, hogy ez az elkeseredett kislány — aki, látszatra, öngyilkosságra készült — nem akar hasznót húzni az idősebb úriember váratlan érdeklődéséből, viszont szívesen és színesen mesélt, bőbeszédűen „csipogott”. Noha Móricz doktor Kovács néven mutatkozott be, utóbb kiderült, hogy Csibe felismerte az író, bár jelentőségével nem volt tisztában. Csodálkozás nélkül fogadta el a tényt, hogy az idegen úriember minden szavát lejegyzí. Az író pedig ámulva ismerkedett a számára addig ismeretlen külvárosi lumpenvilággal.

A kislánnyal egyre szorosabbá fűződik az író barátsága, de — állítólag — meg is maradt annak. Móricz azt vallotta, hogy őt 57 évesen már nem érdekli a szerelem, a kislányban nem a nőt látja, csak az íráshoz szükséges új témaanyagot.

Tény, hogy Móricz először Leányfalura „szerződtette” Csibét kertészinak, később örökbe fogadja és taníttatja. Ugyancsak gondját viseli Csibe 4 éves, Imre nevű kisfiának, akit a lány egy darabig eltitkolt. A gyerek addig egy parasztcsaládnál neveltetett. A ragyogó fekete szemű, pajkos, jó eszű kisfiú is majd Leányfalura kerül, és iskoláztatásáról Móricz gondoskodik. Később az író a nevére veszi, és Móricz Imre néven mérnököt nevel belőle.

Az író lányai eleinte ellenszenvesen fogadják a jövevényt, aztán megbarátkoznak az új helyzettel, vagyis Csibével és kisfiával. „...Olyan volt, mint mi pár évvel ezelőtt. Gyerekesen nyírt, barna hajú, kendőzetlen arcú, kedves, friss kis ember. Nagyon jó gyerek, szorgalmasan tanult, már a második polgáriból tette le a vizsgát” — írja Csibéről Móricz Virág (*Apám regénye*). Külön érdemeket szerzett azáltal, hogy türelmesen ápolta az akkor már gyakran betegeskedő író — lányaival ellentétben, akik nem vették komolyan panaszait —, szót fogadott neki, és kiválóan végezte a kertben rábízott munkát, sőt a termés eladásában is segédkezett. Hálás volt, hogy Móricz kiemelte abból a nyomorból, amelyben addig élt.

Az „utcáról fölszedett” kislányból — akinek igazi neve Litkei Erzsébet — híres múzsa lett. Az első beszélgetések után Móricz színdarabot ír róla, de ezt nem adják elő. A lány értékes „csacsogása” azonban nem vesz kárba, mert nemsokára napvilágot látnak a Csibe-novellák, amelyek önmagukban is élethűek és olvasmányosak, de előgyakorlatok is Móricz *Árvácska* című regényéhez, amely egyik leghíresebb műve.

Ráduly János

Bartók Béla kibédi énekese

1970-ben az egész világon megemlékeztek Bartók halálának 25. évfordulójáról. A romániai magyar sajtó is fölzárkózott az ünneplők sorába. Cseke Péter az alkalomra nagyriport összeállítását tervezte, amelyben „Bartókkal együtt kívánta bejárni azt az utat, amelyet a nagy alkotó és művész megtett, míg »adni tudott a népnek«”. 1970. július 25-én — Bartis Ferenc társaságában — Kibédre érkezett, hogy Dósa Lidire, Bartók énekésére vonatkozó adatokat gyűjtsön. Másnap bejártuk a falut, de csak egy legendára, mondára találtunk. Augusztus végén Cseke az egyik levelében újabb, az énekésre vonatkozó adatot küldött, így

augusztus 29-én — egész napos kutatómunka után — sikerült azonosítanom a még elő 85 éves Madaras Lászlóné személyében Bartók népi énekését. Közel két hét alatt (szeptember 9-ig) a legfontosabb emlékeket rögzítettem, a szövegeket azonnal továbbítottam Kolozsvárra. Java része napvilágot is látott Cseke Péter *Bartók reánk sültő arca* című dokumentumriportjában (*Falvak Dolgozó Népe*, 1970. szeptember 23.). Az énekes akkori azonosítása amolyan felfedezés-számba ment, nem csoda, hogy akadtak „zenekutatók”, akik megpróbálták „kiszájtítani”, s magukévá tenni a „megharcolt” eredményt.

Jelképes Dósa Lidi-aranyérem

Bartók első énekésének, Dósa Lidinek a kései megtalálása, azonosítása megtermékenyítőleg hatott a kutatásra. Ráterelődött a figyelem az általa közvetített kibédi dalok minőségi jegyeinek a vizsgálatára, egyben pedig néhány pontosításra is lehetőséget adott. Az énekes „alakja” csakhamar jelképpé/jelképessé növekedett. S mert a jelképeket „hasznosítani” szokták, fölvetődött Dósa Lidi emlékének a „bevonása” közművelődési életünkbe. Ilyen vonatkozásban — elsőként — László Ferenc szólalt meg. Friss meglátását, felismerését a *Mit ér az emlék?* című vitacikkében hozta nyilvánosságra. Erdemes idéznünk vonatkozó megállapítását:

„Utolsó — és egészen más természetű — példa gyanánt hadd említsem meg Dósa Lidit, akinek az ajakáról Bartók 1904-ben először jegyzett le népdalt. Mire 1970-ben felfedezték, érelmeszesedett öregasszony volt, nem sok információt őrzött meg a 66 évvel azelőtt látott zeneszerzőről. De nem tudok megrendülés nélkül gondolni visszaemlékezéseinek lírai elemeire! (...) Volnék csak költő, ércnél maradandóbb emléket állítnék Dósa Lidi Bartók-látásának, s ha kineveznének a népművészet fővezérigazgatójává, első rendelkezésem volna, hogy Dósa Lidi-aranyérmet kapjon minden évben a legjobb népdalénekesünk...” (*Utunk*, XXIX. 1974. 19. sz. május 10.).

Magam a megjelent cikket mindjárt elolvastam. Kartársaimmal, munkatársaimmal meg sem beszélhettem az előrelépés lehetőségeit, Kolozsvárról befutott Cseke Péter 1974. május 16-án írt levele:

„...az *Utunk* múlt heti számából olvastad-e László Ferenc cikkét? a zenetörténeti emlékek értéke felől vitázik.. (...) Van egy nagyon tanulságos kitétel benne: Dósa Lidivel kapcsolatos. Azt adja végeredményben tudtunkra, hogy itt az ideje, hogy Dósa Lidi-aranyérmet adjunk évenként a legjobb népdalénekesnek! Ha az aranytól eltekintünk, gondolom, az ügy kivitelezhető lehetne. Ennek kapcsán két dolgot szeretnék én is sugalmazni nektek. Mi lenne, ha elsőként a kibédi iskola vagy a művelődési otthon vezetné be a Dósa Lidi-érmet? Beszéld meg az illetékesekkel. Titeket illet az elsőség. Itt nem a díj nagyságáról van szó (lehet néhány könyv!), hanem hogy megkezdje reaktivizáló munkáját ez a szimbólumértékű emlék, amely immár többszörösen Kibéd nevéhez fűződik.”

A cikk és a levél valósággal „feldobott.” Mind a kettőt bemutattam a helyi (kibédi) iskola és művelődési otthon vezetőségének, személyesen Barabás Jánosnak, Ferenczi Ernőnek, Nagy Mihálynak, és döntöttünk: jelképes Dósa Lidi-aranyérmet „alapítunk”. A díjosztás kipróbálására adott volt a lehetőség: a falu javában készülődött a jó másfél hónap múlva sorra kerülő ünnepségre, a vidéki falvak énekkarainak, dalcsoportjainak Kibéden megrendezendő találkozójára. Épp akkor (1974-ben) jelent meg a bukaresti Kriterion Könyvkiadó gondozásában a Seprődi János válogatott zenei írásai és népzenei gyűjtése című impozáns kötet. Elhatároztuk, megemlékező díjként ezt a könyvet nyújtjuk át a megjelent kórusoknak.

A sikeres dalos találkozó után több cikk, riport foglalkozott a legújabb kibédi „vállalkozással”, dicsérve a gesztus szépségét. Itt most csak egyetlen anyagra, Cseke Péter írására hívjuk fel a mai/kései olvasó figyelmét. Cseke már a cikk címében is jelezte a zenetörténeti újdonságot: *Dósa Lidi-aranyérem, születőben*. Érdekes idéznünk belőle: „Arról van szó, hogy a kibédiek — nagyon okosan — nem váraкоztak addig, amíg a reménybeli Dósa Lidi-aranyérmet legjobb népdalénekesünknek ezüstitálcán felkínálják. (...) Kedvező alkalom is kínálkozott a díj megte-remtésére. Július 9-én ugyanis épp Kibéden rendezték meg a Kis-Küküllő menti dalosok találkozóját, (...) oszthattak volna-e most annál értékesebbet, mint Sep-

ródi János válogatott zenei írásait és népzenei gyűjtését tartalmazó Kritérium-kötetet?” (Utunk, 1974. július 26.).

Mondanunk sem kell, hogy a Dósa Lidi-díj igencsak életképesnek bizonyult. Annyi módosítással, hogy a könyvajándék mellé odaszegődött egy koszorú piros hagyma is, a kibédi mezőgazdasággal foglalkozó asszonyok „specialitása”. A „reaktivizáló munka” tehát jó gyümölcsöt termelt: ez a fajta díjazás ma is — 34 esztendő után — „funkcionál”.

Perpatvar Dósa Lidi körül

1. A *Találkozásaim Dósa Lidivel* című írásunkban utaltunk arra, hogy 1970 szeptemberének első hetében eme sorok íróját fölkereste Dézsi Ödön lapszerkesztő, aki később kiküldte Kibédre Szász Károly muzikológust „anyagot gyűjteni”. Szász — Szabó Csaba kíséretében — 1970. szeptember 13-án hamar rátalált Dósa Lidire, tehát roppant gyors „felfedezés” történt. De az énekes nem volt éppen beszélő kedvében: néhány adalék előadása után „...otthagyt bennünket, s bezárkózott szobájába.”

Aznap délután magam az óvodások évváró ünnepségén vettem részt. Az előadásról alig érkeztem haza, megérkezett Szász Károly és Szabó Csaba. Elmondták, beszélgettek Dósa Lidi nénivel, s tudják, én már többször is voltam nála.

— Össze kellene vetnünk a leírt dolgokat — mondta Szabó Csaba —, nehogy kétféle anyag lásson napvilágot a sajtóban.

Rögtön mondtam:

— Az általam talált adatok már Kolozsváron vannak. Ha riportot szándékoznak írni, föltétlenül hivatkozniuk kell Cseke írására (esetleg rám is). Ez tudományos kötelesség.

Aztán ismertettem megtalált „dolgaimat”. Hagytam, hogy jegyzeteket készítsenek, így saját „gyűjtésüket” kiegészítették.

2. 1970. szeptember 22-én (kedd nap) jelentkezett nálam Koncz János marosvásárhelyi fotós, aki átadta Dézsi Ödön pár soros levelét. Ezt írta:

„Kibéd — Dósa Lidi. Ráduly János tanár.

János drága! Légy szíves segítsd Koncz elvtársat, hogy Lidi néni fényképezze le. Mindent kövess el, hogy a kép elkészüljön. Köszöni Dézsi Ödön!”

Amíg Lidi nénihez ballagtunk, Konczot fölkészítettem, hogy szerszámai készletben álljanak, ugyanis Lidi néni „problémás asszony.” Őt épp az udvaron találtuk, s amikor meglátott bennünket, igyekezett „elzárkózni”. Koncz — gyorsan, operatívan — több felvételt készített róla. Aztán megkérdezte Lidi nénitől:

— Hány éves tetszik lenni?

Lidi néni zavartan válaszolt:

— Az magát mért érdekli?

Ezzel a fotózás első „fázisa” le is zárult, következett a bonyolultabb szakasz. Mondtam Koncznak:

— Lidi néni szobájában ott a fiatalkori nagy fényképe üveg alatt, jó volna azt is „hasznosítani”. De miként?

— Ki kell bontani a rámából, mert az üveg zavarja a fényképezést — felelte Koncz.

Tanácskoztunk. Lidi néni fia, Zsiga bácsi és a menyé, Vilma néni a segítségünkre siettek.

— Anyámasszonyt én lecsalom a pincelakásba, munkát adok neki, s a fényképet akkor ki lehet vinni a szobából. De hová?

— Ki az útra — mondta Zsiga bácsi.

Így kerültünk ki hárman a nagyformátumú képpel együtt az útra, a kapu elejébe. Itt óvatosan „lefejtettük” a rámat, s a képet nekitámasztottuk a nagykapunak.

Mielőtt eljöttünk volna, elbúcsúztunk Lidi nénitől.

— Hát ilyen hamar mennek? — kérdezte.

A képekből — jó későn — magam is részesültem, Koncznak itt is köszönetet mondok értük.

3. 1970. szeptember 23-án a *Falvak Dolgozó Népe* hetilapban már meg is jelent Cseke Péter nagy-nagy terjedelmű dokumentumriportja ezzel a frappáns, találó címmel: *Bartók reánk süttő arca*. Szász Karoly cikke csak négy nap múlva, szeptember 27-én látott napvilágot a *Vörös Zászló* megyei napilapban, *A forrásnál* címmel. A szerző a bevezető sorokban a két héttel korábbi kibédi kiszállásuk indító okairól beszél: „Célunk Dósa Lidinek a felkutatása, aki énekével először hívta föl Bartók figyelmét a székely népdalra.” Az írásban nem történik említés arról, hogy nálam is jártak, sőt, a már napvilágot látott Cseke-riportra sincs semmifajta hivatkozás. Tehát megfélelkezett a közös egyezségről.

Mit tehattünk volna? Cseke vigasztalni próbált:

— Hadd el — mondta —, a legfontosabb ügyis a nyomtatásban megjelent anyag időrendi sorrendje: elsőként a Falvak-beli riport vált közismertté.

Aztán teltek a hetek, hónapok, tél múltával kiszivárgott, hogy László Ferenc kis kötetet állít össze zömében olyan anyagokból, amelyek „...a kettős Bartók-ünnep időszakában jelentek meg először”, tehát 1970–1971-ben. Ebben a „mozgolódásos” tavaszban — váratlanul — Szabó Csaba levelezőlapot írt nekem, 1971. április 21-i keltezéssel. Többek között ezt írta:

„Kedves Ráduly elvtárs!... Én most szeretnék mindent elolvasni, ami a tavaly Bartók Bélával kapcsolatban megjelent. Kérem postafordultával írja meg nekem, hogy a Falvak Dolgozó Népének (!) melyik számában jelent meg az ön írása (esetleg álnéven?). Arra is meg szeretném kérni, hogy írja meg Dósa Lidi halálának pontos dátumát. Válaszát várja és tisztelettel üdvözlí, Szabó Csaba.”

A kért adatokat — minden bizonnyal — postáztam, elküldött levelemből — sajnos — nem maradt másodpéldányom.

4. Egy hónap múlva levelet hozott a posta: László Ferenc írt Kolozsvárról, levelét 1971. május 20-án keltezte.

„Kedves Tanár Úr!

Bartók-kötetet szerkesztek a Kriterionnak, melybe a Cseke Péter Dósa Lidi anyaga is bekerült. A kötet sajtó alatt van, de néhány napra leállítottunk minden vele kapcsolatos munkát, mert súlyos reklamációt kaptunk Marosvásárhelyről, mely szerint Dósa Didi felfedezője nem Ön volna, hanem Szász Károly marosvásárhelyi tanár; Ön a Szász Károly útmutatása alapján beszélgetett az öregasszonnyal. Nagyon kérem, azonnal tájékoztasson: így van-e ez?

Nagyon kérem, azonnal írjon nekem. Ha válaszát röviden meg tudja fogalmazni, hálás volnék, ha sürgönyben közölné velem.

Tisztelettel László Ferenc”

A levelet, nyilván, másnap, május 21-én kaptam meg. Indulataimat nem bírta volna meg a sürgöny, így László Ferencnek — még aznap (21-én) — hosszú levélben válaszoltam. Ismertettem a Dósa Didi felkutatására indult „munka” minden mozzanatát, kezdve 1970. július 25-el. Kitértem a marosvásárhelyi „kollegák” roppant különös szerepére is. Végül így összegeztem:

„Íme tehát, kedves László Ferenc, ez a tényállás... semmi félremagyarázás nincsen itt (szerencsére, jegyzeteket vezettem a történetekről)... Én csak attól félek, hogy a Cseke-írás kikerül a kötetből, amit végtelenül sajnálnék, hiszen egyike a legsokatmondóbb és legbecsületesebb írásoknak. Szakmai szempontból is az!...

Köszönöm levelét, köszönöm őszinteségét, nyíltságát. A Bartók-kötet megjelenését várom.

Szívélyesen üdvözli Ráduly János.”

Akkor — felindultságomban — Marosvásárhelyre is írtam, még ugyanazon a napon, május 21-én. Mondanivalómat hat pontban foglaltam össze. Itt nem közlöm a teljes levelet, csak a bevezető sorokat, valamint az első és a harmadik pontba foglaltakat.

„Kedves Szabó Elvtárs,

levelet kaptam Kolozsvárról, amelyben arról értesítenek, hogy Ön, Szász Károllyal együtt, kétségbe vonja azt a tényt, mely szerint Dósa Lidi felkutatása Cseke Péternek és e sorok írójának az érdeme.

1. Világosan leszögezem: Dósa Lidi néni felkutatása 1970. július 26. — 1970. szeptember 9. között történt meg, a vele folytatott beszélgetésem már a Falvak Dolgozó Népénél volt, amikor Önök 1970. szept. 13-án (pontosan ekkor!) Kibédén jártak. A felkutatásra vonatkozó teljes tényanyagot, kronologikus sorrendbe állatva, e levéllel együtt tettem postára Kolozsvárra...

3. Nem Szász Károly útmutatásai alapján akadtam Lidi nénire (teljesen hamis és rosszindulatú beállítás!), hanem Önök jöttek el hozzám, egybevetni a Lidi nénitől lejegyzett adatokat. Ilyen hamar felejtünk?...”

A romániai posta — azokban a napokban — felcsapott „villámpostának”. László Ferenc 1971. május 23-án válaszolt is a levelemre. Idézek belőle, hiszen nyugtatónak-csillapítóknak szánt sorai mellett általánosabb érvényű „megjegyzések” is olvashatók:

„...annyit bizton előlegezhetek: a legkevésbé sem kételkedem sem Cseke Péter sem az Ön egyenességében. Ami a Bartók-antológiát illeti: szerkesztője vagyok, nem vizsgálóbíró, aki hitelességi és elsőbbségi ügyekben eljárást folytat. Mélységesen elszomorít, hogy a vásárhelyi muzsikustárs ezt a szerepet akarja rám-erőszakolni. Elszomorít, mert ez a kicsinyes acsarkodás szellemi életünk erkölcsi romlottságának a bizonyítéka.

Az elmúlt napokban Cseke Péterrel többször is tárgyaltam. Ő híven képviseli az Ön szerzői és emberi érdekeit. Bízom benne, hogy megtaláljuk a méltányos megoldást. Mihelyt döntöttünk, azonnal tájékoztatjuk Önt is...

Tudja Ön, hogy 16-án Cseke Péter együtt volt Szász Károllyal és Szabó Csabával Harasztkeréken? Ha a vásárhelyi Dósa Lidi-kutatók tisztázni akarták volna a helyzetet, tisztázhatták volna! Hiszen Szabó Csaba nekem 8-án írt! És Szabó Csabáék tudták, hogy ki Cseke!”

1971. május 24-én Szabó Csaba — miután elolvasta a Hozzá írt levelemet — egyik családtagjával Kibéden termett. Az iskolai könyvtárban talált rám, szolgálatban voltam. Közölte — erőst hivatalosan —, hogy beszélni akar velem. A jelen levő gyermekeket kiküldtem a folyosóra, és kezdődött a beszélgetés. Meg akart győzni arról, hogy sem nekem, sem Csekének nincsenek — nem lehetnek — „zenetudományos ismereteink”. Ám hasztalanul: én védelmeztem a magam igazát.

— Milyen jó volna, ha most ezt a beszélgetést hallaná László Ferenc — mondtam.

— Írjunk közös levelet Kolozsvárra — szólt Szabó Csaba.

Így született meg — azon nyomban — a László Ferencnek szóló „megnyilatkozásunk” (oldalnyi anyag), amelynek ezúttal két aláírója volt. A megfogalmazásban — a vitás kérdéseket illetően — a leglényegesebb az utolsó mondat: „Kijelentjük, Ráduly Jánosék nem Szász Károly útmutatásai alapján kezdtek hozzá a Dósa Lidire vonatkozó adatok összegyűjtéséhez.”

A kijelentés fölért a fél győzelemmel.

Végül az lett a legfőbb gondunk, hogy ki küldje el a levelet?

— Én elviszem Vásárhelyre — mondta Szabó Csaba.

— Kibéden is van posta, fölösleges elvinni, holnap, 25-én, már menesztem Kolozsvárra — válaszoltam.

A közös levél másolatát Csekének is megküldtem, a következő sorok kíséretében:

„Drága Péter,
nagyon-nagyon hosszú levelet tudnék most írni, de sajnos, sietnem kell, hogy e sorok minél hamarabb Hozzád érkezzenek.

Írtam László Ferencnek terjedelmes tisztázó levelet, írtam Szabó Csabának (éles hangon!!), amire ő személyesen kiszaladt Kibédre. Parázs vita!! Végül is megszületett a mellékelt közös levél László Ferencnek (persze, Neked a másolatot küldhetem).

Hogy világosan láss: azt állította, hogy Dósa Lidi felkutatásakor a népzenei vonatkozást anyagunkba Ők adták. Konkrétan: Ők hívták fel a figyelmet a Piros alma dalszövegére és a Gerlice-pusztá helységnévre. Nyilvánvaló tévedés (Ők csak szept. 13-án jártak Kibéden). Szabó Csaba például elképzelhetetlennek tartja, hogy Te rájöhettél volna a gerlice-pusztai dolgokra. Most rajtad a sor: jelöld meg a teljes forrásanyagot (ha kéri), amiből dolgoztál, hogy meggyőződjenek igazunkról. Szabó Csaba haraggal távozott Kibédre, mert megmondtam, hogy Szász Károly írása semmi újat nem tartalmaz a mienkhez képest, és nem írom alá, hogy Dósa Lidi felkutatásában övéké az első érdem.

Ne haragudj, hogy ismét zavartalak, kellemetlen ügy, tudom, de valahogy túlteszünk rajta. Nekünk van igazunk!”

5. A „fortissimós” hangulatú leveleket csakhamar más, nyugodtabb légkörben fogant tudósítások, hírek követték. Leghamarabb Cseke Péter jelezte (1971. június 10-én), hogy rendeződnek a dolgok: „...László Ferenc közölte velem, hogy mégis benne marad az írás a kötetben. Na, ehhez mit szólsz?! Én mindenesetre arra kértem, hogy tüntesse fel a Te nevedet is, hiszen csak azt a részt veszi ki a dokumentumriportból, s a Dósa Lidivel kapcsolatos résznél ilyenformán társszerző kéne légy... Erre azt válaszolta, hogy pont úgy lesz, ahogy a Falvak Népében megjelent, a megfelelő kiegészítéssel. Arra kér, írd meg bővebben az egész gyűjtési folyamatot, mert nagyon izgalmas, és talán még érdekesebb, mint az, amit Dósa Lidi mondott Bartókról...”

Június 22-én László Ferenc is jelentkezett, ezúttal Bukarestből küldött levelet:

„A Bartók-kötetbe Cseke írása került be, szinte szónyi változtatás nélkül, azzal a két fényképpel, amelyet A Hétben közöltem. Ha van most az Ön kezeügyében valami szeszféleség, koccintson egyet maga-magával az egészségemre, egy másikat a Csekéére, a harmadikat pedig a nagybetűs Igazságra, mely olykor az életben is győz, nemcsak a mesékben.”

6. Nos, ez volt, ennyi volt.

Talán — befejezésképpen — jogos a kérdésünk: milyen tanulság vonható le az előadott történetesorból?

A sok-sok töprengésre késztetés mellett bizonyára ismételten igazolódott, hogy mennyire fontos a dokumentációs háttért adó levelek, másfajta emlékek megőrzése. Anyagunk ilyen jellegű dokumentumokból állt össze, amely — hihetőleg — tudománytörténeti értékkel fog bírni. De nem elhanyagolhatóak a benne föllelhető emberi vonatkozások sem.

Beszélgetés Dézsi Ödön újságíróval

Már rég-rég lecsitultak volt a Dósa Lidi „fölfedezése” körüli csetepaték, amikor 1987. július 17-én Marosvásárhelyen, a Bolyaiak tere parkban megpillantottam Dézsi Ödön újságíró barátomat. Üldögélt egy padon, egyedül volt és már nyugdíjas. Nagyon megörvendtünk egymásnak, táskámban volt egy-két frissen megjelent új kötetem, így „eszmecserénk” dedikálással kezdődött. Érdekesen alakult a beszélgetés fonala: valahogy ráterelődött a szó Bartók legelső énekésére, a kibédi Dósa Lidire. Ödön határozottan leszögezte:

— Nézd, János: 1970. szeptember közepe táján én küldtem ki Szász Károlyékat Kibédre. De erről Te mért nem kérdeztél engem soha?

— Azért, mert Szász Károlyék — nálam jártukkor — Téged nem említettek.

— Na, legyen világos előtted — mondta Ödön —, közeledett a szeptember végi Bartók-évforduló, a lapunknak, a Vörös Zászlónak is meg kellett emlékeznie az eseményről. Akkor én már tudtam, hogy Te ráakadtál Bartók adatközlőjére, hiszen azelőtt találkoztunk. Szász Károlyékat megkértem, hogy Veled is beszélgessenek el.

— Azok beszélgettek is velem, Te Ödön, de mert Dósa Lidi nénitől kevés adathoz jutottak, valósággal „kiudvarolták” tőlem a feljegyzéseimet. Viszont megkértem: megírandó cikkükben feltétlenül hivatkozzanak Cseke Péterre, esetleg rám is. Akkor már Cseke nagyriportja nyomdában volt, még hozzá hetilapban, a Falvak Dolgozó Népében.

— Látod, ezt ők előttem elhallgatták.

— De számomra ma is zavaros például a fényképezés ügye.

— Hát a fényképészt, Koncz Jánost is én küldtem Kibédre. Hozzád küldtem, hogy segíts Neki. Mintha pár sort írtam is volna.

— Tökéletesen így van, őrzöm ma is kis leveledet. Majd beépítem valamelyik anyagomba. Koncz elmondta-e, hogy milyen körülményesen készültek a fényképek?

— Mindent elmondott.

— Szász Károly azt írta cikkében, hogy ő(k) is lefényképezték Lidi nénit.

— A mi lapunkban Koncz felvétele jött. A fotós neve ugyan lemaradt, de minőségi kép látott napvilágot. Ez volt akkor nekünk a legfontosabb. János, most én kérlek meg: sorjázd el, miként találtál rá az énekesre?

— Legelőször 1970. augusztus 29-én beszélgettem Vele, ez biza akkor nagy szenzáció volt, tényleg felfedezésszámba ment. Szeptember 9-ig mindennapos vendég voltam, meg segítettem is Neki ezt-azt a ház körül. Persze, minduntalan Bartókra tereltem a szót. Jegyzeteket készítettem. Szász Károlyék tova szeptember 13-án jelentek meg Kibéden. Jöttek ők is Dósa Lidit „fölfedezni”. Te bizonyára nem „fölfedezési útra” küldted őket.

— Nem, határozottan nem. A Dósa Lidi-ügyben sosem mentek volna ki Kibédre, ha én nem küldtem volna őket.

— Ödön, nagyon köszönöm ezt a beszélgetést, koronatanú vagy, koronatanú leszel.

— Nézd, János, én itt csak ennyit mondhatok: Dósa Lidi felfedezése, azonosítása a Te érdemed. Ez végül is így vonult be a szakirodalomba. Emlékszem, az Új Életben is megjelent egy nagyon szép riport Rólad, mintha Szépréti Lilla írta volna.

— Igen, Lilla írta, hazamegyek, rögtön megkeresem. Első dolgom az lesz, hogy újra elolvasom Lilla írását.

Nos, hazatértem után „az ígéret szép szó, ha betartják, úgy jó” szellemében jártam el. Szépréti Lilla riportját megtaláltam, írásához a riporter(nő) nagyformátumú fényképet is mellékelte: Istenem, hát én fiatal is voltam valamikor. Közlöm az írás bibliográfiai adatait: Szépréti Lilla: *A népballadagyűjtő szerencséje. Új Élet*, 1972. január. 1. szám. 8. old. Íme Lilla sorai:

„Ráduly kutatta fel Bartók Béla első adatközlőjét, a kibédi Dósa Lidi nénit is. Addig a szakemberek úgy tudták, hogy az öregasszony 1904-ben Pesten szolgált Bartókéknál, és már régen nem él. Ráduly — Cseke Péter újságíró ösztönzésére — érdeklődni kezdett utána a faluban. Nem volt könnyű ráakadni, mert Kibéden sok Dósa Lidi van, s a nyolcvanévesek a század elején általában Pesten szolgáltak.”

Eszteró István

Bartók szülőhelye körül

Mondják, hogy született zenétlen tájon,
kiben a mindenség zenélhet fájón,

bérelt ház fogadta, bérbe fényes eget
hajtott fölé Isten, zongorafedelet,

legyen csillagokkal tele a lanka,
merre nádassal bujdokol Aranka,

ahol századokból virágzó balladák
lengetik szirmaik kivérző harmatát,

merre ütőhangszer élesen csattan
embert emésztő háborús iszapban,

amikor léleknek hegedűsikolyát
elnyomja fűrészhang, reccsenő csigolyák,

döngjön visszhangzó csűrök koncertterme,
mikor a jóság átkozódik benne,

mert hol a borzalom nászünnepet ület,
pogány villámlással csap be a feszület...

törékeny derűnek, mint székely este
csendjét a földön hiába kereste,

csikorgó boltozat, üstdob egyetemes
szívdobbanására sírta: szeress, szeress,

játszotta egyre átlátszóbb kezekkel
azt, ami halálon túl sem ereszt el,

mert sok adatik keserves hazából,
annak, ki reményt visszafele számol.

Mondják, hogy aszkéta, Kőrösi Csoma, szent,
kilenc szarvasokkal ki végtelenbe ment,

nyomán népdalok szárnyalnak, kolindák
körül lebegő piros szederindák,

mondják, ha tisztaság szemében izzik,
hóvirág gyökere terjed a szívig,

ahol világra jött, zenétlen tájon,
kiben a mindenség zenélhet fájón.

Ráduly János

Bartók

nem voltam becsvágyó hiú
csak ember
tisztá
bennem kilenc csodaszarvasok
erdély
székelyföld
piros alma leesett a sárba
ki felveszi nem veszi hiába
igen
az álmom lett új és más
tiétek
fából faragott királyfi
csodálatos mandarin
szonáta 2 zongorára és ütőhangszerekre
dörömbölök
jajongok
visongok
könyörgöm értetek

Vöő Gabriella

Más-e a székely?*

A székelyek etnikai jellegzetességeiről sokan értekeztek már, történészek, néprajzosok, nyelvészek és egyéb társadalomtudományok művelői fejtegették a székely specifikum mibenlétét. Olyan vélemények is elhangzottak, melyek a magyarsághoz való tartozásukat vonták kétségbe. Feleletül már e bevezetőben idézek egy székely anekdotát.

Az egyik székely faluba a Dunántúlról hozott feleséget egy legény. Alig egy évtizedet éltek együtt, mikor az asszony hirtelen megözvegyült. Gyermeük nem volt, hát az asszony elhatározta, hogy visszamegy a Dunántúlra.

Elutazása előtt körülvették a szomszédok, emberek, asszonyok, akik sajnálkoztak a távozása miatt.

— Miért hagy itt bennünket? — siránkoztak. — Amikor már nagyon is megszerettük, magunk közül valónak éreztük. Mikor már közöttünk olyan jól megtanult magyarul.

A székelyek előszeretettel vallják önmagukról, és sokan, akik jól ismerik őket, tapasztalati tényekkel alá is támasztják, hogy világlátásuk, életszemléletük és értékrendszerük, viselkedés- és magatartásformáik egy sajátos mi-tudatnak váltak alapjává. Ennek a mi-tudatnak egyik legkézenfekvőbb megnyilvánulási formája a székely népi kultúrában a székely humor, s ennek állandó megújító, felfrissítő forrása a székelyek csavaros észjárása, sajátos kifejezés- és ábrázolásmódja, mely hol váratlanságával, hol jellemző voltával nevette meg. Akadnak, akik megvetik ezt az úgynevezett „góbéskodást”, alaptalan előítéleteknek tartják a csavaros észjárásról, humoros magatartásformákról vallott hiedelmeket. Irodalmi ráfogásoknak tekintik őket, melyeknek nincs reális alapjuk, hiszen a székelyek valójában nem azonosak a góbéskodó anekdotahősökkel, azzal a ravasz, tökéletlenséget

*Vöő (Zattler) Gabriella (1937, Kolozsvár — 2006, Budapest-Kolozsvár) bölcész és néprajzkutató, a Magyar Néprajzi Társaság, az Erdélyi Múzeum-Egyesület, a Kriza János Néprajzi Társaság tagja, a Székelykapu Könyvkiadó szerkesztője, *Más-e a székely?* című írását az 1999-ben szerkesztésre került *Székely Útkereső Antológia* számára küldte az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó szerkesztőségének. Vöő Gabriella lapunkban most közölt írása a 2008-ban újraserkesztett kiadványban nem jelent meg. (B. S.)

színlelő embertípussal, akinek szüntelen célja mások fölé kerekedni. Nyirő Józsefet és Tamási Áront is megvádolták a székelyek elferdített ábrázolásával, hogy Színi Gyuláról ne is beszéljünk, akik — e vélemény szerint — a góbészkodás megalkotói. A valódi székelyek — mondják az effajta vélekedések — nem az Uz Bence és az Ábel-féle ügyeskedő, jópofa ravaszkodók, hanem komoly, szorgalmas és mély érzésű emberek, akiknek nem állandó célja az ügyeskedés, mások félrevezetése vagy a felülkerekedés.

Nos, én e két vélemény összeegyeztetése mellett vagyok, mert alighanem mindkettőnek igaza van. A vélemények eltérésének okát abban látom, hogy különböző oldalról és különböző szempontokkal figyelték a székelyeket és keresték a székely specifikumot.

Hogy létezik székely specifikum, hogy van különbség a magyarországi, de még a többi erdélyi magyar etnográfiai csoport és a székelység között, ez kétségtelen. Végso soron minden néprajzi vidék magyarsága rendelkezik megkülönböztető vonásokkal a magyar etnosz keretében. Mások a mezősegi magyarok, a szilágyságiak, a bánsági és bihari magyarok, mint ahogyan van különbség az alföldi és dunántúli magyarság között is, és ezek a különbségek nem csupán az anyagi és szellemi kultúra javaiban, nyelvjárásban, viseletben, folklórban észlelhetők, hanem a karakterben, szociál-pszichológiai jellemzőkben is.

A néprajzi csoportoknak egyik jellemzője éppen a sajátos, differenciáló közösségi jegyek kialakítása, mely megkülönbözteti a néprajzi közösséget minden más néprajzi csoporttól. Ezek a sajátosságok a kultúra bármelyik kategóriájában egyéni jegyeket eredményezhetnek. A csoport tagjai ezeket a különbségeket tudatosan ápolják, őrzik és fejlesztik mindaddig, míg egymáshoz tartozóknak érzik magukat. Egy néprajzi közösség tagjai egymással szoros kapcsolatban élnek, természet, társadalmi, gazdasági és kulturális feltételeik alapján. Ez az egység összetartja azokat, akik hasonlóak, körülményeik, hagyományaik, kulturális megnyilvánulásai egyeznek, és elválasztja őket azoktól, akiknek társadalmi létében elütő vonások jelentkeznek. A néprajzi csoport egysége adott időben állandó, és értékrendje — a belső változásokat leszámítva — tartósan irányítja a közösség megnyilvánulásait. Ez az egység mindaddig fennáll, míg a benne élők egymással szorosabb kapcsolatban állnak, mint másokkal.

Az etnográfias csoportoknak vannak tehát jellegzetes ismérveik, melyek az etnosz többi csoportjától megkülönböztetik. De ezeknél sokkal időt állóbbak azok a kapcsolatok és kötelékek, melyek a tágabb etnikai közösséghez fűzik. Az etnográfiai csoportok tagjai könnyebben hagyják el kultúrájuk sajátos táji és csoportjegyeit, mint azokat a kulturális jegyeket, melyek egy etnikumhoz kötik, egy etnosz keretében tartják. S ez így természetes. Ezek a kapcsolatok mélyebbek, általánosabbak és időtállóbbak. A történelem évszázadai alakították őket, és a kultúra alapkategóriáiban szüntelenül működnek, hogy egységbe vonják az etnoszt alkotó népi közösségeket.

Az erdélyi románság köztudatában a székelység nem kellőképpen meghatározott népcsoport. Gyakran megkérdőjelezzik a magyarsággal való azonosságát, utalván annak valószínűségére, hogy elmagyarosított románok vagy esetleg más eredetű népcsoport, melyet magába olvasztott a magyarság. Még a magyarok között is akadnak tájékozatlanok a székelység eredetét illetően. Nos, ez alkalommal nem célom a székelyek magyarságának védelmében történeti adatokat felsorolni, letelepülésük körülményeit vázolni, csupán arra az alapvető tényre szeretném felhívni a figyelmet, hogy egy népcsoport hovatartozásának kérdését a közösségi tudat, a kultúra elemei sokkal jobban megvilágítják, mint a történelem adatai. Márpedig a székelység kultúrájának kategóriái, a székely közösségek irányulásai mind a magyarsággal való azonosság alapján működnek. A magyarsággal való azonosságtudat kultúrájuk és hagyományaik egyik jellegzetes alapköve, mely állandó harci készenletben áll éppen azért, mert érzik, hogy néprajzi csoport mi-voltukból származó differenciáló vonásaikat a magyarsággal való azonosság megkérdőjelezésére akarják felhasználni.

A székelység ennek folytán igen érdekes helyzetben van. Mint néprajzi csoport törekszik a differenciáló jegyek megőrzésére, melyek a magyar etnosz keretében sajátos helyét fenntartják. Ugyanakkor a magyarsággal való azonosságtudatot állandóan ébren kell tartaniuk identitástudatuk védelmében, a többi erdélyi etnikai csoport másságával szemben. Ezért a magyarságtudatot és a néprajzi csoport differenciálódásának tendenciáját a közösségi tudatnak kell állandóan összehangolnia. Ez pedig a kultúra azonosító és elhárító mechanizmusainak segítségével történik.

Feltételezem, hogy az elmondottak alapján érthető, hogy a székelyek magyarságtudatán semmi külső, kívülről jövő tényező nem tudna változtatni, még igazolható, feltehetően valós érvekkel sem, nemhogy a hamis érvek szférájába tartozókkal. A székelység etnikai tudatának legjellemzőbb ismérve a magyarokkal való azonosság. Ez kultúrájuk alapja, mi-tudatuk irányítója. De mivel néprajzi csoport jellegüknel fogva kultúrájukban a másságtudat is jelen van, ennek a mi-tudatnak különböző tartalmi lehetségesek.

Tehát mint a magyar etnosz egyik legrepresentatívabb néprajzi csoportja, a magyarsággal való azonosság alapján a „mi, magyarok” tudatával különbözteti meg magát Erdély többi etnikumától. Azonban ennek az etnikai szintű identitástudatnak sajátos tartalmához hozzájárul a „mi, erdélyi magyarok” tudata, mivel különbséget érez az anyaországi és az erdélyi magyarság között. Ennek keretében ott van a „mi, székelyek” tudata, mely a többi erdélyi magyar néprajzi csoporttal szemben igényel sajátos differenciáló jegyeket.

Visszakanyarodva az előbbi gondolathoz, hogy megalapozottak-e azok az ismérvek, melyek alapján a székelység sajátos helyet kap a magyar etnikum keretében, és amelyek kultúráját a magyar kultúra szerves részeként, de differenciáló jelleggel határozzák meg, arra a következtetésre juthatunk, hogy valóban létezik

egy székely specifikus kultúrmodell, melyet a székelyek sajátjukként könyvelnek el.

A székely népi kultúrában a szellemi hagyományok olyan sajátos etnopszichikai vonásokat tartanak működésben, melyek e népcsoport karaktervonásait meghatározzák.

Ennek az úgynevezett „székely specifikumnak” elsődleges funkciója a székelység identitástudatának ébren tartása és erősítése az asszimiláló tendenciákkal szemben. A népi tudat tehát a székelységnek olyan sajátos etnikai jellemvonásait tartja számon, melyek egy sajátos gondolkodásmódban, észjárásban és kifejezőmódban nyilvánulnak meg, s melyekkel a székely alkalomadtán mások fölébe kerekedhet. Ez a székely egyéniség, melyet a közösség sajátjának vall, időben formálódott, a hagyomány éltette, őrizte s mintegy újrateremtette azért, mert érezte identitás-megőrző erejét. Ennek legfőbb jellemzője a humor, melyet a köztudat az eszesség, intellektuális képesség és adekvált magatartás velejárójának tekint. A csoport tudatában tehát a furfang, a ravaszság, a mások félrevezetésében megnyilatkozó ügyesség minden székely jellemzője, még ha az alkalomadtán bugyutának is tettei magát. Ez egy jó értelemben vett felsőbbrendűségérzethez vezet az által a bizonyosság által, hogy kényes helyzetekben a székely mindig megfelelő módon, ötletesen áll helyt, a helyzetet sikerrel aknázza ki a maga javára, s ez a képessége egyéniségéből, éles eszéből és szellemi rátermettségéből fakad.

Azok a székely írók, akik irodalmi szinten adtak hangot ennek a közösségi egyéniségképnek, nem tettek mást, mint tolmácsolták a székelység hagyományaiiban elfogadott, valóságként kezelt székely mítoszt.

A székely bízik önmagában, s ennek az önbizalomnak hangot is ad szellemi kultúrájában. A „más, mint a többi” illúzióját ennek megfelelően a közösség hagyományaiban vélt és valóságos tényekkel újra és újra alátámasztja, hogy a népi tudatban ébren tarthassa. A góbé, a furfangos, mindenki eszén túljáró székely figurája az erdélyi magyar népi kultúrában, de az összmagyar kultúrában is szimbólum-értéket nyert.

A székely anekdoták, melyek frappánsan és élvezetesen bizonyítják a székely rátermettségét, vagy csupán „másságát”, kellőképpen igazolják az elmondottakat. Az anekdota a székely folklór reprezentatív műfaja. Ezekben a humoros történetekben a székely szellemi fölülkerekedése minden esetben bekövetkezik, székely legfeljebb székellyel szemben szenvedhet vereséget. Az anekdotákban ez is gyakran előfordul. De ha a székely komikussá is válik, az életkörülményeinek, és nem szellemi elmaradottságának tulajdonítható. A székely népköltészet ügyel protagonistájának, az anekdotahősnek pozitív színezetű jellemzőire éppen azért, hogy etnikai karaktervonásait kellő módon, minden esetben kihangsúlyozhassa. A székely másokkal szemben — legyen az maga a magyar király is — mindig

megtalálja a kellő szavakat és a kellő érveket, hogy magát a csávából kihúzza, és a másik eszén túljárjon.

Hogy ez a „székely virtus”, ahogyan nevezik, etnikai karakterszál kíván lenni, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a létezését sugalló anekdoták a Székelyföldön a legismertebbek.

Visszatérek annak hangsúlyozására, hogy a székelységben, de az egész magyar köztudatban is meghonosodott székely mítosznak milyen fontos szerepe van Erdélyben a magyar identitástudat fenntartásában. A székelyekről keringő humoros történetek, melyek végső soron minden székely jellemzőjeként hirdetik a szellemi rátermettséget mint etnikai karakterjegyet, az egész magyarság felé sugározzák az etnikai öntudat erősítését, éppen azért, mert a székelység minden megnyilvánulásában, a magyar etnosz kultúrájának részeként a magyar etnikummal azonosul. Azokat a pozitív karakterszálakat, melyeket magáénak vall, végső soron magyarsága nevében revendikálja. A székely népi kultúra azt sugallja, hogy a székelység a magyarság kvintesszenciája, etno-pszichikai vonásai magyar mivoltuknak köszönhetőek. Így válhat a székely anekdoták humora szellemi eszközzé az erdélyi magyarság szellemi identitásának megőrzésében és táplálásában. A székely humor mintegy védelmi pajzsul szolgál a magyarság szellemi párharcaiban, önbecsülését erősíti.

Az etnikai jellegű konfliktusokban a székely mindig a magyarság reprezentánsa, aki magyar karakterszálakat testesít meg, s ezeknek köszönhetően kerekedhet esetleges vetélytársa, a román, a szász vagy cigány fölé, kik sok esetben társadalmi konfliktusokban válnak ellenfeleivé.

A székely furfangja így végeredményben a magyar paraszt furfangja. Az igazoló nevetést, mely kijár a székely anekdoták hőségnek, a magyarnak címezik. Ezért fogadja el az egész magyarság, az egész magyar kultúra, hogy a székely olyan gyakran reprezentánsaként lépjen fel a komikum etnikai jellegű helyzeteiben. A magyar kultúra ugyanakkor elfogadja a székelység önértékelésének speciális ismerveit, sőt azokat az összmagyar kultúra részévé teszi. Ez a magyarázata annak, hogy a magyar köztudat ismeri és élvezi a „góbéságokat”, a konyékat és komákat, mint a székely furfang és eszesség megtestesítőit, s azokat etnikai szimbólumként értékeli.

De keressük meg a választ arra a kérdésre, hogy okkal vált-e a székely figurája a magyar népi humor és komikum területén a szellemi rátermettség, replikakészség és bölcs világlátás erdélyi reprezentánsává. Valóban etnikai jellemvonás-e a szellemi felülkerekedés képessége? Bizonyára nem véletlen, hogy a székelység magáénak vallja, s az összmagyar kultúra elfogadja a székely furfang mítosztát.

Minden nemzetnek vannak néprajzi csoportjai, melyek vonzzák a komikus helyzeteket, ráfogásokat, mint ahogy egy-egy kisebb néprajzi csoporton belül is vannak közösségek, melyeknek számlájára írnak megtörténtnek vélt humoros eseteket, találó replikákat. Ezek a néprajzi egységek rendszerint sajátos, egyedi-

sító vonásokkal rendelkeznek, karakterükben vagy életkörülményeikben különböznek a tágabb közösségtől. Az ilyen kisebb közösségek reprezentánsai könnyen válnak komikus vagy humoros anekdota-figurákká. Ilyenek a magyar kultúrában a palócok és a székelyek. Ezek a figurák sajátos konnotációt nyernek a népi kultúrában, jelölik az illető népközösség, etnikai csoport vagy más társadalmi formáció feltételezett vagy valószínű, de mindenképpen a normától eltérő, tehát más által furcsának ítélt gondolkodás- és kifejezőmódját, viselkedését.

Ahhoz, hogy a székely a magyar kultúrában ilyen jellegű, megkülönböztetett helyet foglalhasson el, hogy a magyar paraszt egyik jellegzetes típusává válhasson, mint említettem, sajátos történelmi, természeti, szociál-pszichológiai és kulturális tényezők járultak hozzá. Maga az a tény is, hogy a székelység jelentős része földrajzilag elszigetelten élt, heteket töltött állataival a havasi legelőkön, egy zárkózottabb, kevesebb beszédű, nehezebben szocializálódó embertípust alakított ki. Beszédstílusa, nyelvhasználata egyénibb, hangképzése is sokak számára furcsa. Mindezek a tényezők hozzájárultak a székelységről kialakult „más, mint a többi” eszméjéhez, s ennek megfelelően a magyar kultúra ráaggatta mindazokat a humorelemeket, melyekhez székely karakterelemek voltak társíthatók. A székelységről szóló anekdotakincs kétségtelenül tartalmaz autentikus székely humort és komikumot, de nem olyan mértékben, ahogyan a székely virtus szószólói gondolják. Számos nemzetközi vándormotívum, közismert komikus, humoros helyzet ölti magára a székely ruhát, jelentkezik székely kontextusban. Egyes motívumok a múlt században még a dzsentrí figurájához kötődhetnek, mások annál is régebbiek, Mátyás királyt jellemezték, vagy éppen a palócot és tótót. A székely ügyes replikái is sokszor irodalmi humor folklorizációi, vagy az eredetinek tűnő visszavágások évszázadok óta ismert csattanók. Azt azonban nem lehet elvitatni, hogy a székely jó megfigyelő, mélyen érző és gondolkodó, alapos természetű embertípus, aki, mint általában a hegyi emberek, ritkán szól, de okosan. Nyelvjárásának furcsaságai is megmosolyogtatnak.

Egyszóval a székely az székely, de nem utolsó sorban magyar. Mássága tulajdonképpen hagyományőrző természetéből fakad. Kultúrájában, melyet évszázadok óta féltő gonddal őriz, megmentett olyan jegyeket, melyek a magyar nyelvterület más részein már elvesztek, eltűntek. Sajátos voltának egyik elfogadható magyarázata, hogy identitásának védelmében a magyarságtudatot fokozottabb mértékben és minden szellemi eszközzel igyekszik ébren tartani. A beolvadás veszélye teszi a székelyt mássá, az az állandó igyekezet, hogy önazonosságát, történelmi hagyományait és kultúráját megtarthassa. Ez az igény és kényszer hegyzi meg nyelvének nyilait, ezzel védi mindazt, ami őt a magyar kultúrához, szülőföldjéhez és történelméhez kapcsolja.

Vitéz Kádár István históriájának keletkezéstörténete

A magyar hősi elbeszélő költészet létéről első krónikaíróink tudósítottak, nyilván, megkésve. A honfoglalás és a katonai kalandozások korának eseményeit népmondáink őrizték meg. Egyik „legkerekebb mondai elbeszélés a fehér ló-monda”, az egyes bátor hősök tetteit megőrző epikus hagyományból pedig a Lehelről és a Botondról szóló epikumok érdemelnek különleges figyelmet. A Sőtér István főszerkesztésében megjelent *A magyar irodalom története. I.* (Bp. 1964) című munkában ez olvasható: „Mivel egyetlen hiteles szöveg sem maradt fenn, a magyar hősi énekek formái, stílári, verselési jellegzetességeire csak következtethetünk a krónikák, a folklór, az összehasonlító anyag segítségével” (27. old.).

A háromszázötven-négyszáz év múlva keletkezett énekekben az uralkodó helyét „... az időszerű események, elsősorban Hunyadi és Mátyás tettei, a török elleni harcok eseményei foglalják el. Galeotto Marzio Mátyásról írt anekdotás könyvében beszámol arról, hogy Mátyás király környezetében, asztalánál gyakran hangzottak fel ilyen magyar nyelvű hősi énekek. Bonfini is

feljegyezte történeti munkájában, hogy a kenyérmezei nagy győzelem után (1479) már a helyszínen keletkezett ének a katonák ajkán” (179-180. old.).

Az első, egészében fennmaradt történeti énekünk a Szabács viadala (1476), amely „egyelőre teljesen társtalanul áll középkorvégi költészetünkben.” Mintegy fél évszázad múlva, az 1500-as évek első harmadában aztán megjelennek a históriás énekek, amelyek „... nemcsak a történeti, hanem a novellisztikus, regényes, mesés, mondai, sőt vallásos, bibliai elbeszélő témájú éneket is jelentette. Ezek »virágkora« az 1530-as évek végétől a század utolsó évtizedéig tart” (388. old.).

A történeti ének, mint jól elkülöníthető műfaj, a XVII. században is tovább él. Ezt igazolja Kádár István éneke, amely 1658-ban keletkezett. A már említett *A magyar irodalom története* második kötetében ezt találjuk: „... szerzőjét II. Rákóczi György bizalmas emberében, Ködi Farkas Jánosban keresték. Erre azonban közelebbi bizonyíték nincsen, és valószínűbb, hogy egy ismeretlen prédikátor alkotása. Ezt nemcsak az ótestamentumra való tudákos hivatkozásai bizonyítják. (...) E verseknek általában azonos a

szerkezetük: lírai bevezető után a szomorú esemény elbeszélése, majd a hős búcsúszavai. (...) Ilyenkor néhány szebb, bár lényegében szintén sztereotip sor tűnik élénk. (...) Különösen feltűnő Kádár István énekének hosszú utóélete: nagyszámú másolata ismeretes, a XVIII. század során számtalanszor megjelent ponyván és még a XX. században is parasztok hosszú részleteit tudták könyv nélkül” (312. old.).

S ha már szerzőként fölmerült Ködi Farkas János (17. sz.) neve, utalnunk kell a Benedek Marcell főszerkesztette *Magyar Irodalmi Lexikon* (Bp. 1963) című munka első kötetére, amelyben a következő vonatkozó adatokat találjuk: „Kádár István Rákóczi vitéz katonája volt, s 1658-ban halt hősi halált Berettyóújfalu mellett a tatárokkal vívott csatában (...) kéziratok másolatai és ponyva-kiadásai a XIX. századig sorakoznak, és hosszabb-rövidebb részletei a nép ajkára kerültek. Egyik sora („Fölemelé Kádár szemeit az égre”) szállóigévé lett” (691. old.).

Nagyon figyelemre méltó megjegyzés a „részletei a nép ajkára kerültek.” Csanádi Imre—Vargyas Lajos: *Röpiülj, páva, röpiülj* (Bp. 1954) című népballada válogatásban megjelent az erdélyi Kászonújfaluban lejegyzett változat, a következő megjegyzéssel: „A kászonújfalusi változatban — mint az gyakori a hagyományban — csak néhány megkapó drámai és lírai strófa maradt meg, a többit a népi emlékezet kiostálta. Ennyiben »alakított« rajta a kétszázötven éves hagyomány, ennyiben »népi«”. Amellett egyes formulái (utolsó versszak) más népi énekekkel is egyeznek” (491. old.). Ugyanitt említi a címszó megfogalmazója, hogy a história „számos változat-

ban maradt fenn, főleg Erdélyben, de kivételesen a Dunán túl is.” Erdély, főleg a Székelyföld nagy megőrző szerepe históriánk esetében is igazoltnak látszik.

A históriás ének mostani kiadásának alapja az egyik XIX. század eleji ponyvakiadás, amely a Maros megyei Kibédén bukkant elő az 1970-es évek elején. Özvegy Madaras Sándorné Szabó Julia őrizte meg Kosa Márton kéziratot daloskönyvével és a Szilágyi és Hajmási történetet feldolgozó ponyvakiadvánnyal együtt. Ez utóbbi töredékes. Azóta a három anyag birtokosa vagyok. A Kádár-história pontos címe: *Vitéz Kádár Istvánnak históriája, mely az ő fegyver-viseelésének végső részét foglalja be, és mostan e kis formában, az új dolgoknak olvasásába gyönyörködőknek kedvéért újonnan kinyomtatott.* Nagy-Váradon. A kiadvány csakugyan kisformátumú, a nálam lévő példány magassága 15,8 cm (a felső széléből talán levágtak), szélessége pedig 10 cm. Négy levélből áll, tehát nyolc oldalas. Az első oldal a címlap szerepet tölti be, itt van a cím és a kis illusztráció, a második oldal üres, a szöveg a harmadik oldalon kezdődik. Nincs oldalszámozva. Egykori legelső kibédi tulajdonosának ismerjük a nevét, ugyanis fekete tintával a következő bejegyzés olvasható az első, illetőleg a nyolcadik oldalon: Szabó Josef vet(t)e ezt a históriát az 1846 ba december 26 ik. áldás édes szen(t) úr isten melj. Mindenképpen a megőrzőnek, Madaras Sándorné Szabó Julának lehetett az egyik őse.

Nem mulaszthatjuk el közölni a história népi dallamát, melyet Bartók Béla rögzített a csíkvármegyei Csíkjénőfal-

ván 1907-ben. Ezt Kodály Zoltán: *A magyar népzene* (A példatárt szerkesztette Vargyas Lajos. Bp. 1969. Negyedik kiadás) című kötetben találtunk meg (351. számú ének. 250. old.). A dallam után mind a négy, Bartók által leírt versszakot közöljük, szerény szövegbe-
li „modernizálással”. Mindössze a két-
pontos, rövid é (ë) betűt mellőztük,
mint lokális nyelvjárási sajátosságot.

Különben jelezzük: a teljes szövegben is „olvashatóbbá” tettünk egyes szava-
kat (lessz = lesz, melly = mely stb.).

Az egykori históriát most azzal a
hittel bocsátjuk ismét útjára, hogy bi-
zonnyal a mai olvasó is ráérez az egy-
kori vitézi virtus különleges szépségé-
re, fölemelő jellegére.

Ráduly János

Vitéz Kádár István históriája

Szörnyű nagy romlásra készült Pannónia,
Kinek, mint tengernek, megáradott habja,
Sok búnak, bánatnak környülvette árja,
Mert a vitézeknek esett ma egy híja.

Nem illik a vitézt nekem elhallgatnom,
Sőt méltó Kádárról bölcs verseket írnom,
Elsőben szent írást kell ezekre hoznom,
S azután a romlott magyar népre szabnom.

Olvassuk ama nagy ó testamentomban,
Kevés nép maradott sokszor Zsidóságban,
Mert fogva tartattak Babilóniában,
Sok zsidó vitézek estek el a harcban.

S az Isten ládáját egyszer el is nyerték,
Hofnist és Fineást mikoron megölték,
Mikor Éli papnak e dolgot megvitték,
Rút halállal megholt: székéből kiesék.

Nem így van e dolga jó Magyarországnak,
S abban nevedett vitézlkő Kádárnak,
Mássa volt, higyjétek, Hektornak, Jóábnak,
Oltalmazója volt Kádár ez országnak.

Hektor is valamíg Trójában láttaték,
Addig a város is épen megtartaték,
De mihelyen Hektor nyaka elmetszeték,
Mindjárt a várost is pogány keze bírék.

Azt reményli vala róla immár szívünk,
Isten után hogy ő lesz egyik védelmünk,
Bástyánk, erős tornyunk ő lészen minékünk,
De jaj, mint csalatott szerelmes nemzetünk.

Teljes életének dicséretes napja,
Mert a szegényeket soha nem rontotta,
Ha más rontotta is, Kádár oltalmazta,
Felelhetsz, a föld s ég annak bizonyága.

Elhagyá érettünk a Félöldnek pártját,
Hogy hallá itt alatt magyarok romlását,
Felköté érettünk Kádár István kardját,
Óh, jaj, mely kevésé forgatá szándékát.

Mely imé hirtelen esék változása,
Midőn küldék őtet Papolcz oltalmára,
Újfaluhoz gyüle tatárok tábora,
Ott leve Kádárnak utolsó csatája.

A sereget pedig fennszóval biztatja,
Mondván: vágjuk által a tatárt a síkra,
Ezentúl Páczinak elérkezik hada,
Újfalunak is majd megsegít hadnagya.

Rába vizén mindjárt több tatár érkezik,
Kádár vitéz módra vélek megütközik,
Hátul a seregek eszekbe nem vették,
Hogy másutt a vizen több tatár érkezék.

Felemelé Kádár szemeit az égre,
Mondván: Uram Jézus! Légy segítségemre!
Nosza jó katonák, harcoljunk két kézre,
Mert nem látok embert jönni segísége.

A zászlótartónak felszóval kiálta:
Vidd el fiam, vidd el a zászlót más útra!

Hogy el ne vesszen mind Urunk kedves hada,
Mert Magyarországért meghalok én még ma.

Kiontom véremet én szegény hazámért,
Ezenről meghalok kedves nemzetemért.
Nem szánok érette bizony ontani vért,
Mert én a Krisztustól veszek jutalmat s bért.

Tatár a nyilvesszőt mint pelyvát úgy szórja,
Mégis ugyan villog, forgódék két karja,
Hétszer a táboron magát általvágja,
Néz az ellenség is, dolgait csudálja.

De hogy fárasztatott nyilak erejével,
Mégis mind halálig hegyes törrel öklel,
Leomlik a tatár előtte sereggel,
Azért búcsúzását bízta rám ily renddel:

Elsőbben végbéli szíves akaróim,
Füleki, Pápóczi, Szécsényi rokonim,
Nógrádi, Palánki, Gyarmati társaim,
Díós György, Olnadi, Szedrei barátim,

Kikkel az alföldön sokat sanyargottam,
Sok deret, hideget, meleget kóstoltam,
Sokszor a tatáron szerencsét próbáltam,
Már Isten hozzátok, tőletek megváltam.

Végekben lakozó sok főkapitányok,
Kik engemet kinccsel gyakran ruháztatok,
A kincsért én tőlem törököt vártatok,
Már elmúlt, én tőlem többet nem várhattok.

Széki Péter, aki buzgó szeretettel
Úgy voltál én hozzám, mint test a lélekkel,
Megbocsáss az egész Pápóczi sereggel,
Ha voltam hozzátok valami vétséggel.

Mint jó atya magzatit, engem úgy szeretted,
Hibás dolgaimról gyakran megfeddettél,
Sok jó akarattal voltál mint lehettél,
Isten boldogítson, engem megbecsültél.

Vigy János, Bezeréd vitéz kapitánya,
Kik én életemnek voltatok hasznára,
Látjátok, halálnak akadtam horgára,
Titeket is hívlak lelkem oldására.

Mezei hadaknak fő előjárói,
Urunk mellett holtig forgodó urai,
Hajdú városoknak kapitány hadnagyi,
Mind megbocsássatok urunk sok hadai.

De addig, amidőn köztetek lakhattam,
Számptalan csatákban véletek forgottam,
Hogyha személytetek miben megbántottam,
Megbocsássatok, mert gyarló ember voltam.

Nagyságos, nemzetes édes fejedelem,
Kinek hópénzével keveset élhettem,
Nagyságod megvallá bizonynal én tőlem,
Azért nagyságod is megbocsásson nekem.

Ha én az országért nem vitézkedhetem,
Erről mind az egész sereget követem,
Nagy hatalmas Istent azon mindég kérem,
Vitézeket adjon jobbakat helyettem.

Jó vitéz barátim! Ha néktek vétettem,
Nem akaratból is ha kit megsértettem,
Ellenségnek földén véletek hogy túrtam,
Megengedjete, ha ti nektek kárt tettem.

Immár jó vitézek, az Istenre kérlek,
Hogy amint én éltem, ti is úgy éljete,
Sok szegény árvákon essék meg szívetek,
Ne légyen a magyar soha ellenségetek.

Hogy ha valakitől valamit elvettem,
Vagy ha szegényeken erőszakot tettem,
Bátor holtom után légyen átok nevem,
És Isten előtt is adjon számot lelkem.

Ezzel is én bizony méltán kérkedhetem,
Hogy én a Krisztustól drága hópénzt vettem,

Melynél soha többet nem várhat én lelkem,
Hóról óra nem fogy már az el én tőlem.

Hol a szent gyűrűket ujjaimba rakták,
És a szent koronát a fejembe nyomták,
Lelkemet a Krisztus székébe állíták,
Szent szent kiáltással nevemet felírták.

Szabó Pál, szerelmes édes kenyeresem,
Kit a hadnagyságra jó szívvel emeltem,
Tedd a sírba, kérlek, meghidegült testem,
Honnan előkéri Krisztus, én elhiszem.

Mely nehezen esik tőled megválásom,
Azt meg nem mondhatom, mert nincsen szólásom,
Nem lehet te veled tovább maradásom,
Mert Krisztussal leszen mennyben én lakásom.

Nem kérlek, engemet hogy vigy messze földre,
Ama cifra pompás temető helyekre,
Hanem hol kiomlott testemnek a vére,
Ott legyen csak közel eltemető helye.

Ámbár a vadak is testemet megrágják,
Hollók és farkasok testemet kiszívják,
Ítélet napjára mert előállítják,
S ama reménységre ismét feltámasztják.

Nem nyújtom már többet hozzátok szavamat,
Látjátok, holtomig tartám regulámat,
Kövessétek, kérlek, az én nyomdokimat!
Ha akartok mennyből venni koronákat.

Ez éneket aki rendelé versekben,
Vitéz Kádár Istvánt kesergé szívében,
Csak alacsony sorsú gyenge értelmében,
Ha nevét keresed, nézzed e versekben.

Dicséret, dicsőség legyen az Istennek,
Pártját fogja fel még a magyar nemzetnek,
Legyen őrizője minden híveinek,
Mondjunk dicséretet az ő szent nevének.

Sipos Erzsébet

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó termését, a *Székely Útkereső* egy évtizedet bemutató köteteit lapozgatni nem lehet betűre éhes kíváncsiság, a felfedezés vágya, a rátalálás öröme és némi megilletődöttség nélkül. Mert nem vitás: tíz év szellemi értékét összeterelni és az olvasó asztalára tenni komoly kihívás, elismerésre méltó teljesítmény a mai szűkölködő világban az anyagi megszorítások közepette. Aki erre vállalkozik, missziót teljesít.

Megkísérlem elképzelni, mit érezhet most az együttgondolkodó szerkesztőgárda, a tehetséggel megáldott belső és külső munkatársak, mindenekelőtt pedig az író és költő Beke Sándor, aki főszerkesztőként, kiadóként egy lelkes csapat élén vállalkozott a bátor feladatra.

Talán valamennyien azt érezhetik, amit a barlangász egy-egy tüneményes szépségű cseppkő láttán, vagy a gyöngyhalász, ha felfedi előtte kincsét a

tengeri kagyló... Netán a hegymászó, amikor parányi ember létére lába alatt tudja a magas csúcsot... A magam részéről mégis a búzavető szorgalmával, az ősi rög iránti hűségével azonosítanám a munkájukat. A búzavetőével, aki a tarisznyájából szórja a magot, szíve irányából lendítve a karját az anyaföld felé. Az aratóéval, aki kaszával vág rendet a búzatengerben, miközben megszülnék karján az izmok, de el nem ernyednek naphosszat. A marokszedőével, aki lépésről lépésre kétrét görnyedve öleli magához és köti kétébe a kasza nyomán tarlóra hanyatló búzaszálakat. A kalászszedőével, aki aratás után bebóklássza a tarlót, lehajol minden ottmaradt kalászáért, tenyere kosarába gyűjti, és végül bugába köti, hogy kárba ne vesszen.

Szerintem ezt teszi a *Székely Útkereső* is, amikor menti a megmaradást tápláló kenyérnek valót, az életízű gondolatot.

ményét Reményik Sándor *Az íge* című költeményével Beke Sándor főszerkesztő, majd *Beköszöntő helyett* című cikkében így fogalmaz: „Tudjuk, hogy a lapszerkesztés egy végeérhetetlen harc. Harc a minőségért, harc az üres, fehér papírokkal, melyben van, amikor a szerkesztő nem mindig kerül ki győztesen. De hisszük, hogy győzni fogunk! S ha ez valóban így történik, tudni fogjuk, hogy nem egyedül: munkatársainkkal és támogatóinkkal, hűséges olvasóinkkal közösen győztünk. Mindannyiunkkal, akik tisztában vagyunk azzal, hogy ekképp szellemiségünk épülete csak nőni tud, nem másoknak, hanem szülőföldünknek, magunknak, és nem máshol, hanem Székelyföldön, itt, ahol őseink megtanítottak már arra, hogy történelmünket, hagyományainkat, irodalmunkat és emberi méltóságunkat kell megőriznünk. És nem akárhogyan: illő alázattal és tisztelettel.”

Erre mintegy válaszként, a fentiek megerősítését szolgálják Kovács Sándor főesperesnek, a sokáig méltatlanul mellőzött és üldözött Egyház egyik képviselőjének *A leírt szó súlya* című üdvözlő írásában megjelent sorai: „A leírt szó mindenkié kell, hogy legyen, mindenkihez kell, hogy szóljon. A társadalom minden rétege vigaszt, örömet és nyugalmat kell találjon benne. Ez az igazi célja és hivatása a betűnek, a leírt szónak.”

Nos, itt álljunk meg egy gondolat erejéig. Mert, hogy mi az igazi hivatása a betűnek, a leírt szónak, tudták azok is, akik '89 előtt szegődtek az újságírás szolgálatába, és a többség nem szolgalelkűségből, hanem elhivatottságból. És az évek során beleszerelmesedtek az újságírásba, és a mindegyre szigorodó körülmények dacára sem fordítottak hátat neki. Egyike volt ezeknek Deme János is, az egykori temesvári *Szabad Szó*, majd az *Előre* munkatársa, aki valósággal megszállottja volt a munkának és „gúzsba kötve” is megőrizte emberi tartását. Talán érthető, hogy nem tudom meghatottság nélkül olvasni a *Székely Útkereső* kollekcijában *Kétarcú esztendő* című írását, mely a '89-es decemberi események első helyszínére, a temesvári református templomhoz vezet. A sokak (főleg román nemzetiségűek) által Tökés-háznak nevezett épületnél csoportosulók között ott volt Deme János is, és bár nem tudta (honnan is tudhatta volna!), de reménykedett, hogy a láthatatlan gyújtózsínór működésbe lép. Megtörtént. Itt kezdődött a földindulás, és beleremegett az egész ország. Ezért születhetett újra a sajtó, ámde sok krónikása — köztük Deme János — ezt már nem érthette meg. Őt idézik a *Székely Útkereső* reprint kiadásában megjelent sorok: „Emlékezetes, kétarcú esztendő. Két pólusos, mely eleinte tespedt kilátástalansággal emésztett, majd viharos sodrással, fergeteges váltokozásokkal zárult, véres napokkal köszönt le.

A zszurnalisztikai tétlenség időszaka szakadt rám tavaly tavasszal, nyugdíjba vonulásom után. Csalódottan, keserű szájízzel tettem le a tollat, mert jó harminchat esztendő's sajtós pályafutásomból még fél évtizednyi olyan periódust sem tudtam megélni, mikor ezt a szép mesterséget becsülettel lehetett volna végezni. Hiába, a hazugságyártás hínárjába süllyedt Romániában a »világhírű tudósasszony« által olyannyira nyomon követett újságírásban csak a diktátor házaspár vég nélküli dicsőítésére, a fel-fújtt eredmények, valótlan vívmányok tükrözésére, megalázott népünk »boldog, megszépült életének« görcsös bizonygatására jutott hely.

Temesvár: 1989. december.

Kétarcú esztendő, melynek végén feltámadott a tenger...”

Túlzás nélkül állítható, hogy ez volt a kezdet.

A *Székely Útkereső* folyóirat, mely 1990 áprilisában jelent meg, fennállása 10. évfordulóját ünnepeelve emelt fővel búcsúzott. Ugyanis új terveket, új célokat fektetett az általa ácsolt bölcsőbe Beke Sándor főszerkesztő.

„... el kell mondanunk olvasóinknak, hogy nemcsak ünnepelünk, hanem búcsúzunk is. Ünnepelünk, de búcsúzunk... Mégis kettős ünnep számunkra ez: ünnepelünk — felemelt fejjel és búcsúzunk — felemelt fejjel. Nem az anyagi háttérre, nem nyomdai és terjesztési nehézségekre, nem a szerkesztők áldozatkész munkájának nehézségeire hivatkozva, hanem arra, hogy olvasóinkat ezentúl nagyobb terjedelmű kiadványokkal és könyvekkel akarjuk megörvendeztetni. Ezért indítottuk útjára a folyóirat jogutódját, a Székely Útkereső Kiadványok című sorozatot. (...) Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó pedig a Székely Útkeresővel párhuzamosan nőtte ki magát Székelyföld egyik szellemi műhelyévé, nyitott kaput — történelmi, néprajzi, irodalmi, művelődéstörténeti, nyelvművelési, szociológiai és gyermekirodalmi kiadványaival tarsolyában — az egyetemes igényű magyar olvasó előtt.”

Így vallott *Ünnep és búcsú, avagy egyik kezünkben zászló, a másikban penna* című írásában Beke Sándor főszerkesztő.

Beke Sándor:

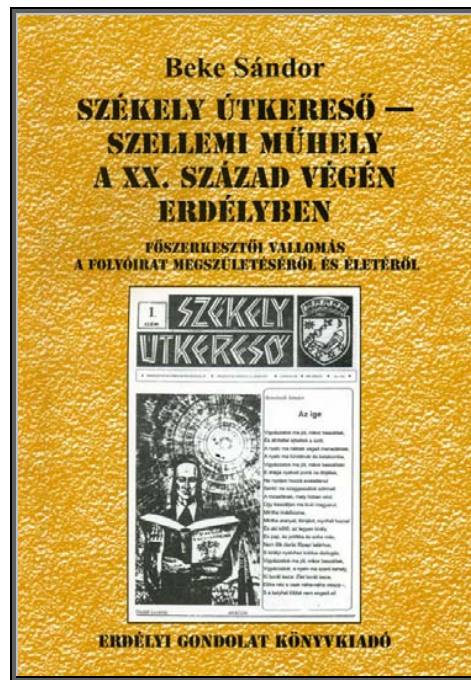
SZÉKELY ÚTKERESŐ — SZELLEMI MŰHELY A XX. SZÁZAD VÉGÉN ERDÉLYBEN

Főszerkesztői vallomás a folyóirat megszületéséről és életéről

A főszerkesztői vallomás a folyóirat megszületéséről és életéről (*Székely Útkereső — szellemi műhely a XX. század végén Erdélyben*. Főszerkesztői vallomás a folyóirat megszületéséről és életéről. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2007) egyben része Beke Sándor életrajzának is. Benne visszapergeti az időt, megidézi a szülővárost, Brassót, majd felvilantja a kolozsvári „pásztortüzeket”, végül pedig fészket rak az „ideiglenes” álmásnak indult, ám az álmait valóra váltó Székelyudvarhelyen.

Részlet a főszerkesztő visszaemlékezéseiből: „A Székely Útkereső akkor jött létre, amikor az 1989-es eseményeket követő napokban egyik napról a másikra decentralizálódott a sajtó és könyvkiadás, amikor az erdélyi magyar írástudók »elmozdították« opusaikat a monopolhelyzetben tetszelgő nagy szellemi és kulturális központokból az addig provincializmussal vádolt, de »feltámadt« és megelevenedett peremvidékek és végvárok újonnan született »szellemi aranybányái« felé.”

Az induló lap első lépéseit felidézve, munkatársait név szerint megemlítve, a főszerkesztő sajtótörténelmet ír, és tisztelettel adózik a kezdőknek. Szép gesztus.

„Amikor az első szám tiszteletpéldányait egy székelyudvarhelyi rendezvényen átnyújtottam a résztvevőknek, hárman kerestek meg. Azt kérdezték: írhatnának-e ebbe a folyóiratba? Egyed Ákos, Nagy Olga és Benkő András volt a három jeles tudós, akik ezután állandó munkatársai lettek a Székely Útkeresőnek. (...) Az első szám megjelenése után írásaival kereste fel a szerkesztőséget és állandó munkatársul szegődött Penckófer János Kárpátaljáról, Lendvay Éva, Szenyei Sándor Brassóból, Bakay Kornél, Balázs Géza, Gyárfás Endre, Nagy Gáspár, Páll Szilárd Budapestről, Barabás István, Cseke Gábor, Éltés Enikő Bukarestből, Nagy Irén Csíkszentdomokosról, Forró Miklós, Kardalus János, Kelemen Katalin, Szócs János Csíkszeredából, Cseh Károly a magyarországi Halmajról, Liszka József a szlovákiai Köbölkútról, Tankó Gyula Gyimesközéplekről, Ábrahám János, Balogh Edgár, Cseke Péter, Csomortáni Magdolna, Ferenczi István, Fodor Sándor, Gábor Dénes, Imreh István, Jancsik Pál, Marton Lili, Murádin László, Tőkés István Kolozsvárról, Papp Attila Margittáról, Barabás László, Gergely Róza, Tóth István Marosvásárhelyről, Hajdú Gábor és Horpácsi Sándor Miskolcra, Dánielisz Endre Nagyszalontáról, Fábián Imre, Gittai István, Jakobovits Miklós, Pataki István, Szűcs László Nagyváradról, Mészely József, Veress Dániel és Zsigmond Győző Sepsiszentgyörgyről, Gálfalvi Sándor, Fekete János és Fülöp Lajos Székelykeresztúrról, Bálint László és Balázs Dénes Székelyszentlélekről, Ferenczi Géza, Hubbes Éva, Lőrincz György, Lőrincz József, P. Buzogány Árpád, Szabó Barna, Vofkori

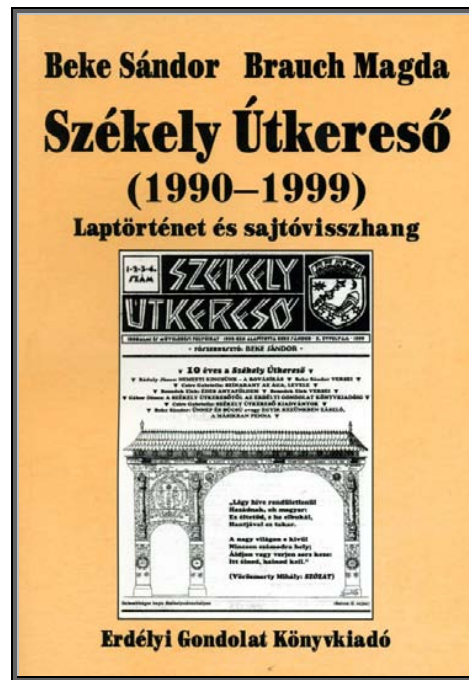
György és Vofkori László Székelyudvarhelyről, Deme János Temesvárról, László László Zilahról, Csihák György Zürichből. És a szerkesztők (Balázs Dénes, Csire Gabriella, Csomortáni Magdolna, Deák Zoltán, Gyöngyössi János, Kelemen Katalin, Kozma Mária, Lőrincz József, Pálhegyi Pál, Páll Szilárd, Ráduly János, Róth András Lajos), akik bíztak abban, hogy a művelődési lap erkölcsi tisztasággal vészeli át a nehézségeket, és ez lett számukra az egyetlen mérce. E célkitűzések jegyében álltuk a sarat és hajtottunk fejet minden megjelent lapszámunkkal népünk előtt. Meggyőződésemm, hogy akkor tettük ezt, »itt és most«, a jelen politikai és gazdasági helyzetben, amikor a szellemi útkeresés az erdélyi magyarság föleszmélésével, új művelődési törekvéseivel találkozott.”

Beke Sándor — Brauch Magda:
SZÉKELY ÚTKERESŐ (1990—1999)
Laptörténet és sajtóvisszhang

A *Beke Sándor — Brauch Magda: Székely Útkereső. Laptörténet és sajtóvisszhang* (Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008) című kötet *az igényes megszólalás, az őszinte vallomások kötete*. Ezt a dőlt betűs, egyetlen rövid mondatot írtam ceruzával a fehérén hagyott utolsó lapra a közel 400 oldalas kiadvány elolvasása után. Tanítóképzős koromból hoztam magammal azt a szokást, hogy dióhéjban megfogalmazzam, lejegyezzem véleményemet egy-egy elolvasott könyvről, és ma sem találok gyermetegnek, haszontalannak, mert a régi, úgymond kötelező házi olvasmányok ilyen formában történő „jellemzésének” igenis megvolt a maga szerepe, üzenete. Amolyan „könyvjelzőként” szolgált, keretbe foglalta a mű mondanivalóját, és nem utolsósorban életközelsébe hozta a szerzőjét.

A *Székely Útkereső* folyóirat tíz esztendő alatt megtett útját és a sajtóvisszhangját taglaló kötetben őszinte írásokat talál az olvasó Beke Sándor főszerkesztő és Brauch Magda tollából, melyhez Barabás István írt bevezető tanulmányt.

„A Székely Útkereső színrelépésének jelentőségét csak abban az esetben tudjuk méltányolni és sikerét indokolni, ha tartalmát a korabeli romániai valóság függvényében vizsgáljuk. Hogy ezzel mit akarok mondani, jobban megértik azok az olvasók, akik átérték a diktatúra utolsó éveinek féktelen románosítási politikáját, könyörtelen cenzúráját. (...) Ha ilyen szempontból vizsgáljuk a szerkesztői koncepciót, túlzás nélkül állapíthatjuk meg, hogy az első lapszámok valósággal sokkolták az olvasók táborát, a szó pozitív értelmében” — írja Barabás Sándor, majd így fejezi be tanulmányát: „... nyugodt szívvel mondhatjuk: e fórum az egyetemes magyar művelődéstörténet részévé vált, megtalálta tehát azt az utat, amelyet tíz éven át nemzete iránti felelősségtudattal keresett.”

Az itt és most azonban nem jelentett aranykalitkát, önelégültséget, a szellem szárnyalni kívánt... Új célkitűzéseiről így vall a lapvezető: „A folyóirat utolsó száma 1999-ben látott napvilágot. A Székely Útkereső »terjeszkedési« szándékát már idejében jelezte a szerkesztőség: első alkalommal, az 1991-ben alapított és ugyanebben az évben első kiadványát megjelentető Székely Útkereső Kiadványok című sorozat beindításával, melynek égisze alatt 1998 után több nagyobb lélegzetű kiadványt tett le az olvasó asztalára, majd az 1991-ben alapított és első-sorban a Székely Útkereső munkatársi gárdáját foglalkoztató Erdélyi Gondolat Könyvkiadó létrejöttével.” Majd így fejezi be írását: „Kívánjuk, hogy az általunk kitaposott »ösvény« országúttá szélesedjék minden olvasónk, szerkesztőnk, munkatársunk előtt, és vezessen el mindannyiunkat az erdélyi magyar szellemiség képviselőiként Európa kivilágított útjai felé.”

Lapismertetés, műelemzés, bel- és külföldi sajtóviasshang alcímet viseli Brauch Magdának *A Székely Útkereső évtizede (1990–1999)* című átfogó tanulmánya, melyben figyelő szemmel pásztázza és értő alaposággal elemzi a folyóirat különböző évfolyamainak anyagát. A megjelent hosszabb tanulmányok, esszék, cikkek zöme történelmi témához kapcsolódik — írja —, és külön fejezetet szán a kisebbségi sors, a nyelvművelés, a néprajz- és folklórkutatás, a zene és képzőművészet, a vallásos tárgyú cikkek és költemények, a szociográfia és pedagógia témakörében megjelent írások, valamint interjúk elemzésének.

„A Székely Útkereső tíz évfolyamának a feltérképezése — természetesen — a teljesség igénye nélkül történt, és így akaratlanul is magában hordozza a szubjek-

tivitas veszélyét. Talán mégis sikerült felmutatni a rangos folyóirat életképességét, értékeit, rámutatni igényes sokoldalúságára. Bár mindenekelőtt — mint a folyóirat címe is jelzi — a székelységhez szólt, ezen túlmenően volt mondanivalója minden magyarul beszélő, anyanyelvét szerető olvasó számára” — summázza *Következtetések* címszó alatt elemző tanulmányát Brauch Magda.

A továbbiakban a kötet a *Székely Útkereső* és a *Székely Útkereső Kiadványok* sajtóvisszhangjából ad ízelítőt. Számos hazai és külföldi lap figyelt fel a *Székely Útkereső*re, üdvözölte születését, méltatta törekvéseit és követi továbbra is az útját. *A Hét*, a *Művelődés*, a *Bihari Napló*, a *Custos Kiadó*, a *Családi Tükör*, a *Romániai Magyar Szó*, a *Szabadság*, a *Népíjság*, az *Erdélyi Napló*, a *Háromszék*, a *Hargita Népe*, a *Korunk*, a *Nyugati Jelen*, a *Valóság*, a *Helikon*, a *Keresztény Szó*, a *Látó*, a magyarországi *Havi Magyar Fórum*, a *Honismeret*, a *Könyvvilág*, a kanadai *Encyclopaedia Hungarica*, a *Nyugati Magyarság* — csak néhány kiadvány neve a hosszú sorból. A szemelvényeket válogató és összeállító Beke Sándor egyaránt helyt ad a derűlátó, biztató soroknak csakúgy, mint a kritikus kicsengésű véleményeknek, bizonyára tudja, hogy ez is, az is útkereső céljait szolgálja. A sok szem többet lát alapon megfogalmazott lapvélemények tárgyilagos megítélése, a szervezés megannyi gondja, a lapkiadói tevékenység anyagi súlya, felelőssége mind ott van az úti-poggyászbán, és a jelek szerint az íróember, a szerkesztő, a könyvkiadó Beke Sándornak van hozzá ereje, hogy elbírája.

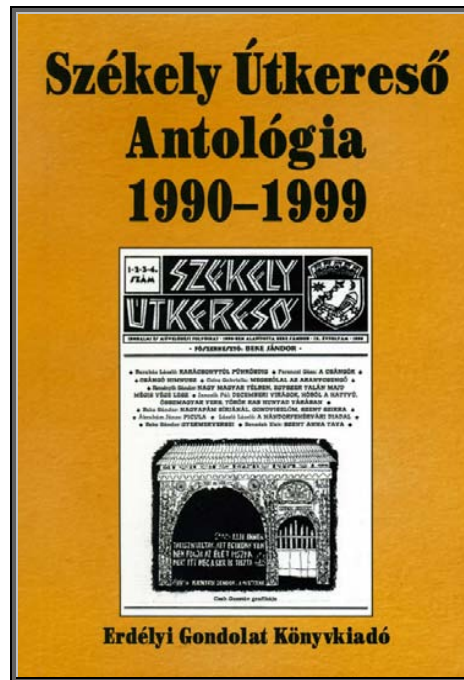
SZÉKELY ÚTKERESŐ ANTOLÓGIA

1990—1999

Válogatás a Székely Útkereső 1990—1999-es évfolyamaiból

A folyóirat 1990—1999 között megjelent számait lapozta át, ott megjelent klasszikusok hagyatékából és kortárs szerzők műveiből válogatta, állította össze a *Székely Útkereső Antológia. 1990—1999*. (Válogatás a Székely Útkereső 1990—1999-es évfolyamaiból. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008) című antológia anyagát Brauch Magda. Hozzá a bevezető tanulmányt is ő írta, és benne felkészítette az olvasót egy kellemes élmény befogadására, arra, hogy mit várhat e kötettől: himnuszok, versek, szép-próza, cikkek, tanulmányok, esszék... — ígérte.

Gazdagok vagyunk. Egy egész kincsesbánya a miénk, mely anyanyelvünk értékeit őrizgeti, abból építkezhetünk valamennyien. Ezt tette tíz esztendőn át a *Székely Útkereső* folyóirat is. A 2008-ban Brauch Magda szerkesztésében megjelent antológiában, minden fejezeten belül betűrendben következnek az elmúlt századok, és a hozzánk közelebb eső évtizedek maradandót alkotott klasszikusai, neves tollforgatói, Apáczai Csere Jánostól napjainkig.

Nemzeti létünk írott bizonyágai, népünk istenhitének tanúságai, mindennapi imádságai, a himnuszok nyitják az antológiát, és ez az elsőbbség — gondolom — annak is tulajdonítható, hogy évtizedeken át tiltott volt ez a műfaj. Nem láthatott nyomdafestéket, nem hangozhatott el ünnepeinken, legfeljebb újévköszöntés alkalmával családi vagy megbízható baráti körben, akkor is halkán, mert a falnak is füle volt... De minek ezt utólag bizonygatni, mindannyian átéltük, megszenvedtük himnuszaink számkivetettségét. És most, itt az élő bizonyág: a 18. századi néphimnusz, a *Boldogasszony anyánk*, a *Szent István királyhoz* című, az ősi *Székely himnusz*, a *Csíkсомlyói Mária-siralom*, a *Székely himnusz* rövidebb és hosszabb változata, a *Csángó himnusz* — valamennyi a *Székely Útkereső* folyóirat oldalairól csokorba kötve, az antológiában köszön ránk.

Ha azt mondom: hiánypótló, keveset mondtam. Erőtlen kifejezés ez ilyen ajánlékra. Szívem szerint odakívánom minden szülő könyvespolcára, de főleg azokéra, akik magyarul sem tanították meg imádkozni gyermekeiket az évek során felemás-sá lett családban... De még most sem késő! Az antológia nagyrészt pótolná a mulasztást. Segítene ebben a számos itt közölt vers is, köztük a *Gondviselőm* című, mely közvetlen egyszerűséggel buggyan ki Beke Sándor költői tollából:

„Köszönöm Néked
azt az egyszerű
esti imát,
amit eszembe juttattál,

köszönöm Néked,
Uram,
ezt a fennkölt ébrenlétet,
a meghitt beszélgetést
köztem és Közted,
köszönöm az utat,
melyen találkozhattam
Veled,
a fényt is köszönöm,
Istenem,
fohászom fölött
a csillag-aurát,
melyet Te adtál nekem
mindörökre...”

Vagy Babits Mihály *Karácsonyi ének* című költeménye, mely kézen fogva jár Benedek Eleknek a *Húsvéti ének* címet viselő szép, rímes soraival, emlékidéző, pici gyertyákat gyújtva a lelkünkben. Nagy Irén *Csángóasszony a búcsún* című verse a vigaszt kereső élő áhítat, a hit tiszta megélésének a megszólaltatója, és olvasás közben magunk is elhisszük, látni véljük, hogy könnyezik a Szűzanya.

Mélyről fakadnak ezek a szavak, fohásként a templomban bárki elmondhatná.

Az Antológia *Széppróza* címet viselő fejezete a szó valós értelmében „válogatott” olvasnivalót kínál. Tizenhat szerző műve — elbeszélések, regényrészletek, önéletrajzi jellegű vallomások — kap helyet a gyűjteményben, és legtöbbjük a történelem egy-egy szeletkáját, illetve megélt személyes eseményt dolgoz fel. A legrégebbi írások Kölcsey Ferenc munkáiból válogatott részletek, továbbá szemelvények Benedek Elek *Édes anyaföldem* című könyvéből, a nagy polihisztort, Brassai Sámuel *Egy öregúr baktat* című regényének részletében hozza közel az olvasóhoz Mikó Imre. A II. világháború témájával foglalkozó művek közül talán a legmegrázóbb Cseres Tibor *Vérboszú Bácskában* című regényének részlete — *Még egyszer Bezdánról* —, melyből kisebbségi sorsunk jajkiáltását halljuk: „Két óra körül kezdtek bennünket összeteregni, ránk irányított gépfegyverekkel, három óra tájban félreverték a harangokat, és akkor kezdték őket lelővöldözni. Édesapám is az elsők között lehetett. (...) Hogy mért, azt soha nem tudtuk meg, csak gondoljuk, hogy Tito partizánjai meg akartak szabadulni a magyar férfiaktól. (...) A papok, a plébános által készített összeírás 183 Bezdánban előkerült holttestet számolt össze. Ebben az összegzésben nincsenek benne a Zomborban elpusztultak. Némely makacs emlékezők szerint 1944 ősze 350 bezdáni áldozatot szedett.”

Valóságos történetet, édesanyja emlékeit osztja meg az olvasóval Forró Miklós *Kopjafa a messzi idegenben* című írása, mely nem mindennapi események tükrében láttatja egy, a II. világháború után határon túlra szakadt, majd ismét visszatért család életét. A fiú — egy mai fiatal — súlyos traumaként éli meg, hogy az édesapja sírját jelző kopjafának nyoma vész az idegen földön, mert az ott élőknek nem jelent semmit az anyaföldet idéző jelkép. E sorok láttán akaratlanul is felsejlik az olvasóban Márai Sándor jóslata, mely szerint a messzi földre szakadt magyarok fejfájára írt névről lemarad az ékezet...

Derűsebb hangvételű Csire Gabriella *Megszólal az aranycsengő* című karcolata, mely a gyermekkor egy boldog karácsonyi emlékét villantja fel. Annyira valóságos, annyira mai ez a történet, hogy akár rólunk is írhatta volna ezt a szentesti pillanatképet.

Lendvai Éva *Kövek között* című önéletrajzi ihletésű írása a „felemáság” érzését ecseteli: „Kilencedik életévemben fejeződik be a második világhábrú, de csak homályos emlékeim vannak róla. (...) Eszmélésem idejére már kitört a béke. A háború talajában fogamzik meg viszont egész életem, ebből a nyomasztó televényből növekszem. Megdőlt egy rendszer, másik váltja fel — az, amelyben serdülőből felnőtté válok majd, de amely már nem tud rám formálólag hatni. (...) Így nőök bele egy olyan világba, amely soha nem válik majd igazi otthonommá: zsidónak keresztény vagyok, kereszténynek zsidó; magyar, de román nyelven tanuló, a román szellemiség iránt egyenlő mértékben érdeklődő, szászokkal barátkozó, németül, angolul, franciául is tudó, igazából mindig mindeütt idegen.”

Ezzel az emberi sorsokat meghatározó, olykor megpecsételő életérzéssel a szerző nincs egyedül. Sokan mondhatnák manapság: „rólam is szólhatna ez a történet”.

CIKKEK, TANULMÁNYOK, ESSZÉK

Brauch Magda írja elemző tanulmányában: „Az Antológia harmadik része — természeténél fogva — a leggazdagabb. Áttekintését néhány alfejezet igyekszik megkönnyíteni.” *Időszerrű kérdések, Megemlékezések, Történelmi múlt, Népköltészet, folklór-kutatás, Nyelvészet, Zene- és képzőművészet, A Székely Útkereső tükrözése a korabeli sajtóban* — biztos útjelző mindegyik, és nem csak megkönnyíti az áttekintést, de alapos elemzéssel is szolgál. Az *Időszerrű kérdések* körébe tartozó írások általában a *Székely Útkereső* első évfolyamaiban láttak nyomdafestéket (1990–1992), ám ez nem jelenti, hogy másfél évtizeddel később veszítettek volna időszerrűségükből. Nem, mert a megmaradásnak, a nemzeti tudat ápolásának, szellemi értéink megőrzésének kérdésköre, az ezt szorgalmazó, értük csatázó szerzők a szavak erejével hatnak a köztudatra. Kardalus János *Mit jelent a székelyek útkeresése* című cikke, Róth András Lajos *Útkeresőben* című írása, Balogh Edgár, a jeles publicista *Erdélyi levél Párizsba* című cikke, Kós Károly Zágoni Istvánnal és Paál Árpáddal

együtt Trianon után két évvel írott *Kiáltó Szó* című röpirata — és még hosszan folytathatnánk a sort — megannyi történelem- és valóságismeretre épülő védőbeszéd, lelkesítő és meggyőző érv igaz ügyünk szolgálatában.

Az Antológia szerkesztői minden jelentősebb évfordulót számon tartanak, méltóképpen emlékeznek történelmünk, irodalmi és művészeti életünk nagyjaira, írásokat közölnek Benkő András, Csire Gabriella, Egyed Ákos, Csomortáni Magdolna, Fazakas István, Hubbes Éva, Imreh István, Keszeg Vilmos, Kozma Mária, Nagy Irén, Veress Dániel, Kelemen Katalin, Gergely Róza és mások tollából, életközelpbe hozva ily módon Mátyás királyt, Széchenyi Istvánt, Mikes Kelemen, Apáczai Csere Jánost, Kőrösi Csoma Sándort, Pázmány Pétert, Orbán Balázst, Makkai Sándort, Salamon Ernőt és másokat, akik maradandót alkottak, meghatározták a szülőhely, egy-egy tájegység, város arculatát.

A *Székely Útkereső* folyóirat az évek során kiemelt helyen foglalkozik a múltat idéző kérdésekkel, a nagylélegzetű történelmi tárgyú írások szerzőinek jelentős része történész, tudományos kutató, egyetemi tanár és más értelmiségi. Az Antológia jellemző részleteket közöl többek között Ferenczi István, Szőcs János, Ferenczi Géza, Fekete János, Gálfalvi Sándor munkáiból, a sok megpróbáltatást megélt csángó magyarok életéről, az 1848–49-es forradalmat követő idők székely vértanúiról, Petőfi Sándor és Székelykeresztúr kapcsolatáról, de értékes információt hordoznak Fülöp Lajos és Vofkori György a vasútépítést meg az iparosságot felvillantó írásai is.

Tanulságos és élvezetes „történelemkönyvet” kap kézhez az olvasó a *Székely Útkereső*t, illetve annak Antológiáját lapozgatva, és ugyanakkor elégedettséget, sőt, némi nemzeti büszkeséget is érezhet, mert lám, vannak, akik számon tartják, akik kimondják, megírják, amit az eltelt évek alatt nagyon szerettek volna elfeledtetni velünk a történelemhamisítók.

A népköltészet és folklórkutatás témaköréből jelentős tanulmányokat közöl a gyűjtemény, ezek ösztönzést, bátorítást is sugallnak mindazok felé, akiknek van lehetőségük a gyűjtőmunkára, ami értékmentést jelent, ugyanakkor pedig „felfedező” munkát is, hisz mint azt Nagy Olga *Gyűjtsünk népi elbeszéléseket* című cikkében leszögezi, maga a népi kultúra is állandóan változik. A mai falusi lakosok már nem a tündérmesék világában élnek, hanem a hétköznapi valóságában.

Érdeemes mindezt nyomon követni, átmenteni az utókornak.

Az Antológiában viszonylag kevés a kifejezetten nyelvészeti tárgyú közlemény — állapítja meg elemzése során Brauch Magda, és kiemeli Dánielisz Endre irodalomtörténész *Ezeréves magyar szavak* című tanulmányát és Murádin László kolozsvári nyelvész *A Homoród mentén* című, földrajzi nevekkal foglalkozó írását.

A zene- és képzőművészet területéről értő, úgy is mondhatnánk, hogy „hivatásbeli” szerzők írnak az Antológiában: Benkő András, Domonkos János, Jakobovits Miklós, Lőrincz József és a kárpátaljai Penckófer János, aki a Beregszászban élő és alkotó Benkő György festőművésszel beszélget el.

A Székely Útkereső évfolyamainak erénye az is, hogy nem téveszti szem elől a Székelyföld határán kívül élő alkotókat sem, és keresi a hozzájuk vezető utat. Róth András Lajos *Útkeresőben* című írásának sorai ezt megerősíthetik: „Útkeresésünk azon szálaknak keresése, amelyek révén önerősítést kapunk, meggyőződünk saját igazunkról, anélkül, hogy ezáltal kisemmiznénk másokat, felismerjük hibáinkat, s ezek révén még jobban megismerjük önmagunkat. Ezen a téren akad feladatunk bőven, hiszen ezáltal szívósabbá válhatnak nagy nemzetestünkkel összekapcsoló kötelékeink.”

Beke Sándor, a lap- és könyvkiadó töretlen kitartásának köszönhetően új és újabb tervek vannak születőben. „A tíz évet (1990–1999) átfogó *Székely Útkereső Antológia* bizonyosság arra, hogy a folyóirat nemcsak a mának, hanem a holnapnak is dolgozott, (...) így az erdélyi magyar sajtó értékes szellemi műhelyként marad meg a köztudatban” — írja az Antológiát bevezető tanulmányában Brauch Magda.

BECSÜLD A NÉPET!

A Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat
gyermekirodalmi antológiája.

Válogatás a folyóirat 1990–1999-es évfolyamaiból

A Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat gyermekirodalmi antológiája (*Becsüld a népet!* A Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat gyermekirodalmi antológiája. Válogatás a folyóirat 1990–1999-es évfolyamaiból. Válogatta, összeállította és az előszót írta Brauch Magda. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008) olyan gyűjtemény, amelyet szerintem minden gyakorló pedagógus ezer örömmel adna tanítványai és azok szüleinek a kezébe, mert felér a legszebb, leghasznosabb olvasókönyvvel. Gyűjtemény, melynek tematikai sokszínűsége, nyelvi gazdagsága arra ösztönzi az olvasót, hogy ne tegye le, amíg a végére nem ér. Gyűjtemény, melynek lapjain a régebbiről ismert nevek, kedves arcok mellett újakkal, kortárs szerzőkkel is találkozunk, akik — talán éppen életkoruknál fogva — még nem kerültek be az iskolai olvasókönyvekbe, de meggyőződésem, hogy a jövőben ott is elfoglalhatják méltó helyüket.

A *Székely Útkereső* folyóirat 1990–1999-es évfolyamainak szerkesztői tudták, milyen forrásból merítsenek, hogy utat találjanak a fiatal olvasókhöz. Nem lehetett ez könnyű feladat a hosszú hallgatások és elhallgattatások után, és ma sem az, mert a könyvnek riválisa támadt: a világháló. Általános panasz: „nem olvasnak a gyermekeink.”

Nos, a *Székely Útkereső* gazdag terméséből Brauch Magda nem akármilyen olvasnivalót válogatott. Az előszóban így hívja fel rá a figyelmet: „A gyermekekhez szóló irodalom — líra és epika egyaránt — nemcsak szórakoztató, hanem nevelő hatása is. A Székely Útkereső Gyermekirodalmi Antológiát elsősorban a kisgyermeknek, nagyszülőknek, tanítóknak, nevelőknek ajánljuk. Fogadják nyílt szívvel, szeretettel.”

Kiket és milyen írásokat ajánl az olvasó figyelmébe? Tíz szerzőt (életrajzi adataik ismertetésével): Beke Sándort, Benedek Eleket, Csire Gabriellát, Fábíán Imrét, László Lászlót, Marton Lilit, Nagy Olgát, Papp Attilát, P. Buzogány Árpádot, Ráduly Jánost. Az igényes válogatás során a legnagyobb székely-magyar mesemondót, Elek apót ülteti asztalfőre az antológia összeállítója. Benedek Elek műveinek közérthetősége, nyelvi kifejező ereje, közvetlensége olyan vonzerő, melynek lehetetlen ellenállni. A gyermekirodalmi antológia címadó verse, a *Becsüld a népet!* is Benedek Elek hagyatékából való, ugyanis Elek fiának írta e költeményt, és rajta keresztül minden gyermekhez szólt. Az otthon, a szülőfalu szeretete hatja át az *Itthon*, a *Húsvéti ének*, a *Búcsú egy vén körtefától*, a *Kis falumtól búcsút vettem* című költeményeit, nagyapai örömről, unokája utáni vágyódásáról a *Mióta nagyapó lettem* és az *Üres a ház, üres a fészek...* vall, szülei emlékéket pedig a *Kisbáconi temető* című vers, valamint önéletrajzi regénye, az *Édes anyaföldem* egyik itt közölt részlete őrzi. Mondafeldolgozásai közül a *Szent Anna tava*, *A kápolna harangja* és a *Csicser* található az antológiában. Mindhárom kézen fog-

ja az olvasót, hogy hazai tájakon barangoljon vele, gazdagítsa képzeletét, hasson érzelmvilágára.

Marton Lili, az író, újságíró és szerkesztő, akinek nevével az idősebb nemzedék mindig örömmel találkozott, ebben az antológiában szintén a nagy mesemondóra emlékezik *Találkozásom Elek nagyapóval* című önéletrajzi írásában. Még 1924-ben történt. „... én is ott ültem a kolozsvári Magyar Színház hatalmas nézőterén, ahol Benedek Elek, a mi drága Elek nagyapónk *Többsincs királyfi* című mesejátékát mutatták be. Azelőtt nem sokkal jelent meg egy kis versem Nagyapó lapjában, a Cimborában, amely alatt életemben először láthattam nyomtatásban a nevem.” Kis poétának szólította őt Elek apó, és arra biztatta, bárhová visz a sorsa, meséljen ő is a gyerekeknek. „Őrzöm a Cimborából kivágott nekem szóló üzeneteit, leveleit. Íróasztalomon ma is ott áll Nagyapó nekem ajánlott fényképe. Azé a kisbaconi csodálatos Mesemondóé, aki utamra indított, akinek tanítványa voltam.” Őszinte tisztelet és rajongás árad Marton Lili visszaemlékezéseiből, és az „útravalót” egész élete során megőrizte a szívében. Azért olvashattunk tőle számos meleg hangú írást az egykori sajtókiadványokban, azért születhettek meg az oly sokak által kedvelt gyermek- és ifjúsági kötetei. S hogy később a Székely Útkereső folyóiratban, majd az antológiában is találkozhatunk vele, az a szerkesztők érdeme, akik a gyűjtemény címének szellemében cselekedtek: becsüld a népet!

Hogy a közelmúlt és a jelen művelődéstörténetének, irodalmának, sajtójának jeles képviselői megszólaltak a *Székely Útkereső* folyóiratban, utólag pedig a *Becsüld a népet!* gyűjteménybe is beválogatta őket Brauch Magda, az természetesnek, elvárhatónak mondható, hisz egyesek csak az íróasztal fiókjának írhattak még nem is olyan régen. Most végre szóhoz jutottak. És milyen remek írásokkal!

Nagy Olga, az idehaza, sőt, az anyaországban is elismert író és néprajzkutató gyermekkorának egyik döntő mozzanatát idézi fel *Egy gyermekkori emlék* című írásában. Azt, amikor a templomban, zsoltárecéklés közben felismeri, hogy „jövönk Isten kezében van, csak hinnünk és bízunk kell benne.” Meg azt, hogy „mi így együtt milyen erősek vagyunk. Tartozom ennek a közösségnek azzal, hogy gyönyörű költészetét összegyűjtsem és felmutassam önmagunknak s a világnak” — jelentette ki.

Őt magát pedig „felmutatta” az olvasóknak a Székely Útkereső. A Gyermekirodalmi Antológia közli Nagy Olga *Mit tanulhattok a mesétől* című esszé-sorozatát is, amelyből rámosolyog a gyermekekre a volt falusi tanítónő, majd pedig átadja helyét a néprajzkutatónak, és optimizmust sugározva maga körül biztat, bátorít: „...a hős életében mindig befut a csoda. Valami előre nem látott. ... a csoda és a végső győzelem valahogy összetartoznak. A csodák tehát körülöttünk és bennünk vannak, csak éppen észre kell vennünk azokat. Így és ezért kell hinnünk mindig abban, hogy az ember végső célja nem a bukás, hanem a győzelem.”

A békés derűtől, az otthon meghittségétől szépül meg a gondolat, amit Csire Gabriella vet papírra *Megszólal az aranycsengő* és *Felhínci nyár* című emlékidéző írásaiban. A gyermekeknek üzen általuk, őket akarja rávezetni részben játékos, részben okos szóval arra, hogy vegyék észre: kincseket tartogat mindannyiuk számára az ünnep, a család.

„Az antológiában szereplő harmadik írása irodalomtörténeti érték. Benedek Elek születésének 140. évfordulóján (1999) *Színarany az ága, levele* címmel közöl adatokban gazdag, szubjektív hangvételű megemlékezést” — írja az előszóban Brauch Magda, és miközben szemelget a Székely Útkereső évfolyamaiban, ritkaságra bukkan. Csire Gabriella tette közzé a Székely Útkeresőben Benedek Elek 1923-ban kelt levelét, amit a bräilai magyarokhoz írt és *Gyertyafény* című folyóiratukba verset is küldött: *A Megváltó* címűt, melyből a szórványvidék jajsza hallszik ki.

A Székely Útkereső Gyermekirodalmi Antológiája válogatást közöl a folyóiratban megjelent kortárs szerzők kicsinyeknek írt legszebb verseiből, amit csak üdvözölni lehet, hisz a jó gyermekverset sokáig nélkülözte az iskola. (A hangzatos, dicsőítő strófák nem sorolhatók ebbe a kategóriába!) Fábíán Imre, Papp Attila, P. Buzogány Árpád, Ráduly János versei játékoságukkal, szép természeti képeikkel hatnak a gyermeki fantáziára. Beke Sándor, a *Székely Útkereső* főszerkesztője számos gyermekverskötet szerzője: *Kezemben jégvirág*, *Hajóval a Déli-sarkon*, *Bobókás ábécé*, de a felnőtteknek írt verseskötetei is tartalmazznak gyermekkori témát vagy élményt nyújtó költeményeket, melyek gyermek- és ifjúsági irodalmi gyermekcsemegének is számítanak (*Adventi koszorú*, *Elmaradt imák*, *Fehér tulipánok*, *Mosolygó oroszlánok*, *Bodzafa virága*, *Álom a Titanicon*). Róla, a költőről írja elemzésében Brauch Magda, hogy noha a szabadvers formát kedveli, a gyermekversekben inkább a hagyományos, a könnyen megtanulható és szavallható versformát műveli. Az *Elek apó meséje*, *Olivér verse*, *A homokóra*, *A pulyka*, *Előttem a földgömb*, *Ha megáll a falióra* — hat olyan vers, melyek mindegyikéből visszaköszönnek saját gyermekkori élményei, nagyapó, nagyanyó, kötődése a családhoz, a szülőföldhöz.

A nándorfehérvári diadal címmel történelmi eseményről ír a *Székely Útkereső*ben László László tanár és történész, és meggyőződéssel mondhatjuk, hogy ugyanakkor történelemórát tart a gyermekeknek, és nem csak nekik. Mert ugyan ismeri-e mindenki, honnan ered a déli harangszó története, hogy az előzményekről már ne is beszéljünk!

Csak ismételni tudom: a Székely Útkereső Gyermekirodalmi Antológiája gazdag, színes „olvasókönyv”, gyermek és felnőtt kezébe való. És aligha éri be első olvasással az, aki szomjas a tiszta forrásvízre, szereti az igaz mesét.

AZ ÉLŐSZÓ DICSÉRETE

Kritikák, recenziók, beszélgetések a Székely Útkereső hasábjain

Az élőszó dicsérete című *Kritikák, recenziók, beszélgetések a Székely Útkereső hasábjain* című alcímet viselő kötet (Válogatta, szerkesztette, a kötetben szereplő írások jegyzékét, a könyvészetet és a Székely Útkereső repertóriumát összeállította Beke Sándor. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008): közelkép — a szókimondás kötete. Ez a vélemény szinte ösztönösen fogalmazódik meg, miután átlapoztam, átolvastam a Beke Sándor válogatta itt megjelent írásokat, és igazoltnak, sőt, jogosnak érzem, hogy könyv alakban is megjelentette azokat. A *Székely Útkereső*-ben ugyanis tíz esztendő alatt felgyűlt annyi érték, hogy arról szükséges érdemben szólni, legyen az a dicséret vagy bírálat hangja. Annál is inkább, mivel „Az 1990-ben Beke Sándor által indított, szerkesztett folyóirat évfolyamai mára kordokumentumok” — szögezi le tárgyilagosan a kötet előszavában P. Buzogány Árpád. Nem utolsósorban pedig szűrője, irányadó eszköze az eredményes folytatásnak.

Igazat szólni nem mindig veszélytelen. Megtapasztalták ezt sokan, főleg azok, akiknek már betörték érte a fejét. Éppen a tollforgatók ne tudnák?

A kritikákat, recenziókat, beszélgetéseket magába foglaló kötet, *Az élőszó dicsérete*, cáfolata annak az „átkosban” közzsájon forgó ítéletnek, miszerint hazudik az újság.

Az 1990-ben megszülető *Székely Útkereső* évfolyamaiban — hála szerkesztőinek — olyan írások láttak napvilágot, amelyek farkasszemet néztek a hazugsággal. „Számos olyan munka jelent meg — szépirodalmi alkotások, tanulmányok —, amelyek jó ideje az alkotói meg szerkesztői asztalok fiókjában lapultak, és nem is mindig jobb sorsra várva. Lapok, folyóiratok hasábjain, vagy éppen önálló kötetekben jutottak el az olvasóhoz, ahhoz az olvasóhoz, aki az újonnan megismert, megismerhető hírek, adatok tömkelegében összezavarodva jogosan éppen a szakemberektől, kritikusoktól várt eligazítást. Éppen ezért tartották fontosnak a szerkesztők, hogy ez a műfaj állandóan jelen legyen a Székely Útkeresőben” — állapítja meg P. Buzogány Árpád *Az élőszó dicsérete* kötet előszavában, melynek már a címével — *Könyvbe vetett hittel* — üzeni, hogy csakis így érdemes: hittel, bizalommal.

A *Székely Útkereső* hasábjain főleg az Ábrahám János, Balla László, Beke Sándor, Bodor Ádám, Cseke Péter, Cseres Tibor, Csiki László, Kántor László, Kercsó Attila, Kristó Tibor, Komoróczy György, Lőrincz György, Markó Béla, Nagy Irén, Nagy Olga, Nagy Zoltán Mihály stb. nevével jelentek meg kritikák, ismertetők, és az ezekből utólag válogatott, szerkesztett gyűjtemény (*Az élőszó dicsérete*) egyben keresztmetszete is annak a korszaknak — véleményezi az előszó írója.

A *Versbódító kalauz* cím alatt olyan kritikákat, recenziókat talál az olvasó, amelyek a *Székely Útkereső* folyóiratban való megjelenésükkor minden bizonnyal „célba találtak”. Vagy azért, mert ’89 után az igazmondásnak megnőtt a becsülete, és ismert alkotókat, kritikusokat szólaltattak meg, akiknek a véleményére ad a hétköznapi ember, vagy pusztán kíváncsiságból, azért, mert új nevek jelentek meg az irodalomban, fiatalok, akiknek a hangjára oda kell figyelni.

A kötet második része, a *Beszélgetések* címet viselő fejezet olyan jeles, régebből is ismert szerzőket vonultat fel, akik munkásságuk folytán sokat tettek anyanyelvünk, nemzetiségi kultúránk ápolásáért, épüléséért. A Kriterion Könyvkiadó igazgatójával, H. Szabó Gyulával a megújulásról beszélgetett fél évvel a decemberi fordulat után Cseke Gábor, és a kapott válaszok közül egyet különösen jó érzéssel nyugtázhat a mai olvasó. A következőt: „A minőségből, a mércéből nem szabad engedni. Nevünkben hordozzuk a sorsunk.” Kihallszik ebből a „volt” Kriterion iránti elismerés, az úttörőket megillető tisztelet, hisz elsősorban nekik köszönhető, hogy az egykori magyar iskolások, munkásemberek, városi és falusi értelmiségiek könyvespolcán ma is ott sorakoznak — egyszerű köntösben, fűzve vagy kötve — a Kriterion kiadványok!

A Korunk főszerkesztőjét, Kántor Lajost a rangos folyóirat jövőjéről, ideológiai szerepvállalásáról kérdezte Róth András Lajos, s az általa leírtakból egyetlen válasz is sokatmondó: „... nemzetiségünk jövőjéről akar szólni a következő hónapok és évek Korunkja”.

A Budapesti Felsőfokú Újságíró Szaktanfolyam vezetőjét, Udvari Gábort a Nagyváradon beindult újságíróképző meghívott főelőadóját Budaházi Emese kérdezte, és az interjú „*Nem csak negatívum lehet szenzáció*” címmel jelent meg a *Székegy Útkereső* folyóiratban, majd válogatásként *Az élőszó dicsérete* gyűjteményben. Sok év távlatából sem szabad elsiklani fölötte, hisz ez a képzési forma az újdonság erejével hatott az '89-es fordulat után. (Kigondolója Stanik István, a nagyváradi *Bihari Napló* főszerkesztője volt.) Érthető hát, hogy e tanfolyamról beszélni időszerűnek tartotta az újságíró, és a címet ízlelgetve (elnézést kérve) tesz most kitérőt e sorok írója...

Azokban a zűrzavaros, veszélyekkel teli, emberáldozatokat követelő decemberi napokban történt, hogy a temesvári magyar napilap szerkesztőségében szinte egymásnak adták a kilincset a különböző hírközlő szervek tudósítói. Természetes, hogy mindenekelőtt a helybeli kollégáktól, vagyis első kézből szerettek volna tájékozódni az eseményekről. Egyik anyaországi újságírónő nagy nekibuzdulással látott munkához, arról érdeklődött, hogy jelenleg mi történik, hol forró a helyzet, stb. stb., de aligha tűnt elégedettnek a kapott válaszokkal, mert egyre sürgetőbben firtatta: hol lőnek? Jelenleg sehol. Csend van — felelték, akik éppen a megelőző éjszaka nyomdaszolgálat közben hallották kattogni a gépfegyvereket a fejük fölött a betonkolosszus lapos tetején, majd hajnalban fegyveres kommandósok sorfala között távozhattak a nyomdából. De úgy is mondhatnánk, hogy a halál torkából. És lám, most szenzációéhesen kérdik tőlük, hogy mi az, hogy csend van, még csak nem is lőnek?! „Hát akkor minek jöttem én ide?!” — adott hangot felháborodással vegyes csalódottságának a fiatal újságírónő.

A temesváriak tudtak volna válaszolni a kérdésre, de lenyelték a gorombaságot.

Visszakanyarodva a *Székegy Útkereső*ben megjelent beszélgetéshez, az Udvari Gáborhoz intézett egyik kérdés így hangzott:

— Mit üzen azoknak a fiatal újságíróknak, akiknek nem volt rá lehetőségük, hogy részt vegyenek ezen a tanfolyamon?

A Budapesti Felsőfokú Újságíró Szaktanfolyam vezetőjének a válasza pedig többek között így:

— Mivel az újságírók jelentősen befolyásolják a közhangulatot, ne feledkezzenek meg arról, hogy jó és kellemes hírek is legyenek a lapban. Ne felejtsetek el, hogy nem csak negatívum lehet szenzáció. (...) Ugyanakkor egy másik dolog is szükséges még, az emberség.”

Indokolt felemlíteni ezt, bizonyítandó, hogy a szenzációéhség magában hordozza a gátlástalanság veszélyét, és melegágya a bulvársajtónak, amely előbbutóbb hiteltelenné válik, pletykalappá degradálódik az igényes olvasó szemében.

A *Beszélgetések* Cseke Péterrel, Kozma Máriával, Cseke Gáborral, Nagy Olgával, Ráduly Jánossal — csupa olyan interjú Komoróczy György tollából, mely a tájékoztatáson túl írói műhelyekbe kalauzol, és személyes, mondhatni családi albumokba is bepillantást enged az olvasónak, amit mindig hálásan fogad a betűre éhes ember.

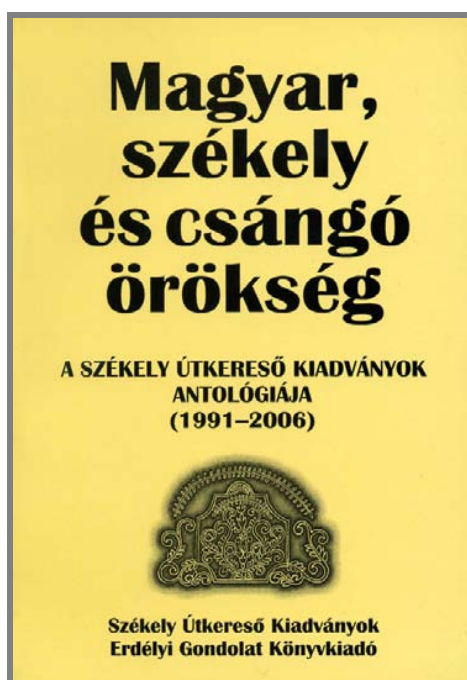
MAGYAR, SZÉKELY ÉS CSÁNGÓ ÖRÖKSÉG

A Székely Útkereső Kiadványok Antológiája (1991–2006)

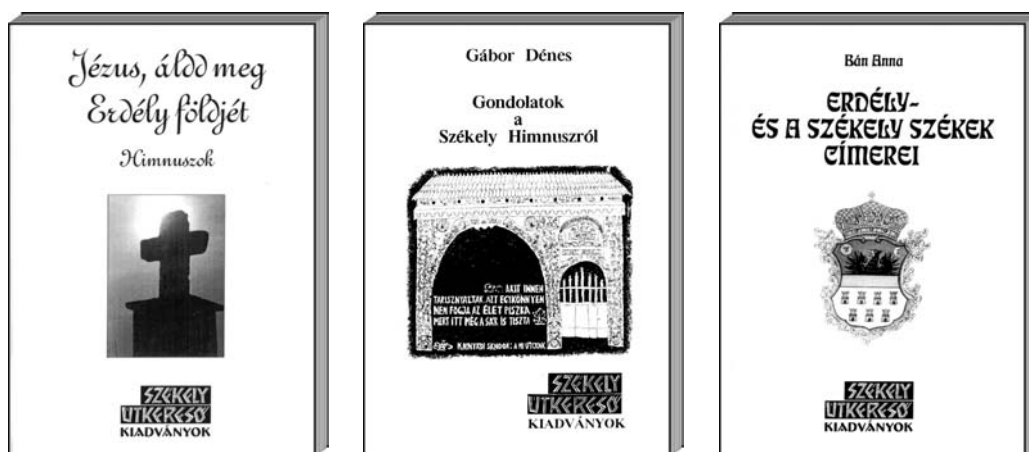
A *Magyar, székely és csángó örökség*, a Székely Útkereső Kiadványok Antológiája. 1991–2006 (Összeállította, szerkesztette, az előhangot és az útmutatót írta, a sajtóvisszhang szemelvényeit válogatta Beke Sándor. Az antológiáról és a sajtóvisszhangról szóló tanulmányt írta Dr. Brauch Magda. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008) sokat ígérő cím a *Székely Útkereső Kiadványok* sorában, amellyel először találkozunk a hazai olvasó. Számomra a hármashatár képét idézi, ahol őrzőként ott áll a feszület, melynek láttán megemeli kalapját az arra elhaladó. Átalvetőjében ott az öröksége: hite, anyanyelve, hagyományai.

Örökséget menteni, gyűjteni nem volt mindig kockázatmentes vállalkozás, és ma sem mondható teljesen annak. Az okok persze különböznek. A *Székely Útkereső Kiadványok Antológiájának* (1991–2006) tanúsága szerint mégis voltak és vannak, akik hátukra vették azt a bizonyos átalvetőt.

Beke Sándor minden bizonnyal tisztában volt azzal, hogy mire vállalkozik. Lelkesedésének, bátorságának, tehetségének és nem utolsósorban szűkebb pátriája iránti szeretetének tulajdonítható, hogy 1990-ben útjára indította a *Székely Útkereső* című irodalmi és művelődési folyóiratot, s az eltelt esztendőket őt igazolták.

Az általa szerkesztett, *Magyar, székely és csángó örökség* címmel megjelent antológia, mint neve is jelzi, a „hármashatár” jegyeit viseli magán, s a hozzá vezető utat szépen ívelő pályája során gondosan előkészítette a fennebb említett folyóirat. Ezt hangsúlyozza az antológiáról és annak sajtóvisszhangjáról szóló tanulmányában Brauch Magda: „Ez a színvonalas, igényesen szerkesztett folyóirat fennállásának tíz éve alatt, de már a kezdetekben is túllépett az úgynevezett »székelycentrikusságon«. Hasábjain megtalálhatók a tágabb értelemben vett erdélyi, sőt, az anyaországban vagy annak határain túl, más tájakon élő magyarság sorsdöntő kérdéseiről szóló írások, valamint a néprajzi, zenei, nyelvészeti, szociográfiai, vallási és más témájú publikációk, a gyermekeknek szóló irodalom, az aktuális politikai helyzetelemzés és nem utolsósorban a szépirodalmi törekvések: klasszikus vagy fiatal, esetleg pályakezdő ígéretek tehetségek művei.”

A négyszáznál több oldalt tartalmazó antológia gazdag örökség, és részesül benne magyar, székely-magyar, csángó-magyar. Szerkesztés, válogatás közben nem rangsorol Beke Sándor, hanem felmutatja azokat az értékeket, amelyek eredetéről, létezéséről talán csak kevesen tudtak, illetve tudnak. Olyan szerzőket vonultat fel, akik gyűjtőmunkájuk során a szó valós értelmében tiszta forrásból merítenek, és tudásukat meg emberközelségüket az olvasónevelés, a népnevelés szolgálatába állították.

Himnuszaink eredetéről, Orbán Balázs *A Székelyföld leírása* című korszakalkotó művéről, a nemzet zarándokhelyévé lett Csíksomlyóról, a gyimesi és a moldvai csángómagyarokról, a székelykapu és a kopjafák történetéről — hogy csak e néhány példát említsem — bizony keveset tudna mondani az átlagolvasó, ha megkérdeznék. És nem azért, mert közömbös irántuk, vagy figyelmetlen jártábankeltében, hanem, mert még nem nyitotta fel senki a szemét, mert nem láttatták meg vele a kincset. Nos, a Székely Útkereső Kiadványok, köztük a *Magyar, székely és csángó örökség* antológia tálcán kínálja a múltunkat és jelenünket megörökítő,

hasznos és értékes ismeretanyagot. Ugyan melyik sajtótermék közölte volna jó néhány évvel ezelőtt Kölcsey *Hymnusának* és Vörösmarty *Szózatának* teljes szövegét, a 18. századi néphimnusz, a *Boldogasszony anyánk* kezdetűt, mely Szent István és Szűz Mária vallásos kultuszához kapcsolódik?! A *Székely himnusz* keletkezésének körülményeiről, két változatáról és annak kiegészítéséről, továbbá a *Csángó himnusz*ról, ezek szerzőiről, gyűjtőiről sem történt említés sehol.

Brauch Magda az Antológia előszavában idézi többek között Csire Gabriella sorait: „Sürgető olvasói igénynek tesznek eleget azok a kiadványok, amelyek a diktatúra idején féltve őrzött, lappangásra ítélt szellemi értékeink feltárására vállalkoznak.”

Nos, a Beke Sándor szerkesztette antológia ezt teszi, amikor csokorba gyűjti a nemzeti örökségünk részét képező írásokat, hogy ne merüljenek feledésbe. Már a címek sem engedik tovasiklani a tekintetet. *Csiksomyló, a Székelyföld Rómája, A csiksomlyói kegysszobor története, Nemzeti kincsünk: a rovásírás, Örökségünk a székelykapu, Kopjafák régen és ma* — hogy csak néhányat említsek.

De álljunk meg ama képzeletbeli hármashatárnál, és pihenni vágyó vándor módjára üldögeljünk egy kicsit az útszéli kereszt tövében...

Mert bizony keresztje, az volt a mi népünknek is!

Gábor Dénes *Gondolatok a Székely himnuszról* című munkájában pontos adatokat közöl a trianoni szétszaggatottság körülményei közepette született énekről, a szövegíró Csanády Györgyről és Mihalik Kálmánról, a himnusz dallamának szerzőjéről, és dokumentumokra hivatkozva kutatja a Székely himnusz utóéletét, értékelését. A tágabb értelemben vett olvasótábor tudomást szerezhet arról, hogy a székelyudvarhelyi születésű, majd az I. világháború után Budapestre került Csanády György négy társával együtt létrehozta a Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesületét, mely az akkori hontalanná lett, menekültekként emlegetett magyarok menedéke volt. „Ők tartották meg minden évben a májusi Nagyáldozatot, legtöbbször a budai Zugligetben. Tüzet raktak, botokat faragtak, szalagokat, koszorúkat fontak, de főleg énekeltek, hogy ezzel megőrizték összetartozásukat. Itt énekelték először Csanády György szövegére a Kántáté nevű, zsolnárnak készült éneket, mely kétszer négy sorból állt, és lett belőle a Székely himnusz.”

Az Antológiából tudjuk meg továbbá azt is, hogy Csanády György hamvait, végakarata szerint, hazahozták szülővárosába, hogy itt leljenek örök nyugalmat. „1980 egy reggelén félve-rejtve helyezte el urnáját Hegyi István nagytiszteletű úr az Árvátfalvi Nagyok rózsaszín márványú sírkertjében, szülei mellé.”

Érdekességgént könyvelheti el az olvasó, hogy a Székely himnuszot Román Viktor szobrászművész román nyelvre is lefordította. A művész „a Párizs melletti Saron-Sur-Aube nevű kis községben élt és alkotott 1995. augusztus 12-én bekövetkezett haláláig. Érdemes megjegyezni róla, hogy 1994-ben megkapta az egyik legrangosabb francia művészeti kitüntetést: Chevalier des Arc et Lettres (A

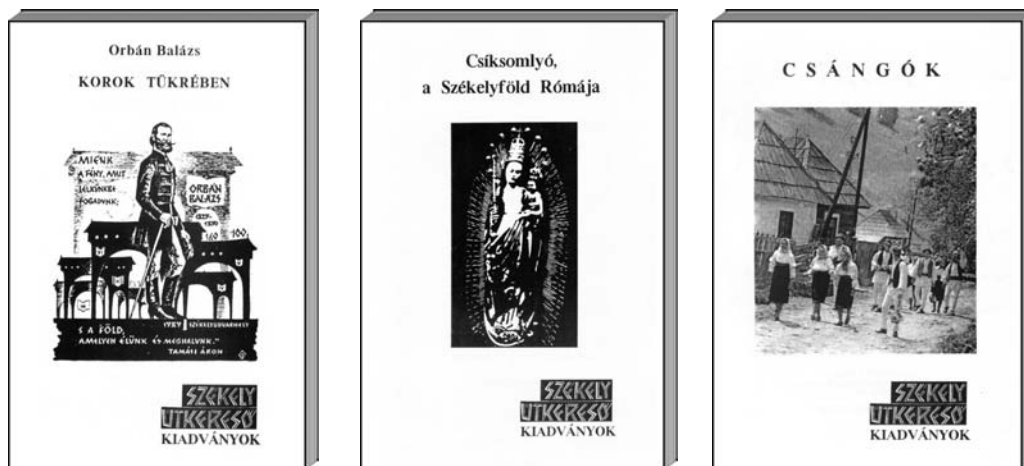
művészeti és irodalom lovagja). Nos, özvegye, az ugyancsak képzőművész, bukaresti születésű Dana Román az ünnepségen egyebek között a következőket is elmondta: ... halála előtt egy hónappal lefordította románra a Székely himnuszt, berámáztatta és feltette a lakásunk falára” — olvashatjuk az Antológiában.

A Székely himnusz dallamának szerzője, Mihalik Kálmán életútjáról is hírt ad az Antológia: „1896-ban született Oraviczabányán, a zömében svábok és románok lakta dél-bánsági nagyközségben. Kolozsváron 1914-ben érettségizett a piarista gimnáziumban. Kiválóan képzett, tehetséges zongorista volt, de jól rajzolt és festegetett is, mégis a kolozsvári egyetem orvosi karára iratkozott be. Nem sokára azonban mozgósították, kivitték a frontra, ahonnan 1916-ban visszavezényelték. Előbb Nagyszebenben, majd Szarvason, végül Kolozsváron teljesített katonai szolgálatot. Az összeomláskor a kolozsvári egyetemmel ő is Szegedre távozott. Oklevele megszerzése után rövid ideig szeretett professzora, Reinbold Béla mellett az orvosi egyetem vegyészeti tanszékén volt tanársegéd 1922. október 6-án, tifuszban bekövetkezett szomorú haláláig. Szegeden 1991. december 27. óta Mihalik Kálmán Alapítvány működik, amely méltó síremléket emelt névadójának, s céljául tűzte ki tehetséges székely ifjak továbbtanulásának támogatását.

A kettős évforduló kapcsán — hiszen október 6-a az aradi vértanúk 1849-es kivégzésének napja is — sírjánál minden évben felcsendül a Székely himnusz is.”

Hogy Beke Sándor milyen céltudatosan válogatta, gyűjtötte össze az antológia anyagát, arról a kritikusok már írtak, és bizonyára még fognak írni a Székely Utkereső Kiadványok mindegyikéről. Ámde a szerkesztő-könyvkiadó Beke Sándor nemcsak velük számol, sőt, elsősorban talán nem is velük, hanem az olvasókkal. A hozzájuk vezető utat keresi, nekik szánja a nem is oly régen még „tiltott gyümölcsöt”, a tudományos alapokon nyugvó, igazságban gyökerező írott valóságot. Itt van például Bán Anna az *Erdély és a székely székek címerei* című, alaposan dokumentált, képekkel illusztrált munkája, amely jogos büszkeséget válthat ki főleg a székelyföldi olvasóból. Erdély címeréről megtudhatja, hogy az „1659. május 24-i szászsebesi országgyűlés határozata alapján nyerte el végleges formáját. Rajta található a három államalkotó nemzet — magyar, székely, szász — jelképei. A magyarokat a sas, a székelyeket a félhold és a nap, a szászokat a hét kulcs (hét-kulcsos városok) szimbolizálja. A színek: a székelyek kékje, a magyarok vöröse, a szászok aranyárgája egyben Erdély színeit adják ki.” Ugyanitt pontos leírást talál a székely székek kialakulásáról, és Aranyosszék, Csík- (Gyergyó-Kászon)szék, Háromszék, Marosszék, Udvarhelyszék címeréről is. Továbbá itt szerepel az antológiában a „legnagyobb székely”, Orbán Balázs életútjának és *A Székelyföld leírása* című korszakalkotó művének ismertetése Róth András Lajos tollából. Az összeállítás *Orbán Balázs korok tükrében* címmel jelent meg az antológiában, és szerzője olyan avatott szakemberek, írók értékeléseiből idéz, mint Jakab Elek, Kelemen Lajos, Boros György, Buzogány Áron, Bányai János, Szentmártoni Kálmán, Imreh István, Kós Károly, Sütő András, Erdélyi Lajos, Benkő Samu,

Kósa László, Ortutay Gyula, Csatári Dániel, Lászlóffy Aladár, Tavasz Sándor. Válogatását Róth András Lajos „a legnagyobb székely” soraival koronázza meg, amely sorok Orbán Balázs írói és emberi hitvallását őrzik: „A magyar nemzetnek érdekében áll, hogy a román nemzetben s e nemzetnek itt és künlévő fiaiban őszinte testvéreket és barátokat bírjon. Mert ha valaha volt két nemzet, amely az érdekegységnél fogva egymásra volt utalva, úgy bizonyosan ilyen a magyar és a román, mely két nemzetnek amint múltja egybeforrott, úgy jövője is össze van nőve. Egy a hivatásuk: a nyugati műveltség továbbítása, a szabadság e végbástyájának megvédése... Életkérdés mindkét egyensorsú nemzetre, hogy egymást megértsék, hogy erejüket tömörítsék, hogy az ellentéteket kiegyenlítsék.”

Ha kimondjuk azt a szót, hogy „Csíksomlyó”, nem csak egy helységnévre gondolunk. Sokkal több ez annál. Nemzetünk zarándokhelye. *A Székelyföld Rómája* — ahogy Kovács Sándor főesperes nevezte. Méltó figyelmet szentel e helynek a *Magyar, székely és csángó örökség* című kiadvány, melyben P. Buzogány Árpád *Csíksomlyó, Székelyföld Rómája* címmel közöl összeállítást. Ő írja többek között: „1949-ben volt az utolsó csíksomlyói búcsújárás. Azután csak egyénileg mehetett és ment is, aki szükségét érezte Mária oltalmának. Erdély-szerte érezték a hívek, hogy Istent engesztelve és Mária támogatását kérve tudnak hozzákezdeni feldúlt életük újjáépítéséhez.”

És lám, mert Isten útjai kiszámíthatatlanok, 1990-től újra elindultak a Somlyó hegyére a fehér keresztaljak. P. Buzogány Árpád összeállításában olvasható továbbá Márton Áron 1946. évi pünkösdvasárnapi beszéde *Csíksomlyón*, Boldizsár Dénes írása *A csíksomlyói pünkösdi búcsú eredete* címmel, a kegyszobor történetéről P. Boros Fortunát OFM értekezik, Tankó Gyula a gyimesi csángók búcsújáró szokásait eleveníti fel, és így zárja írását: „... Csíksomlyói Csodatevő Mária, kit mindennapi imájukba foglalnak a gyimesi csángók is, Téged kérdezzük: hogy lesz tovább?, s kérünk, amit tenni szándékszunk, segíts meg minket abban!”

Különben P. Buzogány Árpád válogatásának köszönhetően a csángó tematika kellő súllyal van jelen az antológiában: Szőcs János *A moldvai csángó magyarokról*, Tankó Gyula *A gyimesi csángók származástudata*, míg Ferenczi Géza *A hétfalusi csángókról* című írások a történelmi tények ismertetésén túl érzelmileg is megérintik az embert. Annál is inkább, mivel hovatartozásuk máig beszédtema, igyekeznek „kisajátítani” őket a kereszt jegyében. A gyimesi csángók származástudatával kapcsolatosan hadd jegyezzük le egyik adatközlő (Tankó József) válaszát arra a riporteri kérdésre, hogy kinek vallja magát. „Én magyarul imádkozom, kárinkodom, álmodozom s jajgatok. Hát akkor mé’ kérdi, hogy én mi vagyok?!”

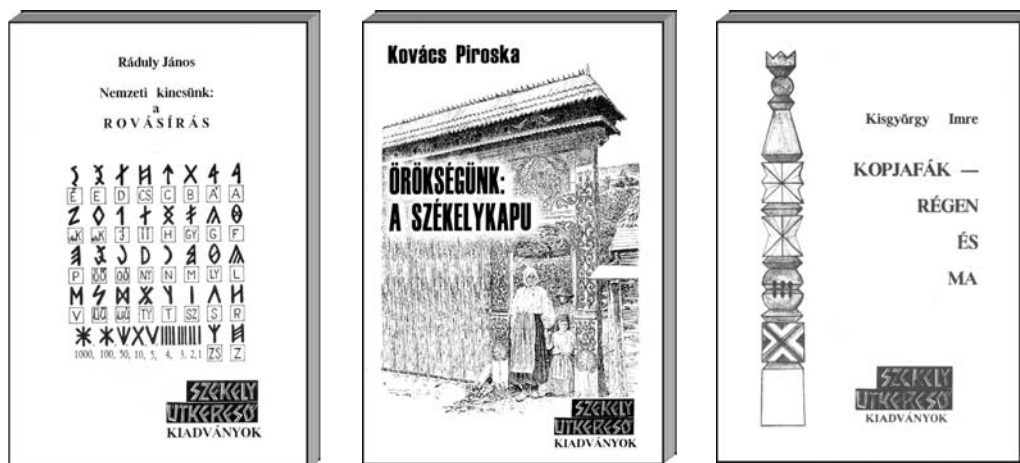
A rovásírásról, e becses székely örökségről a kutató és szakértő Ráduly János közöl tudományos színvonalú tanulmányt az antológiában *Nemzeti kincsünk: a rovásírás* címmel.

„Író-olvasó találkozók alkalmával, az előadások elhangzása után, a leggyakoribb kérdések így hangzanak: végül is hány magyar rovásemlékünk van és melyek azok?” — említi a tanulmány szerzője, és nem is marad adós a válasszal. Tőle megtudhatja az érdeklődő, hogy kétféle rovásírás létezik: metszett, illetve vésett (kőbe, ércbe vagy más szilárd anyagba), ezt nevezik feliratosnak, és íróvesszővel, írónáddal vagy tollal írott, ez a kéziratos rovásírás. A tanulmány visszanyúl a 13. századig, és eljut 1990-ig, amikor is számos új felfedezés történt. „Van tehát dolga írástörténeteszeinknek” — jegyzi meg Ráduly János, a tanulmány szerzője.

A *Magyar, székely és csángó örökség* címet viselő antológia „leglátványosabb” remekei a székelykapu és a kopjafa, mert a róluk szóló leírásokban nemcsak a szem gyönyörködik, hanem a lélek is. Aki bár egyszer járt Székelyföldön, és megcsodálta e faragott emlékeket, az onnan visszatérve is látni fogja lelki szemeivel. Kovács Piroška *Örökségünk a székelykapu* című kötetéből emelt ki egy részletet az antológia szerkesztője, és milyen jól tette! Mert ez a kapu megtart és visszavár, olvasni róluk (majdnem) olyan, mint a személyes találkozás. A zábék, a könyökkötések vagy fesztaasz, a kaputükör, a kontyfa csupa ismeretlen fogalom az idegenek, nem úgy az ott élőknek! Az *Útravaló kapunézéshez* alcím éppen az idegeneknek, a turistáknak segít eligazodni a székelykapuk tudományában, amelynek a székely embernél nincs nagyobb művésze. Kovács Piroška, a könyv szerzője Nyíró Józsefet idézi: „A székely ház mértékadó díszé és koronája a székelykapu, melyet valósággal családtagjának tekint a gazda. Levágja az erdő fáját, de az elpusztult élet helyébe újat teremt, mert az a székelykapu tényleg él, és részt vesz mindennapi küzdelmes életének vérkeringésében; élővé válik azáltal, hogy a székely a lelkét leheli belé, amikor kifaragja, és az Isten nevét vési rá szelíd és áhítatos betűkkel.”

Az író a székelység szimbólumának nevezi a székelykaput, és részletezi azok szerkezeti felépítését, állandó jegyeit és a tájegységek közötti különbségeket. A kapukon feliratok is lehetnek: az építető neve, feleségének, esetleg gyermekeinek a neve, a készítés dátuma, némelyikre pedig szívélyes szöveget is véstek. 1906-ból való a következő: „Isten hozott, ha mész, Isten legyen veled!”

Néprajzi szempontból a művészi módon megfaragott kopjafa nagy érték, része örökségünknek. Kis György Imre *Kopjafák régen és ma* címmel mutatja be ezeket az időtálló népi faragványokat és azt a kérdést, hogy mi is a kopjafa, így világítja meg: „Kopja szavunk eredendően a honfoglaló magyarság egyik fő fegyverének, a lándzsaszerű, 2-2,5 m, sőt, 3-4,5 m hosszú, Belső-Ázsiában használt, keményfából készült döfő fegyvernek a megnevezésére szolgált. A történelemből tudjuk, hogy nagy ütközetek után az elesett hősök sírhantjának fejéhez beszúrták a vitéz harci kopjáját. Ebből a szokásból vált nemzetünk szép ősi hagyományává a kopjafaállítás.”

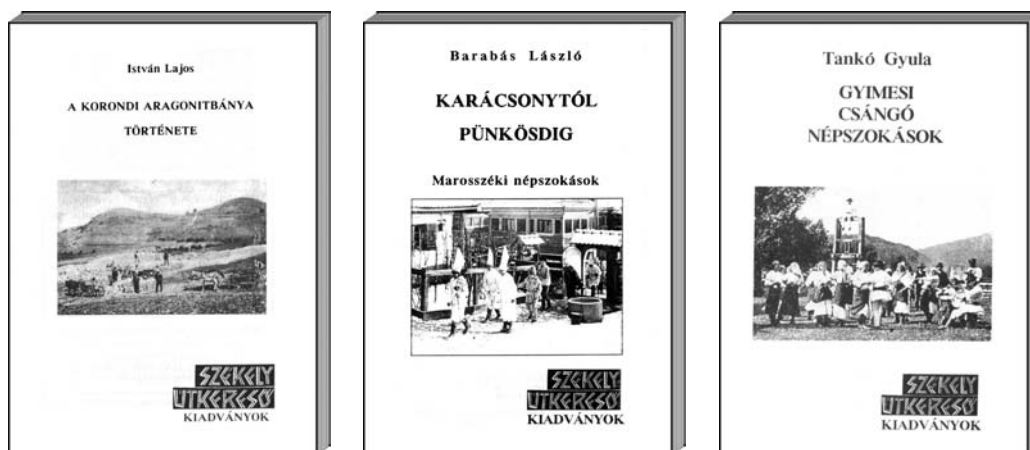

Szól továbbá a kopjafák felépítéséről, jelképrendszeréről, tartozékairól — gomb, magyar kereszt, csillag, tulipán, lámpás, szigony, nap, korona, kör, négyzet, háromszög stb. — és ezek magyarázatát is megadja, ami rendkívül hasznossá teszi tanulmányát. Egyrészt a mai kopjafakészítők tanulhatnak belőle, másrészt a néprajz iránt érdeklődő diákok, főiskolai hallgatók, akik az utóbbi időben, öröndetes módon, egyre többen vannak.

Megismerni, tanulni, újra tanulni hív a *Magyar, székely és csángó örökség Antológiája*, benne István Lajos *A korondi aragonitbánya története* című kismonográfiája is, mely új ismeretekkel ajándékozza meg főleg a Hargita határán túl élő olvasót. Az aragonit kibányászása, majd feldolgozása sok évig kenyérkereseti lehetőséget biztosított a környékelieknek.

„Csak a múlt (XIX. sz. — szerk. megj.) század közepe táján terelődött rá a tudósok figyelme a korondi aragonitra, s akkor már szakszerű kutatással iparkodtak megvilágítani a források építő munkáját. Aki a természet műhelyébe be akar tekinteni, az jöjjön el ide: sustorgó, fújó hangot adó gázömlésekkel folyik ki a felszínre a vasas, erősen koncentrált sós oldat, mely egyúttal magával hozza a szénsavas, meszes anyagot is. A még jelenlévő más oldott ásványi anyagok hatására azonban nem kristályos mész (kalcit) rakódik le tisztán, hanem az anyag

nagy része a nagyobb nyomás s a sok só hatására egy másik ásvány alapján rakódik le, melyet aragonitnak neveznek” — ismerteti meg közelebbről is a „székely drágakővel” István Lajos, de e mellett történelmi, földrajzi ismeretekkel is szolgál, betekintést nyújt a természet műhelyébe, méltatja a bányát, illetve az üzemet működtető cseh geológus Knop Vencel érdemeit, követi az aragonit útját a kitermelt nyers kőtömbtől a feldolgozott dísz tárgyakig, illetve 1960-ig, a bánya megszűnéséig. Az aragonit kő lelőhelyeket 1980-ban védett területté nyilvánították — zárja kismonográfiáját a szerző. Utóiratát „hitelesítő pecsétként” is tekinthetjük. Így szól: „1953-tól magam intéztem az üzem adminisztrációs ügyeit, részt vettem annak irányításában egészen addig, amíg az épületek átadódtak a korondi néptanácsnak.”

De időzzünk még egy kicsit helyben, a korondi krónikásnál, István Lajosnál, akinek *Babonás népi gyógyítások Korondon* című közleménye sok régi-újat közöl az olvasóval. És ne higgye senki, hogy manapság a népi gyógyítást elvetik, vagy hogy az orvos megjelentével száműzték. Szó sincs róla! Ezt a szerző is megerősíti: „... a népi gyógyítás egy részét még napjainkban is gyakorolják, a népi orvosságokat is használják, s ezekkel néha a babona is párosul.”

Amikor bő a választék, a kísértés is nagy: melyiket szeressük? Igaz ez főleg olyankor, ha a népköltészet, a régi szokások, népi hagyományok kincsesházából kell választani, azaz válogatni, mint tette ezt a *Magyar, székely és csángó örökség Antológiájának* szerkesztésekor Beke Sándor. A Székely Útkereső Kiadványok önmagukért beszélnek, a szerkesztő ugyanis olyan szerzőket kínál helyül munkasztalánál, akik alapos ismerői e témának, és színes, könnyed hangvétellű, különböző igényt és ízlést kielégítő írásokkal ajándékozzák meg az olvasót.

Barabás László *Karácsonytól pünkösdig* című, marosszéki népszokásokat bemutató tanulmányával van jelen, Tankó Gyula *Gyimesi csángó népszokások* csokrát nyújtja, P. Buzogány Árpád az 1985–1989 között gyűjtött *Kőröspataki népdalok*

szövegeiből ad ízelítőt. A *Volt szeretőm tizenhárom* címet viselő dalsokor lakodalmi dalokkal kezdődik, táncdalokkal folytatódik, de van közöttük munkadal, bordal, katonadal, míg a *Keservesek, panaszdalok* szerelmi bánatról szólnak.

S hogy az értékmentő munkában mennyire fontos a gyűjtő és adatközlő jó kapcsolata, emberközelsége, azt P. Buzogány Árpád alábbi vallomása is megerősíti: „Nem titkolom, hogy e gyűjtemény összeállításának személyes okai is vannak: 1985 őszétől 1989 nyaráig Kőrispatakon éltem, részt vettem a falu életében, eseményeinek tanúja voltam, az ott élőket közelebbről is megismertem. A faluval, lakóival kapcsolatos élményeim, emlékeim meghatározóak voltak számomra, ennek tulajdoníthatóan később sem szakadt meg a kapcsolat. Legyen e szerény válogatás a kőrispatakiak iránti szeretetem és tiszteletem jele.”

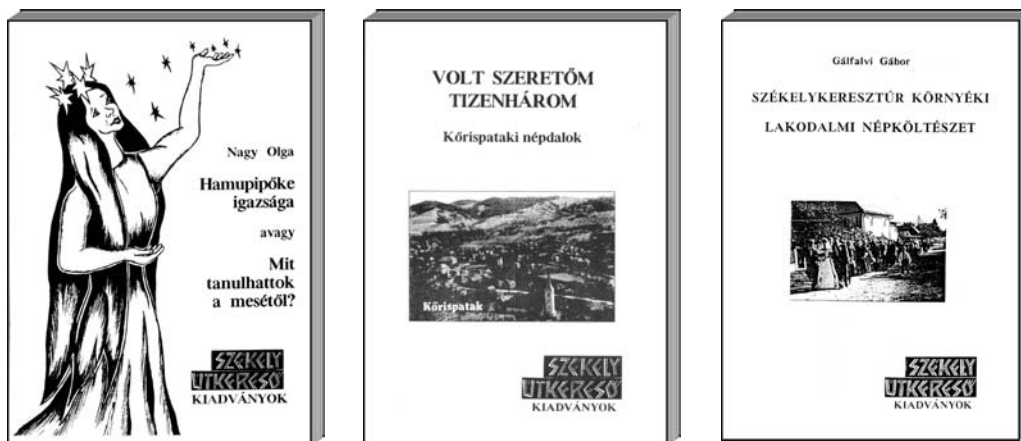
Gálfalvi Gábor *Székelykeresztúr környéki lakodalmi népköltészet* című gyűjteménye szintén személyes ihletésű. Mivel a Hargita megyei Nagykadácson töltötte gyermekkorát, majd 40 éven át tanított Alsóboldogfalván, érthető, hogy „Mint falusi tanító, együtt örültem, együtt vigadtam, s ha a sors úgy hozta, együtt búsultam a falusi emberekkel” — írja Ajánlásában, majd így fejezi be: „Éppen ezért úgy éreztem, hogy mint falusi tanítónak, kötelességem lejegyezni a vidékünkön még fellelhető ilyen jellegű népköltési anyagot, melyet Székelykeresztúr környékén még felbúvárolhattam mintegy 20 km-es körzetben, hogy a többi hagyomány társaságában megőrizhessük az utókor számára. Hogy a rigmusok ritmusa imitt-amott döccen? ... s a rímek is sántítanak? ... Tekintsünk el tőle; valódi népköltészet azért ez, amit kár lenne veszni hagyni!...”

Nem zárható le e gondolatsor anélkül, hogy ne idéznénk ismét Barabás László sorait: „Korunk elidegenedett embere sokszor értetlenül áll egy-egy közösség, csoport szokásai, hagyományai előtt, még ha ugyanahhoz a néphez, nemzethez is tartozik, mint a szokások gyakorlói. (...) De ne feledjük, a mai népszokások évszázadok rítusait, képzeteit, szimbólumait őrzik. Másrészt azért maradhattak fent, mert egy-egy népcsoport, kisközösség a saját kultúrájába olvasztotta. Érték-

rendjének, világképének, ízlésének megfelelően átalakította, új jelentésekkel ruházta fel a szokásokat. Éppen ezért mindig volt élő, érvényes jelentésük és funkciójuk.”

A fenti sorokat olvasva ismételtén bizonyítást nyer, hogy a Székely Útkereső Kiadványok élő krónikák, a múltból merítenek, de a jelenben élnek, ennél fogva missziót teljesítenek.

Elindításuk szükségességét így indokolja Beke Sándor: „A lapszerkesztés során gyakran előfordult, hogy egy-egy nagyon jó kézirat nem fért be a jellegénél fogva szűkre szabott laptestbe. Ezért úgy döntöttünk, hogy a nagyobb lélegzetű munkákat kis füzetekben, a Székely Útkereső Kiadványok sorozatban jelentjük meg. Némelyikük később könyv alakban is megjelent.”

A sorozat 1991-ben indult be. A rendhagyó kötet a csupán 24 évet élt tehetséges költő, Vass László Levente verseit — *Egyedül az éjszakában*. Hátrahagyott versek — tartalmazza, melyekből előzőleg a *Székely Útkereső* folyóirat számaiban jelentetett meg Beke Sándor. Hozzá kopogtatott be több alkalommal is a fiatalon elhunyt költő verseivel az elkeseredett édesanya, Simon G. Anna, és mindig hozott valami újat fia hagyatékából. „Így került többek között a kezembe Vass László Levente költő-barátjának, Szőcs Géának a kolozsvári *Igazság* című napilapban megjelent nekrológja Leventéről, a hirtelen félbeszakadt költői pályáról” — írja az antológia *Abogyan elindultunk...* című előhangjában Beke Sándor főszerkesztő. A továbbiakban pedig tiszta, mélyről fakadó érzéseit osztja meg az olvasóval. „Így született meg bennem, akkori lapszerkesztőben az elhatározás, hogy el kellene indítani egy sorozatot, mint a lap „fiát”, mely nagyobb terjedelmű írásoknak adna teret. És megszületett a sorozat ötlete és címe: Székely Útkereső Kiadványok. Életre kelt az első kötet, 1991-es évszámmal, és fekete színű borítóval. Borítóján pedig ez volt olvasható: Vass László Levente: *Egyedül az éjszakában*. Hátrahagyott versek. (...) Emlékezetes marad számomra a régi őszi délután, az a kopogtatás tömbházlakásunk ajtaján. A

szomorú édesanya látogatása. Emlékezetes marad, mert e kopogtatás nem egy ajtót, hanem széles kaput tárt: megnyitotta az önkifejezés új szellemi kapuját a székelyföldi alkotók előtt. És örültem azért is, mert Anna néni kopogtatásával mi is tovább kopogtathattunk — olvasóink ajtaján.”

A fiatalon elhunyt költő verseskötetéhez Szőcs Géza írt előszót, majd *Vass László Levente oszlopai* című esszéjében méltatja a rövid, de gazdag életutat. A kötet Balla Zsófia emlékéllítő költeményével — *Vass Levente utazása élő barátjában* — zárul.

A *Magyar, székely és csángó örökség* című kötet tartalmazza Brauch Magdának a Beke Sándor istenes költészetéről írt tanulmányát, melyhez a szerző megjelent kötetei szolgálnak alapul: a *Madártemető*, a *Védtelen évek*, a *Téged kereslek*, a *Tüntető magnóliák*, a *Megkésett feltámadás*, az *Adventi koszorú*, a *Láthatatlan sorompók*, az *Ismét felgyújtom a mécsest*, *A galambok kirepülnek*, az *Elmaradt imák*, a *Fehér tulipánok*, a *Mosolygó oroszlánok*, *A szeretetnek nincsen temetője* — II. János Pál emlékére, a *Lelkemben muzsikál a Hargita*, a *Bodzáfa virága*.

A *Téged kereslek. Beke Sándor istenes költészete* című tanulmány szerzője Beke Sándor istenes verseit témakörök szerint csoportosítja. Meglátja bennük az elbizonytalanodó, vívódó, kételyektől gyötört embert, értelmezi továbbá a filozófiai töltetű, a himnikus szárnyalású, a jelenkor szeretethiányáról panaszkodó, a képmutatást elítélő verseket, méltatja az elmúlást megrázó erővel ábrázoló, az eltávozottakat sirató költemények emberi-költői erényeit.

„Beke Sándor nem a vallás dogmáit hirdeti, hanem a maga Istenében hisz. (...) Gyermekkora óta saját szavaival fordul Istenhez, ezt vallja be *Titokban imádkoztam* című versében. És ezt teszi késői versimáiban is” — állapítja meg a tanulmány szerzője.

„Gyermekkoromban szégyelltem,
ha imádkozni láttak,
mert vallásórán,
amikor saját szavaimba
foglaltam imámat,
őszinteségemért kikacagtak
a nagyobb gyerekek.
Ezért,
bárhol kulcsoltam kezemet imára,
mindig megvártam
a sötétedést.”

Az Istennel való beszélgetései közül hadd emeljük ki *Hála* című költeményének néhány sorát is, melyek az útkereső ember köszönetét tolmácsolják, és amelynek családias hangvétele őszinte érzelmekről árulkodik.

„Köszönöm, Uram,
 ezt a világi expedíciót.
 A felfedezések örömét.
 Azt a sok elringató
 és békés éjszakát
 a parányi lila csillagokkal.
 A világmindenség hangját.
 Az érdekes embereket,
 akiket megismertem.
 A gyermeket
 belőlem,
 a megtartó emlékezetben.
 Az érzést,
 hogy gyermeket nevelhettem.”

Brauch Magda tanulmánya mintegy átvilágítja Beke Sándor költészetét, elemzi költői eszközeit, verstani megoldásait, egyéni hangját. „Lírájának kissé rapszodikus jellege a nagyméretű, szinte megállíthatatlanul áradó folyamszerű poémák és a rövid, frappáns, a gondolati líra műfajába sorolható versek váltakozásából származik” — írja többek között.

Öt szabadvers — *Bűn, Téged kereslek, Ismét felgyújtom a mécsest, Hála, A szeretetnek nincsen temetője* — teljes szövegével és részletes elemzésével zárul Brauch Magda tanulmánya, mely az átlagolvasó számára „kulcsként” szolgálhat Beke Sándor költői világához.

Ha szeret nevetni a kedves olvasó, hát csak tessék: itt az eredeti góbé humor, a *Magyar, székely és csángó örökség* című antológiában, Kész Csaba Levente gyűjtésében és feldolgozásában. Összeállításának már a címe — *Krokodilok a Kükküllőben* — sejteti, hogy vicc ez, sőt, több annál! Az alcím pedig pontosít: *Székely viccek, anekdoták, igaz történetek*.

A kötetet bevezető *Előszó helyett* hangsúlyozza, hogy nem holmi viccmesterek által kitalált — úgymond — műtréfákról van szó, hanem a mindennapi életből, székely emberektől hallott, gyűjtött humoros történetekről. Mert bár az évszázadok során sokszor volt sírhatnékja a székelynek, vele született humorát megőrizte. Hosszú hallgatásaiból és kevés szavából mindig megszületett a csattanó, ami célba talált. „A székelyeket általában gyors észjárású, csavaros gondolkodású, mindenkinek „odamondó”, szűkszavú, ritkán, de megfontoltan szóló embereknek tartják — ami részben igaz is, bár embere válogatja —, és e tulajdonságok meg beszédmod alapján ötölnek ki úgynevezett székely vicceket. Az igazi, eredeti székely humor azonban akkor értékes, ha a székelylakta helyekről származik, amint ezt a Székely Útkereső Kiadványok két füzeté is tanúsítja” — szögezi le tanulmányában Brauch Magda. Nos, a székely humor Kész Csaba Leventében

emberére talált, ő aztán érti a „csíziót”. Nevettetni akar, és közben megfricskázza a visszásságokat is, amire számtalan példát kínál az élet, és kínált a maga idejében a diktatúra oktondisága. Lám az egyik:

„— János bá, maga miért nem igényelte vissza a földjeit? — kérdezi az újságíró az öreg székelyt.

— Azért, fiam, mert amire annyi pénzem lesz, hogy meg tudom szántani, arra már ismét az elvtársak lesznek az urak, és államosítják a szántót — válaszolja nagy politikai érzékkel az öreg.”

Székely anekdotákat, tréfás történeteket közöl P. Buzogány Árpád *Kicsi számár, nagy számár* című Gagy menti gyűjteménye is, minden tréfa életszerű, megtörtént eseten alapul.

A Székely Útkereső Kiadványok sajtóvisszhangjáról ugyancsak Brauch Magda ír tárgyilagos ismertetőt a *Magyar, székely és csángó örökség* című antológiába, míg Beke Sándor szemelvényeket közöl a különböző lapokban megjelenő, avatott szerzők nevével fémjelzett írásokból. A méltatások és kritikák az őszinte, igényes megszólalás jegyében íródtak, és a lényegre összpontosítottak.

Hogy mi volt és mi ma is a lényeg? Nagybetűs cím hirdeti minden kiadványon: *Útkereső*.

Az eddig megjelent kötetek tanúsága szerint Beke Sándor meglegelte az utat az egyetemes magyar olvasóhoz, és hiszek abban, hogy nem is téveszti szem elől. A Székely Útkereső Kiadványok mindegyike szellemi impulzus, az éltető figyelem forrása.

Beke Sándor

Gondolatok fenyőcsemetékről, ünnepekről, Istenről

2005-ben, amikor Sebestyén Péternek, akkor erdőszentgyörgyi plébánosnak könyvkiadónk jóvoltából napvilágot látott újabb kötete (*Nézz az ég felé*. Hétköznapjaink és ünnepeink margójára. Erdélyi Gondolat, Székelyudvarhely, 2005), könyvének tiszteletpéldányaival meglátogattam őt erdőszentgyörgyi otthonában, ahol bemutatta nekem a helyi római katolikus plébániát. Itt ismerhettem meg közelebbről édesanyját, aki végtelen vendégszeretettel köszöntött, tiszta szívvel és amolyan önzetlen „csíki szeretettel”, úgy, ahogyan ilyenkor a csíkiak szokták tenni, ha vendég jön a házhoz, mert hát az édesanya is „Csíkországból” érkezett a szintén nyíltszívű Kis-Küküllő menti székelyek közé, hogy plébános fiával együtt közösen szolgálhassák a világmindenség legnagyobb urát, Istent, Pater nostert, aki a mennyek országában lakozik és itt is, Erdőszentgyörgyön is — közöttünk.

Sebestyén atya szépen berendezett és rendszerezett dolgozószobájából a régi, papilak melletti templomba kalauzolt, ahol száz éves padok fogadtak, fehérre festett, öreg, megkopott padocskák, az imateremben a régi templomi kellékek, melyek valószínű, a „modern idők” miatt nem kaptak helyet az új, égig érő nagytemplomban, a Kis-Küküllő partján.

Nos, a régi templomban álltam még, mozdulatlanul és megilletődve, mert valami isteni sugallatra még jobban dobogni kezdett a szívem: a régi fapadokban hirtelen embereket láttam, képzeletem teremtetten székely ruhás, ünneplőbe öltözött öregeket. Penderített bajszú székely bácsikat székely harisnyában, fekete mellényben, patyolat tiszta fehér ingben és fejkendő, kontyba font hajú öreg néniket Kis-Küküllő menti népviseletben. Úgy, vakbuzgóan, elszánt komorsággal és imára kulcsolt kézzel.

Öregeket láttam képzeletemben, egyszerű, dolgozó kezű embereket. Székely teremtményeket, akiket valószínűleg az isteni gondviselés azért küldött ide, hogy a nagyvilágnak eme részét töltsék be székely tisztességgel és emberséggel, helytállással és munkaszeretettel, lélekkel és hittel. Mert a nagyvilág e kicsi parcelláján, a Kis-Küküllő mentén is tudta azért a gondviselő, hogy nagy szükség lesz az ember-székelyekre. A mi őseinkre...

Ősöket láttam akkor a fapadokban képzeletemben, a mi őseinket, de erről nem szóltam Sebestyén atyának, hanem tovább sétáltam ki vele a kertbe, a főút melletti barna anyaföldre, a virágok közé. Ekkor Sebestyén atya hirtelen felém

nézett és megkérdezte: „Látom-e a kertben ezeket a fenyőket?” Egészséges, jó állású fenyőcsemetékre mutatott a plébános úr, én meg nyugtáztam vele, hogy igenis látom őket, szépen, derekasan emelkednek a magasba. Igen ám, de a fenyőcsemetéket ő hozta — sugallta, és nem is akárhonnan, hanem Csíkszázgából, a székelyek szent hegyéről, a Hargitáról, onnan, ahol ő született. „— És látom-e, hogy megfogantak?” — kérdezte tőlem öntelten, boldogan. Megálltam a fenyőcsemeték előtt, ugyanúgy, mint a régi templomban az öreg fapadok előtt és hosszasan néztem a fenyők karcsú testén, melyek — mint a tulipános bölcsőből a kisgyerek — úgy akartak kapaszkodni, nőni az ég felé. Kapaszkodni akartak, mintha siettek volna valahova, de úgy, hogy végig az ég felé néztek, hogy minél hamarabb elérjék a csillagokat, s a csillagok között találkozassanak Istennel.

Én hirtelen boldog lettem akkor. Boldog lettem, mert megfogantak a hargitai fenyőcsemeték a Kis-Küküllő jobb partján, a Küsmöd-patak torkolatánál, az Erdőszengyörgyi-medencében. És felfele néztek, mint a nemrég épült nagytemplom a Kis-Küküllő mellett, felnéztek, messze, nagyon messze, a mi Pater Nosterünk országába. Mondtam is a plébános úrnak: „— Tudja-e, hogy maguk Isten rabjai?” De ezt már az új templom udvarán mondtam, amikor Sebestyén atya elmosolyodott. „Szolgái” — válaszolta. Ekkor mindketten felnéztünk az ég felé, és bizonyosan Istent kerestük, hogy még több gondviseléssel áldja meg ezt a földet, töltsse be még több hittel az emberek lelkét, szórjon még több szeretetet a csüggedt lelkekbe és tömérdek jóságot is küldjön e földrész piciny parcelláján élő emberek szívébe. Hogy erejük legyen összekulcsolni kezüket és imával szebbé tegyék az életüket és egymás életét. És nyújtózkodjanak, ők is, hittel, mint a hargitai fenyőcsemeték... Az ég felé, a fény felé...

* * *

Sebestyén Péter *Nézz az ég felé* című könyve „egy jól kigondolt és megalkotott emelő” — írja Antal Imre a könyv előszavában. Egy olyan emelő, „amely néha már a megfojlásig lehorgasztott fejünket újra és újra az ég felé emeli”. A papíró írásain keresztül ebben az erkölcsi, értékeiben, tartásában meglazult világban arra figyelmeztet, hogy a hit Isten ajándéka. Ezt az ajándékot el kell fogadni Istentől és arra tanít, hogy élni kell vele. Nemcsak a hetedik napon, hanem szürke hétköznapiainkon is. Ezért közli a prédikációi mellett a nagy ünnepeinken elhangzott beszédeit is, ahol a hagyományápolástól nagy találkozónk, közös ünnepeink értelméről is beszél. Úgy, hogy folyton keres. Keresi a bensőséges együttlétet Istennel.

E címmel ellátott írása szigorúan figyelmeztet: Az imádság nem kényszerű kötelesség, amit „le kell tudni”, az imádság nem pótcselekvés, nem fölöslegesen eltöltött idő; az imádság nem arra való, hogy Istent megvesztegessük; az imádságból nem szabad, de nem is lehet hasznót húzni! Akkor valójában mi az imádság? — kérdi Sebestyén Péter, és azonnal válaszol is a kérdésre: Az imádság „nem más, mint bensőséges együttlét Istennel”. Elmélkedéseiben azt írja, hogy ima

nélkül olyanok vagyunk, mint a szárnyaszegett madár, s mint a favágó, aki tompa fejszével vágja a fát.

A könyv *Kitekintés* című fejezete könyvrecenziókat, kritikákat, megemlékezéseket tartalmaz. Sebestyén Péter véleményt ír mások könyveiről, más szerzők gondolatait, eszméit elemzi, de ezt is a hit szemszögéből, az Istentől kapott fény megvilágításában teszi. És mindjárt a bevezető írás folytatásaként a nemrég elhunyt Anthony de Mello jezsuita atya imáról szóló *Kapcsolat...* című, 2003-ban Kecskeméten megjelent könyvének elemzésével kezdi. Lelkipásztorként nemcsak elemez, hanem megpróbál válaszolni is a *Mire jó az ima? Hogyan imádkozzunk?* kérdésekre. Megállapítja, hogy az imádságnak is — mint a világ bármilyen jelenségének — törvényei vannak, majd a „rossz” imádságot, s a meghallgatásra nem talált ima-hibákat elemzi.

Többek között Eperjes Károly színművész és Bolberitz Pál teológus-filozófus történelemről, emberségről és hitről szóló *Thália és teológia* című könyvéről (Válasz Könyvkiadó, Budapest, 2003), Kolozsváron megjelent évkönyvről (*Isten Vasár- és Ünnepnapi Igéinek Breviáriuma*. Glória Kiadó, 2003), Mácz Istvánnak az életről szóló idézetgyűjteményes kötetéről (*Hétpecsétet könyv az élet*. Szent István Társulat, Budapest, 2002) ír Sebestyén Péter.

Legszigorúbb észrevételei a *Sok apróság — nagy felületesség* című *Erdélyi útikönyvről* írt (Jel-Kép Bt., Budapest, 2002) kritikájában olvasható, melyben főleg az erdélyi útikönyv-olvasó közönséget figyelmezteti a piac- és érdekizű könyv hiányosságaira, tévedéseire, igénytelenségeire és súlyos pontatlanságaira.

A szerző azonban hamar visszatér az ő „igazi területére” a *Lélekfuvarlat* című fejezetben, ahol a keresztény ünnepkör témáit fogalmazza meg rövid írásaiban. Égő gyeritya fotója is szemlélteti-jelzi ezt a fejezetet és mindjárt már sejteti is velünk a kezdő, bevezető írást, akinek főszereplője nem más, mint az Istengyermek, azaz Jézus.

Az olvasóban gondolatokat szül ez az írás. S aki mélyen magába néz, az rájön arra, hogy milyen gyarló is az ember. Miért kell megvárnunk mindig a legszebb ünnepet, hogy ő ismét megszülessen a világnak és nekünk. „Év közben nem is gondolunk rá, talán túlságosan természetes és elkoptatott, vagy túl hihetetlen — írja Sebestyén Péter —, karácsonykor viszont újra megtelik élettel, sugárzik a mennyei fénytől és tartalomtól.” Amikor ezt az írást olvassuk, igazi karácsonyt élünk át ismét. Ha nyáron vagy tavasszal olvasnánk, akkor is karácsonyt varázsolna bennünk, olyan karácsonyt, mely bármikor felébresztené azt a kis Jézust, aki tovább munkálkodna bennünk, így támasztva fel fáradt lelkünkben az örök szeretetet.

A *Megtestesült* című írás is Jézusról szól, szintén karácsonyról, Isten megtestesülésének ünnepéről, azt üzenve Nekünk, hogy ne csak a körülöttünk élőket, az anyagvilágot, s a testünk vágyait szolgáljuk.

Az *Ünnepek ünnepében* Jézus feltámadásáról ír a papíró. Arról, hogy „éppen a húsvét világítja meg a keresztény lét titkát: Isten fiában, Jézus Krisztusban nem toldozza-foldozza a világ nyomorúságát (...), hanem magára veszi emberségün-

ket, alámerül a halálban, és feltámadva legyőzi azt”. A *Feltámadás*ban figyelmeztet Sebestyén Péter: „húsvétot nem szabad másképp megélni, csak hittel, megrendülve, bűnbánatban kiengesztelődött lelki békében és felszabadult örömmel”.

Jézust szólaltatja meg ismét a *Lélekfuvalat*ban: „A Lélek ott fúj, ahol akar. De nem mindegy, hogy meghalljuk-e a fuvalatot vagy elzárkózunk előle — bővíti ki gondolatait és hozzátoldja: „Pünkösdi ajándéka tehát a Teremtő Lélek, Isten ereje és személyes dicsősége”, majd Barsi Balázs szavait idézi: „levegő, amelyből mindenki él, anélkül, hogy észrevenné”.

Az új, erdőszentgyörgyi római katolikus templombelsőben szentmise folyik. Sebestyén atya imát mond. A hívek fennállva imádkoznak. Mint angyalkák, fehérben ministránsok veszik körül Sebestyén atyát. Egymásért imádkoznak. Magukért. A maroknyi székely népért, hogy ne járjon úgy, mint a szikla a székelyek Himnuszában. Ezt látom a következő fejezet címe fölött a fényképen. A fejezet címe pedig ez: *Isten útjából el kell hárítanunk az akadályokat*. Alkalmi beszédek, prédikációkat tartalmaz ez a fejezet. Szent Antal és Nepomuki Szent János ünnepéről, a mi Szent István királyunkról, Sárlos Boldogasszony ünnepéről, Árpád-házi Szent Erzsébetről.

A Szent Antal ünnepén elhangzott beszédből megtanuljuk azt, hogy soha ne sakkozzunk Istennel, hogy a mi saját életünk gondjait Isten kegyelmével csak mi saját magunk tudjuk megoldani. Az Isten útjában álló akadályok pedig nem mások, mint a mi önző életünk, rengeteg ártalmas szenvedélyünk, káros vágyaink és ösztöneink. Rendcsinálásra int Sebestyén atya: egyszer saját portánkon belül tegyünk rendet, és minél többször vegyük kezünkbe a gereblyét, hogy lelkünk udvarán ne maradjon gyom.

A *Nepomuki Szent János* című beszédben a következőkre hívja fel az olvasó figyelmét: „A média, az írott és elektronikus sajtó csak azért érdeklődik az emberek, főleg a nagy sztárok, politikusok magánélete felől, hogy abból nagy port felverő eseményt keltsen, beleturkál az emberek lelkivilágába, csámcsog rajta, és aztán eldobja, mint lerágott csontot — közben felbolygatva a közvélemény állóvízeit, és sebeket ejt sok ember tisztességén és emberi méltóságán”.

Valóban ezt teszi a sajtó, az egész világ médiája: saját népének a szolgálóit cirkuuszok bohócaivá teszi, mit sem gondolva arra, hogy ezzel a saját nemzetét gyengíti, a saját fáját vágja ki abból az erdőből, mely évszázadokon keresztül háborúkban és ellenségeskedésekben állta a sarat és védte kemény szelektől a nemzetet. A média sokszor önpusztító munkát végez — észrevétlenül. És ezt már csak akkor vesszük észre, amikor már hiába énekeljük: „Maroknyi székely porlik, mint a szikla”.

Nepomuki szent János példája abban erősít meg minket — írja Sebestyén Péter —, hogy ne adjuk ki magunkat sem pénzért, sem a csiklandozó, olcsó népszerűségért, mert vannak életünknek szent és sérthetetlen területei, titkai, amelyek nem eladók, nem kiadók, nem vihetjük a piacra. Ezeket a titkokat nem vagyunk kötelesek mások orrára kötni, ezek a titkok csak ránk és Istenre tartoznak.

Amikor elolvassuk a következő beszéd címét (*Szent István-napi búcsú*), egyik legszebb ünnepünk, Szent István királyunk ünnepe jut eszünkbe és az, hogy a

magyar fővárosban, Budapesten, este, ezen a napon 10 óra körül szép tűzijátékot láthatunk — a valóságban vagy a televízióban. De Sebestyén Péter elmélkedése a következő kérdésekre is választ ad: „milyen az igazi király, az államférfi, a közösségi vezető, és milyenek legyünk mi Szent István életpéldájának tükrében?” Megtudjuk, hogy Szent István királyunk azért lett az ország atyja, mert „hiteles államférfi volt”, és „nemcsak állam- és egyházvezető volt, hanem kolostorépítő, törvényhozó”, „jellemember, elszánt ember is, aki, ha kellett, a saját környezetével is szembeszállt; változtatni akaró és változtatni tudó ember, mert elsősorban saját életpéldáján keresztül fogadtatta el és gyökereztetette meg a keresztény hitet”.

Hozzáteszem: legyünk mi is olyanok, mint amilyen Szent István királyunk volt. Legyünk királyok — a saját családjunkban, a saját közösségünkben, a mi szűk környezetünkben, a mi szülőföldünkön. Hiteles emberek és jellememberek, olyanok, mint amilyen Szent István királyunk is volt; legyünk építők, kolostorépítők, olyanok, mint Szent István királyunk volt; és legyünk olyanok, mint ez a maroknyi lelket számláló erdőszentgyörgyi közösség, amely pár év leforgása alatt templomot épített. Nagy templomot, erős bástyát Istennek, a hitnek, a megmaradásnak. Hogy erőnk legyen majd találkozni. Mint a *Sarlós Boldogasszony* című ünnepi beszédben. Hogy erőnk legyen találkozni az ószövetség és újszövetség főszereplőivel és történeteivel. Hogy erőnk legyen találkozni Jézussal, hogy erőnk legyen áthozni, s bevinni Őt a mi szíveinkbe. Hogy erőt merítsünk ismét találkozni a következő vasárnapokon, a következő ünnepeinken. Otthon a mi templomunkban a mi papunkkal, a mi Istenünkkel és saját magunk lelkiismeretével. Szegény és szerény önmagunkkal. Mint Árpád-házi szent Erzsébet ünnepén. Szeretetteljesen. Ha nem, hát akkor tanuljunk ebből az írásból egy kicsi szeretetleckét. Tanuljunk meg szeretni szent Erzsébettől. Nem baj, ha kicsit gazdagok vagyunk, de az élet hétköznapijain szálljunk magunkba, s ha másképp nem is, de képzeletünkben legyünk egy picit szegények. Mert ha szegényebbek leszünk egy kicsit, biztos, hogy jobban tudunk majd szeretni: árvákat és betegeket, bajba jutottakat és igazán szegényeket.

Jobbá tehetjük magunkat, életünket és környezetünket — írja további mindennapokról szóló töprengéses írásaiban Sebestyén Péter. Majd felsorakoztat szabadságról, mindennapos dolgainkról, Kossuth Lajos üzenetéről, Isten népének szolgálatában álló papi és szerzetesi hivatásokról, egészséges életmódról szóló írásokat. II. János Pál pápát idézi, amikor ezt írja: „Legyetek derűsek!” És „ne csak csodáljuk II. János Pál pápát — írja —, hanem őrizzük meg szívünkben, imádkozzunk érte, sőt, nemsokára hozzá, hogy Isten legyen velünk, amikor esteledik, és lemenőben már a nap”.

Ima közben „Szeretetünk szálaít szőjjük bele múltunk szövetébe” — int az utolsó fejezetben a szerző. Amikor a telet kergetjük, kapcsolódjunk a farsangi hangulathoz, anyák napján hálás szívvel köszöntsük az édesanyákat, pünkösdkor, a csíksomlyói búcsún imádkozzunk a Babba Máriához és üdvözljük a szép Szűz Máriát, legyünk tiszta szívűek és csillogó szeműek, mint a gyermekek, így keressük Isten útjait. Népdallal, énekkel, tánccal ápoljuk hagyományainkat, kultúránkat, tart-

suk tiszteletben falutalálkozóinkat, az iskolában tudásszomjjal lapozzuk a tudományok könyveit, járjunk népviseletben, hallgassunk jó műsorokat a rádióban, legyünk igazi keresztények és magyarok, és kegyelettel őrizzük halottaink emlékét.

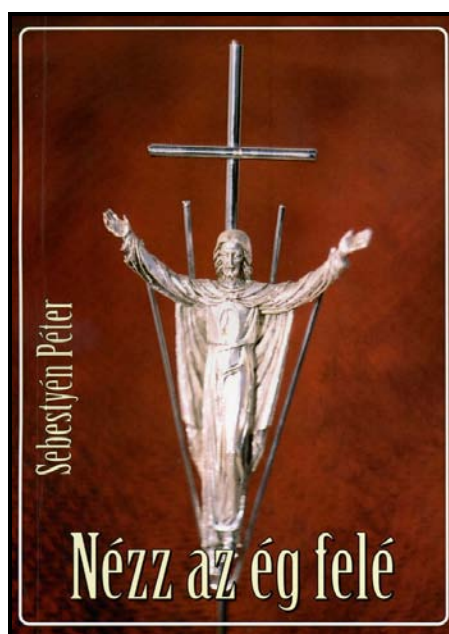
Sebestyén Péter *Nézz az ég felé* című könyve közelebb hozott Istenhez. Egy láthatatlan emelőt épített ő észrevétlenül, hogy közelebb kerüljünk a Fényforráshoz, az éghez, a mi gondviselőnkhez. Köszönjük neki.

* * *

Karácsony közeledik. A szeretet ünnepe előtt az jut eszembe, hogy hamarosan hó hull az országra, a tájra, a szülőföldre. Nem félek, mert bármekkora hó hull, Sebestyén Péter Erdőszentgyörgyön, a plébánia épülete mellett elültetett fenyőcsemetéi hargitai, csíkországi gerinccséggel állják majd a telet, s a fehér hóréteget.

Az adventet megelőző napokban eszembe jut 2005-ben tett erdőszentgyörgyi látogatásom, s mint egy látnok, belelátok az ünnepekbe. Népviseletbe öltözött székelyeket pillantok meg, nemcsak öregeket, hanem fiatalokat is, amint Erdőszentgyörgyön a régi templom helyett az új templomban imádkoznak, ahol a felcsendülő orgona hangja még közelebb hozza a hívekhez Isten országát, Isten országából pedig a megvilágított betlehemi jászolt a kisdeddal.

Azt kívánom olvasó mindannyiuknak, hogy az ismét megszülető Jézus hozza közelebb egymáshoz az embereket. Adjon erőt nekünk, hogy úgy álljunk az élet nehéz hétköznapijaiban, mint Sebestyén atya elültetett fenyőcsemetéi. Hogy erőnk legyen összekulcsolni a kezünket és őszinte, egyszerű imával szebbé tegyük az életünket és egymás életét. És nyújtózkodjunk — hittel, mint Sebestyén Péter hargitai fenyőcsemetéi... Az ég felé, a fény felé...

Brauch Magda

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gyermekirodalmi kiadványai 1991—2006 között

(II.)

PRÓZA

A gyermekpróza jelentősége

Az egyik elmúlt év az olvasás éve volt — a gyermekek számára is. Szükség van erre, mert az olvasás egyre inkább kezd „kimenni a divatból” a gyermekek körében is, bár a meséket még mindig elég sokan kedvelik. Esténként a gyermeknek szüksége is van az egész napi tevékenység után a mesére, akár a szülő, nagyszülő vagy más felnőtt mondja el (olvassa föl) számára, akár — ha nagyobbacska — maga olvassa el. Ezért szükséges, hogy a mese ne csak tanulságos, hanem nyugtató hatású is legyen, ne az erőszak, a gonoszság, a borzalom domináljon benne, még akkor se, ha végül a jó legyőzi a gonoszt, az igazság, a jóság diadalmaskodik.

A mese — különösen az esti — ellazulást, a feszültség feloldását is jelenti a gyermek számára, mivel a hősök kalandjait olykor össze tudja hasonlítani saját helyzetével, élményeivel. Ezt a mesék nyújtotta relaxációs hatást a gyermekpszichológusok is sokra becsülik, de ezen túlmenően a mese útmutatást is ad a gyermeknek, mivel beleépül az életébe. A mese tehát a szépirodalomnak igen jelentős, nem elhanyagolható része.

Tisztában lévén a mesék, a gyermeknek szóló történetek jelentőségével, az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó az elmúlt 16 évben mintegy 26 kötetnyi mesegyűjteményt, összefüggő mesés történetet jelentetett meg Csire Gabriella, Ráduly János, László László, Sente B. Levente, P. Buzogány Árpád, Zsidó Ferenc, Nagy Olga, Marton

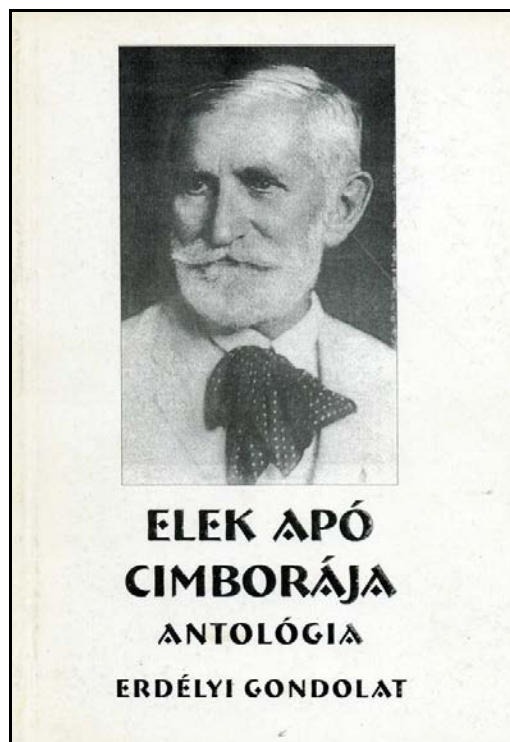
Lili, Vöő Gabriella, Gub Jenő és Benedek Elek tollából. A lajstromba sorolandó még két antológia: *Elek apó Cimborája* (Válogatta: Csire Gabriella), *Megszólal az arany-csengő*. Karácsonyi versek és történetek (Válogatta és összeállította: Beke Sándor), valamint egy mondákat tartalmazó gyűjteményes kötet *A Tordai-hasadéktól Szent Anna taváig* (Válogatta: Beke Sándor). E könyvek túlnyomó része — a gyermekvers-kötetekkel ellentétben — nem a legkisebbekhez, hanem az olvasni tudó kisiskolásokhoz, még inkább az V–VIII. osztályosokhoz vagy éppen a középiskolásokhoz szól, de a felnőttek is szívesen kézbe vehetik e köteteket.

„Elek apó” meséi

Mindhárom (vagy mind a négy) korosztályt szolgálja az *Elek apó Cimborája* című tartalmas, immár két kiadást is megért antológia (1994, 2000). Ez a — még pedagógusok számára is — értékes gyűjtemény a nagy mesemondó, Benedek Elek egykori híres hetilapja, a *Cimborra* anyagából való válogatás. A népszerű gyermeklap 1922 és 1929 között megjelent számaiból nyújt ízelítőt Csire Gabriella, aki utóhanggal és a szerzők életrajzi adataival is ellátta a kötetet.

Az anyag tartalmaz kisebb gyermekeknek való meséket *Álommész-autó* című első részében, a második nagy fejezet (*Kísértetjárás Kisbaconban*) gyermekekkel megessett rövid történetekből áll, az utolsó részben, melynek címe: *Miből lesz a cserebogár?*, a szerzők saját gyermekkorukról vallanak megható, igaz történeteket. Mindhárom rész igen gazdag gyermekversekben is.

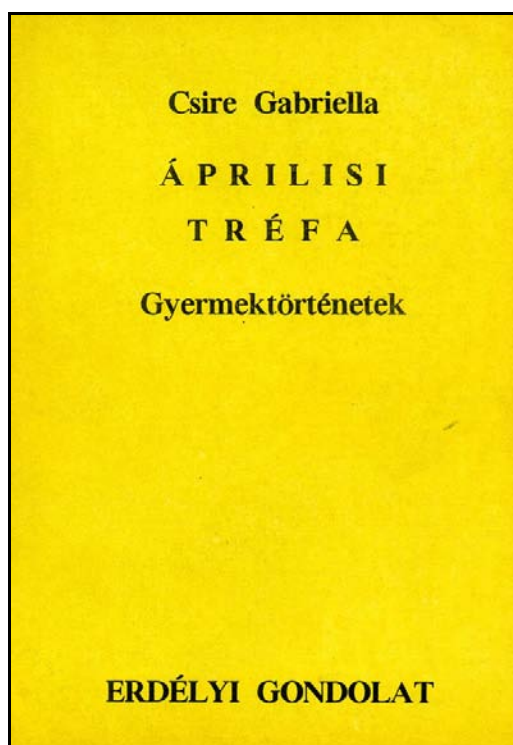
A válogatásban található írások mintegy 30 szerző tollából valók. Közülük a legismertebbek maga Benedek Elek, Móra Ferenc, Dsida Jenő, Gárdonyi Géza, Berde Mária, Krúdy Gyula, Tamási Áron, Mikszáth Kálmán, Áprily Lajos, Tompa László.

**Csire Gabriella
és a gyermekirodalom**

A középső korosztályhoz — a 10–14 évesekhez — szól Csire Gabriella *Április tréfa*. Gyermektörténetek című, 1996-ban napvilágot látott kötete, amely 28 rövid írást tartalmaz. A szereplők általában kamaszkodó iskolásfiúk. A szerző kitűnően ismeri lelkivilá-

gukat, sajátos problémáikat, társaikkal és a világgal való küzdelmeiket, konfliktusaikat. Ez utóbbiakat néha már a szerelem első bimbói simítják el, oldják fel (*Rágórépa, Haragszol, Két kis kavics, Kicsi Tóni*). Az erőszakosabb, uralkodni vágyó kamaszok elsősorban a tűrőképesebb, szelídebb lelkű társaikon próbálgatják „hatalmukat” — akárcsak a felnőttek világában —, ám ezekben a karcolatokban visszafelé sül el ez a törekvésük, elégtételt szolgáltatva az olvasónak is (*Akoska, Alma és Dió, Táskalexikon, Párbaj*).

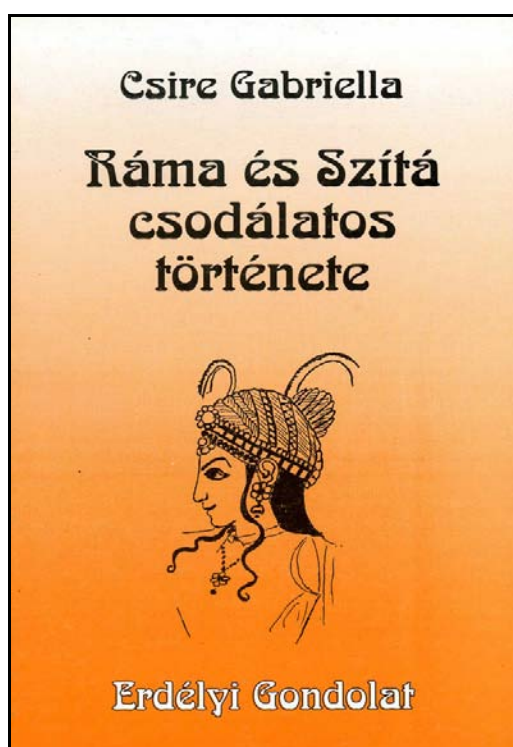
Több írásban megjelennek a gyermekek kedvencei, az állatok (*Vadmacska, Farkasfaló legényke, Fűrész és Cecil*). A család összetartó ereje is jelentős szerepet játszik az alig önállósult gyer-

mekek életében, a belső és külső konfliktusok megoldásában (*Keserűvíz, Bőgőmasina, Izompacsirta, Nyomtam a pedált, Kovács Péter naplójából*). A mozgalmas, érképesítő és tanulságos kis írásokban a mindennapi élet néha szándékosan felnagyított — mert a gyerekek számára fontos — eseményei zajlanak le a valóságban és a kiskamaszok lelki világában.

Csire Gabriella másik értékes mesekönyve, az 1997-ben megjelent *Ráma és Szíta csodálatos története* két eposz-átdolgozást tartalmaz. Kötetének utószavában elmondja, hogy a múlt század 80-as évei óta feladatul tűzte ki maga elé az eposzok hozzáférhetővé tételét a gyermekek, sőt a felnőttek számára is, úgy, ahogy azt a Grimm-testvérek tették a görög és a római mítoszokkal vagy Charles és Mary Lamb a Shakespeare-mesékkal tették. Az Odüsszeia, az Ótestamentum és a Kalevala meseregénybe sűrítése után ezúttal a szanszkrit eposzt, a Rámájánát és a nagy kínai mesét, a Nyugati utazást avagy a majomkirály történetét dolgozza föl érképesítő meseformában.

A Kr. e. I. évezredben keletkezett Rámájánából azt a kalandokban bővelkedő részt dolgozza át, amely Ráma és felesége, Szíta száműzetését és annak 14 éve alatt történt eseményeit foglalja magába. A keretes történet kezdetén és végén Valmíki, a híres dalnok (a Rámájana állítólagos szerzője) a házaspár két ikergyermekeinek, Lívának és Kuszának meséli el a számukra még ismeretlen szülei, a száműzetésből visszatért királyi pár, Ráma és Szíta viszontagságait, Ráma, az elsőszülött fiú, de apjá-

nak második feleségétől csellel elűldözött királyfi hősiességét, vitézségét. Ráma — akárcsak a mi *János vitéz*ünk vagy *Toldi Miklós*unk — nagy erejével, akaratával, a szolgálatába szegődő csodálatos állatok és más varázseszközök segítségével, hatalmas küzdelem árán legyőzi gonosz ellenségeit, és visszaszerzi elrabolt feleségét, Szítát. A főhős, pozitív tulajdonságai révén — bátorság, hűség, becsületesség, kitartás, megbízhatóság, megfontoltság — követendő példakép, a gyermekek egyik kedvenc mesehőisévé válhat.

A másik mese, *A nagyravágyó kőmajom*, a kínai mítoszok és mondák világába viszi az olvasót. A varázslatok, a csodák itt is sűrűn követik egymást, hiszen a tündérszékla kőtojásból kikelt majomkirálya

hetvenkétféle varázsigét tanul el a nagy varázslómestertől, hogy teljesüljön vágya: a halhatatlanság. Am ezzel sem elégszik meg, a mennybe jutva a császári trónra is áhítozik, és semmilyen földi hatalom sem tudja legyőzni. Végül Buddha fékezi meg nagyravágyását, de ötszáz évi rabság után kiszabadítja, és a majomkirály ekkor valóban elnyeri az óhajtott öröklétet. Ez a lebilincselő, izgalmas mese — akárcsak Ráma és Szíta története — közelebb hozza az európai olvasó számára a mesés Kelet világát.

Ugyancsak Csire Gabriella dolgozza fel a 2001-es kiadású és a Mátyás királyról közszájon forgó mondákat, anekdotákat *Itt járt Mátyás király*. Kis történetek a nagy királyról címmel. Rövid, csattanós történetek, „egypercesek” ezek, de korántsem egyhangúak. Az első részhez tartozók általában szójátékon alapsznak (*Mátyás és Mátyás, A lencsefőzelék, Mi rosszabb a sajtnál, Dolgozz, mester!*), majd megjelenik a bölcs, az igazságos Mátyás (*„Bögrét, csuprot foltozok”, Ünnepi fogadás, A lóköltő, A nagyesszű leány*). A néphit szerint az álruhában járó-kelő király mindig a szegények, az elnyomottak számára tett igazságot. Erről szól — többek között — a népsanyargató kolozsvári bíró leleplezésének története (*Három fabasáb*). A király elégtételt szolgáltat a szegény népnek, de megtréfálja még saját udvarának nagyurait is (*Kockajáték*). Viszont saját udvari bolondja, Markal néha még Mátyás eszén is túljár (*A gyertyatartó macska, Kancsós példázat, Ki a bolond?, A csipkelődő Markal, Mesterségek mestersége*). Megismerjük a híres szóláshoz — „Egyszer volt Budán kutyavásár” — fűződő történetet is.

A kötet azért hasznos, mert a gyermekek megismerik belőle az utolsó nagy magyar király, Hunyadi Mátyás személyét.

Csire Gabriella másik történelmi személyről szóló kötete 2001-ben jelent meg *Münchhausen báró barangolásai a nagyvilágban* címmel. Münchhausen — akárcsak a mi Hány Jánosunk — nagyotmondásairól híres, azzal a különbséggel, hogy a hetvenkedő báró valószínűleg valóságos személy volt.

A kötethez fűzött utóhangból azt is megtudjuk, hogy 1720 és 1797 között élt, és 12 évig valóban katonáskodott az orosz cár udvarában, részt vett a törökök és a svédek elleni háborúban. Meséi, csodálatos elemekkel tűzdelt katonatörténetei még életében szájról szájra jártak, majd több ízben könyvalakban is sikert arattak. Egymást követték a műfordítások, átdolgozások, színpadi és filmváltozatok.

Ez a kis kötet G. A. Bürger *Münchhausen báró kalandjai* (1786) című műve alapján készült. Három részre oszlik. Az elsőben az esténként borozgatás mellett vendégeit mulattató báró egy oroszországi hihetetlen kalandját meséli el (*Babérlombos paripán*). A második estén a nagyotmondó lovag Gibraltárba

viszi el az olvasót, ahol csodás tetteket vitt végbe, majd egy ágyúcsőből kilőve hónapokig aludt egy szénakazalban. Még hihetlenebbek a harmadik estén mesélt törökországi kalandjai, melyeket, ráadásul „színtiszta igazságoknak” nevez, és elítéli a túlzókat és ferdítőket.

Münchhausen báró különös és hihetetlen, ám nagy fantáziával kiagyalt történetei megmozgatják a gyermekek képzelőerejét is, emellett megismertetik velük a világirodalom egyik közismert alakját. A kötet illusztrációit Felszegi Stefánia készítette.

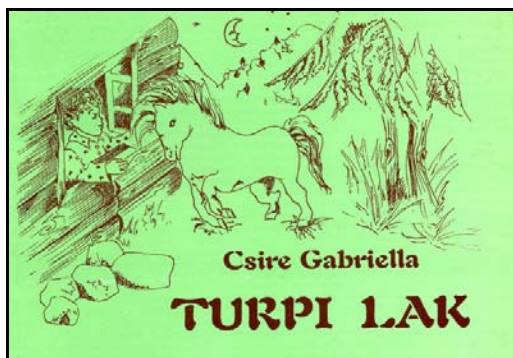

Csire Gabriella 2002-ben megjelent *Turpi Lak* című könyve egy meseregényt és egy rövidebb mesét tartalmaz.

A *Turpi lak* című meseregény egy valóságos nyaralás mesékkal átszőtt története. Turpi, egy kisfiú, szüleivel és barátaival a Székelyföld gyönyörű vidékein nyaral kis zöld faházukban, melyet szülei az elmúlt évben vásároltak, és róla nevezték el.

A meseregényben megelevenednek egyrészt a környéken megtett kirándulások során látott természeti csodák: a Szent Anna-tó, Bálványosvár és az oda vezető meredek út, Büdöshegy, csúcsok, sziklák, barlangok, borvízforrá-

sok, melyek között barangolnak, másrészt, a regény főhőse, Turpi a csodás helyeken újabb csodát lát. Képzeletben néha találkozik az Erdei Tündérrel, aki a néphit szerint ott tanyázik ezen a vidéken, de csak kivételes személyek láthatják alkalomadtán.

Turpi is ilyen „kivétel” lehet, mert a földöntúli lénnel nemcsak találkozik, hanem szép meséket is hall tőle. Így ismerkedik meg az olvasó is a Szent Anna-tó keletkezéséhez fűződő legendával, az irigy testvérek meséjével, akik egymást túlszárnyalni akarván, leányokat fogtak be lovak helyett a hintóba, és Anna átka miatt összedőlt váruk helyén tó keletkezett. Így hangzik el Tündér Ilona és szép Virágfi János varázsmeséje, majd Rapsonné, a gonosz boszorkány története, aki az ördöggel cimborálva sokáig megkeserítette két szomszédos család életét, szétválasztotta a szerelmeseket. Végül az emberek közötti szeretet diadalmaskodik a gonosz varázslat fölött.

A szép vakáció véget ér, Turpi és társai kissé szomorú hangulatban utaznak haza, de vigasztalja őket a tudat, hogy Turpi lak megmarad nekik.

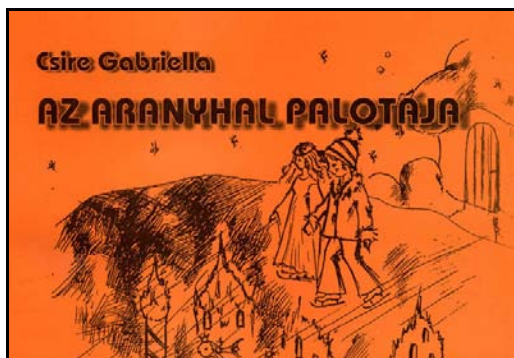
A kötet második része egy játékos kis történet *A varázsló kosara* címmel, melyben egy kislány felkutatja és megmenti dióvá változtatott kis társait. Végül kiderül, hogy a „varázslat” csak ártatlan játék volt, mivel a gyermekek megunták már addigi, megszokott játékaikat.

A kisebb-nagyobb gyermekeknek bizonyára kellemes kikapcsolódást nyújtó kötet értékét növeli Felszegi M. Stefánia borítója és illusztrációi.

A 2004-ben megjelent *Az aranybal palotája* című kötet alcíme: Tarka történetek, de mind a fő-, mind az alcím ennél sokkal többet takar: serdülő lányok és fiúk lelkivilágába nyújt betekintést a mai valóság, jelenkorunk körülményei között.

Erre a kényes feladatra vállalkozott Csire Gabriella, amikor a kötet három fejezetét megalkotta. Kinga-mesék az első rész címe, mivel Kinga, az általános iskola felső tagozatára járó 12-13 év körüli kislány mesél benne minden napjairól, naplószerű megoldásban, de összefüggő történeteit meg is címezve. Kinga tipikus mai serdülő lány, hétköznapijai az iskola, a család és a barátai között telnek el, minden iránt érdeklődik, mindenről van véleménye. Szereti szüleit, becsüli tanárait, szívesen barátkozik osztálytársaival, akiknek gyakran hasznos tanácsokat ad. Alaptulajdonsága a természetesség, a pozitív gondolkodás. Nem hallgatja el kudarcait sem, de általában jól érzi magát a maga kis világában. Nem kiemelkedő tehetség, nem ő a legszebb, a legokosabb, de jóérzésű, meleg szívű „ember”, mai divatos szóval élve empáti-

kus, nem megy el érzéketlenül mások gondja-baja mellett, embert, állatot egyaránt óvni igyekszik, ha az rászorul, és erre biztatja társait is. Életének, hétköznapijainak, gondjainak, gondolatainak leírása tanulságos minden hozzá hasonló korú gyermek számára.

Ugyanez vonatkozik a kötet második fejezetének „igaz” meséire is, a *Kicsi Tóni* címmel összegyűjtött történetekre, azzal a különbséggel, hogy ezúttal általában fiúk a főszereplők. Mivel az *Áprilisi tréfa*. Gyermektörténetek című kötet tárgyalásakor e történetek túlnyomó része már szóba került (*Rágórépa, Haragszol?, Két kis kavics, Kicsi Tóni, Alma és Dió, Párbaj, Vadmacska* stb.), ezúttal csak annyit fűznék hozzá, hogy — akárcsak Kinga meséi — ezek is a diákok valóságos életéből merített igen tanulságos történetek. Valószínűleg ilyen szempont alapján kerültek át ebbe a kötetbe.

Az előző két fejezetnél is érdekfeszítőbb, remekbe szabott igaz mese a kötet harmadik története: *A Kása-barlang titka*. A kisregény cselekménye több szálon fut végig: a főhős, Dani ugyanabból a korosztályból való, mint az előző hősök. Elvált szülők gyermeke, és ez a tény —

mivel mindkét szülőjét nagyon szereti — törést idéz elő lelkivilágában, ráadásul édesapja, akinél a vakációit tölti, újból megnősült, és mostohaanyjával nemigen találja meg a közös hangot. A nagy kertes ház, a Pazar nyaraló is idegen számára, így idő előtt hazakivánczik saját szerényebb körülményeik közé.

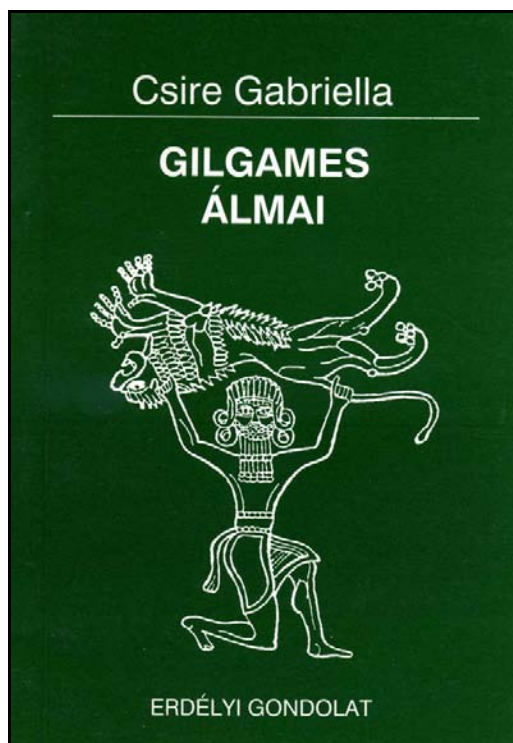
A történet másik szála a hat fiú — köztük Dani — kalandja a nemrég feltárt Kása-barlangban, ami tragikusan is végződhetett volna. A kíséret nélkül elindult „felfedező” gyerekcsapat a barlangban reked, mert a bejáratot hirtelen keletkezett barlangvíz torlaszolja el. A gyerekek több mint két napot töltenek el a barlang fogságában, egyetlen reményük, hogy magától apadni kezd a víz, vagy valaki keresni fogja őket, esetleg látta őket lemenni (szüleik elől eltitkolták útjuk eredeti célját). Igyekeznek fegyelmezetten viselkedni reménytelennek látszó helyzetükben, kerülik a pánikhangulatot. A két, izgalommal teli nap után felfedezik és kimentik őket.

A cselekmény mindkét szálát átszövi egy harmadik is: Dani kedvenc mitológiai hősének, Thészeusznak a története, mely párhuzamosan folyik a Danival történetekkel, aszerint, hogy a fiú ébren van, vagy éppen álmodik. Álmában ugyanis Thészeusszá változik.

A „valóságos” mesékkel, a megtörténhető események bemutatásával, a serdülők életének megelevenítésével Csire Gabriella hiányt pótol a mai erdélyi magyar gyermekirodalomban, mivel a nagyobb gyermekek már „kinőttek” a tündérmesékből.

A szerző a gyermeklélek kiváló ismerőjének bizonyul kötetében, melyet

nemcsak a 10-14 év közötti gyermekek, hanem szüleik, sőt, nagyszüleik is érdekesnek találhatnak, haszonnal forgathatnak.

A mesék világába ültette át a szerző a mezopotámiai agyagtáblákon megőrzött ősrégi eposzt, Gilgames történetét is *Gilgames álmai* című kötetében.

Gilgames történelmi személy volt, az ókori nagy sumér város, Uruk királya a Kr. e. 27. században. Uralkodása idején két városállam: Uruk és Kis harcolt egymással a teljhatalomért. Gilgames legyőzte ellenfelét, Aggát, Kis uralkodóját. Az ő nevéhez fűződik a világ első nagy városfalának építése is, mellyel körülzárta Uruk városát és a hozzá tartozó termőföldeket, kerteket (a fal ma már nem létezik).

Gilgames és két elődjének alakja köré mítoszok szövődtek, melyeket rovással, agyagtáblákon örökítettek meg. Ezekből keletkeztek a 3. évezredben különböző kiséposzok, melyekből később három Gilgames-eposzt is összeállítottak: az elsőt a Kr. e. 2. évezred elején, a másodikat a 15-14. században, a harmadik, legteljesebb variáns a Kr. e. 7. században íródott, és 12 táblából áll.

Az irodalomtudomány két évezredig megelégedett Gilgames alakjáról, történetéről, csak 1872-ben fedezte fel újra G. Smith, amelyet újabb szövegkiadások követtek. A sumér-akkád irodalom első magyar szakértője és feldolgozója Rákos Sándor volt, akinek két kötete (*Gilgames. Ékírásos akkád eposzok*. Budapest, 1960. és *Agyagtáblák üzenete. Ékírásos akkád lírai-filozófiai versek*. Budapest, 1963.) úttörő jelentőségű volt.

Csire Gabriella lírai hangú, mesészerű feldolgozása is elsősorban a Rákos Sándor tolmácsolásában közölt ninivei 12 táblás Gilgames eposzból meríti anyagát, de felhasználja az uruki uralkodó kalandjairól szóló kiséposzokat, sumér-akkád mítoszokat is.

A szerző megkapó líraisággal meséli el az Uruk városát körülvevő hatalmas védőfal építését, mely varázsdobszóra történik, és belerokkan a város egész népessége, majd az istenek megteremtik Gilgames méltó társát, Enkidut, a hatalmas erejű vadembert, hogy legyőzze Gilgamest, és megszűnjenek a varázsdob erejét. Az ellenfelek azonban a legjobb barátokká, szinte testvérekké válnak, és együtt indul-

nak vakmerő kalandjaikra. Kiszabadítják a szörny fogságából az elrabolt Istárt, a szerelem istennőjét, aki aztán veszedelmet hoz rájuk, bosszúból, mert Gilgames nem akarja feleségül venni. Először egy dühös bikát küld Uruk városa ellen, de a két hős barát együttes erővel legyőzi. Tettükért egyiküknek az életével kell megfizetnie. Enkidura esik az istenek választása, akit Gilgames keservesen megsirat, de magától a halál tényétől is megretten, hiszen most már látja, hogy rá is ez a sors vár.

Gilgames egyetlen célja ezután az örök élet titkának megtalálása. Vadállatokot legyőzve, 120 evezőlapát segítségével jut el a halál vizén át ősenek, Um napistinek birodalmába, hogy elpanaszolja „fivérének” halálát és saját féltelmeit. Itt értesül „az özönvíz előtti vízözön” történetéről — melynek mását az Ótestamentumban találjuk meg —, amelyből Um napisti, feleségével együtt, megmenekül bárkáján, s így maga is istenné, azaz örökéletűvé változik. Gilgamesen azonban nem tud segíteni, de útravalóul az örök ifjúság csodafüvét ajánlja fel neki, melyet a visszafelé vezető úton kell megtalálnia. Így Uruk egész népének juthat belőle. Gilgames meg is találja a csodatevő füvet, de egy kígyó ellopja tőle. Most már csak a hazatérésre vágyik, ahol emberi életet élhet. Otthon megvigasztalja a hatalmas, erős fal, amelyhez hasonló sehol sem létezik.

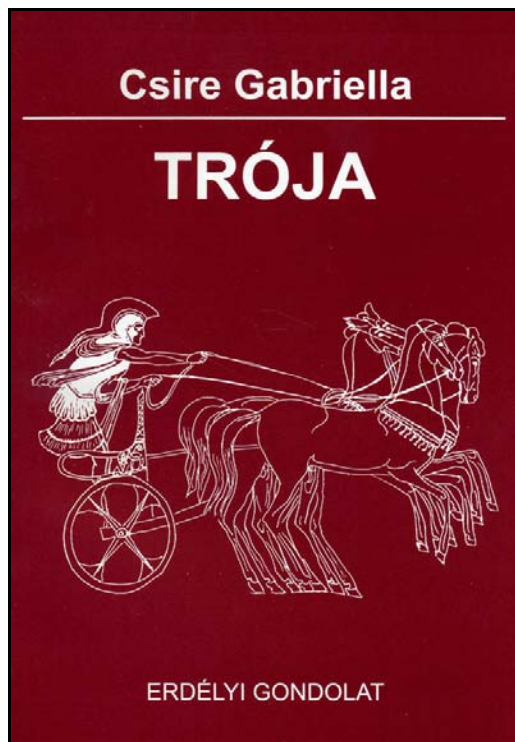
A regényes történetet mindenütt átszövik a jövőt megjósoló látomások: a főhősnek, Gilgames édesanyjának és Enkidunak álmai.

A kötet második részében a Mezopotámiában keletkezett ékírástos agyagtáblák szövegeinek magyarázatáról, rejtélyeiről van szó: Mezopotámia történelméről, kultúrájáról, a sumér kor isteneiről, az özönvíz előtti vízözönről, az ékírásról és a táblák készítéséről stb. A műemlékek illusztrációi egészítik ki ezt az értékes kis kötetet.

Szintén a tanulóifjúság — és tegyük hozzá, a felnőtt olvasók számára is — ültette át prózába Csire Gabriella az Iliászt is magába foglaló teljes trójai mondakört, annak érdekes epizódjait *Trója* című könyvében. Agamemnon háborúja, az Égei-tengeren átkelő akháj hajóhad tízéves ostroma és győzelme a trójaiak felett a Kr. e. 13. században történelmi ténynek bizonyult. Ezt dolgozta fel Homérosz a Kr. e. 8. században. Két híres eposza, az Iliász és az Odüsszeia közül az elsőben találjuk meg a legteljesebben a trójai háborúhoz fűződő mondai anyagot. Ezeket az eseményeket olvashatjuk hozzáférhetőbb átköltésben Csire Gabriella 2005-ben megjelent *Trója* című kötetében, melynek alcíme: A trójai mondakör.

Az elbeszélés Hekabé álmával kezdődik, melyben megijósolják neki Trója vesztét, ezért újszülött gyermekét, Páriszt — aki majd a veszedelem oka lesz — a királyi palotából egy hegycsúcsra teszi ki. A jóslat ellen azonban hiába tenne akármit, mivel amúgy is „Zeusz aranymérlege dönti el, kinek jut élet s kinek halál” (idézet a fülszövegből). Párisz életben marad, egy pásztor megszánja és fölneveli. Trója vesztét is ő okozza, egyrészt azért, mert az égből hullott aranyalmát Aphroditének aján-

dékozza, s ezért a bosszúálló Héra és Pallasz Athéné háborút kezdeményez, másrészt elrabolja a szép Helénát férjétől, Menelaosztól a palota kincseivel együtt.

A továbbiakban egymást követik az izgalmasnál izgalmasabb események: a görög hajóhad gyülekezése az auliszi kikötőben, ahol majdnem feláldozásra kerül Agamemnón lánya, Iphigenia, a trójaiak védekezése Hektorral az élen, Akhilleusz és Agamemnón összeküldözése, Menelaosz és Parisz döntetlenül végződő párbaja, Hektor búcsúja családjától és győzelme Patroklosz felett, majd a sértődött Akhilleusz visszatérése, hogy megbosszulja barátját, Patrokloszt, ám, miután halálra sebezti Hektort, maga is elesik. Parisz halálával a szép Heléna visszakerül „eredeti”

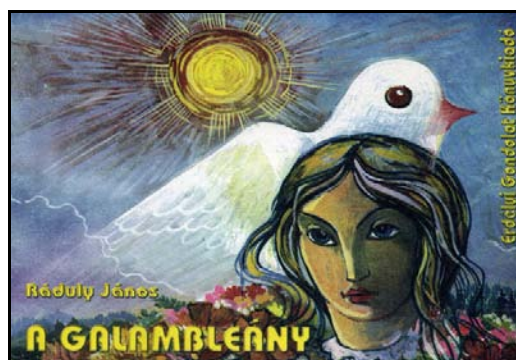
férjéhez, Menelaoszhoz, de előbb Odüsszeusz hadicselével, a híressé vált faló trükkel a háború tizedik évében legyőzik Tróját. A győztesek kegyetlenkedései nem ismernek határt, talán ezért veszejtik el az istenek a Trójából hazafelé tartó Neoptolemoszt, Akhilleusz fiát. Agamemnónt saját felesége, Klütaimnesztra öli meg szeretője segítségével, Odüsszeusznak pedig további 10 évet kell bolyongania, amíg hazatérhet. A Trójából megmenekült Aineiasz — az Alvilágot is megjárja — új hazát alapít: Rómát. De ezek már más történetek.

A meseszerűen, mégis hitelesen megfogalmazott történetet az ókori görög vázaképek alapján készült illusztrációk díszítik, melyeket ugyan csak a szerző, Csire Gabriella készített.

Ráduly János népmeseközlései

Az utóbbi majdnem tíz évben jelent meg Ráduly János több kötetnyi népmese-feldolgozása. Az 1998-as kiadás mindössze három tündérmesét tartalmaz *A galambléány* címmel. A második kötet, a 2000-ben megjelent, *Gyöngyvirág királyfi* a 16 mesén kívül a gyűjtés helyét (a Maros megyei Kibéd) és a mesemondó nevét is felsorolja, a harmadik, *Az igazat éneklő madár* (2001) című újabb könyv 14 mesét tartalmaz. A kötetek végén a szerző bő szömagyarázattal is szolgál, valamint megjegyzi, hogy a gyűjtött meséket nyelviileg egységesítette. A székely dialektus sajátos mondatfűzése, jónéhány tájsza-

va (ejsze, ahajt, feszt, fájin, ciheres, lenyisszant stb.) így is megőrződött a szövegekben.

Ráduly János összegyűjtött, feldolgozott meséinek túlnyomó része tündér-, azaz varázsmese. Csodálatos átváltozások, varázserejű lények, nemlétező állatok — többfejű sárkány, griffmadár, tündérek, ördögök szerepelnek bennük. Ezek segítik vagy akadályozzák a mesék pozitív hőseit, akik végül elérik céljukat, a jó legyőzi a gonoszt. A Küküllő menti történetekben az egyetemes mesevilág egyéb motívumai is jelen vannak: a szerencsét próbáló szegények, a legkisebb fiú vagy leány sikere, a „jótett helyébe jót várj” érvényesülése. Általában megtaláljuk a szokásos bevezető és befejező szövegeket is: Egyszer volt, hol nem volt, hetedhét országon is túl, az Óperenciás tengeren is túl... (a mesék kezdete), illetve: Még ma is élnek, ha meg nem haltak, Aki nem hiszi, járjon utána, Azóta is mulatnak stb. (a mesék befejezése). Szerepet játszanak a bűvös számok is, főleg a hármas: három testvér, három próbálkozás.

Az említett kötetek népmese-feldolgozásaiban felfedezhetünk né-

hány sajátos — nem egészen szokványos — motívumot is:

— A szerencsét próbáló és azt meg is találó, meggazdagodó fiatal mesehősök sohasem feledkeznek meg otthon hagyott, szegény sorsú szüleikről, testvéreikről vagy azokról, akik jót tettek velük. Gondoskodnak hozzátartozóikról, meghálálják a jótetteket (*Bécsáros János, Nándor királyfi, Gyöngyvirág királyfi, A szegény ember és a halász*).

— A mesehősök gyakran annyira szegények, hogy kezdetben még a betevő falatjuk sincs biztosítva (*Fahorgasztó János, Tündér Ilona, A szegény ember és a halász, Az igazat éneklő madár, A haragos ember szökése* stb.)

— A kötetek néhány állatmesét is tartalmaznak: *A farkatlan farkas, A róka a farkas hátán, A ravasz róka igazsága*. Ezekben — de egyes tündérmesékben is —, a róka pozitívan értékelt „személy”, mivel túljár az erősebb állatok vagy a gonosz erőket képviselők eszén, segíti a pozitív hősöket. Legjobb példa erre *A szegény ember és a halász* című mese.

— A mesékben gyakori motívum az átváltozás: állatból emberré, békából tündérré stb. Ilyenkor a szereplők min-

mindig átbucskáznak, „átbükkennek”, azaz átbillennek a fejükön.

— Egyes darabokban keverednek a varázs- és a tréfás mesék motívumai, azaz a szereplők a varázserőt is igénybe veszik, de az eszüket is használják (*Fakata és a szép királyfi*, *A nagyszű leány*, *A haragos gazda szökése*, *A szegény fiú juhái* stb.)

Ráduly János mesefeldolgozásainak cselekménye rendkívül változatos, fordulatokban gazdag, alkalmas arra, hogy megragadja az óvodás korú, de a nagyobb gyermekek fantáziáját is.

Ráduly János *A tulipános láda* című kötete, Péter Katalin illusztrációival, később, 2005-ben látott napvilágot. A kötet Kis-Küküllő menti székely népmeséket, tréfákat, anekdotákat tartalmaz, kiejtés szerinti lejegyzésben. A szerző könyvhöz írott előszavában (*Népmesemondás a bentlakásban*) elmondja, hogy ezt az anyagot évtizedekkel ezelőtt, 1958 és 1961 között gyűjtötte, amikor — érettségi után — bentlakási felügyelői állást töltött be Erdőszentgyörgyön.

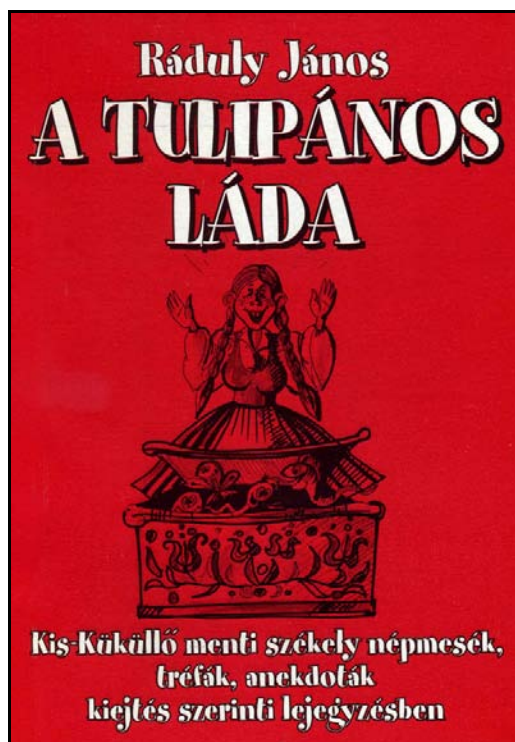
Adatközlője a Kiskendről származó, akkor 14 éves Fülöp Károly volt.

A kiskendi népmesékből összeállított gyűjteményt nagybátyjának, az író

Kovács Györgynek a biztatására, már 1960-ban elküldte az *Igaz Szó* szerkesztőségének, ahonnan 4 év múlva (!) azt a választ kapta, hogy a kéziratot sehol sem találják, talán már visszaküldték a szerzőnek (?).

A kötet tehát 45 év késéssel kerül az olvasó kezébe, természetesen — eredeti népmesekincsről lévén szó — semmit sem veszített időszerűségéből. Az adatközlő diák a nagyszülők mesekészletét élte, adta tovább, akik valószínűleg ismerték — ha áttételesen is — Arany László gyűjteményét (erről tanúskodnak *A gömböc*, *A bogoly*, *a szenes tuskó és a szalmaszár* és a *Forró vizet a kopacra* című mesék), vagy Benedek Elek Grimm-fordításait (erre utalnak *A brémai zenészek* és *A bogoly* című történetek). Az anyag zöme viszont az élő néphagyományból származik, a mesehősök szinte kivétel nélkül földhözragadt, szegény emberek, akik elindulnak szerencsét próbálni.

A szerző a kötet élén öt tündérmesét közöl: *A szegény fiú sápjá*, *A tulipános láda*, *A vadász, a felesége meg a sárkány*, *A varázsvessző és a kúdos serege*. Ezeket realisztikusabb mesék követik, melyek tréfás megoldáson alapulnak: *A muzsikáló cigány*, *Péter és Pál*, *Hüvelyk Matyi*, *Haragszik-e gazduram?* stb. Az ezek után következő történetek, melyekben a cigány játssza a főszerepet (*Miért nincs a cigánynak lova?*, *A cigány meg a pap*, *A furfangos eszű cigány* stb.) műfajilag már népi anekdoták. A gyűjtemény utolsó, leggazdagabb részét 16 állatmese képviseli: *A félig megnyűzött bakkecske*, *A halász meg a róka*, *A fehér ló*, *A dicsekvő róka*, *A kutya és a nyúl barátsága* és a többi.

A szerző az adatközlő, azaz az egykori mesemondó, Fülöp Károly (a kötet megjelenésekor nyugdíjazás előtt álló diplomás) történeteit szó szerint, azaz kiskendi tájnyelvi ejtés szerint jegyezte le, és így is közli, a tájszavakat is felhasználva. Ez utóbbiakat a könyv végi *Szómagyarázat* tisztázza, bár a szövegösszefüggésből is többnyire érthetők.

László László mondái és erdélyi fejedelmei

Régi hiányt pótol László László *Erdélyi fejedelmek* című, 1999-ben kiadott kis kötete, amely nem (csak) gyermekek számára íródott. A bevezető tanulmányban történelmi áttekintést

nyújt a török hódoltság 150 éve alatti helyzetről, a magyar állam három részre történő felosztásáról, majd részletezi Erdély sajátos helyzetét, viszonylagos önállóságát. Ez utóbbi a megfontolt, bölcs fejedelmeknek köszönhető, akik a két nagy birodalom — a Habsburgok és a törökök — közé ékelődve nemcsak Erdély függetlenségét, hanem a vallásszabadságot is biztosították.

A bevezető rész után a szerző felsorolja, majd részletesen is ismerteti az erdélyi fejedelmek és fejedelemskori kormányzók rövid életrajzát, Izabella királynétól az utolsó fejedelemig, II. Rákóczi Ferencig.

A kötet azért is hasznos és hiánypótló, mert tanulmányozásával könnyebben érthető néhány híres szépirodalmi alkotás (Móricz Zsigmond *Erdély trilógiája*, Kós Károly műve, a *Varjú nemzetség*, Kemény Zsigmond történelmi regényei stb.)

László László kötete, *A nándorfehérvári diadal*. Történeti mondák (2004) a magyar történelmi eseményekhez kötődő, a nép ajkán forgó mondákat, legendákat, regéket gyűjti össze. Az értékes anyagot a szerző négy fejezetre osztja:

Az első rész a Csodaszarvas, azaz Hunor és Magyar történetétől a kereszténység felvételéig és az utána következő néhány évtizedig mesés formában kíséri végig a hunok és a magyarok történelmének kiugró eseményeit: Attila és Csaba király csodás tetteit, Emese álmát, a vérszerződést, a fehér ló, Lehel kürtje és Botond vezér mondáját, István megkoronázását, Gellért püspök vértanúságát, bűvár Kund hőstettét, végül Salamon királlyá választásának körülményeit.

A második részben a Szent László király személyéhez, csodatetteihez fűződő mondakör elevenedik meg: A leányrabló kun legyőzése, a sziklából fakasztott víz csodatétele, Szent László pénze, azaz a kincsek kövekké változtatása, a Tordai hasadék keletkezése, mely a kunok előli menekülést jelentette, majd a király halála után történt csodák, köztük a székelyek megmentése a tatároktól. Ebben a fejezetben több szó is esik a tatárjárásról, mely IV. Béla király idejében volt, 1241–42-ben (*A Les-hegy, Tatárdúlás Magyarországon*), valamint egy-egy történet Julianus barátról és Toldi Miklósról egészíti ki a második fejezetet.

A harmadik rész Hunyadi János származását, a család címerének magyarázatát beszéli el, valamint a nagy hadvezér alvezérének, Simonnak hősi halálát, végül a nándorfehérvári diadal történetét és a déli harangszó eredetét magyarázza meg.

A negyedik fejezetet Mátyás király emlékének szenteli a szerző. Elmeséli királlyá választásának körülményeit, álruhás „szerepét” a kolozsvári bíróval

történt találkozásakor, majd hű embe-reinek, Kinizsi Pálnak és Vitéz Jánosnak tetteit. Itt ismerünk meg néhány legendás történetet a Mátyás halála utáni hanyatló korszakból is: *A laci-könyha*, *Asszony-sziget*, *A furfangos hajdú*, *Altatódal*. Ez utóbbiak már a török-dúlás idejéből származnak.

A kötet tudományos értékét növeli az egyes történetek után közölt név- és szómagyarázat.

Szente B. Levente székelyföldi meséi

Népmeséket tartalmaz Szente B. Levente kötete is. Címe: *Az ezüsthajú tündérleány*. A könyv 2000-ben jelent meg, a meséket 1998-ban és 1999-ben gyűjtötte Székelykeresztúron és környékén (a mesemondók nevét, életkorát, lakhelyét is közli a kötet végén).

A szerző véleménye szerint az összegyűjtött és közölt 15 mese jól ismert. Ez valószínűleg inkább a székelyföldi mesekincsre vonatkozik, ami azért jó, mert más magyarul nem beszélő vidékeken esetleg az újdonság erejével hat. Érdekes, többnyire rövid történetek sorakoznak a könyvben, érdekesen keverednek bennük a varázsmesék és a tréfás mesék motívumai. A szereplőkkel megtörténnek a mesékben szokványos csodák — átváltozások, varázslatok, csodás lényekkel (ördögök, tündérek, táltosok) való találkozások —, de az eszükre is szükségük van, hogy elérjék céljukat (*Az okos székely asszony*, *Picurka*, *Lusta Peti*, *Pusztuljka*, *Amit az Isten rendelt*). Né-

hány állatmesét is közöl a kötet: *A madarak királya*, *Az énekes számár*, *Kacor király meséje*, és részben *A kisegér*, *A róka* — akárcsak Ráduly János gyűjtésében — ezúttal is hasznos állat a szerencsét próbáló mesehősök számára (*A csibányból lett királyfi*). Tanulság nélküli, pusztán érdekes, tréfás kis történet *A disznótök* és *A kis gömböc* című mese. A kötet egyetlen igazi tündérmeséje a címadó, *Az ezüsthajú tündérleány*.

Érdekeseek, mert szokatlanul bőbeszédűek egyes mesék bevezető szövegei: „Egyszer volt, ott hol éppen nem volt, hetedhét országon is túl, hol a Bágyi bá szamarai fölött a varjak károgtak...” (*A csibányból lett királyfi*), „Hol volt, hol nem volt, ahol a Nap sütött az égen, éjszaka csillagok pillogtattak a vaksötétben, és ahol a Hold világított körbe...” (*A disznótök*). A befejező szövegek nem mindig szokványosak: „Aki nem hiszi, járjon utána. Mert így volt, hamis mese volt” (*Az okos székely asszony*), „Aki nem hiszi, jobb, ha ki sem próbálja.” (*A lusta ember álma*), „Ennyi volt, mese volt. Még az is megeshet, hogy igaz volt” (*Kacor király meséje*).

Zsidó Ferenc mondái Szent Anna tavától a bihari Asszonyszigetig

Az ifjúságnak szánta Zsidó Ferenc az erdélyi magyar mondák gyűjteményét *Szent Anna tavától a bihari Asszonyszigetig* címmel.

A 2000-ben megjelenő kötet 25 népmondát tartalmaz. Mivel a monda abban különbözik a mesétől, hogy az alapja egy valóságos természeti jelenség vagy történelmi esemény — vagy a kettő együtt —, ezúttal olyan erdélyi, de főleg székelyföldi tájegységeket, természeti képződményeket mutat be a szerző, amelyekhez a néphit hozzáfűzött egy, többnyire tündérmesét. Ezek a mesés történetek szájról szájra, apáról fiúra szálltak, s mind a mai napig élnek (amint azt a kötet anyaga tanúsítja).

Érdekeseek és gyönyörűszép természeti jelenségek képződéséről szólnak a *Szent Anna-tó*, *A Likas kő*, *A Tordai-hasadék*, *A brassói Cenke hegy*, a *Gyilkos-tó*, *A bózsesi csodaforrás*, az *Ördög átka*, a *Tatrank-patak*, a *Hiripné vára* című mondák. A földrajzilag pontosan behatárolt helyek keletkezéséhez rendszerint szomorú, tragikus eseményt társít a nép képzelete: a Tatrank-patak a kővé vált szerelmes asszony, Bacsó Ágnes könnyeiből eredt, a Szent Anna-tó egy gonosz várúr és szép leány pusztulása árán keletkezett, a Gyilkos-tó elnyelte nyájastól, kutyástól az ifjú juhászlegényt stb.

Érdekeseek a történelmi eseményekhez fűződő mondák, melyek szintén egy-egy tájegységben jelen levő természeti jelenséget magyaráznak meg.

Ilyen a Réka királyné köve, amely állítólag Attila feleségének sírját fedi, hogy senki se háborgassa a királyné nyugalma. *Bálványosvár*hoz fűződik az üldözött, pogány Apor vezérnek és fiának története, akiknek a tündérek csak addig tartják fenn a várat, amíg megőrzik pogányságukat. A tatárok elleni harcokról szólnak a *Budvár és a tatárok*, *Tatárhágó*, *Lakatos János fagypáncélja* és egyéb mondák. Ez utóbbiban, valamint *A bihari Asszony-sziget* és *A tatárok és a máréfalvi székehek* címűekben az üldözöttek nem erővel, hanem csellel, felfüggyel futamítják meg a tatárokat.

Több monda fűződik a néphit szerint elrejtett, keresett, soha hozzá nem férhető kincshez: *Rapsonné vára*, *A kincses kádak*, *Dáriusz kincse*.

A szerző a mondák kisebb hányadát maga gyűjtötte, a többit Benedek Elek, Orbán Balázs és más korábbi gyűjtők szövegeinek felhasználásával meséli újra, de az 1989 utáni erdélyi magyar gyermekirodalomban már mindenképpen időszerű volt egy mondagyűjtemény kiadása kicsik és nagyok számára egyaránt.

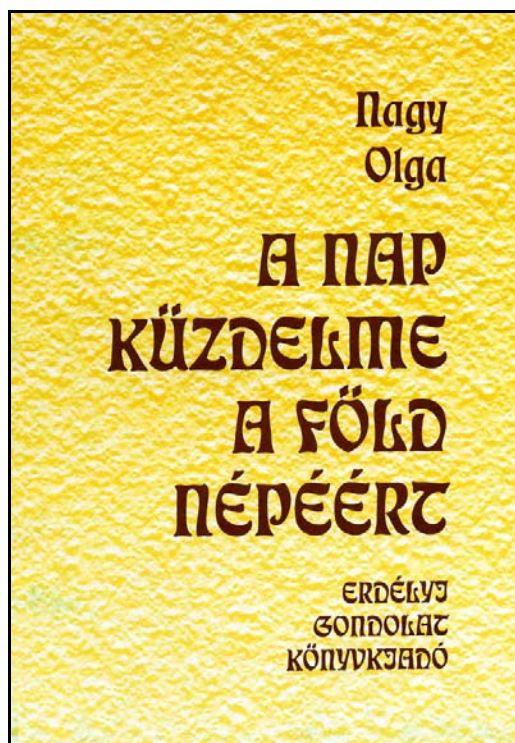
A kötet illusztrációit a székelyudvarhelyi Palló Imre Művészeti Líceum VI.

B. osztályának tanulói készítették: Pálfi Gyöngyvér, Benedek Gabriella és Groos Emese Zselyke, aki a borítót is rajzolta.

Nagy Olga „küzdemei” a Föld népéért

Az élet meg nem szűnő küzdelem a jó és a rossz között — ez a tanulsága és a cselekménye is Nagy Olga *A nap küzdelme a Föld népéért* című meseregényének. Ez a mondanivaló 2001-ben — amikor a kötet megjelent — nagyon is időszerű, hiszen — röviden — arról van szó benne, hogy az áldott Napanyó, a Föld népének éltetője azt tapasztalja, hogy három birodalmában, a szépséget képviselő Zöldországban, a jóság országában, Feketeországban és a tudomány hazájában, Veresországban a rontó erők, a gonosz szellemek megmérgezték az emberek gondolkodását. Az emberek lemondanak mindenről, ami nem hajt hasznot. A szép kis házakat lebontják, hogy akkora „egyen-skatulyákat” építsenek, amelyekben az egész falu lakossága elfér, a többi földet felszántják. A tánc, az ének, a vers csak időpocsékolás, hiszen nem hajt hasznot. A jóság országában ezentúl azon versengenek, kinek van több vagyona, nagyobb háza, szebb lova, kocsija, de a szegényeknek egy morzsát sem juttatnak. Már a gyermekekbe is beoltják a kegyetlenséget, az erőszakot. Az lesz a vezér a játékban, aki több társát veri meg, akitől jobban félnek, aki több madarat parittyáz le vagy több madárfészket foszt ki. A fel-

nőttek rátámadnak a szomszéd országra, és ezt „hazafiasságnak” nevezik. A tudomány birodalmát is az emberek ellen fordítják: kenyér és gyümölcsök nem léteznek, ezeket pirulák helyettesítik, kiirtják az állatokat, madarakat, gyáraiktól fekete lesz a levegő. A pirulák gyártását gyilkos bombák és gázak előállítására követi (nem nehéz észrevenni, hogy mindez korunk bírálata).

Mivel azonban meséről van szó, Napanyó és leányai, a Hold, a Hajnalcsillag, a négy tündér (a négy évszak) a táltosok segítségével legyőzik a gonosz sötétséget és csatlósait, a sárkányokat, megteremtik az Emlékezés fáját, csodás tükröt állítanak az emberek elé, s így azok újból megszeretik a szépséget, elássák a gonosz fegyvereket, és a tu-

dományt a gyógyítás, az emberiség szolgálatába állítják. Végül még a gonosz Sötétséget is visszafogadják az égi hatalmak soraikba, hiszen az nem más, mint az Éjszaka, ami nélkül nem lenne az embereknek alkalmuk a napi fáradalmaik kipihenésére.

A hosszúra nyújtott tündérmese, a sok csodás szereplő ellenére a tanulság a gyermekek számára is nyilvánvaló: a jónak győznie kell a gonosz felett.

Marton Lili
kalotaszegi Táltos Jánosa

Meseregény Marton Lili *Táltos János* című kötete is, amely 2001-ben jelent meg D. Mayer Helga ötletes illusztrációival. Ebben a hosszú (több estére való) történetben nem szerepel annyi tündérmese-elem, mint az előbb tárgyaltban. A valóságos Kalotaszeg falucskában mindössze egyetlen kis csodagyerek születik, Táltos János, akiről ez életének első óráiban kiderül. A csöpp újszülött azonnal okosan beszél, jár, sőt az állatok, madarak nyelvét is érti. Ezt a tulajdonságát nem lehet eltitkolni, hamar híre megy a falusiak között, akik kétféle álláspontra helyezkednek: egyesek pártolják, szeretik, mások elüldöznék, mert félnék a „boszorkányságtól”, jöllehet a csodagyerek a varázslathoz nem ért. Akad azonban három kapzsi nagygazda, s ők nyereségvágyból mutogatni akarják a gyermeket. Emiatt el kell hagynia szülőfaluját. Barátjával, a kis árva üveges Jankóval útra is kel, de hamarosan rá kell jönnie, hogy pénzsóvár emberekkel

máshol is találkozhat. Sőt, a harmadik útitársuk, a világversenyre készülő evezős, Repülő Péter, átviszi csónakján a két gyermeket a Nagy Kék Óceánon, és megérkeznek Pénzországba, azaz Dolláriába, ahol a versenyt rendezik.

Hogy melyik ország szatirikus képe (vagy talán csak egy jelkép) Dollária, azt a szerző az olvasó fantáziájára bízta. Tény, hogy itt a pénz az úr, az egyetlen cél és eszköz, a „Jó napot” helyett így köszönnek: „Az idő pénz”. Ezért aztán nem azt kérdezik egymástól, hogyan érzik magukat, hanem, hogy mennyit kerestek aznap, de leginkább semmit, mert a beszédre is sajnálják az időt.

Hogyan próbálják itt is kihasználni, pénzre váltani a kis táltos fiúcska tulajdonságait, hogyan csapják be a csónakversenyen győztes Repülő Pétert, miként sikerül mégis — pénz nélkül, de ép bőrrel — megszabadulniuk és hazavinniük Kalotaszegre a gyönyörű, de mellőzött királykisasszonyt, Dollyt is — erről szól ez az izgalmas bővelkedő történet. A lényeg azonban a meseregény egyértelmű tanulsága: a pénz, a vagyon utáni hajsza tönkreteszi az egészséget, a barátságot, a becsületet, a boldogságot, vagyis az egész életet.

Vöő Gabriella állatmese-könyve

Összefüggő állatmesék sorozata Vöő Gabriella mesekönyve: *A medve, a farkas és a róka komasága* (2001-ben jelent meg). A három „koma” — akár csak minden állatmesében — éppen úgy viselkedik, mint az ember: beszél, gondolkodik, családot alapít, gyermekeket nevel stb. Természetük különböző (akárcsak az emberi világban): a róka ravasz, a farkas erős, de együgyű, a medve buta. A három jóbarát között emiatt ellentétek merülnek föl, s ezek kialakulásában elsősorban a ravasz rókának van főszerepe. Az összefüggő állatmesék nagy részében a róka hazugsággal, csalafintasággal becsapja két társát, illetve komáját, túljár a nagyobb és jóval erősebb, de ostobább állatok eszén.

Kapzsi, önző, minden zsákmányt magának akar megtartani, sőt, társaiét is ravaszul elcsalja. Azok néha visszaadják a „kölcönt”, megleckéztetik hamis barátjukat (*Amilyen a róka, olyan a komája, Közös búzában sok a konkoly, Kölcson kenyér visszajár, Hamis baráttól ne kérj tanácsot* stb.). A róka azonban nem okul ezekből a kudarcból, mindig újra

megpróbálkozik társainak „átverésével”, és az esetek többségében ez sikerül is neki. Tulajdonképpen szórakoztatja az a körülmény, hogy neki van a legtöbb esze. Ennek azonban az a következménye, hogy a barátság felbomlik, a rossz tréfa általában visszafelé sül el — akárcsak az emberek világában.

Az összefüggő mesékből minden gyermek levonhatja azt a tanulságot, hogy a jó barátoknak össze kell tartaniuk jóban-rosszban. „Nincs olyan jó tréfa, mely megérné, hogy barátot veszíts érte” — vonja le a következtetést a mesék szerzője is a történetek elé írt rövid bevezetőjének végén.

Szász népmesék — magyarul

2002-ben jelent meg egy szász népmesefordításokból álló kötet, *Derék Borsszem vitéz* címmel, Zsidó Ferenc fordításában és Péter Katalin borítójával, illusztrációival. Az eredeti szász szöveget Anneliese Thudt és Gisela Richter gyűjtötte szászok lakta településeken. A kitűnő fordítás az alábbi, 2000-ben, Bukarestben megjelent kiadvány alapján készült: *Der tapfere Ritter Pfefferkorn und andere siebenbürgische Märchen und Geschichten*.

A gyűjtemény összesen 23 meséből áll, melyek részben állatmesék: *A macska és az egér*, *A kecske és a csengő*, *A róka és a kismadár*, *A kismalac meséje*, és mások, másrészt az emberi együgyűséget gúnyolják ki (*Mese az emberi butaságról*, *Balga Kata meséje*), az örök szegény-gazdag ellentétről (*Az öreg koldusasszony*

és a grófnő) vagy a szerencsét próbáló szegény emberről (*A disznópásztorból lett király*) szólnak.

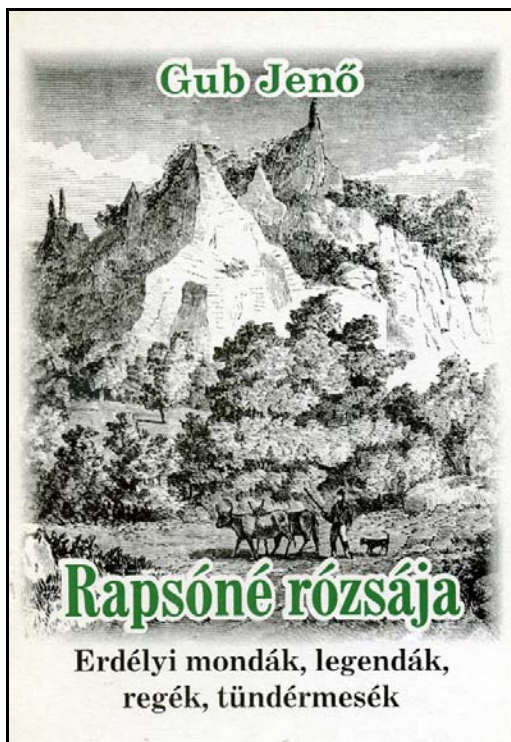

Nem érdektelen megfigyelni e mesék lelőhelyeit. Hármát közülük a Beszterce melletti Felsőszászújfaluban hallottak a gyűjtők, a többi mesét szolgáltató helység egy része is Beszterce mellett található: Újszentgyörgy, Teke, Aszubeszterce, Szásztörpény, Kiszsolna, Petres, Harina, Szentjácob, Zsolna. Két mese származik a Kőhalom melletti Ugráról és Homoróddarócról, egy másik Szászlekcencéről, kettő a Szászrégen melletti Felső- és Alsóidecsről. A Medgyes melletti Baráthely és Küküllő-sáros, a Segesvár környékén levő Erked, a Fogaras közelében levő Gerdály és a Szászrégen melletti Debrád is szolgált egy-egy mesével.

Gub Jenő székelyföldi legendái, mondái

Gub Jenő *Rapsóné rózsája* című, 2005-ben megjelent könyve székelyföldi mondák, legendák, regék, tündérmesék gyűjteménye. A meseszerű történetek nagyobbik részét Benedek

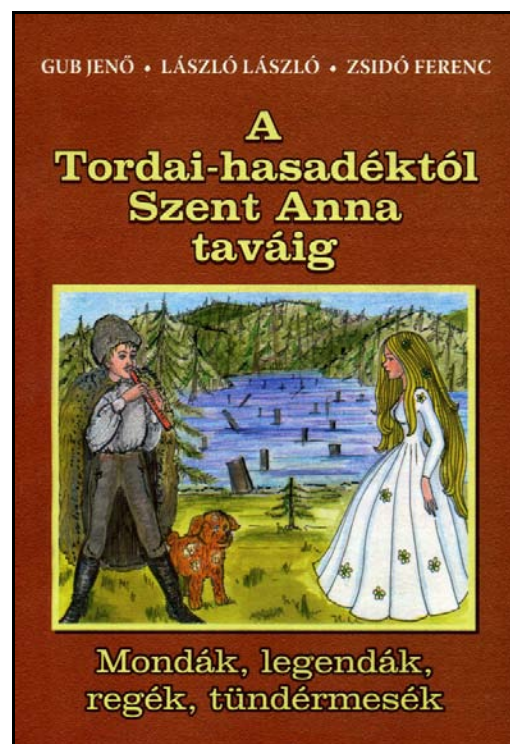
Eleknél is megtaláljuk, de mivel a szájról szájra terjedő népköltészeti alkotások vidékenként apróbb-nagyobb változásokon mennek át, ezek a mondák és legendák is több változatban élnek.

A szerző, aki tudományos igénnyel nyúlt ehhez a témához, az *Előszó*ban felhívja a figyelmet erre a körülményre, például a Rapsóné (vagy Rapsóné vagy Rapsonné) várának legendáját a Sóvidéken ötféle változatban hallotta, és ezeket sorra be is mutatja könyvében. A többi történetben is a Székelyföld természeti képződményeihez fűződő, többnyire rövid, de rendkívül érdekes tündérmeséket mondja el a szerző: a Szent Anna-tó és a Gyilkos-tó regéjét, a Medve-tó és a Fekete-tó keletkezésének legendáját, a Deszkásvár, a Paku-

lárkő, Bálványosvár, Budvár, Zete vára, Csombód vára, Tartód és Firtos vára és mások nevéhez fűződő regényes történeteket. Más elbeszéléseiben a székelyföldi helynevek eredetét: Kányád, Csokfalva és a gegesi Papszökő határrész néveredetét magyarázza meg. Végül itt is megtaláljuk a Szent László király alakjához fűződő történetet („Szent László pénze” mondája), valamint Csaba királyfi és a Hadak útja legendáját.

**Mondagyűjtemény
a Tordai-hasadéktól
Szent Anna taváig**

Elek apó, azaz Benedek Elek meséi a mai szerzők tollán is meglevened-

nek, újabbakkal is bővítve azokat. Ilyen értékes gyűjteményes kötet a 2005-ben megjelent *A Tordai-hasadéktól Szent Anna taváig*, melynek szerzői Gub Jenő, László László és Zsidó Ferenc, szerkesztője Beke Sándor.

Mivel a három társszerzőnek a gyűjteményes kötetben közölt mondanya külön-külön kötetekben is megjelentek, s a szóban forgó gyűjteményes kötet egy-egy fejezetét alkotják, a továbbiakban ezt a könyvet nem elemezzük, hiszen ezekről az előbbieken volt már szó.

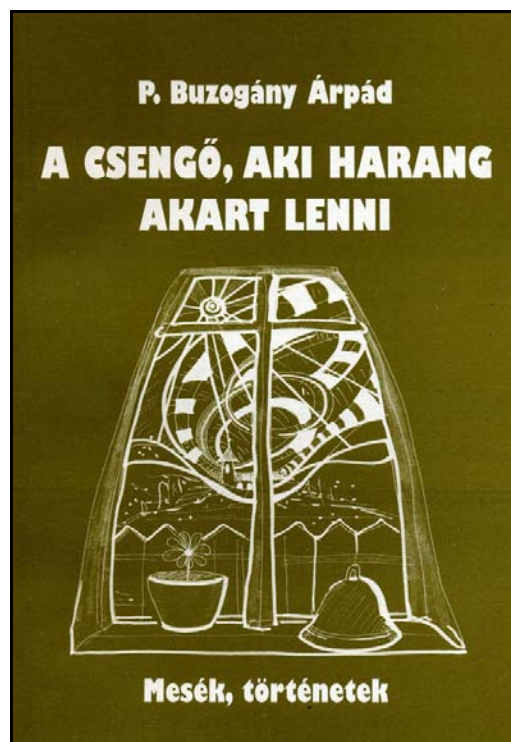
P. Buzogány Árpád meséi és történetei

2005-ben jelent meg P. Buzogány Árpád *A csengő, aki harang akart lenni* című könyve. Tartalmát két részre osztja a szerző: a nagyobbik első rész meséket, a második úgynevezett történeteket foglal magába.

A mesék valódi, bonyolult cselekményű tündér-, illetve varázsmesék, melyeknek hősei sokféle kalandon, próbatételen esnek át, amíg célt érnek, különböző csodás elemek segítségével. Ilyen mese a *Szerencsés Máté*, a *Péter, aki Fonákországig vándorolt*, a *kovácslegény és a csodakard* és a *Furulyás Jankó*, a *gazdag ember szerencséje* és a *Jankó ezer mestersége* című mesékben már jóval kevesebb a varázsmesei elem, a *furfangos juhász meg a legyek* — mint a címe is jelzi — inkább a tréfás mesék közé sorolható.

Érdekeselek, meglepően újszerűek a szerzőtől *Történetek* címmel jelölt rövidebb írások. A kötetcímadó (*A csengő, aki harang akart lenni*) élettelen tárgyat,

egy lomok között heverő, elhanyagolt csengőt elevenít meg, „aki” irigyl a templomtoronyban büszkén bűgő harangokat, végül boldogan veszi tudomásul, hogy nemsokára egy karácsonyfa tetején fog maga is csilingelni.

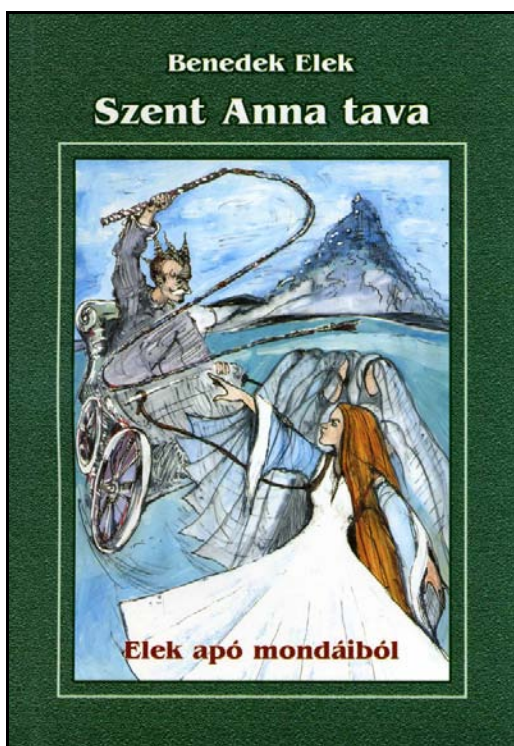

Ugyancsak az élettelen tárgyak „könnyeit” (vö. *Sunt lacrimae rerum*, azaz *Van a tárgyaknak könnyük* — mint Babits Mihály idézi) írja le az *Agyaggalambok ébresztése* című történetében, melyben egy érzékeny lelkivilágú kislány még a céllövés gyakorlására készített agyaggalambokat is szeretné megmenteni az értelmetlen megsemmisüléstől. Gyermekek a szereplője *A legtehetségesebb állathangutánzó története* című írásnak is: egy kislánynak a saját kárán kell megtanulnia, hogy a legnagyobb utánzó tehet-

ség sem pótolhatja az igazi rigófüttyöt, bégetést, mekegést, ugatást, de még a legkisebb cincogást sem. A másik két történet: *Melyik ló húz jobban?* és *A gagyi ember malaca* a nem túl szerencsésen végződő tréfás mesékbe illenek.

Elek apó mondáiból

A gyermek, de a felnőtt mesekedvelők érdeklődésére is számot tarthat a Benedek Elek mondáiból válogatott *Szent Anna tava* című kötet, amely Beke Sándor válogatásában és gondozásában jelent meg 2006-ban.

A kötet első része a hun-magyar mondakörből közszájon keringő, többnyire valamilyen csodán alapuló történeteket meséli el, a gyermekek számára is érthető stílusban.

Benedek Elek mondagyűjteményében megelevenedik a csodaszarvas története, Nimród fiainak, Hunornak és Magyarinak a honfoglalása, majd a következő mondákban (*Az Isten kardja*, *A badak útja*) a hunok és a magyarok szétválását, Attila királlyá választását, és fiának, Csaba királyfinak csodás tetteit ismeri meg az olvasó.

A továbbiakban a történelmi eredetű mondakincs a természeti jelenségekkel is összekapcsolódik. A néphit gyakran csodás történetekhez társítja, illetve ilyenekkel igyekszik megmagyarázni, megokolni a különleges természeti képződményeket: hegyeket, tavakat, folyóvizeket, sziklákat, várromokat. Ilyen mesés történetek a kötetben, többek között, a *Réka királyné sírja*, a *Szent Anna tava*, *A tordai tündérvár*, a *Csalatornya*, *A kápolna harangja*, a *Zeta vára*, *A Bábaköve* és mások, valamint a széles körben ismert *Maros és Olt* mondája. Történelmi valóság keveredik a csodával a Szent László mondakörhöz tartozó elbeszélésben, a tatárjáráshoz kapcsolódó *A jégpáncélos vitéz* című mondában és az álruhában járó, igazságot szolgáltató Mátyás király bemutatásában (*A kolozsvári bíró*).

* * *

A mese — és ez valamennyi kötetre vonatkozik — nemcsak szórakoztatásul szolgál, hanem a való életre nevel. Ezt a kétféle funkciót szolgálják az Erdélyi Gondolat kiadó eddig megjelent meséskönyvei is.

Erdélyi Toll – szervekeknek

Csire Gabriella

Lúdas Matyi három arca

Fazekas Mihály *Lúdas Matyi*
című elbeszélő költeménye nyomán

A *Lúdas Matyi három arca* Fazekas Mihály *Lúdas Matyi* (1804) című elbeszélő költeményének prózába való átültetése.

Fazekas Mihály (1766–1828), a jeles költő és botanikus életművéből két alkotás élte túl saját korát, a *Lúdas Matyi* és az első tudományos értékű magyar nyelvű növénytan, a Diószegi Sámuellel közösen írt *Magyar füvészkönyv* (1807).

Hexameterekben írt komikus elbeszélő költeményének ősforrása a Kr. e. 8. századból származó sumér-akkád kiséposz, *A nippuri szegény ember*. A csattanós mese hamar átszivárgott a világirodalomba, így az Ezeregyéjszaka egyik függelékébe is. Az ősrégi vándormotívum francia vagy közép-európai változatát dolgozta fel Fazekas Mihály, népmesei stílusban.

A *Lúdas Matyi* páratlan népszerűségére vall a félszáznyi kiadás. De több ponyvakiadást, prózai és drámai átdolgozást is megért az idők folyamán.

Móricz Zsigmond meglátása igaznak bizonyult, amikor azt írta: „a Lúdas Matyi méltó a legnagyobb ambícióra írónak, színésznek...” 3 felvonásos népi játékát, a *Lúdas Matyit* először a Kolozsvári Állami Magyar Színház mutatta be 1946-ban (a kézirat hiányzó részeit Benedek Marcell egészítette ki). Egy év múlva a budapesti Madách Színház tűzte műsorára a kitűnő darabot. Az 1949-ben készült (az első, teljes egészében színes magyar) film főszerepét Soós Imre színművész alakította. A kísérőzenét Szabó Ferenc szerezte, aki e műből zenekari szvitet is

komponált, majd 3 felvonásos balettet. A librettó és a koreográfia Harangozó Gyula táncművész nevéhez fűződik. A balettet 1960-ban mutatta be a budapesti operaház.

Külföldön számos műfordítás és Dargay Attila világsikert arató 75 perces rajzfilmje (Pannónia Filmstúdió, 1979) tette ismertté Fazekas Mihály halhatatlan *Lúdas Matyiját*.

Volt, hol nem volt, volt egyszer egy öregasszony. Nem sok öröme telt szégyen özvegynek a fiában. Matyi egész nap henyélt. Nyáron a legyeket csapdosta, télen meg a tüzelőfával bíbelődött napestig. Szidta is eleget a lusta legényt az anyja. Beszéde természetesen annyit ért, mint a falra hányt borsó. Matyi cseppet sem törődött a munkával. De egyszer a tunya semmittevést is megunta és kiment a falu végén emelkedő dombra, ahol ünnepnapokon össze szoktak gyűlni a legények. Ott tudta meg, hogy a világ nem csak az ő falujukból áll. Rácsodálkozott a hegyekre és a messzi tornyokra. Azt se engedte el a füle mellett, hogy Döbrögben egy hét múlva vásárt tartanak.

Matyi nem fért többé a bőrében. Hazatérve kérlelni kezdte édesanyját, engedné el az eladásra szánt húsz libával a vásárra. Jó pénzért túlad ő a ludakon — fogadkozott —, lesz miből élniök a télen.

— Korhely léhűtő! Majd a vásárra. Pokolba! — zsémbelt az öregasszony. — Jobban tennéd, ha dolgoznál!

De amit egyszer föltett magában, azt tűzön-vízen átvitte Matyi. Addig kunyerált, míg anyja elengedte a vásárra.

— Nem bánom — mosolyodott el végre az öregasszony —, csak már lendíts te is valamit.

Matyi jókedvre derült, és hozzálátott a készülődéshez. Előszedte a pókhálólepte régi tarisznyát. Abba túrót, kenyeret és fokhagymát tett útravalónak az édesanyja. Matyi kiválasztotta a ludak közül az eladnivalót. Azzal búcsút intett és elindult, ostorával hajtva maga előtt a húsz hizlalt libát. Füttyörészve ment Döbrög városába, indult a vásárosokkal együtt.

Döbrög nevezetes hely volt. A Döbrögi úr volt az szőröstül-bőröstül. Mindennek a földesúr szabta meg az árát, s ha valaki többet mert kérni, elkoboztatta az árut, s azt, aki ujjat húzott vele, meg is büntette keményen. Ha netán más olcsón vett meg valamit, ami neki is megtetszett, azt elvette erőszakkal. Minderről Matyi mit se tudott. Vidáman ballagott Döbrög felé, maga előtt terelve lúdait.

Döbrögi úr le-fel sétált a vásárban, nézdelődött. Megtetszett neki a Matyi árúja. Nem is annyira a libákon akadt meg a szeme, mint inkább a Matyi süvegén. Mert a rátarti legény nem sietett lekapni a földesúr előtt a fejrevalóját.

— Ki a ludak gazdája? — kérdezte Döbrögi.

— Magam la! — válaszolt nagy hetykén Matyi.

— Ejnye, gazember! Nem tudod, ki itt az úr? Veszed le azonnal a süvegéd!

Matyi megigazította kacagányát, s még jobban fejébe húzta a süvegét.

— Mi a ludak ára? — kérdezte nyersen Döbrög mindenható ura.

Matyi megmondta, mit kér a libákért.

— Ideadod féláron? — emelte föl a hangját a földesúr.

— Biz én senkinek se engedek a ludak árából! — válaszolta félvállról Matyi.

Csak ennyi kellett! A gonosz uraság azonnal odarendelt három fogdmeget, hogy Matyit a kastélyba hurcolják. A lúdait elhajtották, őt pedig kegyetlenül megleckéztették. Lehúzták a deresre és ötven botot vertek rá irgalmatlanul. Döbrögi nagy elégtétellel figyelte karosszékéből a botozást. Matyi, hogy elengedték, föltápáskodott a deresről. Bár alig állt a lábán, így szólt:

— Én, uram, a fizetséget köszönöm. El se felejem. Jól jegyezze meg az úr: háromszor veri ezt vissza kenden a Lúdas Matyi!

Döbrögi emberei e szavakra agyba-főbe verték Lúdas Matyit, és hajánál fogva dobták ki az udvarról. De mielőtt a kapun kijutott volna, még egyszer visszakiáltott a legény:

— Osz tán háromszor veri meg Lúdas Matyi kendet!

Matyi a sokaság előtt is elismételte a fenyegetőzést:

— Majd meglássátok, háromszor megverem azt la!

De senki nem vette komolyan a falusi suhancot. Bent a kastélyban a hasukat fogták, úgy nevettek a megbotozott legény fenyegetőzésén.

Pedig amit egyszer a fejébe vett, azt Matyi tűzön-vízen átvitte. Hogy így pórul járt, nem tért többé haza. A bosszúállás gondolatával indult vándorútra, sose látott városokat barangolt be. Serényen dolgozott, és pénzét félretette. Sok mesteriséget kitanult. Jártasságot szerzett a nyelvekben is. Matyit idővel megváltoztatta a munka és a tanulás. Senki nem ismert rá többé. Meg aztán el is feledkeztek róla. Döbrögben a kutya se emlegette már a fenyegetőző suhancot. Matyi bátran viszsztatérhetett, hogy betartsa fogadalmát.

Elment a Döbrögi úr kapujáig és körülnézett. Láta, hogy a nagy füstös ház helyén módos palota emelkedik. A falakat már felhúzták, de a háztető még félben áll.

— Jól van, nagyon jól — örvendezett Matyi —, pompás verést kap Döbrögi!

S azzal vándorló olasz ácsnak öltözött. Szerszámokat is vásárolt magának, úgy állított be a Döbrögi udvarába. Nézelődött, bólogatott, mintha csak az építkezést csodálná. Döbrögi mindjárt megkérdezte, mit akar.

— Semmit — felelt az ácsnak öltözött Matyi —, semmit, méltóságos uram. Csak erre jártam és nem állhattam meg, hogy ne nézzem a készülő palotát.

Döbrögi érdeklődéssel hallgatta a külföldi ács olaszos beszédét. És elgondolkozott, amikor Matyi azt mondta, hogy a palota befedéséhez nem ajánlja a rakásba hordott fákat, mert ilyen fákat idegen földön csak házépítésnél használnak. A kastélyokhoz jobb fák illenek.

— Még nem alkudtam meg egyetlen áccsal sem — mondta Döbrögi. — Barátom, vállalja el ezt a munkát, meglátja, milyen busásan fizetek!

Matyi úgy tett, mintha engedne az úr unszolásának. Vele együtt költötte el a kastélyban felszolgált ebédet, majd kivitette magát az erdőbe, hogy ott megfelelő fákat vágasson. Kétszáz fejszést rendelt maga mellé.

Döbrögi is kiszállt a hintójából. Kíváncsian követte Matyit az erdőbe. A fejszések a hamis ács utasítására nekiláttak a munkának. Kis idő múlva csak úgy visszhangzott az erdő a kivágott tölgyek döndülésétől. A földesurat pedig egyre beljebb csalta Matyi, az elhagyott völgy felé. Itt megállt és azt mondta, hogy rátalált végre a megfelelő fára.

— Lássuk, elég vastag? — s azzal úgy tett, mintha megpróbálná a tölgyet átölelni. Döbrögi is átkarolta a fatörzset, s akkor Matyi elkapta a földesúr kezét és összekötözte. Szájába mohát tömött, hogy ne kiabálhasson.

— Nem vagyok én, uram, ács, hanem a Lúdas Matyi, akit kend jogtalanul megcsapatott és megrabolt. Megfogadtam, tudja jól, hogy háromszor adom vissza az ötven botütést, s veszem vissza a ludak árát. Ez most az első lecke!

Jó nagy tölgyfahusángot vágott Matyi és kíméletlenül elverte vele Döbrögit. A póru jár úr hasztalanul hánykolódott. Kiabálni nem tudott, a szája tele volt mohával. Az erdő pedig zúgva zúgott a fejszecsapásoktól. Miután ötvenet húzott Döbrögre, Matyi a földesúr zsebéből kivette a ludak árát, majd elillant: átvágott a sűrű erdőn.

Elmúlt a délután. Esteledett már, amikor a fejszések végeztek kiadott munkájukkal. Feljött a hold is, mire észrevették, hogy sem a földesúr, sem az ács nem került elő. Keresni kezdték Döbrögit, nevét kiáltozták, míg végre meghallották nyöszörgését. Lerohantak ekkor a völgybe és eloldozták kötelékeit. Döbrögi alig tudta kinyögni, hogy Lúdas Matyi volt a tettes. A fejszések huzigálni kezdték egymás gubáját. Nem mutatták, de szívből örültek, hogy lám, mégiscsak megelégtette Lúdas Matyi a dölyfös Döbrögit.

Döbrög urát nagy óvatosan a hintójához vitték, dereka alá mohát raktak. Ott hon is riadtan leste a cselédség az óbégató beteg minden kívánságát. Ahány kuruzsló, lódoctor, kerékgyártó volt a faluban, az mind megpróbálkozott a földesúr gyógyításával. Nem maradt ez titokban Matyi előtt sem, aki azóta messze földön járt és a másodszori elpáholáson töprengett. Vándorlása során megfordult egyszer egy mindentudó doktornál is. Gondolt egyet és beszegődött hozzá inasnak, hogy megtanulja a betegségek cifra neveit, a gyógyfüvek csodatevő hatását, akár csak a sebeket gyógyító szerek, kenőcsök és fürdők készítése módját. Matyi tanulókéony volt, s hamar megjegyezte a latinul meg görögül ejthető tudnivalókat. Mikor az orvosláshoz is értett már valamicskét, elkérte a vén doktor rossz gebéjét, ócska parókáját, bőrbugyogóját, régimódi kabátját, melyet még akkor viselt, amikor a katonákat kezelte.

Matyi az ósdi holmokban épp olyan volt, mint az éltés orvos. Botladozó lován kocogott ismét Döbrög felé. Amint a közeli faluhoz ért, rögtön magához hívatta a bírót, hogy őt mint katonarost azonnal kísértesse tovább a súlyos beteg generálshoz. A bíró a valódi orvos láttán hanyatt-homlok sietett Döbrögihez, megvinni a hírt: katonarost érkezett Döbrögbe, méghozzá német! Megörvendett a földesúr, és rögtön utána küldött.

Az orvosnak álcázott legény sokáig kérte magát. Szinte erőszakkal vitték be Lúdas Matyit a kastélyba. Döbrögi bizalommal fordult az ősz parókás tudóshoz, és elpanaszolta szörnyű nagy baját. A hátáról nem akart elmúlni három súlyos daganat. A vélt orvos az ágyban fekvő beteget alaposan megvizsgálta, és súlyos bajt állapított meg.

— Fürdővizet szaporán — szólt szigorúan — és füveket!

Ezerféle gyógyfüvet emlegetett tört magyarsággal és az egész háznépet füve-kért szalasztotta rétre, ligetre, mezőre. Amint kiürült a kastély, ismét vizsgálgatni kezdte Döbrögit. Hirtelen egy kendővel bekötötte a földesúr száját, hogy ne kiálthasson, és rákezdt:

— Uram, nem vagyok én orvos, hanem a Lúdas Matyi, akit kend jogtalanul megveretett és megrabolt. Most másodszor adom vissza az ötven botütést s rakom zsebre a húsz liba árát!

Matyi csúnyán eldöngette másodszor is Döbrögit, majd a pénzes ládából lúd-jai árát kikereste. Azzal kiment a kastélyból és lóra ült. Mire a ház népe hazatért gyógyfüvekkel megrakottan, Döbrögi félholtan feküdt a földön. Alig tudta ki-nyögni, hogy Lúdas Matyi volt a tettes.

Nosza lóra! Minden épkézláb ember az ebadta orvos után vágatott. De bottal üthették a nyomát. Matyi tele erszénnyel, diadalmasan tért vissza az öreg doktor-hoz, hogy visszaadja a kölcsönkért holmikat.

Most már igazán megbetegedett az uraság. Valódi orvost kellett hívni, hogy megmentsek az életét. De nem is engedett többé Döbrögi a házába senkit, csak ismerőst. A félelem annyira szorongatta, hogy lúdat se bírt látni már. A környé-ken minden libát levágtak, s a lúd szót tilos volt kiejteni. Döbrögi húsz lándzsás őrt fogadott maga mellé, akik felváltva vigyáztak rá. Tíz lándzsás napestig, tíz pedig reggelig. Bárhova ment, hintóját tíz fegyveres vette körül. Senki se férköz-hetett a közelébe.

Ezt épp Matyi ne tudta volna? De azt is tudta, hogy mindenképpen betartja fo-gadalmát. Megint országos vásárt tartottak Döbrög városában. Matyi megint ott lézengett, nézelődött. Egyszer csak meglátott egy sihedert, aki virgonc lovat árult.

— Mire tartod a lovadat? — kérdezte tőle.

— Száz arany az ára — válaszolta a legényke.

— Hogy lehet az? Tíz lovat is veszek ennyiért.

— Igen ám — felelt a siheder —, de egyetlen ló se vág az én lovam elébe!

— Ezt be kell bizonyítanod! — mondta Matyi.

És elmagyarázta a legénykének, milyen gyűlöletes Döbrögi úr előtt a Lúdas Matyi név. Halál fia, aki ezt a nevet kiejti a száján. Ha ezen a csodaparipán oda-lovagolna a hintójához és elkiáltaná, hogy „Itt van Lúdas Matyi!”, az úr minden lándzsását utána eresztené.

— Ha nem fognak el, megveszem a lovadat — jelentette ki Matyi. — S hogy lásd, nem tréfálok, előlegnek nesze tíz arany. A többit leteszem — s megmondta, hova.

Tetszett az ajánlat a sihedernek. Úgy tett, amint meghagyta Matyi. Amikor Döbrögi hintója a tíz lándzsás kíséretében az erdő széléhez ért, a legény odavágatott, és így kiáltott kihívóan:

— Tudod-e, uram, hogy ki vagyok? Tudd meg: én vagyok a Lúdas Matyi!

Nosza mind utána eredtek a lándzsások. De ez se volt elég! Döbrögi dühödten nógatta a kocsist, hogy fogja ki a hintóból is a lovakat és vágta a bitang után. Ő maga felugrott a hintó ülésére, és onnan figyelte a kergetőzést. De lándzsásai jócskán lemaradtak a siheder mögött. A száz aranyat érő paripa elporzott előlük.

Ekkor Lúdas Matyi, aki megbújt az erdő szélén, előlépett és így szólt:

— Mit bámul, uram? Nem fogják azt ma el. Osztan nem a Lúdas Matyi az. Én vagyok, akit megveretett kend jogtalanul, s húsz lúdját elvette erővel.

Döbrögi se élő, se holt nem volt a rémülettől. Összerogyott és kizuhant a kocsiból. Ott Matyi szánakozás nélkül verte meg harmadszor is. Erszényéből pedig kivette a ludak árát.

— Ne féljen az úr — mondta búcsúzóul —, negyedszer már nem páholom el. Azzal lóra kapott Lúdas Matyi és eltűnt a gonosz uraság szeme elől.

A lovasok nagy későre tértek meg a hajszából, üres kézzel. Épp azt kezdték magyarázni, hogy nem tudták elfogni Lúdas Matyt, amikor Döbrögi elhaló hangon így szólt:

— Nem is az volt! Megvert harmadszor is az igazi.

Csak akkor vették észre a lándzsások, hogy urukat ismét jól elagyabugyálták. Jelentősegteljesen összenéztek. Örömmel gondoltak arra, hogy amit a fejébe vesz Lúdas Matyi, azt tűzön-vízen átviszi, s talán tanul majd ebből valamit dölyfös uruk is, Döbrögi.

Keller Emese illusztrációja

Jancsik Pál

Dióverés

Mikor érik a dió?
Jól tudja azt minden gyermek,
kifütyöli a rigó.

Zúg a föld a fa körül,
mintha jég vagy zápor
zuhogna a tiszta ég
kéklő magasából.

Persze, nem a jég kopog,
az eső sem csepereg,
rázzák, verik a diót
vidáman a gyerekek.

Hol a dió földre koppan,
a sok gyerek oda toppan.
Csireg-csörög a zsebük,
csillog-villog a szemük.

Dérike

Dérike, Dérike
téltündér.
Sóhaja, lábnyoma
szél, fagy, dér.

A szoba ablaka
jégvirág.
Zúzmara, hódara,
jégvilág.

Hó alatt szunnyad a
kert és kút.
Erre se, arra se
nyílik út.

Vad szelet, nagy telet
mért küldtél,
Dérike, Dérike,
téltündér?

Itt van a tél

Reggelre nagy csend lett.
Felhős az ég.
Szállanak, libbennek
puha pihék.

Egy hang se hallható.
Fehér az út.
A ház is takaró
alatt aludt.

Ki hozta a csendet?
Talán a szél.
Hópelyhek libbennek.
Itt van a tél.

Hideg, meleg

Szakad a hó, fúj a szél,
kabátomba bújt a tél.

Orrom piros paprika,
hólé folyt a zokniba.

Átjártak a hidegek,
a lelkem is didereg.

Azt hittem már, megfagyok,
végül mégis itt vagyok,

itt, ahol e kerek kályha
valóságos meleg-bánya.

Nyúlnék érte tíz körömmel,
táncot járok friss örömmel.

Tüzet nyelek, fagyot fújok,
a bőrből majd kibújok.

Abonyi Mária rajza

Ráduly János

Vén november

Rogyott lábú, asztmás ember,
ez vagy, ez vagy, vén november!

Búcsút intsz a nyári égnek,
beöltözől fázós szélnek.

Tapicskolsz a sárban, ködben,
vélt fönséged letűnőben.

Erdőt, rétet, dűlőt, halmot
mordságoddal megríkatod.

Játszodjunk most

Öreg macska
ül a lépcsőn,
komótosan szundikál:
— Szörnyű unalmas
az élet! — bajsza alatt
ilyesmiket
mondikál.

Kicsi kölyke,
a kiscica,
fönn a lépcsőn,
magasabban,
meglapul,
épp ugrásra készülődik,
helyezkedik,
mint a nyúl.

A más percben
már anyjának
nyaka köré
penderül:
— Játsszodjunk most,
játsszodjunk hát
szép komolyan,
emberül!

A cinke télen

Morcos tél van, szél süvít,
fázol-e?
Kavarog a hódara,
ázol-e?

Kinyújtom a tenyerem:
bokorág.
Melegedhet rajta a
nagyvilág.

A tél tudománya

Mennyi a tél tudománya?
Ahány centis
havat, jeget
rak a tájra.

Minek a hó hegyen, dombon?
Hogy a szánkó,
mint a szélvész,
úgy száguldjon.

Hát a jégcsap mire való?
Fészülgesse
unokáit
Szél-nagyanyó.

Nyáron a Nap

Nyáron a Nap
bő kalappal
integet,
télen átal
kucsmában is
didereg.

Hóvihar

Mint valami kerge állat,
fut, lohol a hóvihar,
bukfencet hány havon, jégen,
s mord kedvében
földbe, égbe belemar.

Farkas csörtet, hórihorgas,
nyüszít, fázik, meg-megáll,
szembefordul a viharral,
és dühében
a fülébe orgonál.

Jégtörő Mátyás

Gyere már, Jégtörő Mátyás,
jeget aszalj szaporán,
fűbokréta ágaskodjék
a sápadt föld homlokán!

Ha nem találsz jeget, havat,
csöppnyit hozhatsz mielőbb,
jusson még egyszer eszünkbe,
mi volt itt tegnapelőtt!

Porka havak

Porka havak reggel, délben
játszadoznak utcán, téren.

Csípős fagyban dehogy fáznak!
Szélciterán citeráznak.

Abonyi Mária rajza

Beke Sándor

Öregapó, őzike és a csillagok

Verses mese

Hótól fehér
fenyők között,
magas, fehér sziklák alatt
mesebeli kis kunyhó áll,
nagy hidegben
egymagában didereg,
mintha csak egy otffelegtett
kucsma lenne
kint a vastag hótakarón,
mintha havas
boglya lenne
a zimankós hegytetőn.
Tetején a kéménye
füstölög,
nem ropog
és nem zörög;
úgy tűnik ily messziről,
a hópihék közt,
mint hogyha egy remeteház
egyedül,
unalmában pipálna.
Táncol a füst a magasban,
játszadozik
— mint egy gyermek
fent a padlásszobában —,
viszi a szél erre-arra,
egyszer jobbra,
egyszer balra,
majd felkapja,
feldobja a fák fölé,

felhők közé a magasba,
mindjárt ott jár
a hold körül,
s amíg száll,
míg leng, úgy örül,
a sűrű ködbe elvegyül,
szürke tömege az égen
újabb s újabb testet ölt.
Néha madár lesz belőle,
mátyásmadár,
frakkos szarka,
vagy elhízott cinege,
hol egy lusta,
morcoskodó medvebocs,
hol egy pásztorlegény-forma,
hol egy derék katona,
aki fent a szikla fölött
hosszú kardját megvillantja,
hol egy szakállas próféta,
hol egy üres kezű vándor,
aki zsákját otffeledte
fenyők közt az egyik ágon,
hol egy virág,
hol egy édes, copfos kislány,
ki ámulva, álmodozva
járkál ott fenn,
hol egy magányos legényke,
ki az égen guruló
fényes Göncölszekéren
szekerezne szüntelen.

Aki itt lakik e házban,
az nem akármilyen fráter,
nem zsvány,
nem haramia,
fehér hajú Öregapó
lakik itt e házikóban,
eteti a kályhát fával,
rakja gallyal, tömi ággal,
ő itt az úr,
s ő jelzi a nagyvilágnak:
élet van itt a vadonban,
nem csak a madár jár erre,
s nem csak egy-egy
barna medve
s néha meg egy öreg szarvas,
aki a sutáknak ékes
koronáját mutogatja
dölyfösködve, dicsekedve.

Mesebeli rengetegben
száll, száll a
füst a magasba.
Öregapó este későn
kinyitja a kályhaajtót,
s míg merengve
táplálja a vaslovacskát,
az apró szemű kisablakon
ég felé néz,
s a kis kunyhóban,
a csendességben
mesét mond
a zord világnak,
regét mond a rengetegnek —
mesét mond a csillagokról
a kíváncsi gyermekeknek.

*

Hol volt, hol nem
réges-régen,
mikor a Nap

a szokásosnál
korábban kelt fel az égen,
még a kakasnál is előbb,
és csak akkor nyugodott le,
mikor esthajnalkor
a visszfényes holdkorong
mérgesen felszólította:
„Alkonyat van,
legyen szíves
rögvest szálljon le az égről!”
Valamikor
nagyon régen,
mikor a záporok után
a szivárvány átölelte
az egész földkerekséget,
s amikor a patak vize
oly tiszta volt,
hogy messziről
látni lehetett medrében
a pisztrángokat,
s a fényes aranyszemcséket;
valamikor nagyon régen,
amikor ezen a vad vidéken
a jó Isten megáldott
egy pettyes hátú őzikevel,
egyszer egy nap
képzeletben, káprázatban
felmentünk a világűrbe,
hogy közről láthassuk
a sok csillogó-villogó
csillagképet,
mit innen — a Földről —
annyiszor láttunk,
ezüstösen, csillag-kéken.

Elöl mentem,
mint ki ismerné az utat,
a pettyes hátú kis őzike
a nyomomban jött
csodálkozva, ámuldozva.
Ahogy egyre fennebb jártunk,

néha-néha visszanéztünk,
hadd lám,
jön-e még valaki erre.
Senki nem jött
a nyomunkban,
se ember, se állatféle.

Első állomásunk
a szomszédunk volt, a Hold,
a kőgolyó, a hamuszürke,
amely minden estidőben
úgy kíséri ezt a Földet,
mint hűséges házi kutya
a gazdáját a vásárba.
Ez a hold a
Naptól lopja fényességét,
mégis hivalkodva
úgy tesz,
mintha ő volna forrása
a derengő éji fénynek.
A holdporban botorkálva
jött utánam az őzike,
megállt egy-egy holdkráternél,
leskelődött le a mélybe,
s kíváncsian kérdezgette:
— Miért ilyen mély a kráter,
a Hold néha mért oly kerek,
s mikor elfogy,
mért lesz kifli?
De a gyűrűhegyek alatt
kedves kísérőm
megállott:
— Itt a Holdon nincsen élet? —
kérdezgette szomorkásan.
Kerestük a fenyves erdőt,
kerestük a sudár bükköst,
de a csupasz,
fehér dombon
még egy szál fűvet
sem leltünk.
Forrásvizet ittunk volna,

a hűvös patakot kémleltük,
de a hasadék völgyében
még egy forrás
sem csevegett.
A kopárló sziklák felett
fűrészeltük a keringő sast,
lestük a hegyen
a barna mackót,
a csavargó szürke farkast,
a puszta síkon a rókát,
s azt a sok-sok
vadvirágot,
ami otthon, nálunk,
ezer színben
nyílik-fakad.

Fáradtan állt meg mellettem,
s megszólalt a kis őzike:
— Öregapó,
menjünk tovább,
háttha máshol
látunk embert,
állatot vagy égi csodát!

Szépen lassan elindultunk,
vándoroltunk két éjt,
s két nap,
mígnem egyszer
az őzike vékony hangját
meg nem hallom:
— Nézz csak oda, Öregapó,
szárnyas csoda,
vagy csak egy ló?

Szárnyas lovacska az űrben,
egyszer repül,
máskor vágtat,
prüszköl, lohol,
nagyot kapál;
mit mondhatnék? —
valóságos csodaállat.

Ez az úrbeli jószág
a hátára vette Öregapót,
s mint egy földi
ringlispílen
körbe szaladt,
nyargalt vele,
szökött erre,
szökött arra,
s onnan is a világvége
legutolsó zegzugába.
Vékony lábán az őzike
alig-alig ért nyomába.

Mikor leszálltam a lóról,
erről a vad Pegazusról,
az én társam, az őzike
folyton csak azt kérdezgette:
— Öregapó, nekem
miért nincsen szárnyam,
hogyan otthon, a
hegyek fölött
repülhessek,
s mint a Pegazus az égen,
én is éppúgy
szállva szálljak?

— **Fent** a csillagképek között
mi hallatszik?
Hangszert penget ott valaki,
hangja úgy zeng,
harmóniát szül az égen,
s dallamával elbűvöli
a nagy világmindenséget.
— A legendák első Lantja,
az szól ott fent
a magasban,
húrjait egy páncél hátú
teknő tartja,
de mögötte
láthatatlan lantmester áll —
játszik rajta szenvedéllyel.

Hallod bús melódiáját?
Lágy hangjával
úgy elbűvölt,
elindultunk
előbb, fennebb —
sóvárgott a szívünk,
lelkünk.

Míg ballagtunk,
mendegéltünk
csillagporos ösvényeken,
sípjátékokat hallottunk,
egy kecskeszarvú,
kecskelábú
szakállas Bak tűnt elénk,
pásztorsípját fújta egyre,
de úgy fújta,
alig győzte szusszal fújni;
a szép hangú
rég Lanttal
versengett a kecskeúrfi.
Hallgattuk az Őzikevel,
de a Lantnak
hangja szebb volt,
messze tőle megállottunk,
s a Lant dallamát
dúdolgattuk.

Mérleg, Mérleg,
aranymérleg,
merre billensz,
mondd meg, kérlek,
merre mozdul
el a nyelved?
Keletre-e vagy nyugatra,
billensz erre,
billensz arra,
billensz jobbra,
billensz balra,
itt az ég tetején, mondd,
te méred az igazságot?

— Tegyük próbát,
álljunk fel hát,
én az egyik serpenyőre állok,
őzike, te
a másikra átal,
s akkor hadd lám,
kettőnk közül
ki a jobbik,
ki az igazabb
és bátrabb?

Aranymérleg serpenyőjén
megmértük az igazságot:
a mérleg nyelve
ott állott meg
pontosan a közepén.
— Égnek ura, ég bírāja,
csillagképnek igazsága,
mi messze megyünk,
hosszú az út,
kimerülten szomjúhozunk,
segíts rajtunk,
mondd meg, kérlek,
van-e itt az űrben
hideg vízű kerek kút?
Mikor leléptem a serpenyőről,
őzike még maradt volna,
de a serpenyő
egyenesen
a Vízöntő elé dobta.

Hét napot és hét éjszakát
gyalogoltam,
míg utolértem,
a szomjúságtól
szinte-szinte eltikkadtam,
s legyengültem.

— **V**ízöntő barátom,
egy kis vizet kérek,
a szomjúságtól

kiszáradt bennem a lélek.
A Vízöntő egy mozdulattal
vállán a korsót
megbillentette,
s a vizet belőle
szomjas szájunkba eresztette.

Annyi víz folyt
korsójából,
mint egy kútból,
meg se állt az égi úton,
csermellyé vált,
majd patakká,
s addig nőtt,
dagadt a medre,
míg kéken hullámzó
folyó lett belőle.
A hullámok közt
— tisztán láttuk —
Halak evickélnek benne.
Őzike elcsodálkozott,
állt a parton,
s nagy kerek szemével
csak bámulta őket.

— **A** Tejút fején, né,
egy hajtincs,
az ég lányának haja fürtje.
Ki fészüli
oly gondosan,
hogyan csillagokkal teletűzve
így ragyog
a mindenségben?
Legszívesebben
feltettem volna
Őzikének a fejére,
de siettünk,
mert mennünk kellett
a szomszédba,
a nagy macskának
a kertjébe.

— **Ő** az állatok királya —
mondta félős hangon Őzike.
Az Oroszlán
ridegen csak ránk pillantott,
egyet gondolt,
s a csillagok közt
továbblépett
a hullámozó sörényével.

— **Nézd**, a pólus körül
ott kering
a trónhoz kötött
örökszép Királylány!... —
Őzikevel megsajnáltuk,
a trónjához elballagtunk,
s a trónhoz láncolt
királyleányt
kioldottuk láncából,
világ végi
rabságából.

Messziről
mit lát a szemem?
Két jó testvér,
a Nagy Medve
s a Kis Medve
kapaszkodik fel a hegyre,
cammognak,
majd meg-megállnak,
a hegy alatt a bozótban
mézet esznek
és málnásznak.
De ahogy közelebb
merészkedtünk,
a csillag-erdő sűrűjében
elillantak a testvérek.

A csillagporos égi úton
szekér halad,
Göncölszekér,
ülőkéjén Göncöl úrfi

héget-hógot.
— Szénáért megy,
égi fűért,
kórót hoz tán
a juhoknak,
vagy őrltetni
búzát viszen a malomba?

Utána szegődtünk mi is,
én a Göncöl
szekerére ültem,
Őzike meg
jött nyomunkban
jókedvében ugrándozva,
szökdécselve.

— **Látjátok-e**, vándoraim
— mondja Göncöl —:
íme, ott van
a denevérszárnyú Sárkány,
teste körös-körül
tüzes csillagoktól ékes,
birokra is kelne talán,
de nincs kivel,
mert ezek a csillagképek
bizony jámbor szívű népek,
jó szomszédok,
békességben éldegélnek.

— **És** né,
ott van a Skorpió,
vajon kit üldöz az égen?
Ollójával gyorsan csapkod,
meg is fogna,
hogya tudna,
s tövisének egy csepp mérge
mindünket elpusztítana.
De nem kell félni
— mondta Göncöl —,
nem mozdul el a helyéről,
inkább csillog békességgel.

S hogy Öregapó
a szekérről leszállt,
s eléfelé gyalogoltunk,
mit lát szemünk?
Fennebb egy csillag-Rák
kimérten lépked.
Menne is,
meg haladna is,
de hát a rák
az csak rák marad:
inkább hátra,
mint előre,
így aztán nemigen halad.

Ahogy mentünk,
az út mellett egy égi fáról
— láttuk —
Hiúz leselkedett,
ágról ágra mászott,
kúszott,
úgy figyelt ránk,
éles szeme úgy követett,
fülpamacsát
az ág hegyén
sunnyin hegyezgette.

Mikor elmúlt
minden veszély,
az ég ezüstoffényű útján
Őzike meglepődve
felkiáltott:
— De ott az mi, Öregapó,
hosszú nyakú,
foltos hátú,
hosszú lábú égi csoda?
Olyan parányi a feje,
mintha létra kéne,
hogyan felérjem.
Most látom csak,
ez a Zsiráf,
mint a Földön,

itt is olyan nevetséges,
tréfás-mókás.

— **S** még egy csoda,
ez négylábú!
Különös ló
vagy csak fél ló?
Félig ember, félig ló,
hátán bőrtartóban nyilak,
kezében egy kifeszített
íjat látok.
Emberfejű paripa.
Most már kitalálható:
ez a Nyilas, Nagyapó!

— **Ö**regapó, végre
egy égi legelőn állunk,
pihenjünk meg,
annyit talpaltunk,
elállott a lábunk!
Míg megszusszantunk
az ég pokrócán,
aranygyapjas Kos
szegődött mellénk.

Majd egy óriási
Bikát láttunk,
a nyaka körben
virággal volt feldíszítve,
a fűben legelészett;
látszott, csupa erő és bátorság;
felpillantott, nézelődött,
azt hitte, hogy Öregapó
itt a pásztor.

Egyszerre nagy por
kerekedett,
az égi úton
egy Szekeres közeledett,
úgy feszült a bőrgyeplője,
mint cirkuszban
a kötélzáncos kötele.

A mező szélén
rövid nyelvű ostorával
Ökörhajcsár csattogtatott.
Odaszóltam Őzikének:
— Távol maradj,
nehogy elérjen
az ostor vége!
Lassan, lassan
megint este lett az égen,
s látványosan,
tündöklően
megjelent a Kaszáscsillag —
beragyogta
a végtelenséget.

Egy kecses leány,
angyali Szűz járt
az égbolti parkban,
bánatosan sétálgatott —
mégis csillagképben ő volt az,
ki örök maradt —
halhatatlan.

Majd két testvér,
az Ikek —
úgy szerették egymást,
kézen fogva
mendégéltek.
Őket kísérte
két Kutya,
az egyik nagyobb,
a másik meg kisebb,
játékosabb és kedvesebb.
Mikor a sok futástól
ellankadtak,
megpihentek,
s éhesen csóválva farkuk
mind a ketten meglapultak;
hátha a gazda is látja,
s csillagmorzsát kapnak
vacsorára.

Szárnyaival suhogtatva
fejem fölött
most repül el valami,
majd leszáll,
s úgy úszkál ezen
az űr-tengeren,
mint egy kecses
teremtmény.
Csak most látom,
hogyan a nyaka olyan,
mint a csillagok közt
egy ragyogó kérdőjel.
— Szelíd Hattyú
— szólalt meg jó Öregapó —,
hangod is van,
szépen csengő,
sokszólamú.

— Látod, kis őzike,
mielőtt az utunknak,
s a mesénknek is vége lenne,
fent északon
egy halhatatlan királyleány
a Koronáját
neked nyújtja —
felteszem a fejcskédre.

Lent a mélyben,
a Naprendszerben,
a Földön ott már
hajnalodott,
fény sugar tört fel az égre,
a Nap küldte azt
az őzike
és Öregapó elejébe.

A Tejútrendszerből
már messze jártunk.
A csillagképek
Öregapónak s az őzikének
jó utat kívántak.

*

Odafenn
a vén hegy alatt
kicsi kunyhó kéményének
magasba száll fehér füstje,
és amíg száll
fenn az égen,
lenn a havas,
a szülőföld,
mélyen alszik
Öregapó
csillagporos meséjében.

Péter Katalin rajza

Nagy Irén

Gombamese

Eső után két kis gomba
elbújva az erdőlombba,
szomorúan beszélget.

— Édes társam, kis barátom,
Szomorú sorsunk van, látom.
Ez bizony így nem élet!

Egész nap itt kuksolunk csak,
senki a mi bánatunkat
nem látja, és nem is érzi.

Ez a hideg, nyirkos avar
majd egészen el is takar,
bajunk ugyan ki érti?

A napfénynek hogy örülnek
ezek a nagy, lombos tölgyek,
s nekünk csak árnyék marad.

Sok levéllel táncra kel,
s minden ágat megölel
a szél, mikor elhalad.

A hold minket meg sem lát,
csupán ezt a vén tölgyfát
simogatja és becézi.

Körül a sok ürge állat,
s a madár, ha fán dalolgat,
a kis gombát meg sem nézi!

— Gomba szomszéd, kicsi testvér,
a fejembe sehogy sem fér,
hogyan lehetsz mindig szomorú?

A mi sorsunk, a gombasors
nem éppen a legrosszabb sors,
jut nekünk derű, ború.

Gomba nélkül ez a sok fa
hiába zúgna, susogna,
nem lenne igazi erdő.

Nyár idején sok kisgyerek,
piros arcú, víg és remek,
gombát szedni erre jó.

Mikor ránk pillant, mosolyog,
s barna szeme éppúgy ragyog,
mint az éj szép csillaga.

S boldogságot hoz nekünk
a mi legszebb ünnepünk:
sok kisgyerek mosolya.

Tocsogó

Plitty, platty, plitty, platty,
plitty, platty, plotty:
csúf idő, csak szomorkodj!
Kis legénynek mit sem árt,
látott ezer pocsolyát.

Sáros füle,
sáros orra,
lekonyul a
sapka bojtja.
De a szeme
hogyan ragyog:
Né, milyen
vitéz vagyok!

Plitty, platty, plitty, platty,
plitty, platty, plitty:

a jókedvnek híja nincs!
Nagy a táska, nagy a sár,
fiú s lány, ki benne jár,

mégis megy az
iskolába,
jár a keze,
jár a lába,
jár a szája,
de halad
ez az elszánt
kis csapat.

Plitty, platty, plitty, platty,
plitty, platty, pláttý:
eléri az iskolát.
Bár a sár már térdig ér,
vissza gyerek egy se tér.

Reggeli ima gyermeknek

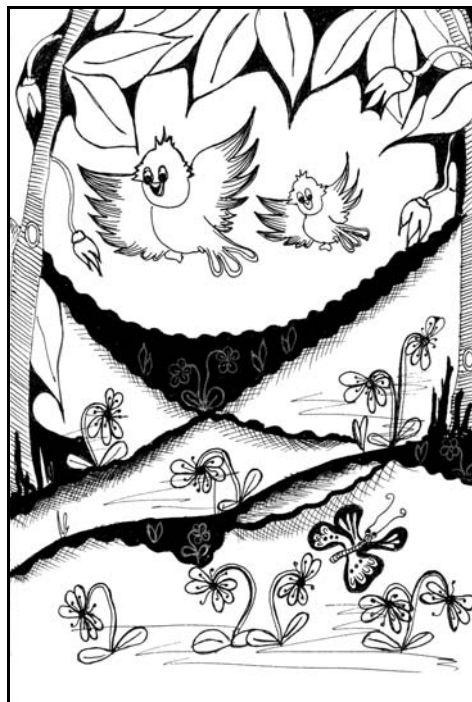
Mikor ránk nevet a reggeli nap,
s ezer harmatcsepp issza mosolyát,
hozzád emelem szemem, Istenem,
kérlek, hallgasd meg gyermeked szavát.

E percben rád gondol sok kisgyerek,
a sok gyermek közül én egy vagyok,
fogadom, hogy ma nagyon jó leszek,
mert jót teszek, és örömet hozok.

Akarom, hogy ma Te örülj nekem,
s hogy szeresselek téged nagyon,
hogy szeretni tudjak minden embert,
virágot, fát s fűvet is, akarom.

Te adod nekünk a napot, a fényt,
az öröm minden cseppjét te adod.
Neked köszönjük azt, hogy élhetünk,
s létünk határát ki Te szabod.

Mikor ránk nevet a reggeli nap,
tekints Te is le miránk, Istenünk,
maradj közöttünk, míg leáldozik,
kísérd lépteink, s fogjad a kezünk.

Abonyi Mária illusztrációja

Ráduly János

„Csippeszkedjünk fel mi is a Göncölszekérre”

(II.)

Palacsinta

Janka — miután ceruzát és üres lapot „szerez” — elhelyezkedik kicsi asztalánál, s rajzolni kezd. Nyolc-tíz nagyobb kört rajzol, majd mindeniket besatírozza. Azt mondja:

— Né, tata, mennyi palacsintát sütöttem!

Ugor

Nyár lévén, Janka jön-megy, tapos a kertben, egyszer aztán rálép valamire, s elkiáltja magát:

— Né, tata, mi van itt!

— Hát mi van ott?

— Ugor van, ugor van!

Hirtelen régmúlt őseinkre, az ugorokra gondoltam. De Janka lába alatt egy jókora uborka feküdt.

— Ez ugor, ez ugor! — ujjongott Janka.

A fának nem fáj

Janka az ágyban ül. Az ölébe veszi mamának a karját, s a tenyere élével ütögetni kezdi. Azt mondja:

— Vágom a fát. Vágom a fát.

Mama megszólal:

— Ne üsd úgy a kezemet, Janka, mert fáj.

— A fának nem fáj — feleli Janka — és vágja, vágja a „fát”.

Hadabú

Éppen vacsorázik a család. Evés közben Janka, csak úgy, minden rávezetés nélkül, elkezd:

- Amikor én kicsi voltam, azt mondtam a labdának, hogy hadabú.
- Igen — mondom —, pontosan úgy nevezted a labdát.
- Milyen buta voltam! — válaszolt Janka.

Janka reggelije

Janka a hígra főtt tojást kanalazza, jóízűen falatozik. Mondom tréfásan:

- Aki ilyen ügyesen eszik, az úgy megnő, hogy akkora lesz, mint egy kicsi tojás.
- Csak akkora? — kérdi Janka, azzal hirtelen felugrik a székre, s haptákba vágja magát. Azt mondja:
- Né, mekkora vagyok már!

Igazi rendes csokit

Janka játéktelefonon beszél.

- Há-ló! Há-ló!
- Kinek telefonálsz, kicsi leányom? — kérdezem.
- Neked.
- És mit telefonálsz?
- Azt, hogy hozzál nekem csokit.
- Jó, megértettem — mondom —, már indulok is a boltba.
- Mikor lépek ki az ajtón, Janka utánam kiáltja:
- De tata, nekem igazi rendes csokit hozzál!

Dióhasítás

Napkelte körül Janka megébred, s nézegeti a kezét. Azt mondja:

- Né, tata, kettő seb van a kezemen.
 - Hát mitől az a „kettő seb”?
 - A kőtől. Megütöttem a kővel.
 - S miért ütötted meg?
 - Mert a tegnap dióhasítás volt nálunk.
 - Te Janka — mondom —, nálatok diótörés lehetett.
 - Nem diótörés, hanem dióhasítás.
-
-

Kőkígyó

Janka meséli:

— Tata, mikor Vásárhelyen voltam, hát láttam egy faragott kígyót. Nem féltem tőle. Te félsz a kígyótól?

— Kicsit félek — mondom.

— Én nem féltem, mert amit láttam, kőkígyó volt.

Tükör előtt

Janka a nagy szobatükör előtt áll, s nézegeti magát benne: simogatja, csipkedi az arcát. Kérdem tőle:

— Milyen vagy a tükörben, kislányom?

— Szép vagyok — mondja határozottan.

Bosszantani akarom:

— Hát hogy lennél szép, mikor csúnya vagy?

Janka hátat fordít a tükörnek s rám néz. Aztán megkérdi:

— Tata, te tényleg nem látod, hogy én milyen szép vagyok?

Janka megfenyeget

Janka felhordott a kőlépcsőre egy személtapátnyi homokot. Mondom neki:

— Mért hordtad ide a homokot? Az udvaron kell homokozni, nem a lépcsőn: most eredj, hozd a seprűt, és gyorsan seperd le a lépcsőt.

Janka felfuvalkodik, de szó nélkül indul a seprűért. Közben motyog felém.

— Nem baj, mert jön megint a darázs és a méh, s én reád küldöm őket.

— Reám ne küldd — mondom —, mert megcsípnek.

— Pont azt akarom, hogy csípjenek meg!

Karácsonyfázunk

Augusztus vége van, Janka reggelizés után rögtön bejelenti:

— Menyek a szomszédba Attiláni (így: Attiláni), mert karácsonyfázunk.

— Hát milyen az a karácsonyfázás?

Lelkesen magyarázza:

— Az ágat beleszúrjuk a földbe, s feldíszítjük. Rakunk reá sok szalagot, rongyot, színes cérnákat, mindenfélét. Ez a karácsonyfa.

— Hát cukor lesz-e rajta?

— Azt az angyal hozza — válaszolja Janka, azzal már ki is sirül a kapun.

A kiskutya

Bagirának, házőrző kutyánknak kölyke született. Miután megszáradt, Janka az ölébe vette, s kezdte simogatni.

— Alszik — mondta.

Magyarázzuk, túlságosan kicsi még ahhoz, hogy kinyílt volna a szeme.

— Igen, még nem nyílt ki a szeme, mert alszik — mondta Janka.

Kisebb vagy tőlem

— Tata, te növésre mekkora vagy? — kérdezi Janka.

— Hát elég magas vagyok — mondom.

Akkor Janka kihúzza az asztal alól a konyhaszéket, feláll rá, majd diadalmasan rám néz. Azt mondja:

— Tata, te kisebb vagy tőlem!

A lepkék lepelnek

A kertben három-négy lepke is szálldos a levegőben, kergetőznek a napfényben. Virágra szállnak, majd ismét táncra perdülnek. Janka azt mondja:

— Né, a lepkék lepelnek.

— Mit csinálnak?

— Lepelnek.

— De mi az, hogy lepelnek?

— Ó, de buta vagy, te tata! Hát a lepkék lepelnek a levegőben.

Jár a nyugdíjba

Lejárt a vakáció, készülünk mindannyian az iskolába, Janka az óvodába. Eszébe jut, hogy Árpád tanító bácsi már nyugdíjba vonult. Janka sorolja:

— Tata, én megyek az óvodába, te mész az iskolába, Árpád tanító bácsi pedig jár a nyugdíjba.

Ágykosár

A vékás kosár tele van őszi szilvával. Janka — kezében Zsuzsi babájával — melléje áll, aztán a babát ráfekteti a szilva tetejére. Le is takarja a „paplannal”. Kicsi idő múlva azt mondja:

— Azt játszom, hogy Zsuzsi babának a kosár az ágya, ez az ágykosár. Lefektetem a szilvára, de nem tud aludni.

-
- Hát mért nem tud aludni?
— Azért nem tud aludni, mert kívánja a szilvát.

A szeder vére

Janka szedrészni volt a határban, arcán, száján valósággal „díszelegnek” az érett szeder nyomai. Kértem tőle:

- Mitől olyan sebes az arcod?
— Az nem seb — azt mondja Janka —, hanem a szeder vére. Még a kezemet is megfogta a szeder vére — s felmutatja kékes-vöröses két kezét.

Farkasozok

Janka négykézlábra ereszkedik, aztán megindul az asztal körül, körbe-körbe. Néha meg-megáll, a földre lapul, aztán tovább mászkál ismét, négykézlábon. Kértem tőle:

- Mit csinálsz, Janka?
— Én farkasozok. Éjjel a farkasok így járnak az erdőben, azok is négykézláb.

Göd

Janka reggel kinéz az ablakon, az udvaron valósággal gomolyog a göd.

- Né, tata, mekkora göd van künn!
— Nem göd, hanem köd — mondom.
— De göd — válaszol Janka, s gondolatmenetét meg is toldja:
— A göd még a fára is fel tud mászni, fel a diófára.

A sántát s a vakkot

Janka reggel meghallja a kolompok hangját, az utcán épp vonul a tehéncsorda. Mondja az édesanyjának:

- Hamar öltöztess, hogy nézzem meg a teheneket!
— Állj meg — szól az édesanyja —, mert kinn hűvös a levegő. Jól fel kell öltözni.

Amíg az öltözködés „megesett”, a tehenek java elvonult. Janka szomorúan jegyzi meg:

- Na, már hiába menyek ki, mert a tehenekből csak a sántát s a vakkot (így: vakkot) látom meg.
-
-

Csúful vagy felöltözve

Janka édesanyja a megszokott viselő ruhájában a kapu felé indul. Kérdi Janka:

— Hová mész?

— Menyek a pékségbe kenyérért.

Janka megjegyzi:

— Tudtam, hogy nem Szovátára mész, mert csúful vagy felöltözve.

Nem adott fagylaltot

Gépelek a dolgozószerobában, s arra figyelek föl, hogy ricsaj, zenebona, gyermekkiabálás van az udvaron. Kinézek az ajtón. Janka és a barátnője, Rózsika, már egymás haját tépik.

— Miért verekedtek? — kérdem tőlük.

Rózsika előmbe áll, s gyors, pergő hangon sorolja.

— Janka törte a diót, ette a dióbelet, s nekem nem adott.

Janka is megszólal:

— Nem adok, mert ő sem adott fagylaltot.

Hirtelen mentőötletem támad. Azt mondom:

— Rózsika megígéri, hogy a legközelebb ő is ad a fagylaltból.

— Akkor jó — mondja Janka —, né, Rózsika, ezt a diót neked adom.

Farkasfokok

Janka reggel nadrágot húz, s meglátja, hogy az egyik szára tele farkasfogakkal.

— Né, mi van itt, tata! — mutatja nekem.

— Hát hol kerültek a nadrágodra a farkasfogak? — kérdem.

— Tudod, a tegnap a Küküllőparton jártunk, s ott ragadtak reám a farkasfokok.

— Nem farkasfokok, hanem farkasfogak — mondom.

— Jó, akkor farkasfokok — válaszol határozottan Janka.

El vagyok bolondulva

Kérdem reggel Jankától:

— Milyen nap van ma, kislányom?

— Hát vasárnap. Még ennyit sem tudsz?

— El vagyok bolondulva — mondom.

Janka a mamájához fordul:

— Hallod, mama, tata azt mondta, hogy megbolondult.

Székpárna és nadrág

Esténként — lefekvéskor — a nadrágomat a szék támlájára szoktam rátenni.

Az egyik reggel gyorsan felöltözöm, tüzet gyújtok, melegítem a teát. Le akarok ülni a székre, de a székpárna nincsen sehol. Keresek, kutatok a székpárna után. Jankának feltűnt a jövés-menés, azt mondja:

— Tata, hiába keresed a nadrágodat, mert rajta van.

Én hallgatok, keresem tovább a székpárnát. Mondja Janka a mamájának:

— Né, tata keresi a nadrágját, pedig rajta van!

Köpenyészni

Az iskola tanulóinak munkáját gyakran igénybe vette az erdészeti hivatal. Egyik nap kökényszedésre került a sor. Jankát elvittük Gergelyfi Juszti mamához, hogy felvigyázzon rá. Juszti mama megkérdezte:

— Hát hová mentek a szüleid?

— Elmentek köpenyészni — felelte Janka.

Versengés

Jankával versenyezzünk, hogy ki fogyasztja el hamarabb a vacsoráját. Azt mondja:

— Tata, ne siess, mert úgysem érlek utol.

Hát én nem is sietek, csak eszem lassan, komótosan. Janka félszemmel figyeli a tányéromat. Amikor látja, hogy nekem több ételem van, mint neki, megszólal:

— Na, már hiába sietsz, mert engemet úgysem érsz utol!

Elszedte a pénzünket

Üldögélek a küszöbön, gondolkozom. Janka megkérdi:

— Tata, te most mit csinálsz?

— Üldögélek — mondom —, s várom a bácsit, aki szedi a villanypénzt.

Janka szeme felcsillan. Magabiztosan mondja:

— Nekünk a tegnap már elszedte az egész pénzünket, az egészet elvitte.

Úgyis tetszel

Reggel borotválkozom. Jól behabozom az arcomat, s a pamacsot leteszem az asztalra. Janka elámulva bámul rám. Azt mondja:

— Tata, hiába habozod bé magadot, mert te úgyis szép vagy.

- Hát én hogy lennék szép, mikor azt mondják, hogy csúf vagyok.
— Hát ki mondta?
— Mama mondta.
Janka megvigasztal:
— Hadd el, tata, te nekem úgylis tetszel, hiába mondja mama, hogy csúf vagy.

Kilógos

Estefelé vagyunk, kapunk előtt ballag a tehén- és kecskecsorda. Janka tág szemekkel bámulja az állatokat. A kolompok és a csengők szavát hallgatja. Azt mondja:

- Tata, megláttam, hogy a csengőnek van kilógosa, az csenget.
Magyarázom, hogy ezt a csengő nyelvének nevezik.
— Igen, a csengő kilógos nyelve csenget — mondja Janka.

Kever

Jankának az édesanyja eresztéket kavart, a lisztpor az arcára szállt. Janka megjegyezte:

- Ne félj, meg is mondom mamának, hogy békented az arcodat keverttel.

Csó-ko-lom!

A roppant szótalán természetű Péter bá megy az utcán. Janka áll a kapuban, köszön:

- Csókolom, Péter bácsi!
Az öreg Péter bá nem reagál a köszönésre.
— Csókolom, Péter bácsi!
Péter bá most is hallgat. Janka ordít:
— Péter bácsi, csó-ko-lom!
Most Péter bá Janka felé fordul, s megbiccenti a fejét.
— Így na! — mondja Janka.

Névija

Janka édesanyja bekeni a kezét Nivea-kenőccsel. A kis dobozt leteszi az asztalra, Janka mindjárt odatelepszik melléje. A dobozt felnyitja, s az ujjával ő is belenyúl.

- Mit csinálsz, kislányom? — kérdezem.
— Én is kenem a kezem névijával — válaszol Janka.
-
-

A csurdé hajpánt

Janka megáll előttem, s csak ennyit mond:
— Né!
Ránézek, de nem látok rajta semmi különöset.
— Hát a hajpánt, te!
Rápillantok a hajpántjára.
— Látod — mondja —, tiszta csurdé volt a hajpántom, de piros cérnával körbefontuk, hogy ne vágjon bele a fejembe. Mert a csurdé hajpánt nagyon rossz.

Jakampakata

Janka előmbe áll az udvaron, s megszólal:
— Tata, tudok madárnyelven!
— Igen?
— Mi az, hogy Jakampakata?
— Nem tudom.
— Hát én vagyok, Janka! — mondja diadalmasan.

Sokabb hagymánk legyen

Janka átment a szomszédba. Azt kérdi tőle a szomszédasszony:
— Te, hát nektek otthon van hagymátok?
— Nincs — felelte Janka.
A szomszédasszony rögtön előszerelt egy kosarat, s megtöltötte szép piros kibédi hagymával. Éppen akkor érkezett oda Janka édesanyja.
— Né — mondja a szomszédasszony —, ezt a kosár hagymát vigye el, ha nincs hagymájuk.
— Hát hogyne lenne hagymánk — válaszol Janka édesanyja.
A szomszédasszony Jankához fordul.
— Te, mért mondtad, hogy nincs hagymátok?
— Azért, hogy nekünk sokabb hagymánk legyen.

Sokabban vagyunk

Janka nagyanyja — egy tyúkkal a kezében — előrejön az első udvarra, s a kőasztal mellett elvágja a tyúk nyakát. Beleteszi egy nagy vájlingba, aztán visszamegy a tyúkudvarra. Most egy kakócéval állít elő.
— Hát ezt is levágod?

— Levágom — felel nagymama.

Janka megjegyzi:

— Igen, mert a családban sokabban vagyunk, kell a sok hús.

Púp a lábon

Reggel Janka azzal kel fel, hogy a kicsi lábujján púp van.

— Hát mitől lett a púp? — kérdem.

— Attól lett, hogy viszketett — mondja.

— De miért viszketett? Megütöttem?

— Nem ütöttem meg, hanem a tegnap mezítláb jártam. S aki mezítláb jár, annak a lábán púp lesz.

Sáros a nadrág

Janka reggel gyorsan megmosakszik, majd előkészíti a nadrágját, hogy húzza fel. Igen ám, de a nadrág fenekén ott a nagy sárfolt. Azt mondja Janka:

— Attila mondta a tegnap, hogy üljek belé a sárba, s én beléültem. Attila a hibás, őtöt kell megverni.

Finom lakoma

Jankának mesét olvas az édesanyja. A mese végén a győztes kiskirályfi mindenkit megvendégel, nagy lakomát csapnak. Janka megkérdi:

— Mi az a lakoma?

Az édesanyja mindjárt körülírja a szó jelentését: lakodalmi étkezéshez hasonlítja a nagy evés-ivást. Aztán félóra múlva asztal mellé ülünk, ebédelünk. Miután Janka kettőt-hármat fal, megszólal:

— Milyen finom ez a lakoma!

Inkább kicsi vagyok

Janka az udvaron játszik, mondikál, fűvel-fával beszélget. Én a szobában cikket gépelek. Aztán arra figyelek föl, hogy kint néma csend van. Kipillantok az ajtón, Janka sehol. Leballagok a lépcsőn, hát Janka a kerítés tetején császkál.

— Szállj le — mondom —, mindjárt leesel.

— Nem szállok le, mert nagy vagyok — válaszolja.

Korholni kezdem:

— Mit keresel te a kerítésen? Állj meg, mert odamegyek!

— Ne gyere, inkább kicsi vagyok. S nézd meg, hogy le tudok szállni.

És leszállott.

Szürkös

Reggel Janka előmbe áll, s azt mondja:
— Tata, a te hajad szürkös.
— Jó, szürkös — mondom —, de ez mit jelent?
Janka így válaszol:
— Akinek a haja szürkös, azt jelenti, hogy öregszik. Egészen szürkös ember lesz.

Meghajlított drót

A hatodik születésnapjára (1994. október 18.) Janka ajándékot kapott: az édesapja arany fülbevalóval lepte meg. Mielőtt kezébe vehette volna, végighallgatta a szóáradatot, hogy milyen értékes az arany, jól fog állni, ha átfúrják a fülét. Aztán Janka „megtanulmányozta” az ajándékot. Azt mondta:
— Ez arany? Hát ez csak egy meghajlított drót!

Kedves Nagymama és Apó

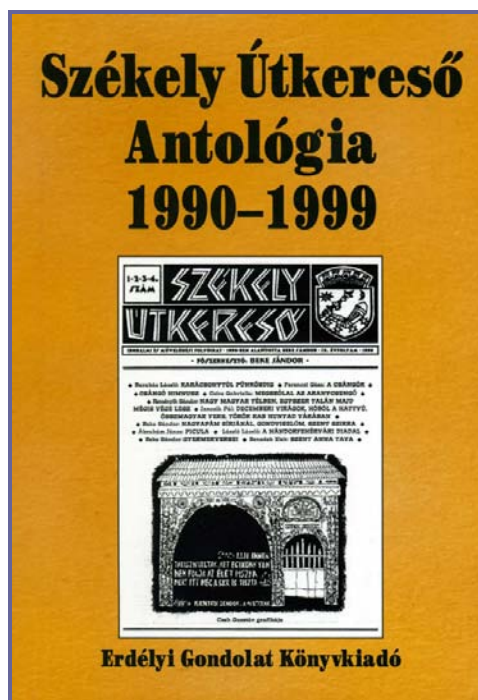
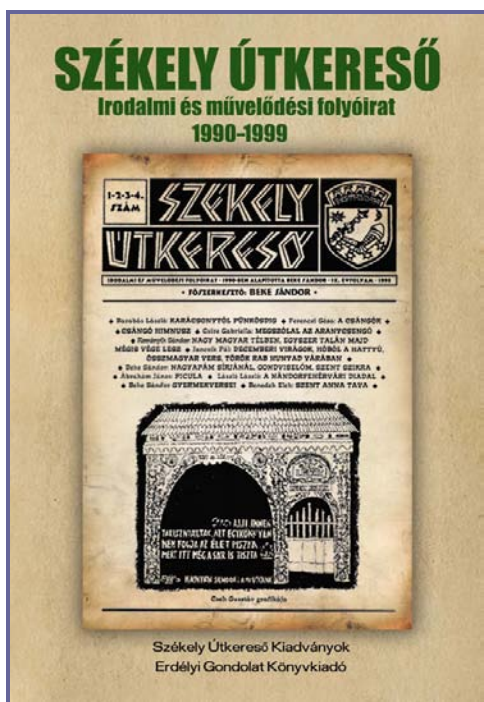
Várjátok a telet?
Én várom.

Én nagyon várom a telet,
Kivált, ha szánkózni lehet.

A tavaszt várjátok?
Én várom.

A tavasznak nincsen párja,
De azt mindenki alig várja.

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó új kiadványai:

BECSÜLD A NÉPET!

A Székely Útkereső
irodalmi és művelődési folyóirat
gyermekirodalmi antológiája

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó

AZ ÉLŐSZÓ DICSÉRETE

Kritikák, recenziók, beszélgetések
a Székely Útkereső hasábjain

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó

Magyar, székely és csángó örökség

A SZÉKELY ÚTKERESŐ KIADVÁNYOK
ANTOLÓGIÁJA
(1991–2006)

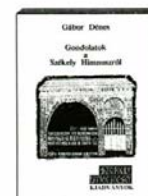
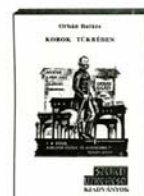

Székely Útkereső Kiadványok
Erdélyi Gondolat Könyvkiadó

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD

A SZÉKELY ÚTKERESŐ KIADVÁNYOK MŰHELYÉBEN

HAGYOMÁNY ÉS HELYSIMERET KÖZELKÉPBN

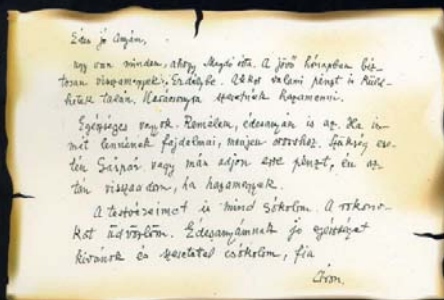

SZÉKELY
ÚTKERESŐ
KIADVÁNYOK

ERDÉLYI GONDOLAT KÖNYVKIADÓ

Kedves otthoniak

Tamási Áron levelezése
a farkaslaki családdal

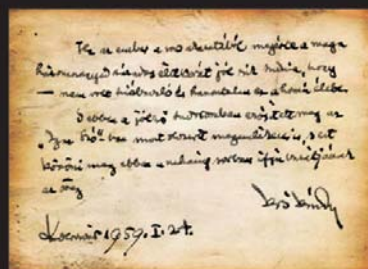

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó

Leveleskönyv lapjai

I.

A címzett: Nagy Pál

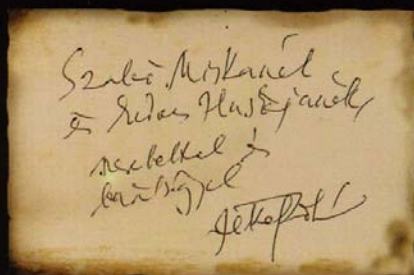

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó

Hajdani erdélyi tájakon

Jékely Zoltán
kiadatlan leveleiből

Közzéteszi
Ráduly János

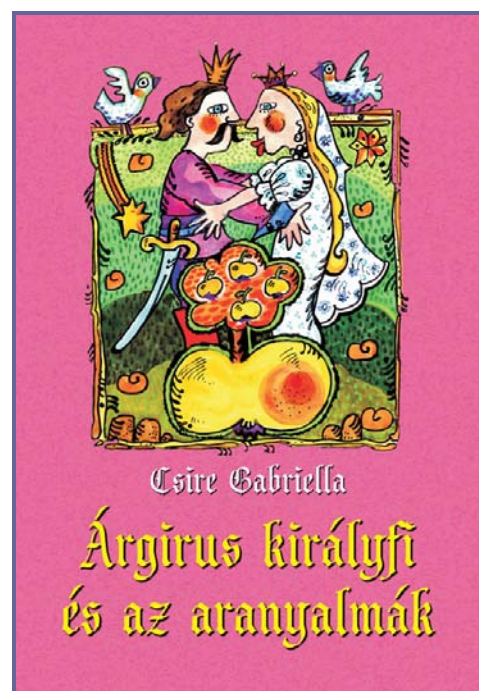
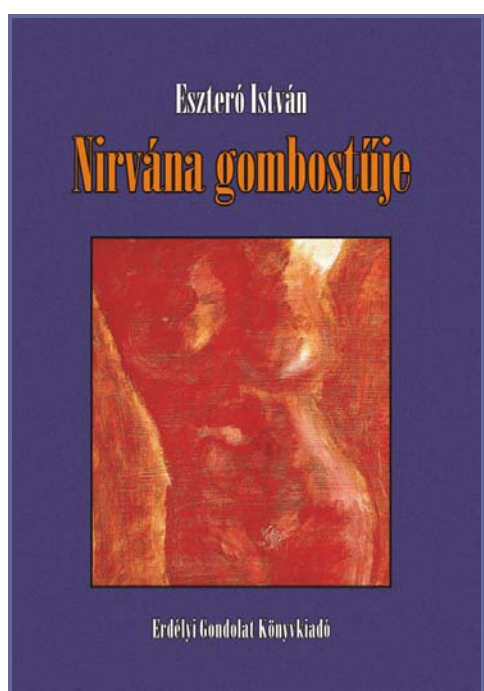
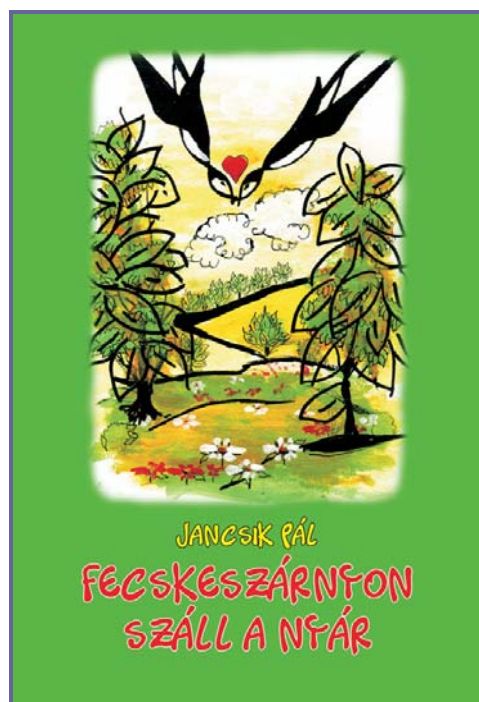
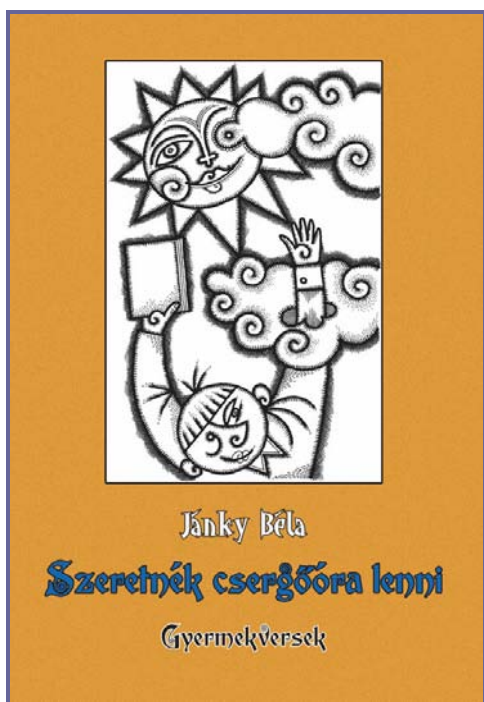
Erdélyi Gondolat Könyvkiadó

Beke Sándor Ráduly János

SZÉPIRODALOM, NÉPRAJZ, ROVÁSÍRÁS

Két íróbarát beszélgetése
életpályájukról
és munkásságukról

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó

A könyvek megrendelhetők a kiadó honlapján (www.erdelyigondolat.ro)
vagy a postacímén:
Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 535600 Székelyudvarhely, Tamási Áron u. 87